AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO ZÁKONODARSTVA

pocta prof. JUDr. Milanovi ČIČOVI, DrSc. et. mult. Dr. h. c.
k 80. narodeninám

Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA
FAKULTA PRÁVA

Bratislava 2012

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO ZÁKONODARSTVA
pocta prof. JUDr. Milanovi ČIČOVI, DrSc. et. mult. Dr. h. c.
k 80. narodeninám

Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou
konanej dňa 19. januára 2012

2012
Bratislava

Programový výbor:
prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.
prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Zostavil: prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Recenzenti: prof. JUDr. Vladimír Mathern, DrSc.
prof. JUDr. Pavel Baláž, CSc.

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.
Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

© Paneurópska vysoká škola, 2012

ISBN 978-80-89447-63-3

www.eurokodex.sk

Obsah

Obsah 3

Jaroslav Ivor
K osemdesiatym narodeninám prof. JUDr. Milana Čiča, DrSc. et. mult. Dr. h. c. 5

PROBLEMATIKA ÚSTAVNÉHO PRÁVA

Ján Drgonec
Ochrana ústavnosti v extrémnych a neštandardných situáciách *13*

Pavel Holländer
Nezávislost soudců – nekončící příběh 45

Ján Svák
Náboženské presvedčenie, vzdelávanie a/aj trestné právo 55

PROBLEMATIKA TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO

Jaroslav Fenyk
Vytýkatelnost činu právnické osobě v návrhu českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim 67

Jiří Jelínek
Nad novým českým zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. 75

Věra Kalvodová
Domácí vězení v české právní úpravě 103

Vladimír Kratochvíl
Trestní odpovědnost právnické osoby jednající v omylu 113

Jozef Madliak
Úvahy o pojme a účele trestu 131

Darina Mašľanyová
Postih extrémizmu podľa slovenského Trestného zákona 143

Jan Musil
Kam směřuje české trestní zákonodárství? 157

PROBLEMATIKA TRESTNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO

Dagmar Císařová, Olga Sovová
Pacient jako poškozený při poskytování zdravotní péče 173

Jozef Čentéš, Natália Lazareva
Legalita, legitimita a proporcionalita odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky 183

Peter Polák
Podstata a priebeh výsluchu svedka v trestnom konaní 199

Viktor Porada
Bezpečnostní identifikace v proměnách času 225

Margita Prokeinová
K vypočutiu podozrivej osoby 239

Pavel Šámal
Úprava osobního slyšení („hearing") ve vazebním řízení v České republice 243

Ivan Šimovček
Rekodifikácia trestného práva a zrýchlenie trestného konania 259

Katarína Tóthová
Ochrana seniorov v trestnom konaní a v priestupkovom konaní 269

Jana Viktoryová, Jaroslav Blatnický
Hodnotenie dôkazov v ustanoveniach Trestného poriadku 275

Jozef Záhora
Implementácia Európskeho zatýkacieho rozkazu v podmienkach Slovenskej republiky 283

Výber z publikačnej činnosti prof. JUDr. Milan Čiča, DrSc. et. mult. Dr. h. c., akademika SAV a EAVU **299**

Prehľad vydanej odbornej literatúry ***321***

Jaroslav Ivor

K osemdesiatym narodeninám prof. JUDr. Milana Čiča, DrSc. et. mult. Dr. h. c.

Prof. JUDr. Milan Čič, DrSc. Dr. h. c., vedúci Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky, akademik Slovenskej akadémie vied, vynikajúci pedagóg, ktorý pôsobil na najvýznamnejších univerzitách na Slovensku, politik, slávi v tomto roku významné životné jubileum. K osemdesiatym narodeninám, ktorých sa uprostred náročnej a mimoriadne zodpovednej práce vedúceho Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky dožíva, sme sa rozhodli profesorovi Čičovi vzdať poctu v podobe usporiadania vedeckej konferencie a vydania zborníka aktuálnych príspevkov z oblasti trestného práva a ústavného práva, rovnako ako aj ďalších právnych disciplín.

Milan Čič sa narodil 2. januára 1932 v Zákamennom rodičom, ktorí oplývali láskou nielen k nemu samotnému, ale aj jeho ďalším štyrom súrodencom. Narodil sa v rodine robotníka ako najstarší z piatich detí. Nikdy však nepocítil biedu, a na život si už ako chlapec privyrábal u suseda mäsiara. Na svoju rodnú Oravu dodnes spomína s láskou a často sa do svojho milovaného kraja vracia. Detstvo a rannú mladosť prežil v školských laviciach pod vedením rehoľníkov – školských bratov, ktorí ho ovplyvnili rovnako významne ako učitelia na gymnáziu. Štúdium v ňom zanechalo pevné filozofické zázemie. Po ukončení štúdia na gymnáziu, študoval Milan Čič na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a toto štúdium ukončil v roku 1961. Už pár rokov po ukončení vysokoškolského štúdia sa Milan Čič oženil s manželkou Máriou, ktorá ho po celý kariérny život podporovala a vytvárala rodinné zázemie. V manželstve sa mu narodili dve deti – dcéra Yvetta a syn Milan.

Počas rokov 1961 – 1964 sa u Milana Čiča začala formovať základná vedecká orientácia: trestné právo, kriminológia, kriminalistika a ústavné právo. V týchto rokoch pôsobil ako asistent na pôde Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Titul kandidáta vied získal Milan Čič v roku 1970 a to v odbore trestné právo. V rokoch 1964 – 1967 pracoval ako stážista na Povereníctve SNR pre spravodlivosť, aby sa následne opätovne vrátil na

akademickú pôdu Právnickej fakulty UK. Od 16. februára 1969 do 15. decembra 1970 vykonával funkciu námestníka ministra spravodlivosti, z ktorej bol však z politických dôvodov odvolaný. Po návrate na Právnickú fakultu UK sa ďalej pedagogicky a vedecky rozvíjal, a postupne sa kvalifikoval na docenta v odbore trestné právo (1973), v roku 1979 na profesora v rovnakom odbore a v roku 1983 získal vedeckú hodnosť doktora právnych vied. Počas svojho pedagogického pôsobenia ovplyvnil svojou odbornosťou aj ľudskosťou poslucháčov nielen na Univerzite Komenského, ale aj na univerzitách v Košiciach, Brne a Banskej Bystrici. V rokoch 1970 – 1987 zastával na Univerzite Komenského post vedúceho katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky na Právnickej fakulte.

Od apríla roku 1988 do decembra 1989 vykonával funkciu ministra spravodlivosti. Za výkonu svojej funkcie vždy zdôrazňoval svojim zamestnancom ale aj študentom, ktorým s láskou prednášal základnú myšlienku: „Dôsledne dodržiavať Ústavu a zákon, ale súčasne to nie je možné aplikovať bez dobromyseľnosti a bez dobrého svedomia. Nie je možné aplikovať právne predpisy bez prezumpcie statočnosti občana. Nielen prezumpcie neviny. Toto je základná devíza v trestnej politike, aj v právnej politike.“

V turbulentných rokoch po novembri roku 1989 sa stal prvým predsedom koaličnej vlády národného porozumenia. Na toto obdobie spomína ako na obdobie plné elánu. Bolo to obdobie, keď spolu so svojimi politickými kolegami zvádzal boj proti niečomu, ale súčasne aj za niečo. Napriek tomu, nikdy neľutoval, že túto funkciu prijal, pretože sa snažil oživiť demokratické a humanistické princípy v spoločnosti. Po voľbách v roku 1990 a rovnako aj v roku 1992 sa stal poslancom Federálneho zhromaždenia a zároveň predsedom Ústavnoprávneho výboru Federálneho zhromaždenia. Milan Čič na toto obdobie spomína ako na jedno z najťažších období svojho života. Ústavnoprávny výbor bol kľúčovým výborom z hľadiska prípravy zákonov pre plénum parlamentu, ktoré boli podľa jeho názoru v mnohých prípadoch rozporné. Tak ako v minulosti, aj dnes považuje lustračný zákon za pragmatický, jednoúčelový zákon, postavený na ideologických kritériách, na princípe revanšu, nie na princípe prezumpcie statočnosti občana, prezumpcie neviny, ktoré po celý svoj život presadzoval. V roku 1992 bol v rámci svojej funkcie podpredsedu vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky poverený oblasťou legislatívy. V tejto funkcii pripravil a obhájil ústavný zákon o prechode podstatných funkcií federácie na orgány republík, ústavný zákon o zániku federácie, o delení majetku federácie a iné aktuálne zákony. V tom istom čase viedol aj pracovnú skupinu, ktorá pripravovala návrh Ústavy Slovenskej republiky. V období roku 1993 sa zaslúžil o rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pokojnou a ústavnou cestou. Po zániku federácie sa ako splnomocnenec vlády orientoval na prípravu a zriadenie Ústavného súdu. Neskôr a to 21. januára 1993 bol Milan Čič vymenovaný za sudcu zriadeného

Ústavného súdu aby bol o 3 mesiace neskôr vymenovaný do funkcie predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Cieľom profesora Čiča bolo vybudovať taký Ústavný súd a organizovať jeho aktivitu tak, aby tvoril kvalitnú jurisdikciu, upevňoval ústavnosť a slovenskú štátnosť. Vo funkcii predsedu Ústavného súdu sa mu podarilo nadviazať efektívne zahraničné styky s ústavnými súdmi v celej Európe, čo bolo honorované prijatím Ústavného súdu Slovenskej republiky za člena Spoločenstva demokratických ústavných súdov Európy. Ústavný súd za jeho pôsobenia, spoločne so sudcovským zborom položil pevné základy demokratického ústavného súdu tak, aby v praxi uplatňoval princíp nezávislosti, nestrannosti a nadstraníckosti. Do teórie a rozvoja ústavného súdnictva a ústavného práva na Slovensku prispel organizačne, personálne a judikovaním, pričom si v rámci svojho nabitého harmonogramu našiel čas aj na prednášky a rozhovory doma i v zahraničí. K rozvoju ústavného práva však prispel najmä prípravou Ústavy Slovenskej republiky a knižným vydaním Komentára k Ústave Slovenskej republiky.

Odborne a ľudsky neľahkú úlohu vo funkcii ústavného sudcu Ústavného súdu Slovenskej republiky vykonával až do roku 2000.

Napriek množstvu už spomínaných expertne náročných úloh počas osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch minulého storočia, sa Milan Čič venoval aj pedagogickej a publikačnej činnosti. Už v rokoch 1884 ho Valné zhromaždenie ČSAV zvolilo za člena korešpondenta a v roku 1987 sa mu od Valného zhromaždenia Slovenskej akadémie vied dostalo cti byť akademikom SAV. V tomto čase bol zároveň aj členom predsedníctva Slovenskej akadémie vied. Ako významný akademik sa podieľal na chode oboch akadémií a bol členom kolégií vied o štáte a práve. V roku 1982 mu za zásluhy v spoločenských vedách udelila SAV zlatú čestnú plaketu Ľudovíta Štúra. Napriek tomu, že sa vo vedeckej oblasti profesor Čič pôvodne orientoval na trestné právo, kriminológiu a kriminalistiku, od roku 1968 sa začal odborne venovať aj ústavnému právu, s čím neskôr súviseli pozície v rámci Ústavného súdu Slovenskej republiky. Z týchto oblastí napísal ako autor alebo spoluautor veľké množstvo monografií, učebníc, štúdií, odborných a vedecko-populárnych článkov. K jeho najvýznamnejším monografiám určite patria tituly „Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti“, Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky“, „Ochrana socialistickej ekonomiky“, „Teoretické otázky československého socialistického trestného práva“, „Aktuálne otázky nášho trestného zákonodarstva vo svetle Listiny základných práv a slobôd“, „Demokracia nikdy nekončí“, „Cesta k demokracii“ a Štátoprávne postavenie Slovenska (v súvislostiach dneška)“. Počas svojej pedagogickej a vedeckej činnosti inšpiroval nielen svojich kolegov a odbornú verejnosť, ale aj študentov, ktorým s láskou prednášal. Nápomocné pri štúdiu boli študentom ale aj odborníkom mnohé učebnice a učebné pomôcky, z ktorých môžeme titulovo

spomenúť „Hmotné trestné právo: Všeobecná časť“, „Československé trestné právo“, „Špeciálna prevencia delikvencie kriminality socialistickej spoločnosti“ a „Diferenciácia trestnej a spoločenskej zodpovednosti“. Činným zostal profesor Čič aj v oblasti publikovania v odborných periodikách a zborníkoch. Počas mnohých rokov svojej vedeckej činnosti často publikoval napríklad v periodiku „Právny obzor“ či „Bezpečnostní teorie a praxe“ a v mnohých denníkoch a týždenníkoch. Rozsiahlu, dlhoročnú vedeckú, pedagogickú, organizačnú a legislatívnu prácu a iné aktivity pri budovaní nového demokratického zákonodarstva ocenili v roku 2000 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a v roku 2009 Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, udelením titulu Doctor honoris Causa. Rovnako ako doma, je profesor Čič uznávaným odborníkom aj v zahraničí. Svedčí o tom napríklad aj jeho členstvo vo Výbore ľudských práv a slobôd v Chorvátsku.

Od roku 2004 pôsobí profesor Čič v ďalšej z odborne náročných funkcií a to ako vedúci Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky. V priebehu tohto obdobia sa mu v roku 2007 dostalo ocenenia, keď bol zvolený a vymenovaný za člena Európskej akadémie vied a umení v Salzburgu. Vo funkcii vedúceho Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky vytvára podmienky na riadny výkon funkcií prezidenta republiky, ktoré vyplývajú z Ústavy SR, ústavných zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, a zároveň vytvára podmienky na výkon politických a verejných činností prezidenta SR. Napriek tomu, že sú tieto úlohy mimoriadne náročné, nemôžeme opomenúť aj ďalšie akademické aktivity profesora Čiča, akými sú jeho členstvo vo vedeckých radách niekoľkých vysokých škôl a vedeckých inštitúcií, vrátane Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Rovnako je v súčasnosti aj významným členom Vedeckej rady Paneurópskej vysokej školy v Bratislave.

Navzdory mnohým pracovným povinnostiam, nepatrí Milan Čič k tým odborníkom, ktorého záujmy by boli obmedzené v rámci vlastného odboru. Ku charakteristike osobnosti profesora Čiča patrí aj veľký záujem o prírodu, umenie a literatúru. V minulosti sa učil hre na organ, na ktorý aj aktívne hrával v Zákamennom. Tento nástroj kostolu venoval jeho ďalší významný rodák biskup Vojtaššák. Dodnes má organovú hudbu rád, a preto si vždy s radosťou vypočuje organový koncert vysielaný napríklad slovenským rozhlasom. Okrem tejto záľuby sa vždy rád popasoval so spoluhráčmi pri hre volejbalu, veľmi rád spieva a tancuje a je známy krásnou štylizáciou dojemných básní. Profesor Čič si vo svojom živote obľúbil aj prosté radosti práce na záhradke, s ktorou mu často pomáha jeho syn Milan. V súčasnosti svoj čas trávi nielen so svojou manželkou Máriou a dvoma deťmi, ale aj tromi vnúčatami, ktorým sa nadšene venuje. Na svojich cestách sa s rodinou často vracia na rodnú Oravu a spomína na miesta a čas, ktorý tu v mladosti strávil.

Svojimi kolegami, priateľmi ale aj študentmi je profesor Čič uznávaný nielen ako imponujúca autorita vo vedeckej a profesnej oblasti, ale ako muž prenikavého úsudku, kultivovaný gentleman, ale predovšetkým vysoko morálny a čestný človek, ktorý sa zároveň vyznačuje skromnosťou a ľudským prístupom. K jeho základným princípom v živote patrí prezumpcia statočného človeka. Už pred rokom 1989 hlásal a kritizoval odmietanie princípu, že o každom človeku si musíme myslieť, že je statočný do chvíle, kým sa nepresvedčíme hodnoverným spôsobom, že to statočný človek nie je. Základné východisko a životné zásady, ktorými sa profesor Čič riadi až doteraz majú svoje korene v kresťanstve. Rodičia a učitelia mu tieto zásady vštepovali od ranného detstva. Jeho životnými zásadami je desatoro. Ide o určitý obraz náboženských kánonov, náboženských príkazov, ktoré si transportoval, niekedy neuvedomelo, do svojho svedomia, vedomia i charakteru. Dva piliere, ktoré sa snažil uplatňoval po celý svoj život bolo neublížiť druhému a pomáhať ľuďom, ak to bolo možné. Za svoj odborný a ľudský prístup v živote si vyslúžil nielen už spomenuté ocenia (v roku 1999 mu bola udelená cena Marka Daxnera za zásluhy vo vedách o štáte a práve), ale aj úctu a hlboký rešpekt svojej rodiny, priateľov, spolupracovníkov a v neposlednom rade aj študentov a celej spoločnosti.

Vyjadrením úcty, vďačnosti za celé roky tvrdej a oddanej práce v prospech Slovenskej republiky, najmä však úprimným blahoprianím k osemdesiatym narodeninám, nech je i tento predkladaný zborník vedeckých prác popredných odborníkov z vybraných právnych odvetví.

Profesorovi Čičovi prajeme do ďalších rokov veľa zdravia, radosti a pohody i ďalších pracovných, pedagogických a vedeckých úspechov.

Prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.
Dekan Fakulty práva
Paneurópskej vysokej školy

PROBLEMATIKA ÚSTAVNÉHO PRÁVA

Ján Drgonec

Ochrana ústavnosti v extrémnych a neštandardných situáciách

Právny poriadok slúži ako prostriedok riešenia konfliktov medzi ľuďmi pokojnou cestou. Táto úloha práva sa ocitáva v prirodzenom ohrození vo vypätých situáciách vymykajúcich sa z rámca obvyklých, bežne sa vyskytujúcich spoločenských vzťahov. Ak sa má v danom okamihu zachovať príležitosť pre nenásilné riešenie sporu pomocou práva, je nevyhnutné, aby právo malo takú kvalitu, ktorá umožní zvládnuť zložitú situáciu prostredníctvom právnych noriem. V opačnom prípade veľmi ľahko zvíťazí násilie ako prostriedok konkurujúci právu pri riešení sporov.

Atypické situácie v zásade možno rozdeliť na neštandardné situácie a na extrémne situácie. Neštandardnými sú situácie, ktorých vznik je predvídateľný, a preto sú predmetom podrobnejšej alebo povrchnejšej, lepšej alebo horšej právnej úpravy. Extrémne situácie sú výnimočné, ojedinelé udalosti, ktoré sa vymykajú z rámca predvídateľného, a preto nie sú predmetom právnej úpravy.

Právne úpravy pre atypické situácie vznikajú dvomi protikladnými spôsobmi. V prípade neštandardných situácií právna úprava je výsledkom predvídavosti v tvorbe práva. K schváleniu právnej úpravy dôjde s predstihom predtým, ako neštandardná situácia nastane. V prípade extrémnych situácií ide o tvorbu práva *ex post*. K prijatiu právnej úpravy dôjde následne, po vzniku mimoriadnej situácie, ktorú sa orgán tvorby práva pokúša vyriešiť spätne, alebo ktorú sa pokúša zovšeobecniť tak, aby sa predišlo živelnému zopakovaniu udalostí neupravených pri ich premiére. V riešení extrémnych situácií právnymi prostriedkami má nezanedbateľné miesto fáza aplikácie práva, lebo neexistujúcu právnu úpravu pre extrémnu situáciu musia nahradiť orgány štátu interpretáciou a aplikáciou práva vyvodeného zo všeobecne akceptovaných zásad.

Extrémne situácie môžu nastať v zásadne rozdielnej kvalite. Ak extrém situácie bude stelesňovať tanková rota s hlavňami namierenými na budovu parlamentu, je neprimerané povahe situácie nazdávať sa, že právo v takomto prípade zostane spôsobilé odvrátiť hrubé násilie. Konflikt takejto kvality sa

proste nedá vyriešiť právnymi prostriedkami. Právo by však malo byť natoľko spôsobilé, aby nedostatky v jeho normách samé o sebe nevyvolali nevyhnutnosť riešiť konflikt v spoločnosti pomocou zbraní. Medzi takto vymedzenými pólmi spoločenských konfliktov, ktoré možno vyriešiť pomocou práva a medzi konfliktami, ktoré sa pomocou práva riešiť nedajú, existuje v spoločenských vzťahoch priestor pre uplatňovanie práva v neštandardných situáciách, ako aj v extrémnych situáciách.

Ústavné právo upravuje základné vzťahy v štáte, vytvára právny základ aj rámec pre ochranu ústavnosti, ktorá je kľúčom k zvládnutiu, alebo k strate kontroly nad spoločenskými problémami, kvôli ktorým neštandardné aj extrémne situácie nastávajú. Preto osobitné miesto v práve pre výnimočné situácie patrí ústavnému právu. Ústava Slovenskej republiky pre takéto prípady ponúka niekoľko ustanovení v druhej hlave o základných právach a povinnostiach:

- čl. 25 ods. 1: „Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov. Zákon ustanoví rozsah brannej povinnosti.“
- čl. 32, podľa ktorého: „Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené“ a
- čl. 51 ods. 2, ktorým sa určuje ústavné splnomocnenie na vydanie ústavného zákona o podmienkach a rozsahu obmedzení základných práv a slobôd a o rozsahu povinností v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

K ústavným normám určeným na použitie v neštandardnej situácii možno zaradiť aj čl. 107 o obžalobe proti prezidentovi Slovenskej republiky. Podľa čl. 107: „Prezidenta možno stíhať iba za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu. O podaní obžaloby na prezidenta rozhoduje Národná rada Slovenskej republiky trojpätinovou väčšinou hlasov všetkých poslancov. Obžalobu podáva Národná rada Slovenskej republiky na Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý o nej rozhodne v pléne. Odsudzujúce rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky znamená stratu funkcie prezidenta a spôsobilosti túto funkciu opätovne získať.“

Ústavná úprava vytvorená pre neštandardné situácie v Slovenskej republike v porovnaní s právnou úpravou prijatou v iných členských štátoch Európskej únie, aj Rady Európy vyčnieva z priemeru, lebo napríklad právo na odpor sa okrem Slovenskej republiky priznáva iba v niekoľkých ďalších ústavných poriadkoch (Veľká Británia, Portugalsko, Grécko, SRN, Peru[1]) vrátane Českej republiky zaručujúcej právo na odpor v čl. 23 ústavného zákona č. 23/1991 Zb. Listina základných práv a slobôd. Sama existencia právnych

1) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno : Masarykova univerzita 1997, s. 100.

noriem predurčených na použitie v mimoriadnych situáciách však nestačí. Na právo pripravené pre mimoriadne, zriedkavo sa vyskytujúce vzťahy, treba klásť osobitne vysoké nároky, lebo každý nedostatok právnej úpravy vo vypätej situácii môže konflikt vyostriť namiesto toho, aby sa ho pomocou práva podarilo skončiť, alebo aspoň zmierniť. Právna úprava len zriedkavo môže byť natoľko rozsiahla a jednoznačná, aby jej uplatneniu v prípade potreby neprospelo preskúmanie čiastkových otázok právnou vedou. V tejto súvislosti treba konštatovať, že problematika práva pre neštandardné situácie je v slovenskej právnej vede komplexne zanedbaná.

I. Neštandardné situácie

Právo na odpor

Zaručením práva na odpor sa nadväzuje na tradíciu založenú Deklaráciou ľudských a občianskych práv prijatou vo francúzskej revolúcii roku 1789. Podľa čl. II Deklarácie: „Cieľom každého politického spoločenstva je zachovanie prirodzených a nepremlčateľných práv Človeka. Týmito právami sú sloboda, vlastníctvo, bezpečnosť a odpor proti utlačovaniu.“ Do právneho poriadku v Slovenskej republike základné právo na odpor sa zaviedlo už spomenutým ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. v článku 23: „Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd založený Listinou, ak je znemožnená činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov.“

Listina základných práv a slobôd podľa čl. 152 ods. 1 Ústavy SR zostala v Slovenskej republike v platnosti aj po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Sama sa však obmedzuje na odpor „proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd založený Listinou“. Súbežne s ochranou práva na odpor sa základné právo na odpor zakladá aj čl. 32 Ústavy SR. V dôsledku toho hlavným prameňom ústavného práva na odpor v Slovenskej republike je čl. 32 Ústavy SR.

Právom na odpor v nemeckej vede ústavného práva sa zaoberajú samostatné štúdie a monografie.[2)] Na Slovensku je téma práva na odpor starostlivo prehliadaná a dôsledne zanedbávaná.

Základné právo na odpor možno charakterizovať ako právo, ktoré v štandardnom ústavnoprávnom stave existuje latentne ako objektívne právo, ktoré

2) Napr. ISENSEE, J.: Das legalisierte Widerstandsrecht. Bad Homburg – Berlin – Zürich : Verlag Gehlen 1969; BLANK, T.: Die strafrechtliche Bedeutung des Art. 20 IV GG (Widerstandsrecht). Baden – Baden : Nomos Verlagsgesellschaft 1982; POM, P.: Deutsche, leistet Widerstand nach Art. 20 Grundgesetz! Frankfurt (Main) : R. G. Fischer 1988

„vyčkáva“ na moment „zrodu“. Základné právo na odpor ako subjektívne právo vznikne v okamihu znemožnenia činnosti ústavných orgánov a účinného použitia zákonných prostriedkov. „Účelom základného práva na odpor je legálna možnosť spoločnosti vziať právo do svojich rúk.“[3)]

Jan Filip k úprave čl. 23 Listiny základných práv a slobôd uviedol: „Nositeľom tohto práva sú občania. Je otázkou, kto je tu adresátom. Ostatný obsah Listiny je totiž založený na tom, že adresátom základných práv a slobôd je zvrchovaný, jednotný, demokratický právny štát, ktorého existencia a fungovanie je založené na úcte k právam a slobodám človeka a občana (porovnaj čl. 1 Ústavy ČR). Predpokladom, aby toto právo mohlo byť využité, je situácia, keď tu nie je štát spĺňajúci tieto podmienky. Potom by však nemohlo ísť o subjektívne verejné právo vo vymedzení sub 2.1.1., 2.1.3.“[4)]

Jan Filip vyslovil názor, že ustanovenie čl. 23 napriek pomenovaniu „právo“ v skutočnosti zakladá občiansku povinnosť. Za implikovanú súčasť tejto „základnej štátoobčianskej povinnosti“ v dobe „normálneho“ stavu štátu označil povinnosť rešpektovať právo určené štátom a na jeho základe vydané príkazy. Ďalej z nej vyvodil povinnosť sledovať, či sa niekto nechystá demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd ohroziť. Tomu musí zodpovedať úprava ostatných politických práv (najmä oznamovacích prostriedkov ako strážnych psov demokracie). Tak ako štát nevytvára moc, územie a obyvateľstvo, ale až vôľu tento štát udržať, platí to aj pre demokraciu, kde sa nie nadarmo pripomína, že už Horatius volal „*Tua res agitur, paries cum proximus ardet*“ (ide o tvoj problém, keď horí susedný dom).[5)]

Prípadná interpretácia čl. 32 Ústavy SR o práve na odpor ako ustanovenia zakladajúceho povinnosť nemá opodstatnenie. Taká interpretácia obsahuje rad hrozieb. V prvom rade nesplnenie povinnosti sa v právnom poriadku obvykle spája so sankciou, je dôvodom pre vznik zodpovednosti za splnenie povinnosti. Ak by čl. 32 skutočne určoval povinnosť, potom každý občan, ktorý by si o inom občanovi alebo orgáne verejnej moci vytvoril predstavu, že svojím správaním (konaním alebo opomenutím) „odstraňuje demokratický poriadok“ by musel zakročiť. Ak by nezakročil, neskôr by mohol znášať zodpovednosť za porušenie ústavnej povinnosti, čo by predvídateľne prispievalo k anarchii a chaosu v spoločnosti. Veľa osohu nemožno očakávať ani od implikovanej povinnosti „sledovať, či sa niekto nechystá demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd ohroziť“. Spoločnosť v Slovenskej republike (rovnako ako v Českej republike) aspoň od čias Metternicha a Bacha vyrastá na dlhodobo pestovanom návyku podrobovať sa metódam a prostriedkom policajného štátu, ktorému blízke bolo donášanie a špicľovanie. Ak povieme, že čl. 32 zakladá ústavnú povinnosť, ktorá implikuje „sledovanie, či sa

3) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno : Masarykova univerzita 1997, s. 100.
4) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno : Masarykova univerzita 1997, s. 101.
5) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno : Masarykova univerzita 1997, s. 101.

niekto nechystá demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd ohroziť", veľmi rýchlo a ľahko sa sformuje všeobecné nadšenie a zaujatie pre „sledovanie" v policajnom význame tohto slova, ktoré svojou podstatou balansuje na rozhraní medzi demokratickým a policajným štátom. Slová „právo" a „povinnosť" majú v práve tradičný obsah, vyjadrujú nezlučiteľné protiklady. Povinnosť môže byť určená jednému subjektu práva ako záruka splnenia povinnosti iného subjektu práva, ale za neprijateľný otras možno označiť takú interpretáciu a aplikáciu práva, pri ktorej sa výslovne priznané právo výkladom pretransformuje na povinnosť. V materiálnom právnom štáte musí byť taký postup celkom vylúčený. Na základe všetkého dosiaľ uvedeného možno vyvodiť, že čl. 32 Ústavy SR sa nezakladá občianska povinnosť, ale že sa ním priznáva základné právo.

Ustanovenie čl. 23 Listiny má podľa Jana Filipa z právneho hľadiska reálne iba význam v niektorých situáciách, ktoré výslovne označil. K nim patrí možnosť, že „v čase, keď sa podarí obnoviť demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd, bude ustanovenie čl. 23 Listiny slúžiť ako exkulpačný dôvod pri posudzovaní „právnosti" konania tých, ktorí sa postavili na odpor. O tom, že je to možné len pri úspešnom odpore, azda ani netreba hovoriť. Potom je však adresátom demokratický právny štát. Ten posúdi, či bolo použité v medziach ustanovených čl. 23 Listiny."[6)]

S týmto autorským pohľadom možno vysloviť súhlas aj pre potreby interpretácie a aplikácie čl. 32 Ústavy SR. Účelom základného práva na odpor je poskytnúť občanom štátu možnosť vziať právo do svojich rúk pod podmienkou, že je znemožnená činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov. Základné právo na odpor sa priznáva ústavou demokratického a právneho štátu, z čoho možno vyvodiť, že základné právo na odpor možno uplatniť výlučne prostriedkami, ktoré sú súladné s dosiahnutým stupňom civilizačného vývoja ľudstva. Základné právo na odpor implikuje povinnosť nesprávať sa neprimerane riešenej situácii. Uplatnenie tohto základného práva sa následne môže spojiť s právnou zodpovednosťou. O tom po znovu obnovení ústavného poriadku rozhodne demokratický právny štát prostredníctvom svojich orgánov.

Nahradenie ústavy osobitnou úpravou

Z hľadiska predvídateľnosti vzniku neštandardnej situácie najobvyklejším prípadom je stav, ktorý si vynucuje pozastavenie časti základných práv a slobôd zaručených ústavou v osobitných prípadoch.

6) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno : Masarykova univerzita 1997, s. 101.

Ústava SR v čl. 51 ods. 2 s účinnosťou od 1. júla 2001 umožnila zavedenie obmedzení základných práv a slobôd v štyroch prípadoch:

1. v čase vojny,
2. v čase vojnového stavu,
3. v čase výnimočného stavu,
4. v čase núdzového stavu.

Ústava SR určila silu prameňa práva, ktorým obmedzenia možno zaviesť. Obmedzenia možno určiť jedine ústavným zákonom. Národná rada Slovenskej republiky 11. apríla 2002 schválila ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. V nasledujúcich rokoch bol tento ústavný zákon trikrát novelizovaný (ústavným zákonom č. 113/2004 Z. z., ústavným zákonom č. 566/2005 Z. z. a ústavným zákonom č. 181/2006 Z. z.).

Obmedzenie základných práv a slobôd z dôvodov určených ústavným zákonom o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu podlieha preskúmaniu Ústavným súdom SR.

Právne účinky vypovedania vojny a vyhlásenia vojnového stavu sa spájajú s činnosťou cudzej moci.

Podľa čl. 2 ods. 1: „Vojnu vypovie prezident na základe rozhodnutia Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“) len za podmienky, že Slovenská republika je napadnutá cudzou mocou, ktorá jej vypovedala vojnu alebo ktorá bez vypovedania vojny narušila jej bezpečnosť, alebo za podmienky, že vypovedaním vojny Slovenská republika plní záväzky vyplývajúce z členstva v organizácii vzájomnej kolektívnej bezpečnosti alebo z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu.“

Podľa čl. 3 ods. 1: „Vojnový stav môže na návrh vlády vyhlásiť prezident len za podmienky, že Slovenskej republike bezprostredne hrozí vypovedanie vojny alebo bezprostredne hrozí napadnutie cudzou mocou bez vypovedania vojny.“

Právne účinky vyhlásenia výnimočného stavu alebo núdzového stavu sa spájajú s vnútroštátnou právnou udalosťou, alebo so správaním osôb zdržiavajúcich sa území Slovenskej republiky.

Vyjadrením tohto rozdielu medzi vypovedaním vojny a vyhlásenia vojnového stavu na jednej strane, a vyhlásenia výnimočného stavu a núdzového stavu na druhej strane je úprava právomoci Ústavného súdu SR.

Ústavný súd SR nemá právomoc preskúmať rozhodnutie o vypovedaní vojny, ani rozhodnutie o vyhlásení vojnového stavu.

Článkom 129 ods. 6 ústavy sa Ústavnému súdu SR zverila právomoc rozhodovať o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu[7)] a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom.

Ústavnému súdu SR sa zverila aj právomoc rozhodovať o tom, či rozhodnutie o vyhlásení núdzového stavu[8)] a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom.

Výkladom čl. 129 ods. 6 ústavy možno vyvodiť, že ústavný súd môže samostatne posudzovať aj ústavnosť len niektorého rozhodnutia nadväzujúceho na vyhlásenie výnimočného alebo núdzového stavu bez konania o ústavnosti rozhodnutia o jeho vyhlásení. Taký záver je daný povahou veci. Vyhlásenie výnimočného stavu alebo núdzového stavu samé o sebe môže byť v súlade s ústavou. Naň nadväzujúce rozhodnutie zas samé o sebe môže odporovať ústave.

Na ústavnú úpravu nadväzuje zákon o ústavnom súde úpravou konania o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu (§ 74a až § 74d). V rámci tohto typu konania existujú dve rozdielne, aj keď príbuzné konania:

- konanie o súlade vyhlásenia výnimočného stavu a
- konanie o súlade vyhlásenia núdzového stavu.

---

7) Podľa čl. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.:
„(1) Výnimočný stav môže na návrh vlády vyhlásiť prezident len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, k rozsiahlym pouličným nepokojom spojeným s útokmi na orgány verejnej moci, drancovaním obchodov a skladov alebo s inými hromadnými útokmi na majetok alebo dôjde k inému hromadnému násilnému protiprávnemu konaniu, ktoré svojím rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu, ak ho nemožno odvrátiť činnosťou orgánov verejnej moci a ak je znemožnené účinné použitie zákonných prostriedkov; výnimočný stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území.
(2) Výnimočný stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 60 dní. Ak vzniknú nové okolnosti bezprostredne súvisiace s dôvodmi, pre ktoré bol výnimočný stav vyhlásený, možno výnimočný stav predĺžiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najviac o ďalších 30 dní.
(3) Výnimočný stav nemožno vyhlásiť na potlačenie štrajku, o ktorom rozhodol príslušný odborový orgán, alebo výluky, o ktorej rozhodol zamestnávateľ v súlade s predpismi o kolektívnom vyjednávaní, ani na znemožnenie alebo rozpustenie verejného zhromaždenia občanov v súlade s predpismi upravujúcimi právo na zhromažďovanie, ak na ňom alebo v súvislosti s ním nedôjde ku konaniu, ktoré spĺňa podmienku podľa odseku 1.“

8) Podľa čl. 5 ods. 1: „Núdzový stav môže vláda vyhlásiť len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie; núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.“
Podľa čl. 5 ods. 2: „Núdzový stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní.“

Oba tieto podtypy konaní sa odlišujú subjektmi, ktoré môžu podať návrh na začatie konania.

Návrh na začatie konania o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu a nadväzujúcich rozhodnutí môže podať:

a) najmenej 1/5 poslancov Národnej rady SR,

b) vláda SR,

c) generálny prokurátor SR.

Návrh na začatie konania o súlade rozhodnutia o vyhlásení núdzového stavu a nadväzujúcich rozhodnutí môže podať:

a) najmenej 1/5 poslancov Národnej rady S,

b) prezident SR.

Účastníci konania sú navrhovateľ a prezident Slovenskej republiky.

V konaní o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu prezident SR nemá postavenie navrhovateľa. Naopak, prezident SR je jedným z dvoch oprávnených subjektov, ktorý môže podať návrh na začatie konania o súlade rozhodnutia o vyhlásení núdzového stavu. Ak toto oprávnenie využije a podá návrh, podľa zákona o ústavnom súde bude jediným účastníkom konania.

V konaní o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu alebo rozhodnutia o vyhlásení núdzového stavu s ústavou, alebo s ústavným zákonom, sú určené dva rozdielne typy lehôt – prekluzívna lehota pre podanie návrhu na začatie konania a poriadková lehota pre rozhodnutie Ústavného súdu SR o veci samej.

Návrh na začatie konania možno podať do desiatich dní od vyhlásenia výnimočného stavu alebo núdzového stavu. Zmeškanie lehoty pre podanie návrhu na začatie konania má za následok odmietnutie návrhu na predbežnom prerokovaní.

Ústavný súd rozhodne o návrhu do troch dní od jeho doručenia.

Ústava SR vymedzuje taxatívne príslušnosť pléna ústavného súdu. V rámci tejto úpravy rozhodovanie o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom, je zverené plénu.

Zákon o ústavnom súde taxatívne ustanovil, v ktorých veciach sa koná ústne pojednávanie. Čl. 129 ods. 6 Ústavy SR zakladajúci právomoc ústavného súdu rozhodnúť o ústavnosti vyhlásenia výnimočného stavu alebo núdzového stavu do tohto výpočtu zahrnutý nie je. Možno vyvodiť, že v konaní plénum ústavného súdu rozhodne bez verejného ústneho pojednávania.

Ústavný súd SR nemá povinnosť vyžiadať si k rozhodnutiu stanovisko od nijakého orgánu verejnej moci.

Ústavný súd rozhoduje vo veci samej nálezom, ktorý sa doručí účastníkom konania. Súčasne sa nález doručí predsedovi vlády Slovenskej republiky a predsedovi Národnej rady Slovenskej republiky.

Predseda Ústavného súdu zabezpečí uverejnenie tohto nálezu prostredníctvom Tlačovej agentúry Slovenskej republiky.

Za podstatný nedostatok platnej právnej úpravy možno označiť nejasnosť právneho účinku nálezu Ústavného súdu SR, ak ústavný súd zistí, že rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu nie je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom. Môže ústavný súd v takom prípade rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu zrušiť, alebo môže iba konštatovať nesúlad namietnutého rozhodnutia bez právomoci zrušiť rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu?

S prihliadnutím na vypätosť situácie, v ktorej by sa také konanie viedlo, ide o výraznú právnu neistotu, ktorú nastoľuje platná právna úprava.

Neštandardná situácia spojená s vypovedaním vojny, vyhlásením vojnového stavu, výnimočného stavu alebo núdzového stavu nie je v platnej právnej úprave zvládnutá v náležitej kvalite. Ústavodarca prejavil predvídavosť, ktorú zákonodarca nepriviedol k primeranému záveru.

Obžaloba proti prezidentovi SR pre úmyselné porušenie ústavy

Prezidenta Slovenskej republiky možno odvolať z dvoch taxatívne určených dôvodov. Podľa prvej vety čl. 107: Prezidenta možno stíhať iba za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu.“

Ústava Slovenskej republiky nedefinuje pojem vlastizrady, ktorú môže spáchať prezident Slovenskej republiky. To má za následok, že aj prezidenta by podľa prvej vety čl. 107 v prípade vlastizrady bolo treba stíhať za vlastizradu v rozsahu, v akom tento trestný čin vymedzuje § 311 Trestného zákona, podľa ktorého sa vlastizrady dopustí občan Slovenskej republiky, ktorý v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom spácha trestný čin úkladov proti republike, teroru, záškodníctva alebo sabotáže. Od hlavy štátu, ktorá sa správa ako rozumný človek vykonávajúci zverený úrad, možno s nízkou mierou pravdepodobnosti očakávať, že spácha trestný čin teroru (§ 313 Trestného zákona) alebo trestný čin sabotáže (§ 317). Všeobecná právna úprava, ktorá neberie do úvahy osobné predpoklady pre výkon funkcie prezidenta, zároveň tým, že úpravu vlastizrady spáchanej hlavou štátu ponecháva na zákon, znižuje mieru právnej istoty prezidenta ohľadne dôvodov pre svoje odvolanie, lebo

úprava skutkovej podstaty trestného činu vlastizrady v zákone sa ľahšie môže zmeniť v neprospech hlavy štátu, než ústavná úprava tohto dôvodu pre stratu funkcie prezidenta Slovenskej republiky.

Druhým dôvodom na odvolanie prezidenta Slovenskej republiky je úmyselné porušenie ústavy. „Ústava SR neurčuje mieru porušenia ústavy, s ktorou sa spája odvolateľnosť prezidenta. Nerozlišuje sa napríklad medzi závažným a iným porušením ústavy, ktoré by umožňovalo prezidentovi v nejakej kvalite porušiť ústavu bez toho, aby mu hrozilo odvolanie. Tým sa predchádza sporom o výklad stupňa spoločenskej nebezpečnosti prezidentovho protiústavného správania. Každé porušenie ústavy, ktorého sa prezident SR dopustí, môže byť príčinou na jeho odvolanie, ak sa preukáže, že prezident Slovenskej republiky sa úmyselne správal v nesúlade s Ústavou SR.“[9)]

Aj pojem „úmysel“ vymedzuje Trestný zákon (§ 15). Podľa Trestného zákona trestný čin je spáchaný úmyselne, ak páchateľ chcel spôsobom uvedeným v tomto zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom, alebo vedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ich spôsobí, bol s tým uzrozumený.

Trestný zákon rozlišuje zavinenie vo forme úmyslu v dvoch rovinách:

- úmysel priamy *(dolus directus),*
- úmysel nepriamy *(dolus eventualis).*

Pre obidva je spoločné, že intelektuálna zložka zahŕňa predstavu rozhodujúcich skutočností aspoň ako možných. U oboch foriem je daná i vôľová zložka, hoci v rôznej miere, lebo práve v odstupňovaní vôľovej zložky je rozdiel medzi oboma rovinami úmyslu.

Pri priamom úmysle páchateľ chcel porušiť alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom, bez ohľadu na to, či spáchanie trestného činu bolo jeho priamym cieľom, alebo iba prostriedkom na spáchanie iného cieľa (slovom „chcel“ je vyjadrená tak vôľová zložka, ako aj vedomostná zložka).

Pri nepriamom úmysle páchateľ vedel, že svojím konaním môže spôsobiť porušenie alebo ohrozenie záujmu chráneného Trestným zákonom a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený („uzrozumenie“ je aktívny vôľový vzťah k spôsobeniu následku; páchateľ neráta so žiadnou konkrétnou okolnosťou – vlastnou alebo niekoho iného, ktorá by mohla zabrániť následku, ktorý si predstavoval ako možný). Pokiaľ ide o ľahostajný vzťah páchateľa k následku, v právnej literatúre prevláda názor, že skutočný vzťah ľahostajnosti k následku nestačí na naplnenie vôľovej zložky nepriameho úmyslu. V praxi súdy v takých prípadoch na základe výpovede páchateľa spravidla dedukujú jeho „uzrozumenie“ s následkom, teda úmysel nepriamy. S tým je možné v

9) DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka 2007, s. 812.

zásade súhlasiť, ak ľahostajnosť páchateľa k tomu, či následok nastane alebo nenastane, vyjadruje jeho kladné stanovisko k obom týmto možnostiam.

Vymedzenie pojmu „úmysel" v čl. 107 Ústavy SR zhodne s Trestným zákonom možno spochybňovať napríklad námietkou, že správanie prezidenta Slovenskej republiky pri uplatňovaní ústavou určených právomocí nemožno hodnotiť podľa rovnakých kritérií, aké sa používajú na hodnotenie správania páchateľa trestného činu. Predstaviť si možno rad ďalších námietok, ktoré však na spoločný menovateľ uvádza ich mimo právny charakter. Z právneho hľadiska sa pojem úmyslu vymedzuje zhodne nielen v trestnom práve, ale aj v priestupkovom práve. Ústavné právo je odvetvím verejného práva, kam patrí aj trestné a priestupkové právo. Okrem toho trestnoprávne vymedzenie pojmu „úmysel" akceptovala aj právna teória i prax odvetví slovenského súkromného práva. Ak by sa pojem „úmyslu" pre potreby uplatnenia čl. 107 vymedzil inak, potom by sa mu v ústavnom práve priznal význam, ktorý by bol rozdielny od vymedzenia úmyslu v celom právnom poriadku Slovenskej republiky. A na taký postup chýbajú primerané argumenty.

Úmysel sa teda vzťahuje k porušeniu alebo ohrozeniu záujmu chráneného Trestným zákonom, pričom sa musí vzťahovať na „spôsob uvedený v tomto zákone". Táto podmienka môže zvádzať k pokusu o reštriktívny výklad čl. 107 ústavy tak, aby sa presadil výklad o odvolateľnosti prezidenta Slovenskej republiky iba ak sa preukáže, že úmyselne porušil ústavu spôsobom uvedeným v Trestnom zákone.

Účelom úpravy čl. 107 však je ochrana verejného záujmu, ktorým je záujem, aby sa hlava štátu správala vždy v súlade s ústavou. Tento záujem je oveľa širší, než záujem, aby hlava štátu pri výkone svojich právomocí neporušovala Trestný zákon. Širší záujem je nadradený záujmu, aby hlava štátu vykonávala svoje právomoci bez porušovania Trestného zákona. Úmyselné porušenie ústavy prezidentom Slovenskej republiky treba interpretovať ako každé (akékoľvek) porušenie Ústavy SR hlavou štátu. „Úmyslom" pre potreby čl. 107 Ústavy SR by teda malo byť každé správanie prezidenta Slovenskej republiky, pri ktorom by buď chcel porušiť alebo ohroziť úpravu určenú Ústavou SR, alebo by vedel, že svojím konaním môže porušiť alebo ohroziť úpravu určenú Ústavou SR a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený.

Mnohé z otázok nastolených spormi o ochranu ústavnosti mohol priniesť výlučne život, lebo úvahami spoza stola sa fantázia nevládze rozbehnúť tak ďaleko, ako to urobí život celkom spontánne. V takom duchu došlo aj k pohybu ohľadom interpretácie a aplikácie čl. 107 Ústavy SR. Počas roka 2011 prezident SR dostal od Národnej rady SR na vymenovanie generálneho prokurátora, aj návrh na odvolanie vlády SR, ktorej národná rada v hlasovaní o dôvere nevyslovila dôveru. V oboch prípadoch sa prezident SR ocitol v postavení vyvolávajúcom ústavne relevantnú pochybnosť v otázke lehoty, ktorú má na vybavenie návrhu predloženého Národnou radou SR. V príčinnej súvislosti

s otázkou lehoty je otázka o povahe právomoci spojenej s vybavením každého z týchto návrhov, ale táto otázka nezaznela, takže došlo k deformácii ústavne relevantného problému. Za tohto stavu ponúkol verejnosti nesprávnu odpoveď hovorca prezidenta SR, ktorý sa v súvislosti s návrhom na vymenovanie generálneho prokurátora SR sústredil iba na lehotu, v ktorej sa má prezident SR s návrhom vyporiadať. Hovorca prezidenta SR vybavil tvrdením, že ústava nijakú lehotu neurčuje, čo znamená, že prezident SR má „voľnú ruku", akokoľvek dlho sa môže návrhom zaoberať.

Prezident SR je hlavou Slovenskej republiky (čl. 101 ods. 1 Ústavy SR). Tým sa zaraďuje medzi orgány štátu, ktorých postavenie podlieha úprave čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. V súlade s tým by prezident SR po doručení návrhu Národnej rady SR mohol odkladať vymenovanie Národnou radou SR zvoleného adepta na funkciu generálneho prokurátora jedine vtedy, ak by ústava výslovne určila, že prezident na návrh Národnej rady SR vymenuje generálneho prokurátora do 30, 60 alebo hoci 720 dní po doručení návrhu Národnej rady SR. Pretože ústava nijakú lehotu neurčuje, znamená to, že prezident SR nemá čas na úvahu, kedy vymenuje generálneho prokurátora. Prezident SR musí v súlade s ústavou na návrh Národnej rady SR vymenovať generálneho prokurátora „bez zbytočného odkladu", „ihneď", v primerane krátkom čase. Nesplnenie ústavnej povinnosti vymenovať za generálneho prokurátora osobu navrhnutú Národnou radou SR sa v materiálnom právnom štáte môže stať formou úmyselného porušenia ústavy zakladajúceho zodpovednosť prezidenta SR podľa prvej vety čl. 107 Ústavy SR.

Túto možnosť spochybňuje až druhá otázka – či prezident SR v prípade menovacej právomoci generálneho prokurátora SR má menovaciu povinnosť, ktorú musí splniť bez úvahy, či návrhu vyhovie, alebo či má právo rozhodnúť o prijatí návrhu zahŕňajúce oprávnenie návrh odmietnuť.

Ústavný súd SR k ústavným právomociam prezidenta SR zaujal druhový postoj, keď vyslovil, že povaha prezidentských právomocí je značne rozdielna, zahŕňa práva aj povinnosti, a preto každú právomoc treba podrobiť preskúmaniu, ktorého výsledkom bude zatriedenie danej právomoci.[10)] Vo vzťahu k právomoci prezidenta SR vymenovať na návrh Národnej rady SR

10) *„V Ústave Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb.) sú uvedené tri typy formulácií pre úpravu právomoci prezidenta. V prvom prípade ide o výslovne priznané oprávnenie vyjadrené formuláciou „môže urobiť", napríklad môže rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky (čl. 102 písm. d/), môže odvolať sudcu Ústavného súdu (čl. 138 ods. 2). V druhom prípade ide o výslovne určenú povinnosť vyjadrenú formuláciou „je povinný", napríklad je povinný vypočuť stanovisko predsedu Národnej rady Slovenskej republiky (čl. 102 písm. d/ druhá veta). V treťom prípade ide o formuláciu „urobí", napríklad „prepožičiava vyznamenania" (čl. 102 písm. h/), alebo „odvolá člena vlády" (čl. 116 ods. 7). Táto formulácia nemá jednoznačný obsah. Interpretáciou z nej možno odvodiť oprávnenie, ale aj povinnosť. V dôsledku toho treba odstrániť pochybnosti o obsahu normatívnych viet určených v právnom poriadku Slovenskej republiky a osobitne v jej ústave."* (I. ÚS 39/93. Uznesenie o výklade čl. 116 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky z 2. júna 1993, s. 1 – 2)

generálneho prokurátora SR z tohto právneho názoru Ústavného súdu SR možno vyvodiť jediné – subjektom oprávneným podať výklad právomoci prezidenta SR ustanovenej čl. 101 ods. 1 písm. t) Ústavy SR v rozsahu úpravy o vymenovaní a odvolávaní generálneho prokurátora SR je výlučne Ústavný súd SR. Prezident SR, ktorý sa mohol ocitnúť v pochybnostiach, ako má túto právomoc uplatniť, nebol oprávnený vytvoriť si vlastný výklad. Mal Ústavnému súdu SR predložiť návrh podľa čl. 128 Ústavy SR, aby podal výklad ústavy. Z úmyselného porušenia ústavy nepredložením takého návrhu však prezidenta SR možno ťažko obviniť s primeranou mierou zdravého rozumu. Ústavný súd SR interpretuje ústavnú podmienku pre vznik sporu o výklad ústavnosti *„ak je vec sporná“* ako splnenú podmienky vtedy, keď dôjde k sporu medzi dvomi orgánmi štátu o podstatu ich právomoci.[11] Taký spor medzi prezidentom SR a Národnou radou SR ako predkladateľom návrhu na uplatnenie právomoci podľa čl. 101 ods. 1 písm. t) nenastal. V dôsledku toho prezident SR nemal právnu možnosť požiadať ústavný súd o výklad povahy svojej menovacej právomoci. Neštandardná situácia v tomto prípade poukázala nielen na právnu neistotu, ktorej je vystavená osoba vykonávajúca ústavnú funkciu prezidenta SR, ale aj na nedostatočnú predvídavosť v úprave konania pred Ústavným súdom SR o podaní výkladu ústavy, ak je vec sporná.

Zmena ústavy za účelom zabránenia ústavnej kríze

Slovenský ústavodarca predvídal niektoré neštandardné situácie a dal im ústavný základ. Predvídavosť bola subjektívna. Prax preukázala, že neštandardných situácií, ktoré v Slovenskej republike treba postaviť na právny základ, je objektívne viac, ako predvída ústava. Typickým, zároveň najbolestivejším a azda aj najnebezpečnejším príkladom je predčasný zánik vlády. Praktickú skúsenosť s takým stavom Slovenská republika má za sebou od októbra 2011.

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 585 zo 7. septembra 2011 vyslovila súhlas s uzavretím Dodatku k Rámcovej zmluve o Európskom finančnom stabilizačnom nástroji medzi Belgickým kráľovstvom, Spolkovou republikou Nemecko, Estónskou republikou, Írskou republikou, Helénskou republikou, Španielskym kráľovstvom, Francúzskou republikou, Talianskou republikou, Cyperskou republikou, Luxemburským veľkovojvodstvom, Maltskou republikou, Holandským kráľovstvom, Rakúskou republikou, Portugalskou republikou, Slovinskou republikou, Slovenskou republikou a Fínskou

11) *„Zákon č. 38/1993 Z. z. slovom „sporný“ označuje konanie o veciach, v ktorých došlo k sporu a kde proti sebe stoja dve strany – štátne orgány s rozdielnym názorom na interpretáciu ústavnej normy (§ 46 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z. z.).“* (I. ÚS 30/97. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 393 – 394)

republikou a Európskym finančným stabilizačným nástrojom. Kľúčová úloha v Dodatku k Rámcovej zmluve patrí Prílohe 1, podľa ktorej Slovenská republika akceptovala ručiteľský prísľub vo výške 7, 727 miliardy euro. Vláda SR uznesením č. 585 odporučila Národnej rade SR vysloviť súhlas s Dodatkom k Rámcovej zmluve.

Všeobecne známou skutočnosťou dlho pred schválením tohto uznesenia vlády SR, ale aj po jeho prijatí, bol zásadný nesúhlas koaličnej strany SaS s prevzatím ručiteľského prísľubu Slovenskou republikou. Za účelom potlačenia odporu pri schvaľovaní návrhu v parlamente vláda SR požiadala Národnú radu SR, aby hlasovanie o uznesení č. 585 spojila s hlasovaním o dôvere vláde. Všeobecne známou skutočnosťou je aj to, že vláda SR si ani takto nevynútila schválenie Dodatku k Rámcovej zmluve. Plénum Národnej rady SR nevyslovilo vláde dôveru potrebným počtom hlasov.

Podľa čl. 115 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: *„Ak Národná rada Slovenskej republiky vysloví vláde nedôveru alebo ak zamietne jej návrh na vyslovenie dôvery, prezident Slovenskej republiky vládu odvolá.“*

V parlamentnej forme vlády každý parlament má svoju vládu a každá vláda má svoj parlament. V tomto vzťahu dominuje parlament, od vôle ktorého vláda odvodzuje svoju legitimitu. Stratou dôvery parlamentu vláda stráca „svoj parlament“, bez ktorého nemôže ďalej existovať. Ak sa funkčné obdobie vlády SR skončí predčasne z vôle Národnej rady SR, účinok nastáva *ex constitutione* v okamihu schválenia platného rozhodnutia Národnou radou SR. Od okamihu vyhlásenia rozhodnutia Národnej rady SR o vyslovení nedôvery, alebo o odmietnutí požiadavky na vyslovenie dôvery, vláda SR „odchádza do dôchodku,“ mení na bývalú vládu, ktorá stratila svoje ústavné postavenie. Nič na tom nemôže zmeniť ani prezident SR, ktorý má čl. 115 ods. 1 uloženú ústavnú povinnosť odvolať vládu. Jeho úkon má obradný charakter. Bývalá vláda SR by nezostala vládou, ak by prezident SR odmietol uplatniť svoju pôsobnosť podľa čl. 115 ods. 1, teda ak by rituál odvolania vlády nevykonal.

Prezident SR je hlavou Slovenskej republiky (čl. 101 ods. 1 Ústavy SR). Patrí medzi orgány štátu, ktorých postavenie podlieha úprave čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. V súlade s tým po doručení rozhodnutia, ktorým Národná rada SR v hlasovaní odmietla vysloviť vláde dôveru, by prezident SR mohol odkladať odvolanie vlády SR jedine vtedy, ak by ústava výslovne určila lehotu na odvolanie vlády. Pretože ústava nijakú lehotu neurčuje, znamená to, že prezident SR nemá čas na úvahu, kedy vládu odvolá. Prezident SR musí v súlade s ústavou vládu odvolať „bez zbytočného odkladu“, „ihneď“, v primerane krátkom čase. Nesplnenie ústavnej povinnosti odvolať vládu, ktorej Národná rada SR nevyslovila dôveru, sa v materiálnom právnom štáte môže stať formou úmyselného porušenia ústavy zakladajúceho zodpovednosť prezidenta SR podľa prvej vety čl. 107 Ústavy SR.

Ústavný súd Slovenskej republiky v januári 1995 rozhodol, že ústavné dôvody zániku vlády nemožno kumulovať.[12] Ak vláda SR ukončila svoju činnosť z jedného ústavou určeného dôvodu, nemožno následne voči nej uplatniť ďalší ústavný dôvod. Ústavný súd SR rozhodol, že po tom, čo vláda SR podala demisiu, Národná rada SR nemôže hlasovať o nedôvere vláde, a ak tak urobí, parlamentné hlasovanie nie je spôsobilé vyvolať ústavný účinok. Aj keď ústavný súd nezaujal postoj k opačnému stavu, teda k odvolávaniu členov vlády po hlasovaní Národnej rady SR, v ktorom vláda nedostala dôveru, zdravým rozumom sú nepredstaviteľné dôvody pre odobrenie takého protikladného, a tým aj rozporuplného výkladu ústavy. A predsa v ústavnom vývoji na Slovensku došlo k udalosti, ktorá vyústila do ústavnej krízy zapríčinenej aj nedostatočnou predvídavosťou v tvorbe práva pre výnimočné situácie.

Bývalá premiérka ignorujúc hlasovanie v Národnej rade SR zavítala k prezidentovi SR, aby mu predstavila svoje kádrové návrhy. Z vlády SR mali podľa nej odísť ministri za SaS.[13] Kreslá po nich mali dostať iní členovia vlády SR: Mikuláš Dzurinda si k rezortu zahraničných vecí mal pridať rezort obrany. Ivan Mikloš sa popri rezorte financií mal dostať k riadeniu rezortu hospodárstva. Podpredseda vlády pre menšiny Rudolf Chmel sa mal postaviť aj na čelo rezortu kultúry. Minister zdravotníctva Ivan Uhliarik mal prevziať ministerské kreslo v rezorte práce, rodiny a sociálnych vecí. Prezident SR konštrukciu bývalej premiérky odmietol s vysvetlením, že jeho ústavnou povinnosťou je odvolať celú vládu SR.[14]

Nastala politická kríza. Jedna vláda padla, iná bola v nedohľadne. Zásadu *„Zomrel kráľ. Nech žije kráľ!“* ktorú dávno predtým uplatňovali vo Francúzsku kvôli zachovaniu funkčnosti moci v štáte, si Slovensko pri tvorbe ústavy, ani neskôr pri jej viacerých novelizáciách neuvedomilo. Poučenie získalo na vlastnej koži. Po vzácne rýchlej zhode predákov parlamentných strán došlo na doplnenie Ústavy SR. Ústavným zákonom č. 356/2011 Z. z., ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov sa do článku 115 vložil predtým neexistujúci odsek 3. Ústavný zákon nadobudol účinnosť dňom vyhlásenia (čl. II). V Zbierke zákonov bol vyhlásený dňa 25. októbra 2011 (čiastka 113, s. 2822). Ústavný zákon č. 356/2011 Z. z. bol schválený Národnou radou SR počas 24 hodín od uzatvorenia dohody lídrov politických strán SDKÚ, KDH, SaS, Most-Híd a Smer o pripravení zmeny ústavy, čo je pravdepodobne svetový rekord v rýchlosti zmien ústavy.

Podľa čl. 115 odseku 3: *„Ak prezident Slovenskej republiky odvolá vládu podľa odseku 1, rozhodnutím, vyhláseným v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, ju poverí vykonávaním jej pôsobnosti až do*

12) PL. ÚS 58/94. Uznesenie o výklade ústavy uverejnené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky č. 43/1995 Z. z.

13) Superman, už si dolietal! A aj tvoji ministri… Nový čas, 14.10.2011, s. 6-7.

14) Radičová prišla s úsmevom… odchádzala vytočená. Nový čas, 15.10.2011, s. 4 -5.

vymenovania novej vlády, avšak výlučne v rozsahu podľa čl. 119 písm. a), b), e), f), m), n), o), p) a r); výkon pôsobnosti vlády podľa čl. 119 písm. m) a r) je v každom jednotlivom prípade viazaný na predchádzajúci súhlas prezidenta Slovenskej republiky". Táto zmena nezostala osamotená. Okrem článku 115 sa doplnil aj článok 102. Tak, aby v ňom v odseku 1 bolo predtým neexistujúce písmeno u), podľa ktorého prezident Slovenskej republiky *„rozhoduje o poverení vlády a dáva súhlas na výkon jej pôsobnosti podľa čl. 115 ods. 3."*

Ústava SR odo dňa účinnosti ústavného zákona č. 356/2011 Z. z. vytvára priestor pre existenciu vlády SR v dvoch podobách. Obe podoby sa natoľko líšia v právnych účinkoch, až je potrebné terminologicky rozlíšiť medzi oboma význammi slova „vláda". Matematikom by postačilo označenie vláda A a vláda B. V ústavnoprávnej terminológii primeranejšie je rozlíšiť medzi riadnou vládou a dočasnou vládou. Riadna vláda je vláda ustanovená podľa čl. 111 až čl. 113 Ústavy SR. Dočasná vláda je vláda ustanovená podľa čl. 115 ods. 3 Ústavy SR.

Zmenou ústavy ústavným zákonom č. 356/2011 Z. z. sa upravil právny stav nasledujúci po uplatnení čl. 115 ods. 1 predčasným ukončením funkčného obdobia vlády SR z vôle Národnej rady SR. Za účelom zabránenia bezvládiu, ktoré hrozí pre prípad, že politické strany nebudú mať vôľu ustanoviť novú vládu, alebo že budú so zostavením novej vlády otáľať, do vymenovania novej vlády sa vytvoril priestor pre existenciu dočasnej vlády s obmedzeným mandátom zostavenej z radov členov riadnej vlády.

Ústava SR nepriznala prezidentovi SR právo úvahy, či bývalú riadnu vládu SR poverí vykonávaním obmedzeného mandátu dočasnej vlády. Ústava SR nepriznala prezidentovi SR ani právo úvahy, či výkonom obmedzeného mandátu v dočasnej vláde poverí časť členov bývalej riadnej vlády SR a ktorí z nich to budú. Ústava SR podľa čl. 115 ods. 3 výslovne ustanovila jedinú možnosť – prezident SR až do vymenovania novej vlády poverí vykonávaním pôsobnosti v taxatívne určených veciach bývalú vládu ako celok.

V čase obmedzenej pôsobnosti môže dočasná vláda SR rozhodovať

1. o návrhoch zákonov;
2. o nariadeniach vlády;
3. o návrhoch štátneho rozpočtu a štátneho záverečného účtu;
4. o medzinárodných zmluvách Slovenskej republiky, ktorých dojednávanie preniesol na vládu prezident Slovenskej republiky;
5. o vymenúvaní a odvolávaní ďalších štátnych funkcionárov v prípadoch ustanovených zákonom a troch členov Súdnej rady Slovenskej republiky;

6. o návrhu na vyhlásenie vojnového stavu, o návrhu na nariadenie mobilizácie ozbrojených síl, o návrhu na vyhlásenie výnimočného stavu a o návrhu na ich skončenie, o vyhlásení a skončení núdzového stavu;
7. o vyslaní ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky na účel humanitárnej pomoci, vojenských cvičení alebo mierových pozorovateľských misií, o súhlase s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl na území Slovenskej republiky na účel humanitárnej pomoci, vojenských cvičení alebo mierových pozorovateľských misií, o súhlase s prechodom zahraničných ozbrojených síl cez územie Slovenskej republiky;
8. o vyslaní ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky, ak ide o plnenie záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, a to najdlhšie na čas 60 dní; toto rozhodnutie vláda bezodkladne oznámi Národnej rade Slovenskej republiky;
9. o ďalších otázkach, ak tak ustanoví zákon.

Ústavné postavenie dočasnej vlády je ďalej obmedzené v prípade rozhodovania vlády „o ďalších otázkach ustanovených zákonom podľa čl. 119 písm. r)“. Výkon tejto pôsobnosti dočasnej vlády „je v každom jednotlivom prípade viazaný na predchádzajúci súhlas prezidenta Slovenskej republiky“. Zhodné obmedzenie sa týka rozhodovania dočasnej vlády „o vymenúvaní a odvolávaní ďalších štátnych funkcionárov v prípadoch ustanovených zákonom a troch členov Súdnej rady Slovenskej republiky“, kde výkon pôsobnosti dočasnej vlády je znovu viazaný na predchádzajúci súhlas prezidenta Slovenskej republiky.

Vláda SR, riadna či dočasná, je vždy orgánom štátu. Základom jej ústavného postavenia je článok 2 odsek 2 ustanovujúci pre všetky orgány verejnej moci spoločnú zásadu *Čo nie je dovolené, je zakázané.* Preto všetky ostatné činnosti, ktoré Ústava SR zveruje v článku 119 riadnej vláde, sú tabu pre dočasnú vládu.

Ústavné postavenie dočasnej vlády SR ustanovenej podľa čl. 115 ods. 3 sa od riadnej vlády SR odlišuje vzťahom k Národnej rade SR. Národná rada SR riadnej vláde SR odmietla vysloviť dôveru. Riadna vláda v dôsledku toho zanikla. Prestal existovať program, ktorý pri ustanovovaní riadna vláda predložila parlamentu podľa čl. 113 Ústavy SR. Do minulosti stratený program viac nemá kto uskutočňovať. Dočasná vláda sa síce zhoduje v osobách s riadnou vládou, ale to je jediné puto medzi riadnou vládou a ju striedajúcou dočasnou vládou. Ústavnoprávny význam tejto zhody možno najvýstižnejšie vyjadriť slovami „podobnosť čisto náhodná“. Na základe zhody v osobách členov vlády si dočasná vláda nemôže nárokovať plnenie programu riadnej vlády, či už by išlo o presadzovanie bodov programu vlastnou činnosťou dočasnej vlády, alebo o vyžadovanie súčinnosti od Národnej rady SR, aby sa prijímaním zákonov plnil vládny program. Z ústavného hľadiska dočasná vláda sa odlišuje od riadnej vlády svojou bezprogramovosťou. Dočasná vláda nemá nijaký program, ktorý

by mohla legitímne presadzovať, lebo parlament jej pri ustanovení nijaký program neschválil. Úlohou dočasnej vlády je výlučne zachovanie bežného chodu štátu do uskutočnenia parlamentných volieb. Dočasná vláda existuje nezávisle od Národnej rady SR, ktorá jej nevyslovuje dôveru po ustanovení prezidentom SR, ani nemá právo vysloviť jej neskôr nedôveru. Dočasná vláda SR ustanovená prezidentom SR podľa čl. 115 ods. 3 namiesto parlamentnej kontroly podlieha kontrole prezidentom SR.

Výklad a uplatňovanie čl. 115 ods. 3 je v príčinnej súvislosti s ustanovením čl. 102 ods. 1 písm. u), podľa ktorého prezident SR „rozhoduje o poverení vlády". „Rozhodovanie o poverení" je činnosťou, ktorá zahŕňa nielen vstupný okamih „založenia dočasnej vlády", ale aj záverečný okamih „skončenia činnosti dočasnej vlády".

Ústava SR uplatnenie tejto pôsobnosti prezidenta SR nijako neobmedzuje. Prezident SR sa kedykoľvek, aj sám od seba a bez akejkoľvek príčiny, môže rozhodnúť, že dočasnej vláde okamžite odníme poverenie na vykonávanie pôsobností podľa čl. 115 ods. 3.

Zmena ústavy v lavínovo skrátenom konaní priniesla nové problémy.

Predovšetkým sa vytvoril základ pre ústavný chaos, v ktorom sa parlamentná forma vlády začala prelínať s prezidentskou formou vlády. „V obvyklej situácii" má prezident SR právo konať iba so súhlasom riadnej vlády SR, lebo rozhodnutie prezidenta SR vydané podľa čl. 102 ods. 1 písm. c) o prijatí, poverení a odvolaní vedúcich diplomatických misií, ďalej rozhodnutia o udelení amnestie podľa čl. 102 ods. 1 písm. j), ale aj rozhodnutia, ktoré podľa čl. 102 ods. 1 písm. k) urobí prezident ako hlavný veliteľ ozbrojených síl, sú platné iba ak ich podpíše predseda riadnej vlády SR alebo ním poverený minister. „V mimoriadnej situácii" dočasná vláda SR môže uplatniť pôsobnosť podľa čl. 119 písm. m) a podľa písm. r) iba s predchádzajúcim súhlasom prezidenta SR. Bizarne, prezident SR v rovnakom období nie je oslobodený od schvaľovania svojich ústavou obmedzených rozhodnutí (čl. 102 ods. 1 písm. c/, j/, k/) dočasnou vládou SR.

Dobrá právna úprava pre neštandardnú situáciu by mala byť v súlade s právnou úpravou pre inú neštandardnú situáciu. Súvislosť tohto druhu sa úplne zanedbala v pretekoch o schválenie ústavného zákona č. 356/2011 Z. z.

Podľa prvej vety čl. 105 ods. 1 Ústavy SR: *„Ak nie je prezident zvolený alebo ak sa funkcia prezidenta uvoľní a ešte nie je zvolený nový prezident, alebo ak bol zvolený nový prezident, ale ešte nezložil sľub, alebo ak prezident nemôže svoju funkciu vykonávať pre závažné dôvody, oprávnenia prezidenta podľa čl. 102 ods. 1 písm. a), b), c), n) a o) prechádzajú na vládu Slovenskej republiky."* Ak nastane ktorýkoľvek z uvedených ústavných dôvodov, dočasná vláda sa dostane celkom mimo ústavnej kontroly, lebo „jej

kontrolór" – prezident SR bude neobsadenou funkciou a o náhradnom riešení pre taký prípad sa v ústave neuvažuje. Ba čo viac, podľa prvej vety čl. 105 ods. 1 sa dočasnej vláde vráti právo podať na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh na rozhodnutie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky s ústavou alebo ústavným zákonom (čl. 102 ods. 1 písm. b/), hoci toto právo jej výslovne odňal ústavný zákon č. 356/2011 Z. z. Ústavné postavenie dočasnej vlády sa podľa prvej vety čl. 105 ods. 1 môže posilniť aj o zastupovanie Slovenskej republiky navonok vrátane dojednávania medzinárodných zmlúv (čl. 102 ods. 1 písm. a/), ďalej o prijímanie, poverovanie a odvolávanie vedúcich diplomatických misií (čl. 102 ods. 1 písm. c/), vyhlasovanie referenda (čl. 102 ods. 1 písm. n/) a vrátenie Národnej rade SR zákona s pripomienkami v lehote 15 dní (čl. 102 ods. 1 písm. o/).

Dĺžka pôsobenia dočasnej vlády SR nie je nijako obmedzená. To môže mať za následok politické manipulácie založené na hlasovaní o dôvere vláde ihneď po schválení programového vyhlásenia vlády Národnou radou SR (čl. 113 Ústavy SR), ktoré sa môže udiať vzápätí po vymenovaní riadnej vlády. V takom prípade by už niekoľko dní po parlamentných voľbách mohlo v súlade s čl. 115 ods. 3 ústavy dôjsť k ustanoveniu dočasnej vlády až do konca volebného obdobia. Jedinou brzdou pre taký prípad je správanie prezidenta SR, ktoré neobmedzuje ústava, ale iba realita – osobné vzťahy prezidenta SR k predsedovi dočasnej vlády SR.

Slabinou zmeny ústavy ústavným zákonom č. 356/2011 Z. z. je aj vzťah prezidenta SR a jednotlivých členov dočasnej vlády. Prezident má právomoc kontrolovať celú dočasnú vládu, ale nemá dosah na pôsobenie jednotlivých členov dočasnej vlády SR. Ak jeden alebo niekoľko členov dočasnej vlády začne zneužívať zverenú právomoc, prezident SR nemá možnosť odvolať „dočasného ministra", ale iba celú dočasnú vládu. To môže prezidenta SR vystaviť ťažkej voľbe medzi oživením politickej krízy, ktorá sa odvracala ustanovením dočasnej vlády, a medzi závažným ohrozením tej časti činnosti života spoločnosti, ktorá patrí do rezortu riadeného problémovým dočasným ministrom. Prax rýchle priniesla názorný príklad v rezorte zdravotníctva, kde sa dočasný minister rozhodol pokračovať v transformácii zdravotníckych zariadení na akciové spoločnosti ignorujúc okolnosť, že taký zámer presahuje medze právomoci, ktorú má ako člen dočasnej vlády. Dosah na ministra dočasnej vlády nemá ani predseda dočasnej vlády, lebo právomoc podať prezidentovi SR návrh na odvolanie člena vlády má iba predseda riadnej vlády. V takom prípade ochranu ústavnosti nezaručuje ústava sama. Riešenie ponúka iba dôsledné uplatnenie právneho poriadku tak, aby došlo k naplneniu podstaty materiálneho právneho štátu zaručeného čl. 1 ods. 1 Ústavy SR. Ústava nepriznala členom vlády SR imunitu na výkon právomoci, ani nezbavila členov vlády SR právnej zodpovednosti za správanie pri výkone funkcie. Právnym prostriedkom ochrany spoločnosti pred bezohľadným alebo nadmieru agilným

členom dočasnej vlády je Trestný zákon, predovšetkým skutková podstata zneužívania právomoci verejného činiteľa (§ 326).

Zmena nastolená ústavným zákonom č. 356/2011 Z. z. predstavuje výrazne negatívny ústavný precedens. V právnom štáte ústava víťazí nad momentálnymi, aj krátkodobými, zámermi politikov. Na Slovensku politici zvíťazili nad ústavou. Lídri politických strán, koaličných aj opozičných, získali dôkaz, že ak ústava stojí v ceste ich zámerom, môžu sa jej kedykoľvek zbaviť. Stačí, aby koalícia s opozíciou našla obojstranne výhodné riešenie. Táto zmena je tiež názorným príkladom o nízkej pravdepodobnosti nájdenia dobrého riešenia neštandardnej situácie po tom, čo neštandardná situácia nastala.

II. Extrémne situácie

Prostriedkom ochrany ústavnosti v extrémnych situáciách je dôsledná právna analýza a tvorivosť v interpretácii všeobecne uznávaných právnych zásad. A odhodlanie chrániť ústavnosť. Ústavný súd SR pri dodržaní tohto postupu viackrát prispel k dôslednej ochrane ústavnosti. Azda najvýraznejšie to možno pozorovať na konaní o podnete, ktorým syn vtedy úradujúceho prezidenta Slovenskej republiky M. Kováča namietol porušenie svojho základného práva na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky priznané čl. 23 ods. 4 Ústavy SR. Ústavný súd SR konštatoval, že základné práva priznané čl. 23 ods. 4 sa garantujú pozitívnym záväzkom štátu.[15)] Tým založil doktrínu o garantovaní záväzkov prijatých medzinárodnými dohovormi o ľudských právach a základných slobodách, aj o garantovaní základných práv a slobôd priznaných Ústavou SR určením povinnosti orgánom štátu prijímať zákony na zabezpečenie dostupnosti základných práv a slobôd, resp. ľudských práv a základných slobôd.[16)] Extrémna situácia sa v prípade doktríny pozitívneho záväzku nestala iba príčinou pre úvahy o povinnosti orgánov štátu konať, vynaložiť úsilie na ochranu základných práv a slobôd, ale zároveň bez vzniku extrémnej situácie by možno nikdy nebolo došlo k uvedomeniu existencie pozitívneho záväzku, lebo v štandardnej situácii, ktorú riešil predtým, Ústavný súd SR prehliadol podriadenie zákonodarcu povinnosti prijímať zákony na splnenie povinnosti ustanovenej pozitívnym záväzkom.[17)]

15) II. ÚS 8/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1996

16) Podrobnejšie DRGONEC, J.: Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2010, s. 239-246; 257; 295-302.

17) *„Vo vzťahu k zákonodarcovi čl. 51 predstavuje smernicu, ktorá má povahu odporúčania. Požiadavka, aby zákonodarca upravil zákonom niektorú otázku, je pre zákonodarcu nezáväzná a nepresaditeľná. Národná rada Slovenskej republiky je zároveň ústavodarným i zákonodarným orgánom. Neexistuje a v systéme demokratickej formy vlády ani nemôže existovať štátny orgán s právomocou prinútiť parlament vydať zákon. Tiež neexistuje, ani nemôže*

Materiálny právny štát sa spája s požiadavkou právnej istoty a predvídateľnosti správania, aké sa vyžaduje podľa právneho poriadku. Hľadanie riešení pre extrémne situácie niekedy s bezuzdnou účelovosťou, inokedy zas absolútne odôvodnene môže viesť k spochybneniu úlohy, ktorá má požiadavka právnej istoty v stabilizovanom právnom štáte a v rámci štandardného uplatňovania práva.

Historická skúsenosť opakovane preukázala, že aj právna istota môže mať nežiaduci účinok. G. Radbruch o tom uviedol: „Pozitivizmus so svojím presvedčením „zákon je zákon" v skutočnosti urobil nemecký právnický stav bezbranný proti zákonom svojvoľného a zločinného obsahu."[18] Tenziu medzi pozitívnym právom a spravodlivosťou riešil spôsobom známym pod označením Radbruchova formula: „Konflikt medzi spravodlivosťou a právnou istotou pravdepodobne možno riešiť len tak, že pozitívne právo zabezpečované predpismi a mocou, má prednosť aj vtedy, keď je obsahovo nespravodlivé a neúčelné, okrem toho, keď rozpor medzi pozitívnym zákonom a spravodlivosťou dosiahne tak neznesiteľnej miery, že zákon musí ako nenáležité právo (unrichtiges Recht) ustúpiť spravodlivosti."[19]

Materiálny právny štát musí vytvárať priestor aj pre reparáciu takého formálneho uplatnenia práva, ktoré svojou podstatou poprie zásady právneho štátu. Princíp právnej istoty nesiaha tak ďaleko, aby „posvätil" aj očividnú nespravodlivosť. Pri vybočení z rámca obvyklého a predvídateľného správania môže ísť o spravodlivosť, ktorá je korektívom ku kvázi právnemu alebo formálne legálnemu správaniu. Tam, kde sa právna istota dostane do konfliktu so zásadou spravodlivosti, v materiálnom právnom štáte sa nevylučuje uprednostnenie spravodlivosti. Exces zo spravodlivosti musí byť zvlášť intenzívny a zavrhnutia hodný. To je prvá požiadavka, ktorá sa musí splniť, aby mohlo dôjsť k zisťovaniu, či je dôvod pre upustenie od právnej istoty v záujme nastolenia spravodlivosti. Jedine vtedy, keď sa preukáže, že popretie spravodlivosti bolo neprimerane (neznesiteľne) intenzívne, môže sa pred právnou istotou uprednostniť obnova spravodlivosti.

Znovu nastolenie spravodlivosti sa v takom prípade musí udiať na právnom základe. To znamená, že najskôr sa vo fáze tvorby práva prijme právna úprava umožňujúca postihnúť konkrétne správanie v minulosti, ktorá sa potom uplatní retroaktívne, aby sa sankcionovalo presne identifikované minulé správanie.

Pre úplnosť k naznačenej otázke obnovy (znovu nastolenia) spravodlivosti po jej extrémne závažnom porušení aj za cenu odklonu od právnej istoty

existovať štátny orgán s právomocou vydať zákon namiesto parlamentu, ak je tento nečinný." (II. ÚS 17/95. Uznesenie z 23. mája 1995, s. 2)

18) RADBRUCH, G.: Rechtsphilosophie. Heidelberg : Hrsg. R. Dreier, S. L. Paulson 1999, s. 215.

19) RADBRUCH, G.: Rechtsphilosophie. Heidelberg : Hrsg. R. Dreier, S. L. Paulson 1999, s. 216.

treba poznamenať, že ide o problematiku, v ktorej neexistujú jednoznačné odpovede, ani pravidlá. Pre fázu aplikácie práva to znamená výstrahu pred každým rozhodnutím o zvolení naznačeného postupu bez predchádzajúceho starostlivého uváženia príčin a potenciálnych následkov legitímnym subjektom tvorby práva. Teda orgány výkonnej a súdnej moci bez predchádzajúceho rozhodnutia zákonodarnej moci nemôžu spontánne „sami od seba" prikročiť k spätnému riešeniu „minulých krívd". Pre právnu teóriu ide o opačný prípad, o tému na početné úvahy zo všetkých predstaviteľných aspektov bez akýchkoľvek politických alebo inak účelových objednávok. Po náležitom vytvorení doktrinálneho základu ide aj o problematiku pre rozsiahlu a podrobnú tvorbu práva založenú na zásade *„Závažné výnimky z doterajších pravidiel potrebujú nové pravidlá."*

Ak v doterajšej histórii Slovenskej republiky existuje stav opodstatňujúci úvahy o nastolení spravodlivosti aj za cenu narušenia právnej istoty, potom je to sled udalostí, ktoré predchádzali udeleniu amnestií predsedami vlády SR uplatňujúcimi právomoc prezidenta SR roku 1998, ako aj udalosti, ktoré po jednotlivých rozhodnutiach nasledovali.

Skupina poslancov Národnej rady SR pozostávajúca z 15 poslancov zastupujúcich v parlamente KDH predložila v apríli 2005 návrh ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii. Národná rada SR v hlasovaní v prvom čítaní nesúhlasila potrebnou väčšinou s postúpením návrhu do druhého čítania. So zhodnou myšlienkou prišla skupina poslancov z radov všetkých koaličných strán v apríli roku 2011. Návrh na vydanie ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii sa nedostal do hlasovacieho finále kvôli ústavnej kríze spojenej so zánikom riadnej vlády, jej nahrádzaním dočasnou vládou a vytváraniu účelového hlasovacieho spoločenstva pre schválenie ústavného zákona č. 356/2011 Z. z. Sama repríza pokusu o zrušenie amnestií udelených roku 1998 naznačuje, že skôr alebo neskôr, podľa polohy hviezd v súhvezdí koalícií a opozícií, dôjde tretiemu, možno aj štvrtému či piatemu pokusu o schválenie ústavného zákona o zrušení rozhodnutí o amnestii z roku 1998. Táto možnosť nastoľuje rad otázok. Prvá z nich sa týka súladnosti uvažovaného ústavného zákona so zásadami ochrany ústavnosti v materiálnom právnom štáte.

Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 47/133 zo dňa 18. decembra 1992 schválilo Deklaráciu o ochrane všetkých osôb pred núteným zmiznutím. Podľa čl. 18 ods. 1 osoby podozrivé zo spáchania trestných činov spočívajúcich v protiprávnom obmedzení osobnej slobody predstaviteľmi štátnej moci alebo osobami, ktoré konajú v mene alebo v súčinnosti s predstaviteľmi štátnej moci, nemajú podliehať udeleniu amnestie alebo podobnému inštitútu, ktorého použitie by malo za následok neprípustnosť trestného stíhania.

Existencia Deklarácie o ochrane všetkých osôb pred núteným zmiznutím sa stala jedným z dôvodov pre predloženie návrhu poslancov Národnej rady

Slovenskej republiky Pavla Hrušovského, Milana Horta, Jozefa Kollára a Lászlóa Solymosa na vydanie ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii:

„V prípade skutkov, v súvislosti s ktorými boli udelené predmetné amnestie, je vážne podozrenie, že sa na trestnej činnosti podieľali štátne orgány. Využitím prezidentského oprávnenia udeliť amnestiu došlo k potlačeniu princípov právneho štátu a k zneužitiu práva. Udelenie amnestie malo za následok nemožnosť trestného stíhania páchateľov dotknutých skutkov.

Právna úprava platí v zásade do budúcnosti (princíp zákazu retroaktivity). Sú však určité princípy, resp. zásady, ktoré konkurujú zákazu retroaktivity. Sú spôsobilé vylúčiť jeho aplikáciu a nastoliť uplatnenie iného právneho princípu. Medzi najvýznamnejšie konkurujúce princípy treba zaradiť princíp dôvery v právo, princíp zákazu zneužívania práva, účel udelenia amnestie, účel vylúčenia štátnych funkcionárov z udelenia amnestie a zákaz potlačiť základné práva a slobody.“[20)]

Využitie rezolúcie OSN č. 47/133 ako prostriedku riešenia extrémnej situácie spätej s udelením amnestií roku 1998 naráža na rad úskalí. Právny význam možno pripísať predovšetkým námietke, že nejde o prameň medzinárodného práva, a už vôbec nejde o úpravu náležiacu k prameňom práva s ústavou zaručenou prednosťou pred zákonmi SR.

Naznačenou námietkou sa nerieši celý problém zrušovania rozhodnutí o amnestiách z roku 1998, lebo existujú pramene práva, od ktorých možno začať s právne relevantnými úvahami.

Nespochybniteľný právny význam má čl. 50 ods. 6 Ústavy SR v interpretácii a aplikácii zachovávajúcej príčinnú súvislosť s čl. 7 ods. 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Ustanovením čl. 50 ods. 6 Ústavy SR sa priznal ústavnoprávny význam kľúčovej zásade trestného práva hmotného *nullum crimen sine lege,* ktorej procesným doplnkom je zásada trestného stíhania len zo zákonných dôvodov a spôsobom ustanoveným zákonom. Účelom úpravy čl. 50 ods. 6 ústavy je zaručiť fyzickej osobe ako potenciálnemu páchateľovi trestného činu ochranu pred odsúdením za trestný čin, ktorý neexistoval v čase spáchania určitého skutku. Ustanovením čl. 50 ods. 6 sa vyjadruje zásada, podľa ktorej len právo (právny poriadok) môže určiť, že správanie istého druhu je trestným činom, definovať, kedy toto správanie má povahu trestného činu a určiť druh a výšku trestu za toto správanie.

20) Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Hrušovského, Milana Horta, Jozefa Kollára a Lászlóa Solymosa na vydanie ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii (tlač 366). Dôvodová správa. Všeobecná časť, s. 2.

Ustanovenie čl. 50 ods. 6 ústavy inými slovami vyjadruje zhodný obsah s čl. 7 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: „Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu".

V nadväznosti naň Európsky súd pre ľudské práva uviedol: „Článok 7 sa neobmedzuje na zákaz retroaktívneho uplatnenia trestného práva v neprospech obžalovaného; zahŕňa aj všeobecnejší princíp, podľa ktorého iba zákon môže definovať trestný čin a určiť trest zaň *(nullum crimen, nulla poena sine lege)*, ako aj princíp, podľa ktorého trestné právo sa nesmie využívať v neprospech obžalovaného extenzívne, napríklad pomocou analógie. Z týchto princípov možno vyvodiť, že trestný čin musí byť jasne definovaný právom."[21] Z case-law Európskeho súdu pre ľudské práva ďalej vyplýva, že pojem „právo" (zákon) zahŕňa písané aj nepísané právo a implikuje kvalitatívne požiadavky, predovšetkým prístupnosti a predvídateľnosti.[22] „Článok 7 nemožno vysvetľovať ako ustanovenie vylučujúce postupné objasňovanie pravidiel o trestnej zodpovednosti pomocou súdnej interpretácie práva od prípadu k prípadu za predpokladu, že výsledný vývoj je konzistentný s podstatou trestného činu a rozumne sa dal predvídať."[23] Európsky súd pre ľudské práva výslovne uviedol, že v právnom štáte je legitímne trestne stíhať osoby, ktoré sa dopustili zločinov v predchádzajúcom režime.[24] V nadväznosti na túto zásadu Európsky súd pre ľudské práva označil za súladné s Dohovorom potrestanie čelných predstaviteľov Nemeckej demokratickej republiky, ktorí odsúhlasili rozmiestnenie mín a automatických strelných systémov na hraničnej čiare medzi Spolkovou republikou Nemecko a Nemeckou demokratickou republikou a nariadili hliadkam pohraničníkov streľbu na každého, kto sa pokúsil utiecť s východného Nemecka do západného Nemecka, a to z dôvodu, že ich rozhodnutie odporovalo platnému vnútroštátnemu zákonodarstvu, aj medzinárodným dohovorom, ku ktorým Nemecká demokratická republika pristúpila.[25]

Súvislosť čl. 50 ods. 6 Ústavy SR s čl. 7 Dohovoru treba osobitne zdôrazniť s prihliadnutím na čl. 7 ods. 2 Dohovoru. Pri interpretácii a aplikácii čl. 50

21) Case of Kokkinakis v. Greece. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Bonn-Köln-Berlin-Műnchen, Carl Heymanns Verlag KG, č. 260-A, s. 22, § 52.

22) Case of Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Bonn-Köln-Berlin-Műnchen, Carl Heymanns Verlag KG, č. 316-B, s. 71 – 72, § 37.

23) Case of Streletz, Kessler and Krenz v. Germany. Sťažnosti č. 34044/96, 35532/97 a 44801/98, rozsudok zo dňa 22. marca 2001, s. 27, § 50.

24) Case of Streletz, Kessler and Krenz v. Germany, s. 33, § 81.

25) Case of Streletz, Kessler and Krenz, s. 33 – 37, § 83 – 107.

ods. 6 Ústavy SR bez kontextu s čl. 7 ods. 2 Dohovoru sa môže vytvoriť zdanie, že ústavný poriadok SR vylučuje uplatnenie trestnej zodpovednosti vo výnimočných situáciách, kde v záujme obnovenia spravodlivosti treba spravodlivosť nadradiť nad požiadavku právnej istoty. Toto zdanie môže následne viesť k presvedčeniu o nespôsobilosti materiálneho právneho štátu, tak ako je kreovaný podľa Ústavy SR a v jej rozsahu, účinne sa vysporiadať s niektorými formami trestnej činnosti. Opačný záver možno vyvodiť z ustanovenia čl. 7 ods. 2 Dohovoru: *„Tento článok nebráni súdeniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi.“* Na rozdiel od čl. 7 ods. 1, ktorý sa týka podmienok trestnej zodpovednosti a jej uplatnenia za zločiny, ktoré v čase spáchania boli trestné podľa právneho poriadku platného v štáte, kde došlo k ich spáchaniu, článkom 7 ods. 2 sa priznáva výnimka zo zásady nullum crimen sine lege a umožňuje sa dodatočné schválenie právnej úpravy, podľa ktorej sa uplatní trestná zodpovednosť za činy neupravené zákonodarstvom trestajúceho štátu pod podmienkou, že ide o správanie, aké v čase spáchania bolo trestné podľa zásad civilizovaných národov.

Interpretácia a aplikácia čl. 50 ods. 6 podlieha v rovnakej miere všeobecnému pravidlu výkladu a uplatňovania všetkých noriem ústavy, podľa ktorého ústavný súd postuluje normatívny obsah súvisiacich práv a slobôd zaručených ústavou pomocou práv a slobôd zaručených Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[26)] Zvyklosti formálne právneho štátu neobstoja na obhajobu páchateľa s odkazom na neexistenciu právnej úpravy v istom okamihu, ani s odkazom na existenciu inej právnej úpravy, podľa ktorej sa páchateľ správal v zdanlivom súlade s právom, či ktorú dokonca vynucoval *ex offo*, ak akákoľvek z foriem hodnoteného správania v čase, keď k nej došlo, hoci nebola trestná podľa právneho poriadku SR, bola trestná podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi.

Pri interpretácii a aplikácii tejto výnimky zo zásady *nullum crimen sine lege,* nulla poena sine lege nemožno prehliadnuť ani protipól nakladania s ňou, a síce výnimočnosť a ojedinelosť dovolenia postupovať *podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi*. Táto výnimka sa zrodila zo skúseností II. svetovej vojny v 20. storočí a smeruje k potrestaniu vojnových zločinov a vojnových zločincov. Jedine v extrémnych situáciách možno v civilizovanej spoločnosti uvažovať o rozšírení uplatnenia tejto výnimky aj na iné, zvlášť závažné a výnimočné vybočenia zo štandardu vymedzeného zásadou *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege,* ku ktorým došlo mimo času vojny a podmienok typických pre vojnu.

26) I. ÚS 3/2001. Zbierka nálezov a uznesení ústavného súdu Slovenskej republiky 2001, s. 537 – 538.

V nadväznosti na nastolenú otázku o možnosti zmeniť rozhodnutia o amnestiách z roku 1998 však treba pripomenúť predovšetkým rozdiel v podstate extrémnej situácie, za ktorej došlo k vydaniu rozhodnutí o amnestiách roku 1998. Trestný zákon platný a účinný v rozhodnom čase určoval skutkové podstaty trestných činov, podľa ktorých dotknuté osoby podozrivé zo spáchania trestnej činnosti mohli znášať trestnú zodpovednosť. Udelením amnestií sa tieto osoby oslobodili spod hrozby trestnej zodpovednosti. Zrušenie rozhodnutí o amnestiách by sa nespojilo s vytvorením nových skutkových podstát spätne označujúcich za trestné také správanie, ktoré v relevantnom čase nebolo trestným činom, ako to umožňuje čl. 7 ods. 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ale by sa iba obnovila možnosť viesť trestné stíhanie proti osobám, ktoré sa pravdepodobne dopustili skutkov spĺňajúcich znaky trestných činov podľa zákona platného a účinného v čase, keď sa tieto osoby daného správania dopustili. Otázka, či išlo o natoľko závažné vybočenie zo štandardu, ktoré opodstatňuje zmenu rozhodnutí o amnestii, v dôsledku toho nemusí byť opodstatnená v okolnostiach tejto extrémnej situácie.

Možnosť akceptovania výnimočného nahradenia právnej istoty ochranou spravodlivosti v materiálnom právnom štáte otvára aj otázku inštitucionálneho zabezpečenia nápravy. Ktorý orgán štátu má konať, alebo môže konať, v záujme obnovy závažne pošliapanej spravodlivosti?

Najprijateľnejšia by zrejme bola „autoremedúra“, pri ktorej by nápravu zjednal ten, kto nastolil rozpor medzi uplatnením práva a spravodlivosťou. Najprijateľnejšia možnosť nápravy je prakticky najťažšie a najnepredstaviteľnejšie dostupná. Správanie uvažovanej kvality predstavuje také obrovské vybočenie z civilizačných hodnôt a pravidiel právneho štátu, že si sotva možno predstaviť, že ten, kto sa takého správania dopustil, by sám od seba neskôr napravil, čo spôsobil. Ako názorný príklad v tejto súvislosti možno spomenúť Adolfa Hitlera ako toho, kto by dobrovoľne zmenil ideológiu fašizmu a zrušil Norimberské zákony.

Inou možnosťou je obnova spravodlivosti následníkom vo funkcii alebo funkciách, ktoré boli zneužité na extrémne závažné porušenie právneho štátu. Napríklad amnestiu môže udeľovať hlava štátu. Ak by došlo k zneužitiu inštitútu amnestie, nasledujúci prezident SR by sa mohol stať tým, kto zruší udelenú amnestiu spolu s jej právnym účinkom.

Z úvah nemožno vylúčiť ani parlament. Na túto možnosť výslovne upozornili poslanci Národnej rady SR, ktorí ako parlamentnú tlač 366 v V. volebnom období predložili návrh ústavného zákona, v ktorom uviedli: *„V právnom štáte je možné revokovať rozhodnutie ústavného súdu jedine zmenou ústavy alebo schválením ústavného zákona. V žiadnom prípade nemôže ísť o prípad zasahovania zákonodarnej moci do moci súdnej, pretože v uvedenom prípade neprichádza k revokácii rozhodnutia súdu zo strany*

zákonodarcu, ale ústavodarcu.“ [27] Ak parlament má získať postavenie orgánu štátu s právomocou napravať minulú nespravodlivosť, potom je zrejme oveľa prijateľnejší parlament konajúci z pozície ústavodarného orgánu, než parlament – zákonodarca.

Napokon nemožno zabudnúť na súdnu moc, ktorá v podobe mimoriadneho Norimberského tribunálu dostala právomoc vyrovnať sa právne účinným spôsobom s takou časti minulosti, v ktorom ľudskosť a legitímnosť nemali šancu vstúpiť do právne významného rozhodovania štátnej moci.

Vyvodená právomoc Ústavného súdu SR

Metóda dôslednej analýzy a tvorivej interpretácie sa nevzťahuje iba na ústavné normy o základných právach a slobodách. Týka sa aj naloženia s právomocou ústavného súdu. Právomoc Ústavného súdu SR výslovne vymedzuje Ústava SR v ustanoveniach čl. 125 až 129, ale aj v čl. 107 (stíhanie prezidenta za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu), v čl. 136 (disciplinárne konanie proti predsedovi Najvyššieho súdu, podpredsedovi najvyššieho súdu a generálnemu prokurátorovi, v čl. 138 ods. 2 písm. b/ (disciplinárne konanie proti sudcovi Ústavného súdu SR) a v čl. 152 ods. 3 (konanie o neplatnosti všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike). Okrem toho Ústavný súd SR môže konať aj o veciach podľa ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení neskorších predpisov, ako aj podľa ústavného zákona o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. V rozsahu týchto prameňov práva ide o právomoc, ktorá nevyvoláva pochybnosť. Základom právneho štátu je a musí zostať právomoc, ktorá je orgánu verejnej moci výslovne priznaná. V štandardných situáciách musí byť vylúčené, aby orgán verejnej moci sám rozhodol o čom, kedy a ako bude rozhodovať. Ak orgán verejnej moci prekročí medze svojej výslovne priznanej právomoci, či už mu ju priznáva ústava alebo zákon, dopustí sa nesprávneho úradného postupu, za ktorý musí znášať zodpovednosť.

Ochrana ústavnosti v extrémnych situáciách však niekedy vyžaduje viac, ako konanie v medziach právomoci založenej doslovným výkladom výslovne ustanovenej právnej normy. Každý ústavný súd sa v extrémnej situácii môže ocitnúť v postavení, keď je povinný chrániť ústavnosť pomocou vyvodenej právomoci. Ústavný súd SR sa v takom postavení ocitol niekoľkokrát a riešil ho rozdielnym výkladom totožnej ústavnej normy.

27) Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Hrušovského, Milana Horta, Jozefa Kollára a Lászlóa Solymosa na vydanie ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii (tlač 366). Dôvodová správa. Všeobecná časť, s. 1.

Ústavný súd SR je zriadený čl. 124 Ústavy SR, podľa ktorého: *„Ústavný súd Slovenskej republiky je nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti.“*

Ústavný súd SR si z čl. 124 niekoľkokrát vyvodil právomoc o veci konať a rozhodnúť, ale aj ju inokedy poprel:

„Jednou zo základných ústavných a zákonných procesných podmienok nevyhnutných na to, aby ústavný súd mohol prijať sťažnosť na ďalšie konanie a následne o nej meritórne rozhodnúť, je právomoc ústavného súdu, ktorá sa nemôže v konaní o sťažnostiach opierať iba o čl. 124 ústavy, ale v súlade s princípom subsidiarity aj o splnenie ďalších základných predpokladov, ktoré sú vymedzené v ústave aj v zákone o ústavnom súde.“[28)]

Ústavný súd SR svoju pôsobnosť najskôr vyvodil z čl. 124 v konaní o podnete vo veci II. ÚS 80/01.

Pravá slovenská národná strana podnetom žiadala vysloviť porušenie čl. 29 a 30 v spojení s čl. 12 ods. 1, 2, čl. 48 a čl. 1 a čl. 2 ods. 2 Ústavy SR Najvyšším súdom SR v konaní o prieskume správneho konania vo veci registrácie politickej strany. Najvyšší súd SR uznesením zo 14. novembra 2001, sp. zn. 6 Sž 185/01 nariadil odklad výkonu rozhodnutia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 203/2-2001/07372. Pravá slovenská národná strana svoj podnet predložila Ústavnému súdu Slovenskej republiky dňa 20. novembra 2001. To znamená v čase, keď po zmene Ústavy SR ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. podnet ako prostriedok ochrany základných práv a slobôd už neexistoval, lebo bol zrušený k 1. júlu 2001 a nový prostriedok ochrany základných práv a slobôd – sťažnosť – ešte neexistoval, lebo čl. 127 Ústavy SR nadobudol účinnosť až 1. januára 2002.

S nedostatkom právneho základu pre ochranu základných práv a slobôd sa Ústavný súd SR vyporiadal s pomocou čl. 124 Ústavy SR.

„Ústavný súd pri predbežnom prerokovaní posúdil podanie navrhovateľa podľa jeho obsahu a uzavrel, že na konanie o ňom je príslušný podľa čl. 124 Ústavy Slovenskej republiky v spojení s čl. 1 a príslušnými článkami ústavy, ktoré upravujú základné práva a slobody fyzických a právnických osôb v rozsahu a spôsobom, ktorý bol ústavne dovolený a konštantne judikovaný do 1. júla 2001.“ [29)]

Ústavný súd SR v tomto konaní uplatnil čl. 124 ako právny základ pre svoje rozhodnutie ešte raz: *„Ústavný súd uzavrel, že nie je v rozpore s dôležitým verejným záujmom, a to s vyhlásenými voľbami do orgánov samosprávnych krajov (1. decembra 2001) a vzhľadom na závažnosť právnych*

28) IV. ÚS 84/2010. Uznesenie z 11. marca 2010, s. 9.
29) II. ÚS 80/01. Uznesenie z 22. novembra 2001, s. 4.

a s nimi spojených politických a ekonomických dopadov v súvislosti s blížiacimi sa voľbami primerane použiť § 55 ods. 2 zákona o ústavnom súde z dôvodu prijatia uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky o odklade výkonu rozhodnutia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Ústavný súd dospel k záveru, že boli splnené materiálne podmienky pre primerané použitie § 55 ods. 2 zákona o ústavnom súde (termín konania volieb, registrácia politickej strany a jej príprava na tieto voľby) a je v záujme zabezpečenia nerušeného priebehu vyhlásených volieb a účasti na nich všetkých subjektov, ktoré boli riadne zaregistrované, aby sa pozastavili účinky napadnutého uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Tento postup ústavného súdu na poskytnutie ochrany ústavnosti pozastavením účinkov uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky podľa § 55 ods. 2 zákona o ústavnom súde je v súlade s ustanovenou právomocou ústavného súdu vo veci konať podľa čl. 124 v spojení s čl. 1 ústavy a príslušnými článkami ústavy, ktorými sa upravujú základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.“ [30)]

Ústavný súd SR uplatnil čl. 124 na odôvodnenie svojej právomoci postupovať zamýšľaným spôsobom aj v prípadoch rozhodovania o procesných otázkach významných pre vedenie konania najmä pri zabezpečovaní súladu právneho poriadku podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy tam, kde rozhodoval o návrhoch generálneho prokurátora a vlády SR. V týchto prípadoch však jeho postup mal skôr povahu riešenia neštandardnej situácie, ktorá síce bola predvídateľná, ale zanedbal ju zákonodarca, ako povahu riešenia extrémnej situácie.

Pozitívny potenciál spätý s budovaním právomoci Ústavného súdu SR pomocou článku 124 je obmedzený na striktné dodržanie ústavy a medzinárodných dohovorov, identifikuje sa s konaním v intuitívne vymedzených medziach. To je dosť náročná úloha. V každom prípade, keď ústavný súd túto náročnú úlohu nezvládne, zrodí sa ďalší typ extrémnej situácie s osobitnými nárokmi na ochranu ústavnosti, aj na odstraňovanie následkov jej nezvládnutia.

III. Záver

Otázka ochrany ústavnosti sa spravidla poníma v štandardných podmienkach a pristupuje sa k nej v súlade so štandardným účelom relevantných ústavných noriem a v súlade so štandardnými metódami interpretácie a aplikácie ústavného práva. Napriek tomu aj v spoločnosti so spravidla štandardnými predstavami o demokratických metódach vlády a ich uplatňovaní v medziach právneho štátu môžu nastať situácie, keď štandardné predstavy

30) II. ÚS 80/01, s. 5.

a postupy zlyhajú alebo *a priori* neprichádzajú do úvahy a situáciu v záujme zachovania podstaty a zmyslu ústavnosti treba riešiť improvizáciou. S tou sa spája vyššia pravdepodobnosť chýb z konania pod tlakom alebo z nedostatočného zváženia všetkých predstaviteľných dôsledkov neštandardného postupu. Ide o atypické udalosti, ku ktorým dochádza výnimočne a ojedinele. Obvyklý vedecký postup odmieta zovšeobecňovanie z výnimiek, tvorbu pravidiel na základe výnimiek. Tento prístup má odvrátenú stranu. Aj výnimky sa môžu opakovať. To má za následok vznik potreby uvažovať o možnostiach ich prevencie a o hraniciach, kde aj výnimky treba zaraziť prostredníctvom pravidiel pre atypické situácie. Inak povedané, ide o hľadanie akceptovateľných výnimočných postupov vo výnimočných situáciách. Ako preukazuje skúsenosť s vládnou krízou, ku ktorej na Slovensku došlo na jeseň 2011, ide o vypäté situácie, v ktorých sa nemožno spoliehať na náhlu inšpiráciu a improvizáciu. Povaha neštandardných a extrémnych situácií pre ne nevytvára náležitý priestor ani príležitosti. Až vtedy, keď neštandardná situácia nastane, začne byť skutočne zrejmé, ako bolo treba včas riešiť tie právne dôsledky výnimočnej situácie, ktoré sa dali predvídať. Nečinnosť vo fáze tvorby práva môže byť pohodlným, ale nie účinným prostriedkom riešenia neštandardných situácií, lebo skúsenosť preukazuje, že vyhnúť sa neštandardným situáciám nemožno, skôr alebo neskôr niektorá z nich nastane.

Ani sama legislatívna aktivita nemusí byť dostatočná. Právna úprava pripravená pre riešenie neštandardnej situácie musí do bodky splniť všetky kritériá tvorby kvalitnej právnej úpravy, lebo iba tak bude spôsobilá vyriešiť mimoriadnu situáciu bez vyvolania nového konfliktu, možno ešte výraznejšieho, ako bol ten, ktorý sa prostredníctvom právnej úpravy mal vyriešiť. V tomto smere skúsenosť naznačuje osobitný problém tvorby práva pre neštandardné situácie, ako to z nedávnych dôb preukazuje skúsenosť so schválením ústavného zákona č. 356/2011 Z. z., a ešte viac pre extrémne situácie, čo zas naznačuje skúsenosť s oboma návrhmi poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí o amnestii, kde očividne možno identifikovať účelovosť spočívajúcu v záujme riešiť vzťahy zaujímavé pre niektorých politikov, [31)] namiesto toho, čo v právnej úprave

31) Podľa čl. II návrhu predloženého v apríli 2005 (parlamentná tlač 1131): „Účinnosťou tohto ústavného zákona zanikajú účinky rozhodnutí všetkých štátnych orgánov, ktoré zabraňujú v trestnom stíhaní páchateľov skutkov spáchaných v súvislosti so zavlečením Ing. Michala Kováča, narodeného 5. decembra 1961, do cudziny 31. augusta 1995 a v súvislosti s prípravou a vykonaním referenda z 23. mája a 24. mája 1997. Tieto rozhodnutia sa súčasne zrušujú v rozsahu, v ktorom zabraňujú v trestnom stíhaní páchateľov skutkov spáchaných v súvislosti so zavlečením Ing. Michala Kováča, narodeného 5. decembra 1961, do cudziny 31. augusta 1995 a v súvislosti s prípravou a vykonaním referenda z 23. mája a 24. mája 1997.“
Podľa čl. II návrhu z apríla 2011 (parlamentná tlač 366): „Účinnosťou tohto ústavného zákona zanikajú účinky rozhodnutí všetkých štátnych orgánov, ktoré zabraňujú v trestnom stíhaní páchateľov skutkov spáchaných v súvislosti so zavlečením Ing. Michala Kováča, narodeného 5. decembra 1961, do cudziny 31. augusta 1995 a v súvislosti s prípravou a vykonaním referenda z 23. mája a 24. mája 1997. Tieto rozhodnutia sa súčasne zrušujú v rozsahu, v ktorom zabraňujú

neštandardnej situácie musí byť nevyhnutné – namiesto určenia jednoznačného a nespochybniteľného právneho účinku, ktorým sa zabezpečí, aby právna úprava bola vykonateľná a mala potenciál vniesť poriadok do ojedinelej situácie.

v trestnom stíhaní páchateľov skutkov spáchaných v súvislosti so zavlečením Ing. Michala Kováča, narodeného 5. decembra 1961, do cudziny 31. augusta 1995 a v súvislosti s prípravou a vykonaním referenda z 23. mája a 24. mája 1997."

Doc. JUDr. Ján Drgonec, DrSc.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Pavel Holländer

Nezávislost soudců – nekončící příběh

Byl-li bych postaven před úkol reflektovat hlavní směry judikatury Ústavního soudu v předchozích sedmi, osmi letech, označil bych na místě prvním skupinu rozhodnutí týkající se nezávislosti soudů a soudců. Rozhodnutí týkající se problematiky nezávislosti soudů lze dle mého názoru rozdělit do tří skupin: Tu první tvoří nález Pl. ÚS 7/02 ve věci ústavnosti zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Do skupiny druhé lze zařadit nálezy týkající se vztahu platových restrikcí vůči soudcům a soudcovské nezávislosti (zejména nálezy Pl. ÚS 11/02, Pl. ÚS 43/04, Pl. ÚS 34/04, Pl. ÚS 55/05, Pl. ÚS 13/08 a Pl. ÚS 12/10, Pl. ÚS 16/11).[1)] Třetí skupinu by bylo pak lze označit názvem

1) Z nálezu Pl. ÚS 16/11: „Ústavní soud se problematikou soudcovských platů v minulosti opakovaně zabýval. Svoji starší judikaturu shrnul v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/05, na nějž odkázal ve svých dalších nálezech, týkajících se problematiky soudcovských platů, a to v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 13/08 a Pl. ÚS 12/10. Jelikož je evidentní, že účastníkům řízení je tato judikatura známa, nepokládá Ústavní soud za potřebné ji opakovaně podrobně rekapitulovat. Z judikatury Ústavního soudu, jakož i z její komparace s judikaturou evropských ústavních soudů (viz zejména rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky sp. zn. P 1/94 ze dne 8. listopadu 1994, K 13/94 ze dne 14. března 1995, P 1/95 ze dne 11. září 1995, P 8/00 ze dne 4. října 2000, K 12/03 ze dne 18. února 2004), k otázce ústavnosti platových restrikcí vůči soudcům plynou tyto základní zobecňující teze:

- posouzení ústavnosti platových restrikcí vůči soudcům pro konkrétní období konkrétního roku spadá do rámce vymezeného principem soudcovské nezávislosti,
- ústavní postavení soudců na straně jedné a představitelů moci zákonodárné a výkonné, zvláště pak státní správy, na straně druhé se vzhledem k principu dělby moci a principu nezávislosti soudců odlišuje, z čehož plyne i rozdílný dispoziční prostor pro zákonodárce k platovým restrikcím vůči soudcům ve srovnání s dispozičním prostorem k takovýmto restrikcím v jiných oblastech veřejné sféry,
- zásah do materiálního zabezpečení soudců garantovaného zákonem nesmí být výrazem svévole zákonodárce, nýbrž musí být, vycházeje ze zásady proporcionality, odůvodněn výjimečnými okolnostmi, např. tíživou finanční situací státu, přičemž i za splnění této podmínky musí být zohledněna odlišnost funkce soudců a představitelů moci zákonodárné a výkonné, zvláště pak státní správy; takovýto zásah nesmí zavdat důvod k obavám, nedotýká-li se omezení důstojnosti soudců (viz doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č.r. (94) 12 ze dne 13. října 1994), příp. není-li výrazem ústavně nepřípustného tlaku moci zákonodárné a moci výkonné na moc soudní.

Dle uvedené judikatury Ústavního soudu princip nezávislého soudnictví je jedním z podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy). Požadavek nezávislé justice

pákistánské paralely aneb oddělitelnost, či neoddělitelnost funkce předsedy soudu a funkce soudce z pohledu nezávislosti soudů a vztahu soudů k moci výkonné.[2)] V návaznosti na obsah nálezu Pl. ÚS 7/02 Ústavní soud k dané otázce vyslovil zásadní tezi v nálezu Pl. ÚS 18/06: „funkce předsedů soudů, jakož i předsedy Nejvyššího soudu je neoddělitelná od funkce soudce, neboť nelze konstruovat dvojakost právního postavení předsedy soudu jako úředníka státní správy na straně jedné a soudce na straně druhé. Atributy nezávislosti soudní moci, resp. nezávislosti soudců je tak nutno vztahovat ve shora naznačeném směru i k předsedům soudů, včetně předsedy Nejvyššího soudu."

Připomenu dále, že v nálezu Pl. ÚS 7/02 zabýval se Ústavní soud zejména otázkou přípustnosti zkoumání odborné způsobilosti s možným důsledkem zániku funkce soudce.[3)]

---

pramení ze dvou zdrojů: z neutrality soudců, jako garance spravedlivého, nestranného a objektivního soudního řízení a ze zajištění práv a svobod jednotlivců soudcem odčleněným od politické moci. Nezávislost soudců je garantována zárukami zvláštního právního postavení (mezi než nutno zařadit nesesaditelnost, neodvolatelnost, nedotknutelnost), dále zárukami organizační a funkční nezávislosti na orgánech, reprezentujících zákonodárnou a zejména výkonnou moc, jakož i oddělením soudnictví od moci zákonodárné a výkonné moci (zejména uplatněním zásady inkompatibility). Z hlediska obsahového je pak soudcovská nezávislost zajištěna vázaností soudců toliko zákonem, tj. vyloučením jakýchkoli prvků subordinace v soudcovském rozhodování. Základními komponenty principu nezávislosti soudnictví se Ústavní soud komplexně zabýval v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/02. Svévolný zásah zákonodárce do oblasti materiálního zajištění soudců, v tom rámci i platové restrikce, nutno ve smyslu ustálené judikatury Ústavního soudu do rámce chráněného principem jejich nezávislosti podřadit ze dvou důvodů. Nezávislost soudců je v první řadě podmíněna jejich morální integritou a odbornou úrovní, zároveň ale je spjata i s jejich přiměřeným materiálním zajištěním. Tento komponent principu nezávislosti soudců byl zakotven i v doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č.r. (94) 12 ze dne 13. října 1994 ohledně nezávislosti, efektivnosti a role soudců, dle něhož se mezi „řádné pracovní podmínky" soudců řadí i „zajištění přiměřenosti postavení a odměňování soudců s ohledem na důstojnost jejich profese a pracovní zatížení" (Zásada III, bod 1b). Obdobná maxima je obsažena i v čl. 6.1 Evropské charty o statutu soudce, přijaté účastníky multilaterálního setkání organizovaného Radou Evropy ve dnech 8. až 10. července 1998, dle něhož soudci z povolání mají právo na plat, jehož výše má být stanovena tak, aby je chránila před tlakem, směřujícím k ovlivnění jejich rozhodnutí a všeobecně k ovlivnění jejich chování při nalézání práva, kterým by mohla být ohrožena jejich nezávislost a nestrannost. Důvodem druhým podřazení zákazu svévolného zásahu do materiálního zajištění soudců (platových restrikcí) do rámce principu jejich nezávislosti je vyloučit možnost, eventualitu nátlaku moci zákonodárné, resp. výkonné na rozhodování soudců. Jinými slovy vyloučit svévolné zásahy do materiálního zajištění soudců jako eventuální formu „penalizace" soudců ze strany legislativy a exekutivy, a tím i formy nátlaku na jejich rozhodování."

2) Viz usnesení sp. zn. II. ÚS 53/06 ze dne 9. února 2006 o odkladu vykonatelnosti rozhodnutí prezidenta republiky, nález sp. zn. Pl. ÚS 18/06 ze dne 11. června 2006 o zrušení ust. § 106 odst. 1 zákona o soudech a soudcích, nález sp. zn. II. ÚS 53/06 ze dne 12. září 2006 o zrušení rozhodnutí prezidenta republiky, nález sp. zn. Pl. ÚS 17/06 ze dne 12. prosince 2006 ve věci kompetenčního sporu mezi předsedkyní Nejvyššího soudu a ministrem spravedlnosti, nález sp. zn. Pl. ÚS 87/06 ze dne 12. září 2007 ve věci kompetenčního sporu mezi předsedkyní Nejvyššího soudu a prezidentem republiky.

3) Tenor daného nálezu v této souvislosti zněl takto: „Jakkoliv je cíl sledovaný právní úpravou, snažící se o dosažení kvalitativně vyšší úrovně soudcovského sboru, legitimní, je třeba zvolený prostředek k němu směřující, tak jak je konstruován v napadených ustanoveních, hodnotit jako nerespektující základní ústavní principy. Navíc je třeba brát v úvahu, že zákon v návaznosti na v něm

V roce 2002, po nabytí účinnosti zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, jel jsem jednou autem do Prahy. Vezl mě taxikář, zaskakující za vytížené řidiče Ústavního soudu. Bodrý, vtipný muž, sledující aktuální politické dění, s nadšením komentoval přijetí tohoto zákona slovy: „Tak konečně došlo i na vás, soudce! Tak už nebudou každých pár let zkoušet, posuzovat odbornou způsobilost jenom nás, taxikářů, teď už budou posuzovat i vás soudce. Konečně, když taxikáře, tak proč ne i soudce?“

Tento příběh jsem převyprávěl několika kolegům v zahraničí – prof. Ludwigu Adamovichovi a prof. Karlu Korinekovi, bývalým předsedům Ústavního soudu Rakouské republiky, prof. Robertu Alexymu, jednomu z nejvlivnějších právních filozofů současnosti, prof. Pedro Cruz Villalonovi, bývalému předsedovi Ústavního soudu Španělska, a prof. Marijanu Pavčnikovi, vynikajícímu slovinskému právnímu teoretikovi. Všem jsem pak položil závěrečnou otázku: „Když taxikář, tak proč nikoli soudce?“, požádal je o odpovědi na ni, jakož i o souhlas s uveřejněním jejich názoru.

Stalo se. Oslovení kolegové (a to v emailech, jež jsem od nich obdržel ve dnech 20. a 21. listopadu 2006) se přitom shodli v závěru, dle něhož by takovéto zkoumání odborné způsobilosti s možným důsledkem zániku funkce soudce představovalo ohrožení principu nezávislosti soudce a z pohledu ústavního pořádku jejich zemí by bylo neakceptovatelné. Karl Korinek v této souvislosti výslovně zdůrazňuje: „Nezávislost soudců patří mezi nejvýznamnější dobra právního státu a každé opatření, jež ji i potenciálně ohrožuje, nutno odmítnout.“ Poukázali na skutečnost, že by se tím otevřel prostor odstranit politicky nepohodlné soudce. Robert Alexy i Marijan Pavčnik nadto upozornili, že odborné znalosti soudce v sobě nutně zahrnují i hodnotící komponent, jehož posuzování by tudíž už z povahy věci bylo omezením jeho nezávislosti, Karl Korinek spatřuje v takovém postupu dále možnost preventivního utváření soudcovských stanovisek, pro Ludwiga Adamoviche a Marijana Pavčnika je tudíž takovýto model ekvivalentní s modelem časově omezeného mandátu soudce. Tím nejvýstižnějším vyústěním všech odpovědí je myšlenka Ludwiga

deklarovanou odpovědnost soudců za svou odbornou úroveň při výkonu funkce (§ 82 odst. 1) výslovně mezi povinnosti soudců jim zároveň ukládané zařadil také povinnost se soustavně vzdělávat a prohlubovat své odborné znalosti pro řádný výkon funkce (§ 82 odst. 2), jakož i povinnost tuto vykonávat v souladu se zájmem na řádném výkonu soudnictví, přitom zaviněné porušení povinnosti soudce je kárným proviněním (§ 87), za něž nese soudce i kárnou odpovědnost (§ 86), jež může vést až k jeho odvolání [§ 88 odst. 1 písm. d)]. Lze tak konstatovat, že k dosažení stavu, aby ze soudcovského sboru byly vyloučeny osoby, které povinnost dbát na svoji odbornou úroveň ignorují, disponuje zákon prostředkem, a to prostředkem, jenž je – jako výjimka ze zásady neodvolatelnosti – Ústavou výslovně předpokládán. Ústavní soud je tak přesvědčen o tom, že napadený mechanismus přezkoumávání odborné způsobilosti soudců tak, jak je zákonem upraven, je třeba odmítnout a považovat jej za protiústavní z důvodů porušujících princip dělby moci a na něj navazující princip soudcovské nezávislosti. Tato, jak již shora uvedeno, má nepodmíněnou povahu, vylučující možnost takového způsobu ingerence výkonné moci, jak ji představuje z její strany nepřiměřený a neúměrný podíl na přezkoumávání odborné způsobilosti soudců.“

Adamoviche: „Ostatně to, jak by na danou otázku odpověděl nějaký taxikář, nejeví se mně tím, co je rozhodující. Mnohem víc je rozhodující to, jak hodnotí srovnání mezi taxikářem a soudcem nejvýznamnější politické síly. Považují-li takové srovnání za případné, pak je každé další slovo nadbytečné."

Ve dnech 20. až 22. září 2007 jsem měl možnost v Halle vystoupit s příspěvkem na sněmování Společnosti pro srovnávací právo Spolkové republiky Německo – sekci veřejného práva. Auditoriu čítajícímu přibližně dvě sta kolegů z německých právnických fakult jsem připomenul, že německá media podrobně informovala o odvolání předsedy Nejvyššího soudu Pákistánu Chaudryho prezidentem – vojenským diktátorem – Mušarafem, že ale ta stejná média se ani řádkem nezmínila o faktu, že k obdobnému aktu došlo v jedné s Německem sousedící zemi. Ztichlé auditorium překvapením, v úleku, se nahlas a hluboce nadechlo. Po té, co jsem pokračoval konstatováním přijetí kasačního nálezu Ústavního soudu, přítomní reagovali prudkým a radostným výdechem úlevy. V respiračním cvičení jsem pak pokračoval zmínkou o zákonné úpravě zkoumání odborné způsobilosti s možným důsledkem zániku funkce soudce, jakož i její derogaci Ústavním soudem. Opět následoval nejdříve hluboký nádech a poté stejně hluboký, ale tentokráte radostný výdech.

Mluvil-li bych na sněmování dnes, neodpustil bych si zmínku o návrhu novely zákona o soudech a soudcích, jak byla zveřejněna na webbových stránkách Ministerstva spravedlnosti (a to bez ohledu na skutečnost, že ustanovení, jež zmíním, bylo již v procesu připomínkování vypuštěno). Ilustruje – prozrazuje - totiž způsob myšlení, tendenci. Šlo o zakotvení nové skutkové podstaty kárného provinění soudce, a to s možným následkem zániku jeho funkce. Dle ní se kárného provinění soudce měl dopustit rovněž tehdy, „porušuje-li platné právní předpisy, obecně uznávaná pravidla interpretace právních předpisů, nepoužívá-li racionální argumentaci, dopouští se libovůle nebo jiným závažným způsobem porušuje základní požadavky na kvalitu soudního rozhodování". Posuzování obsahu soudcovských rozhodnutí, posuzování soudcovské aplikace práva z pohledu dodržení procesních i hmotně-právních předpisů, z pohledu použitých interpretačních metod a racionality argumentačních postupů v demokratickém právním státě je a může být toliko předmětem přezkumného soudního řízení. Předmětem kárného řízení s možným následkem zániku soudcovské funkce není a nemůže být právní přezkum, kárný senát není přezkumnou instancí soudní aplikace práva. V takovém případě by v důsledku rozdílnosti právních názorů hrozil zánik funkce soudce, což by nutně mělo za následek ztrátu nezávislosti soudcovského rozhodování. Připomeňme na tomto místě fundamentální tezi, dle níž odborné znalosti soudce v sobě nutně zahrnují i hodnotící komponent, jehož posuzování by tudíž už z povahy věci bylo omezením jeho nezávislosti. Ano, mluvil-li bych na sněmování německých kolegů s odstupem jednoho roku, mohl bych v respiračních cvičeních pokračovat i dalšími příběhy – jeden z nich byl ukončen rozhodnutím kárného senátu Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2008.

Last but not least bych se zmínil rovněž o termínu „státní správa soudů“, jenž je obsažen v zákonu o soudech a soudcích (v hlavě III. zákona), a jenž je – jako kouzlo nechtěného – symbolem prazvláštní kontinuity. V nálezu Pl. ÚS 18/06 Ústavní soud poukázal na dobu zavedení tohoto termínu, jakož i na fakt, že jak se snažíme, tak se snažíme, nemůžeme se ale začasté od naší předlistopadové minulosti odpoutat: „Začátkem 90. let došlo k přijetí nových justičních zákonů pokrývajících komplexně problematiku soudnictví - zákona č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích, zákona č. 436/1991 Sb., o některých opatřeních v soudnictví, o volbách přísedících, jejich zproštění a odvolání z funkce a o státní správě soudů a zákona č. 412/1991 Sb., o kárné odpovědnosti soudců. Tyto zákony zachovaly terminologii zavedenou zákonem č. 62/1961 Sb., o organizaci soudů, jež spočívala v nahrazení pojmu ‚správa soudů‘ (viz ještě ust. § 38 odst. 1 zákona č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů, jež používalo předchozí pojmosloví) pojmem ‚státní správa soudů‘.“ Ostatně, jak rakouská do roku 1918, tak i československá odborná literatura v letech 1918-1938 odlišovala pojmy veřejná správa, státní správa, justiční správa. Hoetzel v hierarchii těchto pojmů za nejobecnější považoval pojem veřejné správy, pojmy státní správy a justiční správy (příp. dalších forem správy) kladl pak vedle sebe.[4)]

Obrátím list a s ním i pozornost na jinou souvislost dotýkající se problematiky soudcovské nezávislosti.

V několika dříve již publikovaných zamyšleních[5)] jsem se pokusil poukázat na kulturní a společenské změny probíhající ve střední Evropě v průběhu druhé poloviny 20. a na začátku 21. století, jež svoji mohutností vytváří, metaforicky řečeno, „tektonický“ rámec, jehož nerespektování v úvahách o působení justice má za následek nejen skutečnosti neodpovídající představy, nýbrž i přijímání „reformních kroků“, jež negativa v působení soudů ještě zesilují.

Vývoj právního myšlení 18. a 19. století přinesl zrod ideje právního státu (rule of law), jež nezbytně měla za následek i upření pozornosti směrem k jeho institucionálním garancím, zejména pak ke garancím ultima ratio - nezávislému soudnictví. Vývoj po druhé světové válce vede pak již ke zrodu pojmu „soudcovského státu“. Přijmeme-li představu „soudcovského státu“ ve smyslu kvantitativní, institucionální i kompetenční expanze soudcovského rozhodování, Česká republika nestojí mimo tohoto dobového fenoménu, naopak, jeho efekty jsou znásobeny řadou faktorů.

4) Viz J. Hoetzel, Československé správní právo. Část všeobecná. 2. vyd., Praha 1937, s. 15.

5) Viz P. Holländer, Ústavněprávní argumentace. Praha 2003, s. 11 a násl.; P. Holländer, Hypertrophie der Gesetzgebung – Entmachtung der Richter? In: Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts. Ergebnisse der 31. Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung vom 20. bis 22. September 2007 in Halle. Teilband 1: Beiträge zum Öffentlichen Recht, Europarecht, Arbeits- und Sozialrecht und Strafrecht. Hrsg. J. Schwarze. Tübingen 2008, s.93 a násl.

Bouřlivé dějiny Evropy 20. století, spjaté s kataklyzmaty světových válek, genocid, vyhnání, převratů, a tím i nezbytností nových začátků, společně s faktory jinými (např. technologickým optimismem, masivními demografickými posuny, atd.) nemohly nemít za následek ústup vlivu náboženství, morálky, tradice a slušnosti. Úpadek neprávních normativních systémů pak nezbytně přenáší zátěž společenského rozhodování zajišťujícího vnitřní mír na soudy. Absence autonomního potenciálu společnosti řešit případy vnitřního napětí vede pak k paradoxnímu důsledku – efektu vtahování a vytěsňování. Vtahování, jako projev absence autonomního potenciálu společnosti, vytěsňování jako reakce na přetížení soudů. Ilustrací jsou dnes tak moderní odklony v oboru trestného práva hmotného.

Faktorem druhým je hypertrofie psaného práva. Technologický optimismus industriální doby 20. století, upevňují fixaci paradigmatu psaného práva jako technologie moci, jako technologie řízení společnosti, dále bouřlivé dějiny Evropy 20. století, spjaté s nezbytností nových začátků (provázených legislativní hyperaktivitou), intenzita technologických a na ně navazujících společenských změn, to vše vedlo a vede k nebývalé hypertrofii psaného práva. V postkomunistických zemích střední Evropy je expanze psaného práva způsobena dalšími momenty: Po roce 1989 nutností radikální systémové změny, vlnou nových úprav spjatých se vznikem státu, pak spjatých s procesem přidružení a následně vstupu do Evropské unie. To vše za přetrvávajícího legislativního optimismu, naivní představy, dle níž lze každý společenský problém vyřešit přijetím právního předpisu. Hypertrofie psaného práva a jeho neustálá změna vede pak ke ztrátě přirozené způsobilosti společenského prostředí používáním práva, zvyky a obyčeji vstřebat jeho smysl a interpretovat jej praktickým užitím. Dynamika práva, jež neumožňuje pozvolné uvědomování si jeho obsahu, smyslu a účelu, nezbytně pak má za následek tlak na jeho autoritativní interpretaci, případně dotváření ze strany soudů. Tlak na soudní dotváření práva, případně na odstraňování interpretačních nejasností ze strany soudů je v České republice dán ve významné míře i nízkou kvalitou přijímaných legislativních textů (představujících v řadě případů nevydařené překlady zahraničních předloh).

Konečně faktorem třetím, „tektonických tlaků“ působících ve směru kvantitativní, institucionální i kompetenční expanze soudcovského rozhodování, jsou teoretické i empirické dopady ideje právního státu. Idea právního státu, spjatá s maximou vázanosti státu právem, jakož i kategorií ústavního státu a vázanosti zákonodárce souborem pro společnost konstitutivních hodnot[6)] nezbytně přinesla i posílení působnosti moci soudní jak vůči moci zákonodárné

6) Viz nález Spolkového ústavního soudu SRN ve věci nařízení č. 11 k zákonu o říšském občanství ze dne 24.11.1941 (GBl. I., s. 772), na základě kterého bylo Židům, kteří emigrovali, odňato státní občanství a majetek (BVerfGE 23, 98): „Právo a spravedlnost nejsou zákonodárci k dispozici. Představa, že ‚ústavodárce může vše uspořádat podle své vůle‘, by znamenala návrat

prosazením se instituce ústavního soudnictví, tak i vůči moci výkonné (zejména vůči státní správě), a to rozšířením působnosti správního soudnictví a částečně v tomto kontextu i dopady zavedení soudnictví ústavního.

Přirozenými průvodními jevy nárůstu rozhodovací zátěže soudů spjaté s hypertrofií normativního prostředí je omezená absorpční schopnost aplikačního prostředí, přetížení soudů, ztráta funkčnosti a chyby v rozhodování. Tyto externality pak mají za následek začasté paradoxní reakce:

Na nárůst chyb v rozhodování reaguje legislativní praxe skepsí k možnosti konverze systému samotného. Reaguje na něj vírou v možnost institucionálních řešení, zakotvováním dalších a dalších institucionálních kontrolních mechanismů soudního řízení, zaváděním dalších procesních prostředků k ochraně práva, rozšiřováním okruhu důvodů jejich přípustnosti, jakož i okruhu aktivně legitimovaných subjektů, zaváděním dalších soudních instancí. Na ilusornost tohoto způsobu myšlení poukázal Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/01.[7] Reakce na externality spjaté s expanzí soudcovského rozhodování nejsou toliko legislativní, nýbrž mohou být i judiciální. Tou mimořádně negativní je pak rezignace, začasté spjata s cynismem (v praxi soudní a správní zejména procesním), ztráta schopnosti orientovat se v právním řádu, úzká specializace, v níž se ztrácí schopnost reflektovat smysl a účel aplikovaných norem, jakož i jejich axiologické a teleologické pozadí, důsledkem je dále formalismus praktického práva. Ilustrací je přezkumná praxe odvolacích soudů, jež tendují k rozhodování kasací, a to z procedurálních důvodů.

Stává-li se justice garancí ultima ratio právního státu a začasté tudíž vstupuje do oblastí pro ni nových (jakými je kupř. kontrola moci zákonodárné i výkonné z hlediska dodržování ústavnosti),[8] je v této souvislosti v pozici externality nastolována otázka „kdo ohlídá hlídače?“[9] Z doby nedávné lze zmínit

k duchovnímu stanovisku bezhodnotového právního pozitivismu, které je v právní vědě a praxi již dlouho překonáno. Právě doba nacionálního socialismu v Německu učí, že i zákonodárce může stanovit neprávo.“

7) „Žádný právní řád není a nemůže být z pohledu soustavy procesních prostředků k ochraně práv, jakož i z pohledu soustavy uspořádání přezkumných instancí budován ad infinitum. Každý právní řád generuje a nutně musí generovat i určitý počet chyb. Účelem přezkumného, resp. přezkumných řízení může reálně být takováto pochybení aproximativně minimalizovat a nikoli bezezbytku odstranit. Soustava přezkumných instancí je proto výsledkem poměřování na straně jedné úsilí o dosažení panství práva, na straně druhé efektivity rozhodování a právní jistoty.“

8) Problematika analýzy pojmu „soudcovského státu“, jeho příčin a s ním spjatých externalit úzce souvisí s diskusí k otázce soudního aktivismu a soudní autolimitace. Dle H.Ch.Röhla (H.Ch.Röhl, The Role of Judges in the Formation of Public Law: Activism or Autolimitation? European Rewiew of Public Law, vol. 10, No. 3, 1998, s. 895) tyto pojmy označují subjektivní perspektivu soudce: „aktivismus“ implikuje motivaci soudce uplatnit svojí soudcovskou moc k realizaci účelů, nacházejících se mimo její dosah, „autolimitace“ je pojmem omezujícím soudce v otázkách, v níž může, ale nemusí rozhodnout.

9) V. Šimíček, Mohou být vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu ČR všeobecně závazná? Správní právo č. 2, 1996; týž, Vybrané problémy ústavního soudnictví v České republice a v Polsku, Právník, č. 7, 1998, s. 645.

i pokus sémanticky vyjádřit kritický postoj k justici pojmem „soudcokracie“.[10] Vychází-li tento sémantický pokus z prostředí politiky, resp. státních orgánů, jež se octly v situaci soudní kontroly svých aktů, nelze než zbystřit pozornost, není-li tímto vytvářen prostor pro akceptaci s ústavním systémem svobody, demokracie a právního státu neslučitelného omezení soudní moci. Vždy při těchto úvahách stojí zato vrátit se k nesmrtelné úvaze Alexandra Hamiltona v 78. článku Listů Federalistů.[11]

10) Viz Soudcokracie v ČR. Fikce, nebo realita? Red. M. Loužek, Praha 2006 (tamtéž např., D. Tříska, Původ arogance a neefektivnosti soudnictví, s. 57; M. Loužek pak svůj příspěvek v uvedeném sborníku nadepisuje titulem: Hrozí ČR soudní diktatura? (s. 99), načež pak konstatuje: „Není žádným přeháněním tvrdit, že vstupujeme do éry soudní diktatury.“ (tamtéž)). Viz též Prohlášení prezidenta republiky k rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 12. září 2006: „V tomto rozhodnutí jednoho ze senátů Ústavního soudu vidím nebezpečný posun našich polistopadových poměrů od parlamentní demokracie k soudcovskému korporativismu a k dosažení ničím neomezené soudcovské autonomie, která nikde ve světě v takové podobě neexistuje.“ (http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek. asp?id=pNigBK5akx1A, náhled dne 1. října 2008)

11) A. Hamilton, J. Madison, J. Jay, The Federalist Papers. Cit. dle českého překladu: A. Hamilton, J. Madison, J. Jay, Listy Federalistů. Olomouc 1994, s. 414-415: „Kdo pozorně přemýšlí o jednotlivých složkách moci, ten jistě chápe, že ve vládě,, v níž jsou navzájem odděleny, bude soudnictví už povahou své funkce pro politická práva systému vždy nejméně nebezpečné, jelikož má nejmenší možnost je ohrožovat či poškozovat. Výkonná moc nejenže rozdílí pocty, ale navíc třímá i meč společnosti. Zákonodárná moc nejenže ovládá měšec, ale také předepisuje pravidla, jimiž se mají řídit práva a povinnosti každého občana Naproti tomu soudnictví mečem ani měšcem nevládne, neovládá sílu ani bohatství společnosti a nemůže přijímat žádná účinná rozhodnutí. Můžeme popravdě říci, že nemá sílu ani vůli, ale pouze úsudek, a je posléze nutně závislé na podpoře výkonné moci, aby jeho rozhodnutí vůbec nabyla účinnosti. Z tohoto prostého pohledu na věc vyplývají některé významné důsledky. Nesporně dokazuje, že soudnictví je se všech tří složek moci neporovnatelně nejslabší, že nemůže nikdy úspěšně zaútočit na žádnou ze zbývajících dvou složek a že je zapotřebí všechna možná péče, aby se samo bylo schopno bylo bránit jejich útokům. Rovněž dokazuje, že ačkoli se soudy mohou tu a tam dopustit individuálního útlaku, obecné slobody občanů nikdy ohrozit nemohou; alespoň tak dlouho, dokud soudnictví zůstane opravdu oddělené, neboť souhlasím že ‚není žádné svobody, jestliže moc soudit není oddělena od moci zákonodárné a výkonné‘. [Ch. Montesquieu, O duchu zákonů. Praha 1947, s. 190] Nakonec pak ze zmíněné skutečnosti plyne následující: protože se svoboda nemá čeho obávat od soudnictví samotného, avšak musí se obávat všeho, jestliže se soudnictví spojí s jednou nebo oběma složkami, protože všechny důsledky takového spojení musejí vyplývat ze závislosti soudnictví na jiných složkách, jakož i z jejich formálního a zdánlivého oddělení; protože je soudnictví pro svoji přirozenou slabost neustále v nebezpečí, že bude přemoženo, zastrašeno nebo ovlivněno ostatními mocenskými složkami.“

Základní tezí mé úvahy, jež plyne jednak z nástinu „tektonických tlaků“, jež utváří prostředí fungování justice a jednak z nástinu nedávné judikatury Ústavního soudu ve věci ochrany soudcovské nezávislosti, je obava ze skutečnosti, že nevyhnutné externality plynoucí z hypertrofie psaného práva, s tím spjatá chybná rozhodnutí, únik do oblasti procesního práva, formalismus, průtahy v řízení a s tím spjatá nespokojenost veřejnosti, mohou posloužit politickému prostředí, jemuž v postkomunistickém prostředí i po dvaceti letech schází hlubší, v kantovském smyslu morálně autonomní hodnotové ukotvení, jako důvod k pokusům soudcovskou nezávislost omezit.[12)]

Otázka tedy zní: Je „nezávislost“ soudcovského rozhodování fetiš, za kterým se skrývají pochybení, nedostatečná výkonnost, dokonce i libovůle? Jak čelit excesům v soudní aplikaci práva, aniž by tím byla dotčena nezávislost?

Myšlenkovým i kulturním dědictvím evropské i anglosaské civilizace se vine paradigma, dle něhož je nezávislost soudů a soudců jedním z nejdůležitějších garancí lidské svobody. Je hodnotou, jejíž ochrana není věcí soudců, jejíž ochrana je v první řadě věcí hodnotu svobody si uvědomující veřejnosti. Nelze nepřipomenout slavná slova Montesquieuova: „není žádné svobody, jestliže moc soudit není oddělena od moci zákonodárné a výkonné“.[13)]

V roce 1964 anglický režisér Petr Glenvill natočil slavný film Becket v hlavních rolích s Richardem Burtonem a Peterem O’Toolem. Film nabídl sugestivní pohled na slavný spor mezi králem Jindřichem II. a arcibiskupem Tomášem Becketem. Becket, jakkoli původně králův přítel z dětství a z doby dospívání, jakkoli králem jmenován, se identifikuje se svojí novou rolí, což ho ve svých důsledcích vede k ostré kritice a konfliktu se svým králem i přítelem. Jindřich II. dá Becketa zavraždit, čtyři královi rytíři vykonají ortel v arcibiskupské katedrále.

Od té doby mluvíme o Becketově efektu, o lidské změně ztotožněním se s rolí, s institucí. Lze si jenom přát, aby se v justici stále, navzdory jakýmkoli tlakům, objevoval nepatetický étos, důstojnost, úcta ke spravedlnosti a férovosti. A, aby takto byla justice vnímána i veřejností.

12) Potvrzením platnosti této teze ve středoevropském prostředí je prohlášení Adama Michnika v jednom rozhovoru pro český tisk (Hospodářské noviny, 4.10.2007), v němž mluvil „o pokusech omezit nezávislost soudců, o likvidaci autonomní soudcovské samosprávy, o brutálních útocích na ústavní soud a o veřejném nátlaku na jeho soudce“.

13) Ch. Montesquieu, O duchu zákonů. Praha 1947, s. 190.

Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.,
Ústavní soud České republiky

Ján Svák

Náboženské presvedčenie, vzdelávanie a/aj trestné právo

Podstata súčasnej ekonomickej krízy, ktorá sa z USA preniesla najmä do štátov západnej Európy sa hľadá (a celkom oprávnene) aj v odklone práva od morálky, ktorej základným pilierom sú hodnoty. Tradičný hodnotový systém západokresťanskej civilizácie sa opieral o metafyzické východiská zabudované do vnútorného náboženského presvedčenia. Tento systém radikálne zasiahli revolučné otrasy prebiehajúce od Francúzska (1789) až po Rusko (1917) a tak „kdysi všeobecně přijímaná přirozenoprávní teorie ztratila v evropsko-americké společnosti po polovině 19. století své vůdčí postavení a stojí dnes, ač stále má své stoupence, stranou hlavního proudu soudobého evropsko-amerického myšlení“. [1)]

V oblasti konštitucionalizmu, najmä v jeho pôvodne francúzskej vetve (s revolučnými heslami volajúcimi po slobode, bratstve a rovnosti), sa vychádza z prirodzenoprávnej koncepcie ľudských práv. Uplatňovanie tejto koncepcie však postupne privádza ľudí k privlastňovaniu si čoraz väčšieho počtu (kvantitatívneho i kvalitatívneho) práv a zároveň ubúdajúcemu množstvu povinností. Sloboda jednotlivca vedie k rastu individuálnej zodpovednosti a zároveň k postupnému rozkladu sociálneho života. Prirodzenoprávna koncepcia ľudských práv zúžená na práva človeka na jeho od prírody mu daný individuálny rozvoj s minimalizáciou morálnych hodnôt, sa stala pascou materialistického videnia sveta. Podľa S. Sousedíka „vybřednout z tohoto stavu je možné v dnešní situaci pouze obnovou přirozenoprávní teorie. Tu však nelze uskutečnit bez předchozí obnovy metafyziky, v níž jediné lze přirozenoprávní teorii bezpečně ukotvit. Jsem přesvědčen, že pouze touto cestou lze upevnit dnes již silně otřesenou důvěru v lidská práva a vrátit tak našemu zápasu o jejich uznání onen typ hlubokého přesvědčení, bez něhož žádná idea nemá v dějinách naději na vítězství.“[2)]

1) SOUSEDÍK, S.: Svoboda a lidská práva. Jejich přirozenoprávní základ. Esej. Vyšehrad, Praha, 2010, s. 9.
2) Tamtiež

Nasledujúce riadky sú skicou východiskového stavu súčasného stavu chápania slobody náboženského presvedčenia, ktoré v zmysle článku 24 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky obsahuje aj ústavné právo zúčastňovať sa na vyučovaní náboženstva ako nositeľa určitých hodnôt založených na princípe solidarity, t. j. láske k blížnemu. Nemožno však pri tom zabúdať ani na článok 24 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý zaručuje aj slobodu myslenia a svedomia a znamená základné ústavné právo človeka vybrať si obsahovú hodnotu svojho vnútorného sveta bez akýchkoľvek vonkajších zásahov, osobitne štátnych, a v rámci nich na prvom mieste tresnoprávnych. Rovnako treba upozorniť aj na tretiu vetu článku 24 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá dáva každému právo byť bez náboženského vyznania.

Z podobných základov vychádza aj Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorého článok 9 bol inšpiráciou aj pre slovenských ústavodarcov. Zmyslom slobody myslenia, svedomia a náboženského vyznania je zabrániť tomu, aby ktokoľvek mohol vniknúť do vnútorného sveta človeka bez jeho dovolenia neprimeraným spôsobom. Úlohou štátu na tomto poli je potom po prvé poskytovať tomuto právu ochranu a zdržať sa aj vlastných zásahov do tejto slobody a po druhé je jeho (štátu) povinnosťou byť sám nezávislý na akejkoľvek výlučnej ideológii alebo náboženstve. Naopak v zmysle rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva má štát pozitívnu povinnosť vytvárať podmienky pre chod demokratickej spoločnosti, ktorá je založená na pluralizme.

Povinnosť štátu chrániť pluralizmus v oblasti náboženského presvedčenia nie je však absolútna. Prejavuje sa v dvoch smeroch.

Prvým je stanovenie určitých hraníc pre vymedzenie obsahu náboženského presvedčenia, ktorá sa najvýraznejšie prejavuje pri voľnej úvahe štátu v rámci registrácie (nie povoľovania) cirkví a náboženských spoločností. Samotnú registráciu náboženských spoločností a cirkví však nemožno stotožňovať so samotným obmedzovaním práva na slobodu náboženského vyznania. Ústavný súd Slovenskej republiky k tomu v rozhodnutí č. PL. ÚS 10/08 uviedol: *„Z postavenia Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu vyplýva, že Slovenská republika je oprávnená ustanoviť podmienky pôsobenia a právne relevantných činností cirkví a náboženských spoločností na svojom území a tieto podmienky vyjadriť aj v inštitúte ich registrácie. Pri ustanovovaní podmienok na udelenie statusu právnickej osoby cirkvám a náboženským spoločnostiam ústava vytvára zákonodarcovi priestor pre možnosť uplatnenia značnej miery uváženia. Právna úprava by nemala a ani nesmie pritom cirkvám svojvoľne brániť v ich vstupe do verejného života štátu a musí všetkým cirkvám pri získavaní statusu právnickej osoby zaručiť rovnaké podmienky. Stav, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená ani neimplikuje*

skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania.“

Podobne z hľadiska registrácie štátu sú ťažko akceptovateľné náboženské presvedčenia, ktoré buď zo samotnej svojej podstaty náboženské presvedčenie nereprezentujú[3] alebo ho len predstierajú v snahe zakryť v zásade trestnú činnosť jeho obsahu.[4]

V súvislosti s tresnoprávnou činnosťou vo vzťahu k náboženskému presvedčeniu ide o zásah štátu do tejto slobody, ktorý sa v podobe ultima ratio realizuje v podobe trestného práva.

Pri kriminalizácii činností spojených s náboženským presvedčením je veľmi dôležité presné obsahovo jednoznačné a zrozumiteľné vymedzenie základných pojmov.

Európsky súd pre ľudské práva na to upozornil v prípade trestného postihu nedovolených metód a prostriedkov, ktorých cieľom je získavanie ľudí na určité náboženské vyznanie, ktoré sa označuje ako prozelytizmus. V rozhodnutí vo veci *Kokkinakis*[5] Európsky súd pre ľudské práva rozlišoval medzi šírením kresťanstva a prozelytizmom. Šírenie kresťanstva zodpovedá skutočnému evanjelizmu. V zmysle správy zo Svetového koncilu cirkví sa evanjelizmus ako šírenie kresťanstva považuje za hlavné poslanie a povinnosť každého kresťana a každej cirkvi. Prozelytizmus znamená jeho korupciu alebo deformáciu. Môže viesť k ponúkaniu materiálnych alebo sociálnych výhod s cieľom získať nových členov určitej cirkvi alebo k vykonávaniu nátlaku na ľudí v núdzi alebo v tiesni. Môže tiež nadobúdať formu násilia alebo „vymývania mozgov“. Grécke trestné zákonodarstvo však takto prozelytizmus jasne nedefinovalo a tým umožnilo trestne stíhať aj činnosti, ktoré nemali charakter prozelytizmu.[6]

Trestné zákonodarstvo okrem prozelytizmu postihuje v záujme ochrany verejného poriadku, zdravia, mravnosti, práv a slobôd iných najmä

- neplnenie zákonom uložených povinností,
- činnosť nepovolených siekt,
- nepovolené prejavy náboženského presvedčenia.

3) Príkladom môže byť Ateistická strana neveriacich. Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. I. ÚS 108/09.

4) Výbor pre ľudské práva napríklad v rozhodnutí *M.A.B., W.A.T. a J.-A.Y.T c. Kanada* neuznal tzv. Cirkev vesmíru, ktorá v rámci svojho kultu favorizuje postavenie, distribúciu a spotrebu marihuany.

5) *Kokkinakis c. Grécko* z 23. mája 1993, Annuaire, č. 260.

6) V tomto prípade išlo odsúdenie člena Svedkov Jehovových za konverzáciu s manželkou farára. Z odôvodnenia rozhodnutia vyplývalo, že sťažovateľ bol odsúdený nie za to čo urobil, ale za to, čím je.

V súvislosti s neplnením zákonom uložených povinností môže ísť napríklad o neplnenie si v slovenskom právnom poriadku ústavnej povinnosti obrany Slovenskej republiky, a tým bolo najmä nenastúpenie na základnú vojenskú službu v čase neexistencie inej zákonom predpokladanej alternatívy. Ako hlavný dôvod sa uvádzala výhrada svedomia. Ústavný súd Slovenskej republiky v precedentnom rozhodnutí č. II. ÚS 342/06 k tomu uviedol: *„Slobodu svedomia nemožno zamieňať so slobodou viery ani so slobodou náboženskou. Článok 9 dohovoru chráni slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Svedomie, jeho formovanie a vonkajšie prejavy sú vytvárané na základe mravných a iných zásad prenášaných dovnútra človeka a je spojené s pojmom presvedčenie, ktoré inklinuje k náboženským vplyvom spoluvytvárajúcim svedomie. Rozhodnutie vychádzajúce zo svedomia spočíva však v konečnom dôsledku už iba na existencii svedomia ako takého. Sloboda svedomia sa orientuje na zákaz vytvárania výhod alebo nevýhod spojených s konaním človeka vychádzajúcim z jeho svedomia.“*[7)]

Druhou skupinou prípadov trestnoprávneho postihu náboženského presvedčenia sú aktivity rôznych siekt, ktoré môžu byť nebezpečné pre verejný poriadok, ale aj samotných obyvateľov štátu. Pri označovaní rôznych skupín ako „sekty“, „mladé sekty“, „psychosekty“ a pod. trestnoprávny postih ich aktivít však môže ohroziť právo na slobodu prejavu.[8)] Osobitne zložitá môže byť identifikácia takýchto aktivít v prípade, že sa ňou zastiera iný účel, napríklad špionážny.[9)]

Najpočetnejšou skupinou kriminalizácie náboženského vyznania sú jeho prejavy. Časté sú prípady, keď náboženské úkony vykonáva „nepravá“ osoba. V prípade Serif[10)] bol trestne stíhaný mufti, ktorého zvolenie neprebehlo za predpokladanej účasti štátu. Napriek tomu nosil odev duchovného vodcu na verejnosti a prednášal rôzne náboženské posolstvá. Podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva potrestanie osoby iba z dôvodu, že konala ako duchovný vodca skupiny, ktorá ho dobrovoľne nasledovala nemôže byť

7) Podobné stanovisko zastáva aj Európsky súd pre ľudské práva, pričom nevyžaduje, aby členské štáty v prípade odmietnutia výkonu vojenskej služby boli povinné udeliť výnimku z výkonu náhradnej civilnej služby. Z prípadu *Thlimmenos c. Grécko* zo 6. apríla 2000 vyplýva, že ak bol niekto už raz sankcionovaný trestnoprávne za odmietnutie výkonu vojenskej služby nemôže byť postihnutý ďalšou sankciou. V tomto prípade išlo o odmietnutie prístupu k výkonu povolania autorizovaného účtovníka.

8) Európsky súd pre ľudské práva na túto skutočnosť upozornil najmä v prípade *Leela Förderkreis e.V. a ostatní c. Nemecko* zo 6. novembra 2008.

9) Pozri rozhodnutie vo veci *Perry c. Lotyšsko* z 8. novembra 2007. Kurióznym v tomto smere bol zásah ruských orgánov prípade Armády spásy, ktorý odôvodnili tým, že nosenie uniforiem a používanie vojenských hodností malo ohrozovať bezpečnosť štátu a násilnú zmenu ústavných pomerov. Pozri rozhodnutie vo veci *Moskovská pobočka Armády spásy c. Rusko* z 5. októbra 2006.

10) Rozhodnutie vo veci *Serif c. Grécko* zo 14. decembra 1999.

považované za kompatibilné s požiadavkou náboženskej plurality v demokratickej spoločnosti.[11)]

V súvislosti s právom na vzdelávanie spravidla nie sú v zmysle vnútroštátneho práva ukladané trestnoprávne sankcie. Vzhľadom na od vnútroštátnych právnych poriadkov nezávislé posudzovanie trestnoprávneho konania sú však aj sankcie väčšinou administratívnoprávneho charakteru považované za „trestné obvinenia". V prípadoch Valsamis a Efstratiou[12)] za takéto Európsky súd pre ľudské práva posudzoval školské sankcie za neúčasť na vojenských prehliadkach, ktoré boli súčasťou národných osláv pripomínajúcich vyhlásenie vojny fašistickým Talianskom Grécku 28. októbra 1940. Dôvodom neúčasti detí bolo náboženské presvedčenie, pretože ich rodičia boli Svedkovia Jehovovi a účasť na vojenskej prehliadke považovali za porušenie ich pacifistického názoru. Európsky súd pre ľudské práva však nepovažoval účasť na vojenskej prehliadke za tak závažnú, aby mohla naraziť na náboženské presvedčenie rodičov žiakov.

Právo na vzdelanie je v spojitosti so slobodou náboženského presvedčenia založené na dvoch princípoch. Prvým je ochrana pluralizmu vo vzdelávaní, ktorý je základom pre zachovanie „demokratickej spoločnosti". Druhým je právo rodičov vyžadovať od štátu, aby rešpektoval pri vzdelávaní ich náboženské presvedčenie. Tieto princípy sa odrážajú ako v obsahu vzdelávania tak aj vo forme, ktorá je najvýraznejšie, z pohľadu ľudských práv, prezentovaná v symboloch.

Z obsahového hľadiska sa pluralita vo vzdelávaní na jednej strane a náboženské presvedčenie na druhej strane prejavuje ako

- zábrana zavádzania takých predmetov do učebných osnov, ktoré môžu náboženské presvedčenie ohroziť alebo naopak
- zavádzanie do učebných osnov predmetov o náboženstve.

Precedentným prípadom pre prvý okruh problému bolo rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen,[13)] kde išlo o zavedenie do vyučovacích osnov pre žiakov základných škôl povinnej sexuálnej výchovy. Európsky súd pre ľudské práva ako v mnohých iných prípadoch uviedol, že vypracovávanie študijných plánov a učebných osnov je predovšetkým vecou zmluvných štátov. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd nebráni členským štátom šíriť výučbou a výchovou poznatky priamo či nepriamo súvisiace s náboženstvom. V prípade, ak by rodičia mali právo vznášať námietky proti učebným osnovám, tak by sa stali

11) Pozri tiež rozhodnutie vo veciach *Agga c. Grécko (č. 3)* a *Agga c. Grécko (č. 4)* z 13. júla 2006.

12) Pozri rozhodnutia vo veciach *Valsamis c. Grécko* z 18. decembra 1996 a Efstratiou c. Grécko z 27. novembra 1996.

13) Pozri rozhodnutie vo veci *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen c. Dánsko* zo 7. decembra 1976.

nerealizovateľnými a v zásade každý vyučovací predmet súvisí aj s náboženským presvedčením, resp. ateistickou filozofiou. Rodičom potom odporučil, aby svoje deti vybrali z verejných škôl, kde sa sexuálna výchova stala povinnou a dali ich do súkromných škôl, ktoré takýto predmet nevyučujú. Vzhľadom na to, že Dánsko takéto školy umožňuje vytvárať, neporušilo tým princíp plurality vzdelávania chránený článkom 2 Dodatkového protokolu č. 1 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Druhú skupinu prípadov tvoria tie, ktoré naopak namietajú proti zavádzaniu náboženských predmetov do učebných osnov. Ich námietky vychádzajú po prvé z dôvodu, že rodičia detí vyznávajú iné náboženské vyznanie alebo po druhé sú bez náboženského vyznania.

Príkladom prvých námietok je prípad *Hasan a Eylem Zengin*,[14] kde sťažovatelia namietali výučbu predmetu „náboženská kultúra a etika“, pretože obsah tohto vyučovacieho predmetu bol v rozpore s ich náboženským vyznaním alevizmu, ktorý je v Turecku rozšíreným variantom islamu. Namietali, že tento predmet je aj proti tureckému princípu sekularizmu, pretože je vyučovaný z perspektívy sunnitského islamu a neboli v ňom prezentované informácie o iných náboženstvách. Európsky súd pre ľudské práva sa zaoberal dvomi otázkami. Po prvé, či obsah vyučovacieho predmetu je objektívny a po druhé či existuje systém garantujúci náboženské presvedčenie rodičov. K prvej otázke konštatoval, že až do ôsmej triedy v učebných osnovách niet ani zmienky o alevizme a teda z tohto pohľadu nenapĺňa princíp pluralizmu vo vzdelávaní. K druhej otázke uviedol, že na rozdiel od židovských a kresťanských rodín nemôžu byť deti rodičov náboženského vyznania alevizmu oslobodené od tohto predmetu. Preto konštatoval porušenie práva na vzdelanie z pohľadu náboženského presvedčenia.

Príkladom druhých námietok môže byť prípad *Folgerř*,[15] kde ateistickí rodičia namietali vyučovanie predmetu Kresťanstvo, viera a filozofia.[16] Zámerom zavedenia tohto predmetu bolo, aby prostredníctvom spoločného vyučovania kresťanstva, iných náboženstiev a filozofií bolo možné zabezpečiť otvorené a všezahrňujúce školské prostredie bez ohľadu na sociálny pôvod žiakov, vyznanie, národnosť a pod. Zámerom bolo, aby škola nebola miestom pre kázanie alebo misionársku činnosť, ale miestom pre rôzne náboženské a filozofické presvedčenia. Skutočnosť, že poznanie kresťanstva predstavovalo väčšiu časť učebných osnov základných škôl než poznanie ostatných

14) Rozhodnutie vo veci *Hasan a Eylem Zengin c. Turecko* z 9. októbra 2007. Turecko patrí medzi 43 členských štátov Rady Európy s povinnou náboženskou výchovou na verejných školách. Bližšie pozri KRATOCHVÍL, J.: Patří Alláh, Budha či Ježíš do škol? Věc *Hasan a Eylem Zengin c. Turecko.* Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. 2007/6.

15) *Folgerř a ostatní c. Nórsko* z 29. júna 2007.

16) V Nórsku je v zmysle článku 2 ústavy luteránska evanjelická cirkev oficiálnym štátnym náboženstvom a hlási sa k nej až 86 % obyvateľov a rodičia majú ústavnú povinnosť vychovávať deti k tomuto náboženstvu.

náboženstiev a filozofií, nie je, podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva, možné považovať samu osebe za odklon od zásad pluralizmu a objektívnosti a za vštepovanie nejakej doktríny. Porušením náboženského presvedčenia ateistických rodičov však bolo to, že škola, aby urobila výnimku pre žiakov v podobe čiastočného uvoľnenia z predmetu vyžadovala údaje, ktoré mohli rodičia považovať za intímne vzhľadom na ich vnútorné filozofické presvedčenie.

Využívanie náboženských symbolov v školách alebo pri vyučovaní sa napokon stalo z hľadiska hľadania či znovuobjavovania identity západnej civilizácie dôležitejším ako obsahové zameranie vzdelávania. Stalo sa tak najmä vďaka dvom prípadom, a to *Leyla Şahin*[17] a *Lautsi*.[18] Prvý sa týkal nosenia moslimských šatiek na vyučovaní ako symbolu islamskej viery a druhý umiestňovania krížov na stenách školských tried ako symbolu kresťanského náboženstva.

Leyla Şahin pochádza z ortodoxnej moslimskej rodiny a považuje za svoju povinnosť voči viere nosiť islamskú šatku. Vedenie univerzity, ktorej lekársku fakultu navštevovala, vydalo nariadenie, ktoré zakazovalo na prednáškach, seminároch a cvičeniach nosenie islamskej šatky. V iných priestoroch univerzity a mimo výuky takýto zákaz neplatil. Po porušení tohto nariadenia bola disciplinárne potrestaná a z dôvodu, že nemohla fakticky vykonať niektoré skúšky musela štúdium ukončiť. Kým pred Komorou neúspešne namietala porušenie práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženského presvedčenia, tak pred Veľkou komorou namietala porušenie práva na vzdelanie (odmietnutie prístupu na univerzitu) z dôvodu náboženského presvedčenia. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že

- sporné opatrenia zjavne nebránili študentom plniť si povinnosti, ktoré im ukladalo dodržiavanie ich náboženskej viery,
- rozhodovací proces pri aplikovaní interných nariadení sa snažil nájsť prostriedky, ktorými by sa mohli vyhnúť zákazu nosiť šatku a zároveň splniť záväzok chrániť práva iných a záujmy vzdelávacieho systému,
- sťažovateľka ako študentka medicíny musela poznať interné nariadenie univerzity a mohla odôvodnene očakávať, že ak sa nebude môcť zúčastňovať prednášok, tak nebude pripustená ku skúškam.

Vzhľadom na tieto skutočnosti Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že obmedzenie nosiť islamskú šatku nezasiahlo do samotnej podstaty práva sťažovateľky na vzdelanie. Vychádzal pri tom z dvoch princípov, a to z princípu rovnosti a z princípu sekularizmu.[19] Vo vzťahu k princípu sekularizmu sa oprel

17) Rozhodnutie *Leyla Şahin c. Turecko* z 10. novembra 2005.

18) Rozhodnutie *Lautsi c. Taliansko* z 18. marca 2011.

19) Bližšie k otázkam sekularizmu vo vzťahu k rozhodnutiam štrasburských orgánov ochrany práva pozri MARTINKOVÁ, J.: Pojem sekularizmu v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva,

aj o rozhodnutia tureckého ústavného súdu, ktorý považuje sekularizmus za spôsob ochrany jednotlivca pred vonkajším tlakom. Za účelom jeho udržania je možné stanoviť aj obmedzenia vo vzťahu k slobode prejavovať svoje náboženstvo aj navonok. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že tam, kde sú hodnoty pluralizmu, ochrany práv iných a najmä rovnosti pohlaví pred zákonom uplatňované v praxi, je vylúčené akceptovanie nosenia náboženských symbolov, vrátane nosenia moslimských šatiek v univerzitných priestoroch.

Lautsi zasa namietala vo svojom mene a v mene svojich detí , že vyvesovanie krížov vo verejných školách je v rozpore s jej náboženským presvedčením. Podľa nej vyvesovanie krížov je uprednostňovaním jedného náboženstva a v žiakoch vyvoláva pocit, že štát vyznáva jedno určité náboženstvo. To vyvoláva tlak na deti a vznik pocitu, že štát nestojí za tými, ktorí sa nepovažujú za zástancov tohto náboženstva. Komora Európskeho súdu pre ľudské práva (3. novembra 2009) sa v zásade s týmito argumentami stotožnila. Podľa nej negatívna sloboda sa nevzťahuje len na absenciu bohoslužieb či výuky náboženstva. Jej súčasťou sú tiež symboly, ktoré konkrétnym či všeobecným spôsobom vyjadrujú vieru, náboženstvo alebo ateizmus. Toto negatívne právo je potrebné osobitne chrániť vtedy, ak určitý symbol viery využíva štát a dotknutá osoba sa nachádza v situácii, z ktorej nemôže uniknúť alebo len s vyvinutím neprimeraného úsilia a obetovania. Vyvesovanie symbolu, ktorý možno odôvodnene spájať s katolicizmom nemôže prispievať v triedach verejných vysokých škôl k pluralizmu vo vzdelávaní ako základnému princípu „demokratickej spoločnosti“. Obmedzuje sa tým právo rodičov vychovávať svoje deti v súlade s vlastným presvedčením ako aj právo školopovinných detí veriť alebo neveriť. Právo na vzdelanie tak bolo podľa názoru Komory porušené konaním štátu nezlučiteľným s jeho povinnosťou zachovávať neutralitu pri výkone svojich verejných funkcií.

Prudká nesúhlasná reakcia európskej verejnosti sa odrazila na pomerne skorom rozhodovaní Veľkej komory, ktorá dňa 18. marca 2011 rozhodla, že vyvesovaním kresťanských krížov v budovách verejných vysokých škôl nedošlo k porušeniu práva na vzdelanie vo vzťahu k náboženskému presvedčeniu. V nie príliš presvedčivom odôvodnení, ktoré sa stalo predmetom ostrej kritiky disentujúcich sudcov, sa Veľká komora sústredila najmä na odlíšenie tohto prípadu od prípadu *Dahlab*,[20] kde bolo učiteľke základnej školy zakázané nosiť šatku. Podľa Veľkej komory bol rozdiel medzi týmito prípadmi práve v aktívnom a pasívnom pôsobení náboženského symbolu na žiakov, ktorý bol iný, ak

Justičná revue, 2005/8-9, s. 983-994. FAHLBECK, R.: Ora et Labora. Thoughts on the Search for a Solution in Concordia. Festschrift for profesor Laszlo Nagy, Szeged, 2004.

20) V rozhodnutí *Dahlab c. Švajčiarsko* (sťažnosť č. 42393/98) Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že učiteľ na základnej škole je reprezentantom štátu a nevedel si predstaviť zladenie nosenia moslimskej šatky s posolstvom tolerancie, úcty k druhým a predovšetkým rovnosti a nediskriminácie, ktoré musia v demokratickej spoločnosti sprostredkúvať svojim žiakom všetci učitelia.

symbol bol súčasťou odevu učiteľa a iný, ak bol súčasťou „zariadenia“ triedy. Zdôraznil aj skutočnosť, že kresťanský kríž symbolizuje princípy a hodnoty, na ktorých je založená demokracia a západná civilizácia.

Spory o symboly na Európskom súde pre ľudské práva dokumentujú jednak odkláňanie sa od pôvodných kresťanských hodnôt západnej civilizácie aj pod vplyvom vedeckého pokroku a jednak európsky multikulturalizmus. Povedané slovami Francúzskej biskupskej konferencie,[21] ktoré reaguje na súčasnú krízu *„je koniec istej kultúrnej homogenity našej spoločnosti. Západnou Európou sa prehnali vlny imigrácie. Ako dôsledok dnes vedľa seba koexistujú osoby s rôznym etnickým pozadím a najrôznejšie kultúry a náboženstvá. U niektorých pôvodných obyvateľov môže tento fakt vyvolať pocit nestability, s ktorou sa im ťažko žije. Na druhej strane sa zasa tí, ktorí prichádzajú, cítia málo vítaní“. A na margo vedeckého pokroku uvádza: „Zdokonaľovanie vedomostí podnecuje sny človeka, že ho nemôže nič obmedziť. Preto je nevyhnutné, aby človek zadefinoval, kým je a aké sú podmienky jeho vlastného uznania. Ak zabudne ohodnotiť svoju dôstojnosť, nechá sa zviesť fascináciou vlastnej vedeckej moci, cez ktorú hľadá riešenie všetkých svojich problémov.“*

21) Citované podľa Kríza a Kresťania. In: týždeň, 2011/47, 21. novembra 2011, s. 24.

Prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
Paneurópska vysoká škola

PROBLEMATIKA TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO

Jaroslav Fenyk

Vytýkatelnost činu právnické osobě v návrhu českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

1. Úvodem

V podmínkách kontinentálního práva je trestní odpovědnost založena především na různém pojetí individuální viny. Pohleďme například na odlišný přístup k „vině" v germánském právním prostředí, kde se vede letitý spor o deterministické či indeterministické uchopení vůle, coby nezbytné složky zavinění jako spojnice vnitřního a vnějšího světa a kde se vina se zaviněním často přímo ztotožňuje[1)] na rozdíl od širšího pojetí viny uplatňovaného často i v české nebo slovenské právní teorii, které k vině požadují souhrn znaků, charakterizujících legální definici trestného činu, resp. souhrn subjektivních a objektivních podmínek trestní odpovědnosti.[2)]

Všechny tyto odlišnosti jsou však ve světle agresivního vpádu trestní odpovědnosti právnických osob do evropského právního prostředí jen bouří ve sklenici vody, neboť se odehrávají na předem vymezeném a dogmatikou přísně střeženém poli trestní odpovědnosti fyzických osob, v němž jsou projevy

1) Srov. např. Miřička A. O formách trestné viny a jich úpravě zákonné in *Rozpravy České akademie císař Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.* Praha, 1902 str. 13 n. či Prušák J. *Kriminelní noetika*, Knihovna Sborníku věd právních a státních s podporou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1904, str. 131n., nebo Solnař V., Fenyk J., Císařová D., Vanduchová M. Systém českého trestního práva, díl II. - Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix Praha s.r.o., 2009, str. 271.

2) Srov. např. Hatala V. Zavinenie v čs. socialistickom trestnom práve, SAV 1961, str. 23n nebo Čič M. a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Panorama, 1984, str. 89.

vůle (ať svobodné či nikoli) vždy nezbytnou součásti odpovědnosti individua za zavinění (subjektivní odpovědnosti). U právnických, protože fiktivních osob, volní složka typická pro vnitřní svět fyzické osoby (chtění a srozumění) naprosto chybí. Některé právní systémy (common law) namísto toho proto připouštějí objektivní trestní odpovědnost právnických osob bez ohledu na zavinění (strict liability).[3] Jiné se, ve snaze zachránit z trestněprávní dogmatiky co se dá, pokoušejí naplnit absentující mezeru v ustálených subjektivních znacích tvorbou různých, často poměrně bizarních konstrukcí (především korporátní kultura)[4] nebo za pomoci přímé trestní odpovědnosti právnické osoby a tzv. přičitatelnosti jednání fyzických osob právnické osobě. Pod označením „přičitatelnost" se zde rozumí souhrn různých okolností činu, za nichž je možno právnické osobě jednání přičítat (k vině) a nikoli posuzování příčetnosti subjektu.[5]

V těchto případech, jak bude názorně ukázáno v následujícím textu, nelze použít plně teorie o přičitatelnosti v právu soukromém (jako např. jednání statutárního zástupce), ale o její širší podobu, která je ve skutečnosti pragmatickou kombinací přímého zastoupení a přičitatelnosti, a kterou lze označovat spíše, než přičitatelnost obecnějším a výstižnějším pojmem „vytýkatelnost" (ve smyslu vytýkat čin jeho pachateli nebo/i jinému odpovědnému subjektu) ve vztahu ke vzniklému protiprávnímu následku. **Vytýkatelnost** je konstruována často za pomocí zvláštních objektivně zjištěných forem chování (komisivní i omisivní)[6] jednotlivců či kolektivů nebo, jako je tomu právě v návrhu českého zákona, prostřednictvím odpovědnosti některých skupin fyzických osob (orgány) nebo jednotlivců, kteří za právnickou osobu jednají…

2. Formální element vytýkatelnosti (§ 8 odst. 1)

Vládní návrh nového českého vedlejšího trestního zákona odmítl možnost zavedení tzv. objektivní odpovědnosti právnické osoby za trestné činy, kterou známe například z českého správního práva. Navrhovatel se přiklonil k tzv. fikční teorii právnických osob, podle které právnické osoby jsou odlišné

3) Kratochvíl V. a kol. *Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část.* Praha: C.H. Beck, 2009, str. 437-438.

4) Srov. např. Kratochvíl V. a kol.: op.cit., str. 438-440.

5) Nemám zde ale na mysli ani přičitatelnost ve smyslu normativního pojetí viny, která spočívá v odlišnostech normativního chápání trestního práva, např. podle Olšar, E: Příspěvek k nauce o vině. Praha: České akademie věd a umění, 1936, str.121n.

6) U právnických osob nemá valného smyslu rozlišovat mezi tzv. omisí pravou a nepravou, neboť u právnických osob lze vycházet z předpokladu, že je možno na ně oprávněně klást vyšší nároky ohledně povahy porušených povinností než na osoby fyzické, viz např. Kuchta, J. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - sopučasný legislativní stav, rukopis, příspěvek na konferenci Dny Práva, PF MU Brno 2011.

subjekty práva a jsou právem uměle vytvořeny. Současně jsou ovšem způsobilé k právním a protiprávním úkonům a jsou odpovědné v právních vztazích. Protože právnické osoby jsou konstrukcí, je podle názoru předkladatele třeba i způsob jednání právnických osob jako subjektů práva navenek konstruovat.

Návrh zákona k trestní odpovědnosti právnické osoby vyžaduje, současně naplnění řady znaků (§ 8 odst. 1)

- čin musí být protiprávní
- čin musí být spáchán jménem právnické osoby a v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti.

Protiprávnost je naplněna taxativním výčtem trestných činů, uvedených v § 7, jichž se právnická osoba může dopustit. Tento výčet se vztahuje k subsidiárnímu předpisu, kterým je trestní zákoník.

Výklad ostatních předpokladů vyžaduje hlubší rozbor. Protože právnická osoba nemá vlastní vůli, nemůže podle ní jednat navenek a navenek ji sama projevovat. Z toho důvodu vládní návrh stanovil, že vlastní jednání právnické osoby představují ty projevy vůle, které jménem právnické osoby činí **tři kategorie osob - určité orgány, zástupci, osoby v obdobném postavení nebo i zaměstnanci** a právní následky takto projevené vůle (v podobě úmyslného nebo nedbalostního zavinění) se přičítají přímo nebo nepřímo právnické osobě jako subjektu práva.[7)] Tímto řešením vládní návrh předurčil podobu, v níž bude právnické osobě protiprávní jednání individuálně určitelných subjektů přičítáno, resp. vytýkáno.

a) První skupina orgánů a osob, jejichž jednání lze právnické osoby vytýkat

Výběr orgánů a osob, jejichž protiprávní čin se právnické osobě přičítá **(formální podmínka odpovědnosti)** není náhodný (§ 8 odst. 1 návrhu). Byl podřízen požadavkům soukromého práva, a to v prvé řadě režimu § 20 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem **(statutární orgány)**, resp. obsahu § 13 odst. 1 věta druhá obchodního zákoníku, podle něhož právnická osoba jedná **statutárním orgánem nebo za ni jedná zástupce**. Pokud bude jednat statutární orgán (představenstvo akciové společnosti nebo družstva) takové jednání se bude považovat přímo za jednání právnické osoby.

Podobně tomu bude v případech zastoupení **fyzickými osobami ve zvláštních případech**, kdy na místo statutárního orgánu vykonává jeho pravomoci například **insolvenční správce nebo likvidátor**. I zde se jednání

7) Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, Parlamentní tisk č. 285, důvodová zpráva k § 8.

považuje za jednání právnické osoby. Zde tedy hovoříme o přímých úkonech právnické osoby a nikoli o jejich přičítání právnické osobě.

Tím však výčet osob, jednajících za právnickou osobu zdaleka není vyčerpán. Zákonodárce přihlédl i k dalším předpisům soukromého práva, které umožňují, aby jednání fyzických osob mohla být přičítána právnické osobě (jednání není jednáním právnické osoby). Podle nich půjde zejména o široké spektrum **členů a zaměstnanců právnické osoby.**

Za právnickou osobu mohou činit právní úkony i jiní její **zaměstnanci nebo členové**, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby (stanovy) nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení (zákoník práce, organizační řád, pracovní řád) obvyklé. Překročí-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět (§ 20 odst. 2 občanského zákoníku). Podle § 13 odst. 3 obchodního zákoníku je vedoucí organizační složky podniku (§ 7 odst. 1 a 2), který je zapsán do obchodního rejstříku, zmocněn za podnikatele činit veškeré právní úkony týkající se této složky. Podle § 15 odst. 1 obchodního zákoníku je ten, kdo byl při provozování podniku pověřen určitou činností, zmocněn ke všem úkonům, k nimž při této činnosti obvykle dochází. Podle § 16 obchodního zákoníku podnikatele zavazuje i jednání jiné osoby v jeho provozovně, nemohla-li třetí osoba vědět, že jednající osoba k tomu není oprávněna.

Dále to mohou být interní orgány nebo osoby, které v právnické osobě **vykonávají řídící nebo kontrolní činnost** (dozorčí rada, její členové, manažeři různých úrovní, atd.). Návrh jde tak daleko, že počítá i s odpovědností právnické osoby za jednání toho, kdo vykonává na řízení právnické osoby rozhodující vliv, byť tyto subjekty stojí vně právnické osoby (ovládající právnická osoba apod.).

Zákonodárce záměrně mezi oběma formami jednání (jednání právnické osoby a jednání na základě zastoupení) nečiní rozdíl (viz § 8 odst. 2) písm. a/). Odůvodňuje tento přístup ustanovením § 566 obchodního zákoníku, o mandátní smlouvě, kdy se **mandátní smlouvou** (resp. příkazní smlouvou podle § 724 občanského zákoníku) mandatář zavazuje, že pro mandanta na jeho účet zařídí za úplatu určitou obchodní záležitost uskutečněním právních úkonů jménem mandanta nebo uskutečněním jiné činnosti, a mandant se zavazuje zaplatit mu za to úplatu a § 66 odst. 2 obchodního zákoníku, podle kterého se vztah mezi společností a osobou, která je statutárním orgánem nebo členem statutárního či jiného orgánu společnosti anebo společníkem při zařizování záležitostí společnosti, řídí přiměřeně ustanoveními o mandátní smlouvě, pokud ze smlouvy o výkonu funkce, byla-li uzavřena, nebo ze zákona nevyplývá jiné určení práv a povinností. V tomto ohledu je konstruována odpovědnost

jednotně pro jednání statutárními orgány i jinými osobami jednajícími za právnickou osobu.

Takto zobecňující přístup však může mít některá vážná úskalí. Pro naplnění znaků legální definice trestného činu (§ 7 návrhu) je třeba kromě jiného určitá forma zavinění. Právnická osoba sama o sobě však takový vnitřní vztah k trestnímu následku není schopna vytvořit. Proto se bude podle návrhu zákona (i když to v jeho textu výslovně uvedeno není) naplnění subjektivního znaku dokazovat nepřímo, prostřednictvím zavinění (úmysl-nedbalost) fyzických osob, které za právnickou osobu jednají. Půjde-li však o statutární kolektivní orgán, jehož jednání se považuje přímo za jednání právnické osoby, může být obtížné určit přesnou formu zavinění „ kolektivu“, které například hlasoval ve prospěch zločinného záměru, zvláště pak, bude-li hlasování zachyceno jen schematicky. Jestliže u fyzické osoby lze na zavinění často usuzovat ze způsobu provedení nebo z následku, odborně náročná rozhodnutí kolektivu takto jednoduše vyhodnotit často nebude možné.

b) Druhá skupina osob, jejichž jednání lze právnické osoby vytýkat

Nejvíce problematickým se ovšem jeví odpovědnost právnické osoby za jednání širokého okruhu osob, kterou označujeme za zaměstnance či osoby v obdobném postavení (člen družstva). Za tímto účelem zákon stanoví obecně souhrn podmínek (řízení a kontrola), které musí být v konkrétním případě splněny, aby právnická osoba nebyla trestně odpovědná. Půjde především o souhrn vnitřních předpisů a opatření a míru jejich prosazování, které ve svém souhrnu nebo i jednotlivě prokáží, že jednání této osoby je excesem z jinak dobře upravené a zavedené korporátní legislativy a praxe (péče řádného hospodáře atd.).

Materiální element vytýkatelnosti (§ 7, § 8 odst. 2)

Všechny případy shora uvedené pak sjednocuje i rozděluje **materiální podmínka** odpovědnosti zakotvená v § 8 odst. 2 návrhu, když stanoví pro první skupinu odpovědnost za **protiprávní** jednání orgánů, zástupců a dalších osob v obdobném postavení **bez dalšího** a **druhou** skupinu za jednání zaměstnanci či osob v obdobném postavení, kde je potřeba splnit některé **další předpoklady**, aby jejich jednání bylo možno právnické osobě přičítat.

Těmito předpoklady jsou :

- rozhodnutí, schválení nebo pokyn některého člena první skupiny, nebo
- omisivní jednání některého člena první skupiny, spočívající v tom, že nebyla provedena taková opatření, která jim ukládá jiný právní předpis nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména pak povinná nebo potřebná kontrola nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Výklad jednotlivých pojmů tohoto ustanovení bude s největší pravděpodobností spoluurčován kritérii péče řádného hospodáře, zahrnující jednak řídicí a jednak kontrolní aspekt a bude potřeba, aby soudy vytvořily včas potřebnou judikaturu.

Závěr

Jak vyplývá ze shora uvedených ustanovení, český zákonodárce vytváří ve schématu tzv. přičitatelnosti, nebo spíše vytýkatelnosti, horizontální a vertikální schéma jednání orgánů a osob, které se mohou dopustit protiprávního jednání (konání nebo opomenutí), jež naplňuje znaky trestného činu, a které může být jako trestný čin přičítáno právnické osobě. Toto schéma je na první pohled komplexní, ale při hlubším pohledu je již nyní zřejmé, že tomu tak zdaleka nebude. Stačí připomenout existenci tzv. jednočlenných právnických osob, nebo např. § 36 písm. f) obchodního zákoníku, podle kterého může být členem statutárního orgánu i právnická osoba apod. Teprve praxe ukáže, nakolik přijatý předpis v této rozhodující oblasti obstojí.

Literatura

- Miřička A. O formách trestné viny a jich úpravě zákonné in *Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. Praha, 1902.
- Prušák J. Kriminelní noetika, Knihovna Sborníku věd právních a státních s podporou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1904.
- Solnař V., Fenyk J., Císařová D., Vanduchová M. *Systém českého trestního práva.* Díl II. - Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix Praha s.r.o., 2009.
- Hatala V. Zavinenie v čs. socialistickom trestnom práve, SAV 1961.
- Čič M. a kol. *Trestní právo hmotné.* Praha: Panorama, 1984.
- Kratochvíl V. a kol. *Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část.* Praha: C. H. Beck, 2009.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, Parlamentní tisk č. 285.
- Kuchta, J. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - současný legislativní stav, rukopis, příspěvek na konferenci Dny Práva, PF MU Brno 2011.
- Olšar, E. *Příspěvek k nauce o vině.* Praha: Akademie věd a umění, 1936.

Prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, PhD., DSc.,
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Jiří Jelínek

Nad novým českým zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob

Úvodem

V září 2011, přijala Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky nový zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. V říjnu téhož roku schválil tento zákon i Senát Parlamentu České republiky. I když schválený vládní návrh zákona musí ještě podepsat také prezident republiky, dá se očekávat, že se tak stane a že se zákon brzy stane součástí českého právního řádu (podle schváleného návrhu se předpokládá, že se tak má stát 1. ledna 2012, což znamená, že s ohledem na dosud probíhající legislativní proces bude legisvakance činit nejvýše několik týdnů; u tak významného zákona to lze považovat za příliš krátkou lhůtu).[1)]

Česká republika s největší pravděpodobností tedy přestane být výjimkou mezi státy Evropské unie, protože většina států Evropské unie má v té či oné podobě ve svých právních řádech zakotvenou trestní odpovědnost právnických osob.

Právní řád České republiky až dosud, tedy do přijetí tohoto zákona, neupravoval trestní odpovědnost právnických osob.

České trestní právo spočívalo na zásadě individuální trestní odpovědnosti fyzických osob založené na staré římské zásadě „societas delinquere non potest“, neznalo kolektivní odpovědnost, neznalo odpovědnost právnických osob.

Pachatelem trestného činu podle českého trestního práva mohla být jen osoba fyzická, která byla v době spáchání činu příčetná, dovršila patnáctý rok věku, a jde-li o mladistvého, byla-li rozumově a mravně vyspělá [srov. § 22, § 25, § 26 tr. zákoníku a § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže].

1) Psáno v říjnu 2011.

Za trestné činy spáchané ve sféře právnické osoby podle českého trestního práva mohl až dosud být trestně odpovědným jen jednotlivec, který trestný čin spáchal nebo se na něm účastnil, tedy ten, kdo jednal jménem právnické osoby a dopustil se pro společnost škodlivého jednání, jehož následek zavinil. U kolektivních orgánů mohli být odpovědní všichni jejich člen¬nové jako jednotlivci, pokud následek zavinili (například č. 23 – II/1999, 47/2001 Sb. rozh. tr.). Zvláštní povahu v českém trestním právu má institut jednání za jiného, rozšiřující trestní odpovědnost fyzických osob (§ 114 odst. 2 tr. zák. z roku 2009).

V tomto ohledu se nelišil předchozí trestní zákon z roku 1961 (zák. č. 140/1961 Sb.), který byl platným a účinným do 31. 12. 2009, od nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.), účinného od 1. ledna 2010. Oba trestní kodexy, starý i nový, zůstávaly na pozicích klasického systému trestní odpovědnosti pouze fyzických osob.

I když české trestní právo dosud neznalo trestní odpovědnost právnických osob, neznamená to, že v minulosti nebyly snahy zakotvit trestní odpovědnost právnických osob do českého právního řádu.

Ve spojitosti s úsilím o rekodifikaci českého trestního práva byl v roce 2004 připraven vládou návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim. Tento návrh zákona ovšem skončil svoji legislativní pouť již v prvém čtení v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Návrh byl na základě připomínek poslanců zamítnut. Kritika mířila jak k samotným základům, na kterých byl návrh zákona postaven, tak i ke konkrétním navrhovaným ustanovením. Obecné připomínky namítaly, že jde o upuštění od principu individuální trestní odpovědnosti, že navrhovaná úprava je zbytečná, že je škodlivá, že povede ke kriminalizaci podnikání, že v případě postižení právnické osoby budou postiženy i třetí osoby, které se nepodílejí na trestné činnosti apod. Pokud jde o konkrétní připomínky, kritizován byl zejména rozsah kriminalizace právnických osob, protože návrh předpokládal celkem 130 skutkových podstat trestných činů, kterých by se mohla právnická osoba dopustit včetně trestného činu znásilnění nebo trestného činu pohlavního zneužívání. Byl vysloven názor, že k postihu právnických osob postačí platná úprava správních deliktů doplněná o zvláštní zákon o likvidaci nebo zákazu činnosti právnické osoby.[2)]

Po zamítnutí návrhu na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vláda jiný podobný návrh Poslanecké sněmovně nepředložila. Místo toho se uvažovalo o možnosti řešit deliktní odpovědnost právnických osob prostředky správního práva. V tomto smyslu byl v roce 2008 připraven věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob, který byl v roce 2009 po

2) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Linde: Praha, 2007, str. 9-10.

připomínkovém řízení odmítnut a řešení bylo nadále hledáno jen v systému trestní odpovědnosti právnických osob.

Postupně převládly argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, mezi které náleží zejména:

Rozvoj moderní průmyslové společnosti, globalizace ekonomiky, sílící reálná moc právnických osob a rozmach jejich protispolečenských aktivit a z toho vyplývající ohrožení hospodářské stability, lidských práv a životního prostředí. Nutnost efektivního prosazení práva. Ukazuje se, že individuální trestní odpovědnost v podmínkách kolektivních organizačních forem není s to zabránit zvlášť škodlivým důsledkům vznikajícím ve sféře činnosti právnických osob, která má mnohdy rozsáhlé a těžko napravitelné důsledky postihující společnost a životní prostředí (rozsáhlé hospodářské machinace, poškozování životního prostředí haváriemi výrobních provozů, ropných tankerů, nedovolená výroba a distribuce drog etc.).

Dalšími důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je argument, že právnické osoby vystupují často jako možné nástroje ke spáchání trestných činů, přičemž k některým jednáním (například podvodné vylákání subvencí či dotací) jsou nezbytné.

Významným důvodem pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti. V případě spáchání řady trestných činů právnickou osobou je velmi obtížné, za předpokladu, že by právnická osoba nebyla trestně odpovědná, nalézt fyzickou osobu, která by nesla trestní odpovědnost a která by mohla být uznána vinnou, ačkoliv o spáchání trestného činu není pochyb. S technickým rozvojem se pracovní, kontrolní a rozhodovací mechanismy organizací (korporací) stávají tak složitými, že je prakticky nemožné zjistit, kdo je odpovědný za to které rozhodnutí, individualizovat viníka a dohnat jej k trestní odpovědnosti. Současné požadavky na ekonomickou efektivnost podniků a rozmanitost výrobních postupů a úkolů, zejména ve velkých podnicích vyžadují flexibilní systém decentralizace. Proto ve všech případech nerozhoduje „vedení“, ale rozhodnutí se činí i na nižších úrovních. Nejsou výjimečné, ba jsou pravidelné případy, kdy v zájmu efektivního rozvoje společnosti dochází k přesouvání výroby do zahraničí. Tím se problémy s nalezením individuální osoby trestně odpovědné ještě násobí. Na místo individuální trestní odpovědnosti se ve větší míře prosazuje „organizovaná“ anebo strukturovaná trestní neodpovědnost. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob znemožní fyzickým osobám vyhnout se trestní odpovědnosti s odůvodněním, že rozhodoval kolektivní orgán právnické osoby.

K nemožnosti prosadit individuální trestní odpovědnost fyzické osoby může přispět také časový odstup od spáchání trestného činu a z toho plynoucí obtíže důkazní. Takové případy mohou přicházet v úvahu zejména u deliktů proti životnímu prostředí, u nichž se poškození životního prostředí projeví až

po dlouhé době, třeba i po několika letech, což pochopitelně ztěžuje zjištění fyzické osoby, která porušení životního prostředí způsobila.[3)]

K zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vedou i mezinárodní závazky a doporučení. Zvyšující se počet mezinárodních dokumentů, v nichž se doporučuje zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob včetně odpovědnosti trestněprávní, a jejich význam se projevuje v zemích kontinentální Evropy tím, že se mění pohled na trestní odpovědnost jako na odpovědnost výlučně fyzické osoby, připouští se trestní odpovědnost právnických osob a posléze státy kontinentální Evropy přijímají vnitrostátní právní úpravu, která v té či oné míře zakotvuje trestní odpovědnost právnických osob. Dokumenty požadující, navrhující nebo doporučující zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, respektive odpovědnosti právnických osob za deliktní jednání vznikaly a vznikají jak na úrovni mezinárodního práva, tak na poli supranacionálního práva Evropské unie.

Jde především o Úmluvu o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (č. 25/2000 Sb. mezinárodních smluv), Trestněprávní úmluvu o korupci (č. 70/2002 Sb. mezinárodních smluv), mezinárodní Úmluvu o potlačování financování terorismu (č. 18/2006 Sb. mezinárodních smluv). Česká republika dosud neratifikovala nebo nepřistoupila k ratifikaci několika dalších mezinárodních smluv požadujících zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob prostředky veřejného práva. Jedná se zejména o Druhý protokol k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26. 7. 1995, a to přesto, že Česká republika se zavázala k němu přistoupit na základě členství v Evropské unii.

Tato situace pochopitelně významně ovlivnila i úvahy o případném zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu.

Důvodem pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je také úsilí o rovnováhu práv a povinností fyzických a právnických osob. Právnickým osobám jsou postupně přiznávána stále širší práva, a proto je vhodné stanovit rozsah jejich povinností v souladu s těmito právy. Nebylo by spravedlivé učinit je pouze nositeli práv vznikajících na základě určitých právních vztahů, a zároveň je vyjmout z nevýhod, které z těchto vztahů vyplývají, například vyjmout je z dosahu trestní odpovědnosti.

Ukázalo se, že deliktní odpovědnost právnických osob není možné řešit prostředky správního práva vzhledem k nedostatečné úpravě deliktní odpovědnosti právnických osob mimotrestními normami. Deliktní odpovědnost právnických osob je nejvíce upravena v oblasti správního práva. Správní právo zareagovalo na protispolečenské aktivity právnických osob a vytvořilo speciální skutkové podstaty správních deliktů, jejichž pachateli mohou být právnické osoby. Bohužel současná česká hmotněprávní úprava správních deliktů

3) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Praha: Linde, 2007, str. 88.

právnických osob je velmi nedokonalá. Je jí oprávněně vytýkána roztříštěnost, nejednotnost, komplikovanost a především to, že jí schází úprava obecných institutů, jako jsou okolnosti vylučující protiprávnost a trestnost, zánik trestnosti, zásady pro ukládání sankcí apod.[4)]

Úprava odpovědnosti v oblasti pouze správního práva byla shledána v mnoha směrech jako problematická. Jsou jí zejména vytýkány mimo jiné omezené možnosti v oblasti mezinárodní spolupráce. V oblasti správního trestání totiž nejsou uzavřeny příslušné mezinárodní smlouvy umožňující mezinárodní právní pomoc, resp. pokud uzavřeny jsou, není Česká republika jejich smluvní stranou, anebo vyžadují, aby o takových deliktech rozhodoval (trestní) soud. Správní orgány by tedy nemohly využívat dožádání a další instituty právní pomoci, což by naráželo na závazky z těch mezinárodních smluv, které stanoví povinnost efektivně stíhat protiprávní jednání právnických osob spáchaná i v cizině, protože bez účinných prostředků mezinárodní spolupráce by bylo takové trestní stíhání jen velice obtížné.

Další problém úpravy v oblasti správního práva spočívá i v jisté neefektivnosti celého konceptu, kdy by o stejném jednání rozhodovaly jednak orgány činné v trestním řízení v rámci trestního řízení proti fyzické osobě a jednak správní orgány v rámci řízení o odpovědnosti osoby právnické. Takto by se nutně opakovaly mnohé úkony řízení. S tím souvisí i vyřešení otázky, které orgány by měly být příslušné k rozhodování o deliktech právnických osob, neboť v České republice není žádný takový obecně příslušný správní orgán. V úvahu by zřejmě připadaly celní orgány, které jsou nadány pravomocemi bezpečnostního sboru a kterým se vstupem České republiky do Evropského společenství a Schengenského prostoru odpadla podstatná část agendy. Rozšíření působnosti celních orgánů i na rozhodování o deliktech, které jsou u fyzických osob posuzovány jako trestné, by ovšem prakticky nebylo možné, neboť celním orgánům naprosto chybí pro tuto problematiku odborné, personální i materiální zajištění. Zřízení zcela nových správních orgánů specializovaných na tuto oblast se rovněž jeví jako nehospodárné.

K nemožnosti řešit otázku deliktní odpovědnosti právnických osob prostředky správního práva přispívá i nedostatečná propracovanost mimotrestních řízení. Správněprávní sankce sice mohou citelně zasahovat právnickou osobu, ale správní řízení neposkytuje obviněnému dostatečnou záruku uplatnění všech jeho práv, tak jak je tomu v řízení před trestním soudem.

Tyto argumenty tedy stály u důvodů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v České republice.

I když první návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob byl v roce 2004 zamítnut, myšlenka trestní odpovědnosti právnických osob

4) Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo č. 3/2001, str. 11.

nezanikla, což vyplývalo zejména z vážnosti a naléhavosti argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob.[5)]

Jakou koncepci trestní odpovědnosti právnických osob zvolit ?

Český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim náleží těm právním normám, které zavádějí tzv. *pravou trestní odpovědnost právnických osob.*

V rámci evropského kontinentálního právního okruhu, ke kterému náleží i Česká republika, můžeme s určitým zjednodušením rozlišovat tři možné koncepce regulace protiprávní činnosti právnických osob prostředky veřejného práva:[6)]

a) Pravou trestní odpovědnost právnických osob. Taková úprava je obsažena buď přímo v trestním zákoně (Francie, Nizozemí, Dánsko, Finsko a jiné státy), anebo ve zvláštním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob (Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Rakousko a jiné státy). Právnické osoby jsou odpovědné za užší či širší okruh trestných činů a společnostem lze uložit trestněprávní sankce. Takový způsob regulace zvolila většina států Evropské unie.

b) Nepravou trestní odpovědnost právnických osob. Právnickým osobám lze uložit trestněprávní sankci nebo quasitrestněprávní sankci v trestním řízení vedeném proti fyzické osobě. Může se jednat o takovou právní úpravu, která zná pouze odpovědnost fyzických osob, ale právnické osobě lze uložit například odčerpání prospěchu z trestné činnosti, zejména když pachatel jednal v úmyslu získat pro právnickou osobu prospěch, nebo postihnout právnickou osobu odnětím oprávnění k podnikatelské činnosti, zejména pokud právnická osoba měla možnost trestné činnosti fyzické osoby zamezit (kontrolou, dohledem, výměnou odpovědného zástupce). Příkladem může být platná právní úprava španělská nebo aktuální právní úprava slovenská.

c) Regulaci protiprávní činnosti právnických osob prostředky administrativněsprávními prostředky, a to způsobem, který odpovídá mezinárodním dokumentům, podle nichž jednotlivé státy mají právnickým osobám ukládat „účinné, přiměřené a odstrašující“ sankce. Takový způsob regulace protiprávní činnosti právnických osob zvolilo Německo.

5) K důvodům pro zavedení trestní odpovědnosti a argumentům proti jejímu zavedení srov. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Linde: Praha, 2007, str. 97-106.

6) Jelínek, J. : Op. cit. str. 22 a násl.

Jak již bylo řečeno, český zákonodárce nakonec zvolil koncepci tzv. pravé trestní odpovědnosti. Otázka, k jakému řešení deliktní odpovědnosti korporací se má zákonodárce přiklonit, se po odmítnutí koncepce správní odpovědnosti, stala předmětem odborných debat. Svědčí o tom například diskuse, která proběhla na mezinárodní konferenci o trestní odpovědnosti právnických osob, která proběhla v listopadu 2009 v Bratislavě na Panevropské vysoké škole.[7)]

Vzhledem k historicky blízké souvislosti hledali někteří inspiraci ve slovenské právní úpravě.

Tak například Kratochvíl uvádí, že přetrvávající nedostatek politické vůle prosadit jako důsledné legislativní řešení pravou trestní odpovědnost právnických osob vede k názoru, že by bylo vhodné zakotvit systém nepravé trestní odpovědnosti právnických osob, obdobně jako je tomu ve Slovenské republice, ve které se tak stalo novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 224/2010 Z. z.[8)]

Její podstata spočívá v tom, že soud může fakultativně uložit právnické osobě ochranné opatření zabrání peněžité částky, jestliže byl spáchaný trestný čin, byť i ve stadiu pokusu, anebo došlo k účasti na trestném činu v souvislosti s výkonem oprávnění zastupovat právnickou osobu, výkonem oprávnění rozhodovat jménem právnické osoby, výkonem oprávnění vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby anebo se zanedbáním dohledu nebo náležité péče právnické osoby (§ 83a slov. tr. zák.). Za určitých okolností soud obligatorně uloží právnické osobě zabrání majetku (§ 83b slov. tr zák.).

Oproti tomu ovšem zazněl názor , že tzv. nepravou trestní odpovědnost je třeba považovat za slepou uličku, za krok nesprávným směrem. Důvodů je několik, a to jak hmotněprávních, tak procesních.

Jedním z hmotněprávních důvodů je okolnost, že slovenský systém tzv. nepravé trestní odpovědnosti neumožňuje postihnout samostatně právnickou osobu v případě, že se nepodaří prosadit individuální trestní odpovědnost fyzické osoby. Oproti tomu systém tzv. pravé trestní odpovědnosti umožňuje trestní postih korporací i v případě, že se nepodaří zjistit individuální fyzickou osobu, která spáchala trestný čin. To znamená, že tzv. nepravá trestní odpovědnost je doslova spjatá s určením individuálního viníka. Nepravá trestní odpovědnost tedy spíše omezuje odpovědnost korporací, protože odpovědnost právnických osob činí závislou na odpovědnosti osoby fyzické.

7) Srov. Záhora, J. Kert, R (ed.).: Trestná zodpovednost právnických osob, Bratislava: Eurokódex, 2009.

8) Kratochvíl, V.: České a slovenské řešení trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2009, in Záhora, J. Kert, R (ed.).: Trestná zodpovednost právnických osob, Bratislava: Eurokódex, 2009, str. 132.

Systém slovenské nepravé trestní odpovědnosti také nastupuje relativně pozdě po spáchání trestného činu, často až za situace, kdy právnická osoba již nemá žádný majetek, který by mohl být předmětem ochranného opatření.

Mimo ochranného opatření zabrání peněžité částky, který lze uložit fakultativně, resp. za určitých okolností obligatorního propadnutí majetku nemá slovenský trestní zákon žádnou další alternativní sankci, kterou by bylo možné právnické osobě uložit, například zákaz činnosti nebo likvidaci právnické osoby.

Dalším, procesním důvodem proti sytému nepravé trestní odpovědnosti je skutečnost, že postavení právnické osoby v řízení proti fyzické osobě, ve kterém má být odčerpán majetkový prospěch právnické osobě, je postavením tzv. zúčastněné osoby (§ 42 tr. řádu). Takové postavení je nepochybně slabším postavením, než postavení obviněného, které by právnická osoba měla v řízení vedeném proti právnické osobě.[9)]

Šámal uvádí proti slovenské právní úpravě, podle které jsou právnické osoby postihovány prostřednictvím ochranných opatření, že jde do jisté míry o obcházení trestu, neboť právnické osobě je konfiskován majetek nebo je jí uloženo zaplatit určitou finanční částku. Proti takovému řešení je možné namítnout, že mezinárodní závazky a doporučení požadují, aby se na právnické osoby vztahovaly účinné, přiměřené a odrazující trestní nebo jiné než trestní sankce, včetně sankcí peněžitých. Lze polemizovat již s tím, zda ochranné opatření zabrání majetku lze považovat za účinnou, přiměřenou a odrazující, nebo dokonce odstrašující sankci, zejména, je-li nezbytné, aby šlo o sankci za trestný čin, která nespočívá v pouhém odčerpání prostředku nebo zisku z trestné činnosti, ale v jejím postihu za spáchaný čin. Zásadní problém je třeba spatřovat i v tom, že jde o opatření, které postihuje výlučně majetek právnické osoby. V případě, že by nebylo možné postihnout majetek právnické osoby, chyběla by jakákoliv alternativní sankce. Navíc ukládání ochranného opatření podle slovenské právní úpravy je pouze fakultativní a nikoli obligatorní, což nekoresponduje s požadavky mezinárodních smluv podrobit právnické osoby účinným, úměrným a odrazujícím sankcím v případě, že se účastní na stanovených trestných činech.[10)]

Záhora charakterizuje přijatou slovenskou úpravu výstižně jako kompromisní řešení sledující aby „aj ovca zostala celá aj vlk sýty“, jako nedostatečnou a málo efektivní úpravu. Připomíná dále nestandardní proceduru při přijímání této úpravy (návrh neprošel meziresortním připomínkovým řízením) a upozorňuje také na okolnost, že zákon umožňuje uložit zabrání peněžité

9) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, in Záhora, J. Kert, R (ed.).: Trestná zodpovednost právnických osob, Bratislava: Eurokódex, 2009, str. 112.

10) Šámal, P.: K některým obecným otázkám trestní odpovědnosti právnických osob, in Vanduchová, M., Hořák, J. (ed.): Na křižovatkách práva, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2011, str. 262-263.

částky a zabrání majetku i bez návrhu prokurátora, což podle jeho názoru odporuje principu kontradiktornosti řízení před soudem.[11)]

Slovenskou právní úpravu kritizují z více hledisek v literatuře také Burda a Kurilovská, kteří vyslovují přesvědčení, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob na Slovensku je vzhledem k celkové globální situaci právně historickou nezbytností.[12)]

Předností slovenské úpravy je ovšem rychlá reakce na mezinárodní požadavky a doporučení na zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob. Jak výstižně uvádí Mašlányová, materiálně tak Slovensko naplňuje požadavek zavést a uznat trestněprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy fyzických osob v případech, i když ji formálně právně nevyjádří, protože tomu brání požadavek odpovědnosti za vinu (zavinění).[13)]

Přesto však slovenská právní úprava vyvolává více otazníků než odpovědí a lze považovat za správné, že český zákonodárce slovenskou cestu nesledoval a že zvolil koncepci tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

Obecná charakteristika zákona

Český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob obsahuje 48 ustanovení, které mají smíšenou povahu, tj. obsahuje jak hmotněprávní normy, tak u stanovení procesní. Svojí povahou tedy připomíná český zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zák. č. 218/2003 Sb.), který obsahuje také ustanovení hmotněprávní i procesní. Prvých 27 ustanovení obsahuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob a zásady sankcionování korporací, od ustanovení § 28 začínají procesní pravidla o řízení proti právnickým osobám.

Ve vztahu k obecným právním předpisům, tj. trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, jde o *předpis speciální.* Specialita je vyjádřena v úvodním ustanovení § 1 cit. zákona, kde se říká, že tento zákon upravuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právnickým osobám uložit, a postup v řízení proti právnickým osobám. Nestanoví–li tento zákon jinak, použije se trestní zákoník a v řízení proti právnické osobě trestní řád, není-li to z povahy věci vyloučeno.

11) Záhora, J.: Ukladanie trestných akcií právnickým osobám v Slovenskej republike, Kriminalistika č. 4/2010, str. 296-297.

12) Burda, E., Kurilovská, L.: nedostatky v doterajších legislatívnych návrhách trestnej zodpovednosti právnických osób, in Záhora, J. Kert, R (ed.).: Trestná zodpovednost právnických osob, Bratislava: Eurokódex, 2009, str. 173.

13) Mašlányová, D.: Úskalia trestnej zodpovednosti právnických osób, in Záhora, J. Kert, R (ed.).: Trestná zodpovednost právnických osob, Bratislava: Eurokódex, 2009, str. 197.

Pro účely jiných právních předpisů se trestním řízením rozumí i řízení vedené proti právnické osobě podle tohoto zákona.

Citované ustanovení znamená, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob není zcela samostatným zákonem, ale navazuje na předpisy trestního práva v oblasti práva hmotného a procesního, kterými jsou trestní zákoník a trestní řád. Jde svou povahou o zákon, který bývá označován jako „vedlejší trestní zákon" a pro nějž je typické, že obsahuje trestně právní ustanovení jak z oblasti předpisů hmotného, tak procesního práva.

Ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou ve vztahu k ustanovením trestního zákoníku a trestního řádu ustanoveními primární povahy, tzn. že ustanovení trestního zákoníku a trestního řádu se použijí jen tehdy, nemá-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu a není-li to z povahy věci, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, vyloučeno.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nevylučuje souběžnou odpovědnost fyzických osob, na kterou se i nadále bude vztahovat trestní zákoník, resp. jde-li o mladistvého zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Otázku, zda by měla být trestní odpovědnost právnických osob a sankce za její porušení obsaženy přímo v trestním zákoníku nebo zda by měly být obsaženy ve zvláštním zákoně, vyřešil zákonodárce ve prospěch druhé varianty. Z praktického hlediska nejde o důležitou otázku, spíše jde o právně dogmatické hledisko. Trestní odpovědnost právnických osob se vyznačuje určitými zvláštnostmi (pokud jde o subjekt trestní odpovědnosti, zavinění právnické osoby, její sankcionování etc.). Tím, že jsou tyto otázky upraveny ve zvláštním zákoně dává zákonodárce najevo, že jde o jakousi druhou větev trestního práva, druhou variantu trestní odpovědnosti a brání automatickému hledání paraelel mezi trestní odpovědností fyzických osob a trestní odpovědností korporací.

Již v ustanovení § 1 cit. zákona musíme pozornost na terminologickou nepřesnost přijatého zákona. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je samozřejmě organicky spjato s otázkou jejich sankcionování. Zavádět trestní odpovědnost právnických osob by mělo být ospravedlnitelné jen tehdy, pokud očekáváme zvýšení efektivity trestněprávních sankcí. Zákon v této spojitosti pro označení důsledků spáchání trestného činu právnickou osobou užívá označení „trest", případně „ochranné opatření". Pojmově a terminologicky vhodnější by ovšem bylo hovořit nikoliv o „trestu" pro právnické osoby , ale o „sankcích" pro právnické osoby. „Potrestat" lze pouze osobu fyzickou. Trest je totiž spjat s individuální vinou pachatele. Proto vhodnější by bylo hovořit o tom, že sankce ukládané právnickým osobám nejsou tresty, ale sankce svého druhu.[14)]

14) Nevhodně užitá terminologie připomíná podobný (nesprávný) postup zákonodárce v případě dříve přijatého českého trestního zákoníku z roku 2009, ve kterém se obsahová bezradnost

Hmotněprávní část zákona (§ 1 až § 27 cit. zák.) kopíruje systematiku obecné části trestního zákoníku. Po ustanovení o účelu zákona (§ 1) následuje pojednání o působnosti zákona (§ 2 až § 5) a ustanovení o vyloučení odpovědnosti některých právnických osob za trestný čin (§ 6). Výčet trestných činů, za které je právnická osoba odpovědná je v ustanovení § 7. Podmínky trestní odpovědnosti jsou v § 8, následuje pojednání o pachateli, spolupachateli, účastníku (§ 9), trestní odpovědnosti nástupce právnické osoby (§ 10), účinné lítosti (§ 11) a promlčení (§ 12 až § 13 cit. zák.). Ustanovení § 14 až § 25 cit. zák. hovoří o sankcionování právnické osoby, ustanovení § 26 o ochranném opatření zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty, poslední ustanovení hmotněprávní části ustanovení § 27 o zániku účinků odsouzení.

Procesní část začíná ustanovením o vztahu řízení proti právnické osobě k řízení o správním deliktu (§ 28), následuje místní příslušnost (§ 29), zvláštní ustanovení o zahájení a skončení trestního stíhání (§ 30), ustanovení o společném řízení (§ 31) a o zrušení, zániku a přeměně právnické osoby (§ 32). Zákon dále pojednává o zajišťovacím opatření vůči právnické osobě (§ 33), jejích úkonech (§ 34) a její obhajobě (§ 35), o procesních úkonech zajišťujících přítomnost u úkonů trestního řízení (§ 36) a o výslechu a závěrečné řeči v hlavním líčení a veřejném zasedání (§ 37). Zvláštními ustanoveními o výkonu trestu (§ 38 až § 41) a právním styku s cizinou (§ 42 až § 47) zákon končí.

Omezený rozsah příspěvku nás nutí zabývat se pouze hmotněprávními aspekty nového zákona, jehož obsah lze v podstatných bodech rozdělit do několika částí:

- Základní zásady trestního práva
- Působnost zákona.
- Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob.
- Zavinění právnické osoby.
- Sankcionování.

I. Základní zásady trestního práva

Nová právní úprava je významná i pro sytém dosavadních základních zásad českého trestního práva hmotného, tj. oněch vůdčích právních principů, vůdčích právních idejí, na kterých bylo dosud založeno trestní právo hmotné.

zákonodárce, co vlastně tvoří účel trestu, projevila v tom, že český trestní zákoník vůbec nemá ustanovení o účelu trestu, což vyvolává přinejmenším otázku, zda v českém trestním právu má trest nějaký účel. Oproti tomu slovenský trestní zákoník je srozumitelnější i pro laickou veřejnost, protože ustanovení o účelu trestu obsahuje (srov. § 34 odst. 1 slov. tr. zák.).

Až dosud byla česká trestní odpovědnost odpovědností individuální fyzické osoby – zásada individuální trestní odpovědnosti, tedy odpovědnosti fyzické osoby za její vlastní jednání byla považována za základní zásadu českého trestního práva hmotného.[15)]

Nový zákon o trestní odpovědnosti právnických osob počítá také s variantou, že se nepodaří zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednající jménem nebo v zájmu právnické osoby skutečně jednala. Tato okolnost nebrání trestní odpovědnosti právnické osoby (§ 8 odst. 3 cit. zák.). Znamená to, že dosavadní základní zásada českého trestního práva, *zásada individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby, se mění na zásadu souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby, přesněji řečeno nezávislé souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby.* Trestní odpovědnost fyzické osoby totiž není odvislá od odpovědnosti právnické osoby a naopak. Obě odpovědnosti jsou samostatné, což vyplývá z odlišných podmínek jejich odpovědnosti vyplývající ze specifik právnické osoby a zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Jako novou zásadu pak zákon přináší *zásadu trestní odpovědnosti nástupce právnické osoby* (§ 10). Podle § 10 odst. zákona trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce. Tím se také mění dosavadní ryze osobní základní trestněprávní vztah mezi orgánem činným v trestním řízení a pachatelem trestného činu, který vzniká na základě protiprávního úkonu, tj. spáchání trestného činu. Až dosud trestní právo neznalo trestněprávní odpovědnost právního nástupce pachatele trestného činu. Po smrti pachatele – pachatele trestného činu docházelo k zániku trestněprávního vztahu a zanikala práva a povinnosti plynoucí z trestněprávního vztahu. Tento princip se ovšem mění, protože podle § 10 cit. zákona trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce.

Zmíněné ustanovení § 10 zákona říká, že pokud přešla trestní odpovědnost na více právních nástupců právnické osoby, přihlédne soud při rozhodování o druhu a výměře trestu nebo ochranného opatření i k tomu, v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užitky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i k tomu, v jakém rozsahu kterýkoli z nich pokračuje v činnosti, v souvislosti s níž byl spáchán trestný čin (§ 10 odst. 2).

Na ukládání úhrnného, souhrnného a společného trestu právnímu nástupci se obdobně užijí ustanovení trestního zákoníku; nepřichází-li takový postup v úvahu vzhledem k povaze právního nástupnictví nebo z jiných důvodů, soud uloží samostatný trest (§ 10 odst. 3).

15) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání. Leges: Praha, 2010, str. 32.

Obdobně podle odstavců bude soud postupovat v případě, že dojde ke zrušení právnické osoby po pravomocném skončení trestního stíhání (§ 10 odst. 4).

II. Působnost zákona

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob upravuje pouze místní působnost v § 2 až § 5 cit. zák. (obdobným způsobem jako je tato působnost upravena v trestním zákoníku) a působnost věcnou, a to tím, že v ustanovení § 6 cit. zák. vylučuje určité subjekty z působnosti zákona. Neupravuje ovšem časovou působnost nového zákona.

Absence ustanovení o časové působnosti znamená, že pokud jde o základní pravidlo časové působnosti, uplatní se ustanovení čl. 40 odst. 6 Listiny, podle něhož trestnost činu se posuzuje a trest ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Trestní zákoník má ovšem speciální pravidlo o tom, co se rozumí dobou spáchání trestného činu. Podle tohoto pravidla, obsaženého v § 2 odst. 4 tr. zák. je dobou spáchání činu doba dokončení jednání. Není rozhodující, kdy následek nastal nebo měl nastat.

Listina základních práv a svobod takové speciální ustanovení neobsahuje. Protože zákon o trestní odpovědnosti právnických osob připouští souběžnou trestní odpovědnost fyzických osob, doba spáchání činu by měla být logicky stejná jak u fyzické osoby, tak osoby právnické. Podle mého názoru jde o nedostatek, který je řešitelný pouze doplněním pravidla o časové působnosti do zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Místní působnost tohoto zákona je založena na obdobných principech jako působnost trestního zákoníku, tj. na základě zásady teritoriality (§ 2), registrace, personality (§ 3), ochrany a univerzality (§ 4) a zásady, která rozšiřuje nebo zužuje působnost českého zákona odkazem na mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána (§ 5). Mezinárodní smlouvy mohou tedy zásady místní působnosti rozšířit anebo naopak vyloučit z aplikace českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Z ustanovení o místní působnosti zákona vyplývá, že z uvažované trestní odpovědnosti nejsou vyloučeny ani cizozemské právnické osoby (stejně jako nejsou z trestní odpovědnosti vyloučeni cizí státní příslušníci jako fyzické osoby) za podmínky, že zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek (§ 2 odst. 1), a to přestože vykonatelnost některých sankcí vůči nim může být problematická.

Věcná působnost je v zákoně vyjádřena negativně a relativně široce. Z působnosti zákona jsou výslovně vyloučeny jen některé právnické osoby. Podle § 6 cit. zák. z působnosti zákona jsou vyloučeny Česká republika a územně samosprávné celky při výkonu veřejné moci.

Zákon dále stanoví (§ 6 odst. 2), že majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 (Česká republika a územně samosprávné celky) na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.

Nejde-li tedy o případy výslovně vyjmenované v zákoně, vztahuje se působnost zákona na všechny právnické osoby. Zejména je třeba si povšimnout, že z působnosti zákona nejsou vyloučeny ani takové právnické osoby, u nichž jejich samotná existence je považována za kriminogenní faktor, jako jsou politické strany, zdravotní pojišťovny, finanční instituce, například banky. Lze si ovšem jen ztěží představit v českých poměrech zrušení příslušné právnické osoby, například zdravotní pojišťovny.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim toto vyloučení působnosti odůvodňuje tak, že „vyloučení odpovědnosti právnických osob vychází z definice právnické osoby obsažené v mezinárodních dokumentech, které právnickou osobu shodně definují jako „jakýkoliv subjekt, který je právnickou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací.

V prvé řadě je z trestní odpovědnosti vyloučena Česká republika jako stát. Stát je historicky nejstarší právnickou osobou. Návrh zákona nepředpokládá, že by trestný čin, který spáchá některý z jeho představitelů, i když to bude jeho jménem, mohl vycházet z jeho zvláštních vnitřních zájmů. Má se za to, že trestné činy, kterých se dopustí představitelé státu, jsou výlučně jejich osobními činy. Navíc je pochybné, že by stát prostřednictvím vlastních orgánů trestal sám sebe. Vyloučení České republiky z trestní odpovědnosti podle navrhovaného zákona představuje vyloučení všech organizačních složek státu, a to nejen z důvodu, že tyto nejsou právnickými osobami (§ 3 a § 51 zákona č. 219/2000 Sb.). Česká republika – stát, který sám je právnickou osobou, je souborem organizačních složek státu vykonávajících v rámci své působnosti nebo předmětu činnosti funkce státu (včetně činností s tím souvisejících), které také vykonávají vlastnická a jiná majetková práva státu formou příslušnosti k hospodaření s majetkem státu. Z povahy organizačních složek státu vyplývá, že uplatnění trestní odpovědnosti vůči organizačním složkám státu je vyloučeno; stát by trestal sám sebe. Pokud bude u organizační složky státu zjištěno jednání podléhající trestní odpovědnosti, půjde o trestní odpovědnost fyzické osoby, ať už půjde konkrétně o osobu oprávněnou jednat jménem státu (§ 7 zákona č. 219/2000 Sb.) nebo jinou osobu zařazenou v organizační složce státu k výkonu práce.

Rovněž trestní odpovědnost cizích států, byť to není výslovně v návrhu zákona stanoveno, se nepředpokládá, neboť princip suverenity státu tento postup neumožňuje. Takové případy jsou řešeny v intencích mezinárodního práva. Z obdobného důvodu jsou z trestní odpovědnosti vyloučeny mezinárodní organizace veřejného práva. Trestní stíhání jiných států a mezinárodních organizací veřejného práva (vládních mezinárodních organizací) je vyloučeno z povahy věci, neboť požívají výsady a imunity podle mezinárodního práva, což je důvod nepřípustnosti trestního stíhání.

Obdobně jsou z pravomoci orgánů činných v trestním řízení vyňaty také jednotky územní samosprávy při výkonu veřejné moci.

Není však výslovně vyloučeno, aby organizace, které jsou právnickými osobami a v nichž mají stát nebo jednotky územní samosprávy své zastoupení, byly trestně odpovědnými bez ohledu na fakt tohoto zastoupení. Půjde typicky o účast v různých obchodních společnostech“.[16)]

II. Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob

Základem trestní odpovědnosti právnických osob je spáchání trestného činu jednáním, jehož znaky jsou vymezeny objektivní stránkou trestného činu.

Jednáním právnické osoby se rozumí jednání některé z fyzických osob *jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti (§ 8 odst. 1 – prvá podmínka) za předpokladu, že takové jednání je právnické osobě přičitatelné (§ 8 odst. 2 – druhá podmínka).*

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nedefinuje právnickou osobu, která bude podle tohoto zákona trestně odpovědná. Vycházet je třeba z předpisů civilního práva, zejména z ustanovení § 18 obč. zákoníku. Obecně lze říci, že subjektem trestní odpovědnosti budou pouze právnické osoby, které mají tzv. personální substrát, ať již jde o osoby soukromého nebo veřejného práva, anebo právnické osoby, které mají povahu korporací (sdružení fyzických nebo právnických osob).

Trestní odpovědnost bude možné uplatňovat i vůči právnickým osobám v likvidaci. Oproti tomu trestní postih nebude možný u kolektivních subjektů, které nemají právní subjektivitu – tzv. faktických sdružení osob.

16) Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, VI. volební období, Tisk 285, str. 17.

Konkrétní právní úprava je obsažena v ustanovení § 8 cit. zák., který říká, že „Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

b) ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídící nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže jí ho lze přičítat podle § 8 odstavce 2 cit. zákona.“

Zákon nerozlišuje, zda k jednání zakládajícímu trestný čin došlo v rámci právnické osoby platně vzniklé, či zda k takovému jednání došlo před vznikem právnické osoby, anebo v případě, kdy právnická osoba vznikla – ale její vznik je neplatný. Konkrétní právní úprava je v § 8 odst. 4 zákona. Umožňuje tedy postihnout například případy, kdy jedná za akciovou společnost neplatně zvolené představenstvo.

Problém ovšem vznikne při dokazování takových trestných činů, protože právnická osoba vůbec nemusí platně vzniknout a také nemusí mít žádného právního nástupce – tedy je otázka, koho potom budeme stíhat. Patrně by v těchto případech postačovala trestní odpovědnost samostatných fyzických osob.[17)]

Právnické osob lze jednání přičítat (§ 8 odst. 2 cit. zákona) i tehdy, jestliže

a) k jednání uvedenému v odstavcích 1 a 2 došlo před vznikem právnické osoby,

b) právnická osoba vznikla, ale soud rozhodl o neplatnosti právnické osoby,

c) právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, je neplatný nebo neúčinný, nebo

d) jednající fyzická osoba není za takový trestný čin trestně odpovědná.

Důležitou navazující otázkou trestní odpovědnosti právnických osob je *rozsah trestní odpovědnosti právnických osob*, tedy otázka, zda právnické osoby mají být odpovědné za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona, anebo jen za trestné činy taxativně nebo demonstrativně

17) Šámal, P.: K některým obecným otázkám trestní odpovědnosti právnických osob, in Vanduchová, M., Hořák, J.: Na křižovatkách práva, sborník, Praha: C. H. Beck, 2011, str. 265.

vyjmenované. Při stanovení rozsahu kriminalizace právnických osob, přichází v úvahu několik variant řešení:

- Odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona, resp. za všechny soudně trestné delikty. Tato varianta může být modifikována omezením, že právnické osoby odpovídají za všechny trestné činy, u kterých to připouští jejich povaha.
- Odpovědnost právnických osob jen za vypočtené trestné činy, jejichž katalog bude (taxativně nebo demonstrativně) uveden v trestním zákoně.
- Odpovědnost právnických osob jen za taxativně vypočtené trestné činy, ale pouze takové, u kterých potřeba jejich trestního postihu, pokud byly spáchány právnickou osobou, vyplývá z mezinárodních doporučení či závazků.

Každé řešení má své výhody i nevýhody. Předností koncepce, při které by právnická osoba odpovídala za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona, respektive za všechny soudně trestné delikty, je především v tom, že trestněprávní ochrana v této koncepci bude ucelená a shodná s trestní odpovědností fyzických osob. Stanovit odpovědnost právnických osob výčtem všech trestných činů je pak z legislativně technického hlediska nevhodné, protože taková úprava by byla nepřehledná a komplikovaná a navíc ve výčtu trestných činů hrozí nebezpečí, že některý trestný čin uveden nebude.

Nevýhodou shora uvedeného pojetí je okolnost, že u některých trestných činů si jen stěží můžeme představit jejich spáchání právnickou osobou (například tzv. vlastnoruční delikty – dvojí manželství, křivá výpověď, opilství – nebo trestné činy proti lidské důstojnosti – znásilnění, pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými a některé další) a také skutečnost, že taková úprava by znamenala neúměrné zatížení systému trestního soudnictví. Konstrukce odpovědnosti právnické osoby za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona je nevhodná i tehdy, pokud by právní úprava obsahovala omezení jen na trestné činy, u kterých by trestní odpovědnost nebyla vyloučena povahou věci. Takové řešení by zcela jistě odporovalo principu nullum crimen sine lege certa a v praxi by vyvolávalo vášnivé spory, zda ten který trestný čin je vyloučen „povahou věci“ z pachatelství spáchaného právnickou osobou. Z důvodu právní jistoty a předvídatelnosti práva by výčet trestných činů, za které by měla právnická osoba odpovídat, měl být taxativní.

V kontinentální právní úpravě se setkáváme s obojím řešením, a to jak s koncepcí obecné trestní odpovědnosti za všechny soudně trestné delikty, tak s řešením odpovědnosti za vypočtené trestné činy. [18)]

18) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Praha: Linde, 2007, str. 48 a násl.

Z výše uvedených důvodů tedy vyplývá, že by bylo vhodné při zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, pokud jde o rozsah trestní odpovědnosti, dát jednoznačně přednost principu taxativního výčtu trestných činů, za které by odpovídala právnická osoba. Takové řešení jednoznačně vyhovuje lépe zásadě nullum crimen sine lege certa.

A takové řešení zvolil nakonec i český zákonodárce a stanovil v ustanovení § 7 odst. 1 cit. zák. taxativní výčet trestných činů, za které právnická osoba může být trestně odpovědná. Tento výčet zahrnuje ve znění přijatém Poslaneckou sněmovnou celkem 84 zločinů nebo přečinů, u kterých přichází v úvahu trestní odpovědnost právnických osob.

Důvodová zpráva uvádí, že výčet trestných činů je striktně omezen jen na ty trestné činy, u nichž zavedení deliktní odpovědnosti požadují mezinárodní smlouvy a právní předpisy Evropské unie. Při projednávání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky byl ovšem katalog trestných činů, za které má právnická osoba odpovídat, rozšířen i o některé delikty další.

Tento, řekněme opatrný přístup zákonodárce, má své oprávnění. Ukáže-li se nová úprava jako životná a vznikne-li potřeba, bude možné okruh trestných činů, za které bude moci odpovídat právnická osoba, rozšiřovat.

Ve výčtu trestných činů uvedených v ustanovení § 7 odst. 1 zákona nalézáme různorodou směs deliktů téměř ze všech hlav zvláštní části trestního zákoníku. Seznam obsahuje jak trestné činy úmyslné (například vydírání, pohlavní zneužití, podvod), tak nedbalostní (např. legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti, podílnictví z nedbalosti, poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti), ba i trestné činy z tzv. hrubé nedbalosti (poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti).[19)] Obsahuje trestné činy, u kterých bude frekvence deliktů častější (například u trestných činů majetkových nebo hospodářských), stejně jako trestné činy, u kterých ukáže až aplikační praxe, zda je vůbec může právnická osoba fakticky spáchat (např. svádění k pohlavnímu styku).

Katalog trestných činů zahrnuje delikty různé závažnosti, od nejzávažnějších tzv. zvlášť závažných zločinů s hranicí trestní sazby trestu odnětí svobody nejméně deset let (například obchodování s lidmi) až po relativně méně závažné přečiny, tj. nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující pět let (například ohrožování výchovy dítěte). Tento katalog rozhodně nezahrnuje pouze tzv. kriminalitu bílých límečků, tj. hospodářskou a majetkovou kriminalitu, spíše jde o výseč hospodářské či majetkové kriminality, ale obsahuje i trestné činy z různých

19) Podle § 16 odst. 2 tr. zák. je trestný čin spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.

hlav zvláštní části trestního zákoníku, například tzv. drogové delikty nebo trestné činy proti životnímu prostředí.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob počítá také s variantou, že se nepodaří zjistit, která konkrétní osoba jednající jménem nebo v zájmu právnické osoby jednala. Tato okolnost nebrání trestní odpovědnosti právnické osoby (§ 8 odst. 3 cit. zák.).

Zákon tedy připouští také souběžnou trestní odpovědnost právnické osoby a osoby fyzické. Zvolené řešení lze považovat za správné. Nevidíme žádný rozumný důvod, pro který by nemohla být zavedena souběžná trestní odpovědnost právnické osoby a osoby fyzické za týž skutek. Takové řešení by samozřejmě nevylučuje samotnou trestněprávní odpovědnost právnické osoby v případě, že se nepodaří prokázat individuální trestněprávní odpovědnost fyzické osoby.

Ke stejnému závěru ostatně vedou i poznatky o právních úpravách v zemích, které mají zakotvenu v právním řádu trestní odpovědnost právnických osob a které také zpravidla nevylučují souběžnou odpovědnost osoby právnické i osoby fyzické (například právní úprava francouzská, rakouská, nizozemská, slovinská a jiné). Podle maďarské právní úpravy řízení proti právnické osobě má akcesorickou povahu, může být zahájeno pouze v případě řízení proti fyzické osobě, tedy nemůže probíhat samostatně pouze proti právnické osobě.[20)]

Český zákon stanoví, že trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby. Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním více osob, z nichž alespoň jedna je osoba právnická, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (§ 9 odst. 3).

Zákon nepracuje s pojmem nepřímý pachatel, výslovně tohoto pojmu neužívá, ale říká, že pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby (§ 9 odst. 2). To znamená, že v takovém případě můžeme rozlišovat dvě varianty. Podle prvé varianty právnická osoba použije ke spáchání trestného činu jinou právnickou osobu. Podle druhé varianty právnická osoba použije ke spáchání trestného činu fyzickou osobu.

20) Köhalmi, L.: The Punishability of Legal Person in Hungarian Criminal Law, in Tomášek, M. (ed.): European Law and National Criminal Legislation. Prague: Faculty of Law Editions centre, 2007, s. 241.

III. Zavinění právnické osoby

Důležitou otázkou, kterou je nutné se zabývat a zvažovat ji při zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob, je otázka zavinění právnické osoby. Námitka, že právnické osoby nemohou jednat zaviněně, je patrně nejčastějším z argumentů směřujících proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob.

Otázka zavinění právnických osob se jeví jako zvlášť složitá, protože ani v mezinárodním kontextu neexistuje jednotná široce přijímaná teorie zavinění právnických osob a korporací.[21)]

Protože české trestní právo je založeno na zásadě odpovědnosti za zavinění a protože u právnické osoby nelze hovořit o psychice, je otázka zavinění jedním z klíčových problémů při koncepčním řešení postihu právnických osob trestní sankcí.

Zákonodárce se rozhodl upravit otázku zavinění právnické osoby přímo v novém zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob. Takové řešení je jistě vhodnější, než kdyby ponechal řešení této otázky na nauce a právní praxi, protože by docházelo k nejednotnému posuzování jednotlivých případů. Ostatně judikatura se jistě v budoucnu bude věnovat i otázce interpretace ustanovení o zavinění právnických osob.

Zavinění právnické osoby je vybudováno novým zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob na teorii přičitatelnosti určitého jednání právnické osobě. Přesněji řečeno, jedná se o fikci zavinění, která nemá nic společného se zaviněním fyzické osoby.

Fikce zavinění právnické osoby založená na teorii přičitatelnosti znamená, že zavinění lze právnické osobě přičítat, jestliže nastaly určité okolnosti. Těmito okolnostmi jsou chybné rozhodnutí, schválení nebo pokyn nebo neprovedení určitého opatření či zanedbání dohledu, které odpovědné osoby provést měly nebo které bylo na nich možné požadovat, aby nedošlo k porušení nebo ohrožení zájmu chráněnému trestním zákoníkem.

Jestliže nastaly určité podmínky, které zákon stanoví, potom bude možné, aby takové jednání bylo přičítáno právnické osobě jako jednání zaviněné, a to buď na základě úmyslného rozhodnutí právnické osoby nebo učiněné v důsledku nedbalosti právnické osoby.

21) Huber, B.: Trestní odpovědnost korporací, Trestní právo 2000, č. 9. str. 3.

Konkrétní právní úprava je obsažena v ustanovení § 8. Právnickou osobu lze považovat za vinnou, jestliže ji lze jednání přičítat. Podle § 8 odst. 2 cit. zák. lze právnické osobě přičítat jednání, jestliže čin byl spáchán

a) jednáním orgánů právnické osoby nebo oprávněných osob nebo

b) zaměstnancem právnické osoby na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo oprávněných osob anebo proto, že orgány právnické osoby nebo oprávněné osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Je ovšem třeba zdůraznit, že kromě zavinění právnické osoby musí být trestný čin spáchán jménem právnické osoby, nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti (§ 8 odst. 1).

Konkrétní upřesnění a výklad bude muset přinést teorie a aplikační praxe, zejména pokud jde o nejasný výčet subjektů, prostřednictvím kterých je trestný čin přičítán právnické osobě [například, kdo je oprávněnou osobou jednat za právnickou osobu, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby podle § 8 odst. 1 písm. c) zákona, anebo pokud jde o nejasnou zákonnou formulaci o opatřeních, která lze „spravedlivě žádat“ na právnické osobě k zamezení následku trestného činu].

IV. Sankcionování právnických osob

Obecné úvahy

Při stanovení pravidel sankcionování právnické osoby je třeba se zabývat řadou koncepčních otázek, například účelem sankcionování, systémem sankcí, kritérii pro ukládání jednotlivých druhů sankcí, souběhem čili kumulací jednotlivých typů sankcí, neslučitelností sankcí navzájem a dalšími otázkami.[22)]

Základním problémem sankcionování právnických osob je vymezení účelu sankcionování. Platný český trestní zákoník z roku 2009 se ve vztahu k fyzickým osobám vyhýbá stanovení účelu trestu, což však neznamená, že trest žádný účel nemá. Účelem trestu je chránit společnost před pachateli

22) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde: Praha, 2007, str. 151 a násl.

trestných činů, což je konečným a nejdůležitějším účelem trestu, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti (tzv. zábranný účinek trestu) vychovávat odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život, a tím výchovně působit i na ostatní členy společnosti.[23] Takto vymezený účel trestu lze pochopitelně vůči právnickým osobám vztáhnout jen částečně, protože stěží lze hovořit o tom, že účelem sankcionování právnických osob je snaha vychovat je k tomu, aby právnické osoby vedly řádný život. Samozřejmě, že účelem sankcionování právnických osob může být i náprava právnické osoby v tom smyslu, aby se stala řádným korporátním subjektem. V obecné rovině hovoříme-li o účelu sankcí právnických osob, lze vycházet z toho, že zásadně je kladen důraz na ochranu společenských zájmů a současně je výrazně potlačena jejich resocializační funkce.[24]

Modifikovaný účel sankcionování právnických osob by měl zahrnout prvky represe, tj. odradit právnickou osobu od dalšího kriminálního jednání (obdoba tzv. individuální prevence při trestání fyzických osob), a stejný účinek by mělo mít sankcionování i na ostatní právnické osoby, které by za určitých podmínek mohly být trestněprávně odpovědné (obdoba tzv. generální prevence při trestání fyzických osob). Zvláštností sankcionování právnických osob je, že případná sankce vždy dopadne na jednotlivé fyzické osoby, ze kterých se právnická osoba skládá, a které mohou být v konkrétním případě nevinné a nemusejí mít žádný vztah k trestné činnosti organizace, což je ostatně jeden z argumentů proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Nespravedlnost trestního postihu právnických osob se spatřuje mimo jiné v tom, že mohou být trestněprávními sankcemi postiženy také osoby, které nemohly protiprávní jednání právnické osoby nijak ovlivnit, což připomíná určitou formu kolektivní viny. Fyzickými osobami, které případná trestněprávní sankce postihne, mohou být majitelé či akcionáři podniku, kterým klesne zisk nebo dojde dokonce k likvidaci společnosti, mohou to být jednotliví zaměstnanci, kteří ztratí příjem nebo dokonce své pracovní místo, a to vše za situace, že proti těmto jednotlivým fyzickým osobám, například proti jednotlivým akcionářům nebo zaměstnancům, neproběhlo žádné řádné soudní řízení, na základě kterého by byli uznáni vinnými.

Sankcionování právnických osob by mělo mít výrazný preventivní účinek, tj. mělo by odrazovat další právnické osoby od budoucího protiprávního jednání.

Cílem odpovědnosti právnických osob podle veřejného práva by mělo být předcházet protiprávnímu jednání tím, že budou právnické osoby pod

23) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání. Leges: Praha 2010, str. 353.

24) Šámal, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice, in Kratochvíl, V., Löff (eds.): Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob, Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 175.

hrozbou sankce motivovány k přijetí vhodných vnitřních regulačních procesů, které zajistí účinný dohled vedení nad jednáním zaměstnanců. Náklady právnické osoby spojené s porušením práva by měly být vyšší, než jsou náklady spojené s jeho dodržováním. Trestní nebo správní právo může posloužit jako vhodný regulační nástroj k dosažení cíle prevence protiprávního jednání, vytváří-li vhodným způsobem takové náklady.[25)]

V literatuře se upozorňuje, jak je důležité trestněprávně postihovat nejen jednotlivce, ale také samotnou právnickou osobu (její vedení), protože jinak by nemuselo být dosaženo žádoucího preventivního účinku. Pokud kompenzace jednotlivci za to, že podstoupí riziko trestního stíhání, bude dostatečně vysoká a pro firmu dostatečně nízká (ve srovnání s očekávaným ziskem z protiprávního jednání), pak hrozba trestního stíhání jednotlivce nebude mít dostatečný preventivní účinek na jednání firmy ani na jednání jednotlivce.[26)]

Jen na okraj lze uvést, že vymezení účelu sankcionování právnických osob bude patrně úkolem nauky, protože nelze očekávat, že by se legislativní praxe tohoto úkolu ujala, a to tím spíše, když ani v novém trestním zákoníku roku 2009 nenalézáme žádné ustanovení o vymezení účelu trestu ve vztahu k osobám fyzickým.

Právní úprava

Ustanovení o sankcionování právnických osob (zákon používá nepřesně označení „tresty a ochranná opatření“ – srov. výklad shora) jsou obsahem § 14 až 27 zákona. Zákon obsahuje jednak obecné zásady nazvané Přiměřenost trestu a ochranného opatření (§ 14), druhy trestů a ochranných opatření obsahující jejich výčet (§ 15), pravidla pro ukládání jednotlivých druhů sankcí (§ 16 až § 23), dále ustanovení o promlčení trestu (§ 24, § 25), o ochranném opatření zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty (§ 26) a zvláštní ustanovení o zániku účinků odsouzení jako obdobě zahlazení odsouzení u fyzických osob (§ 27).

Obecné ustanovení § 14 zákona je obdobou kritérií pro ukládání trestů fyzickým osobám obsaženým v ustanovení § 39 tr. zák. Určuje, že při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud k povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů; přitom přihlédne též k tomu, zda právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, která má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost. Dále soud přihlédne k působení právnické osoby po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Přihlédne

25) Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 3.

26) Kavěna, M.: Op. cit. str. 3.

také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby (§ 14 odst. 1).

Zvolená formulace ovšem vzbuzuje pochybnosti, zda není v rozporu s principem rovnosti před zákonem. Jinými slovy se říká, že v otázkách sankcionování právnické osoby má soud přihlédnout k významu té které právnické osoby, tj. nejvýznamnější korporace mají být ze zákona zvýhodněny před jinými pachateli právnickými osobami.

Ochranné opatření nelze právnické osobě uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu, jakož i jejím poměrům (§ 14 odst. 2).

Specifikem sankcionování právnických osob je ustanovení § 14 odst. 3 cit. zák., podle něhož při ukládání trestních sankcí soud přihlédne i k důsledkům, které může mít jejich uložení na třetí osoby, zejména přihlédne k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem a věřitelů právnické osoby, jejichž pohledávky vůči trestně odpovědné právnické osobě vznikly v dobré víře a nemají původ nebo nesouvisí s trestným činem právnické osoby.

Česká právní úprava náleží k těm, které mají více druhů sankcí pro právnické osoby. Zákon umožňuje uložit celkem 8 druhů sankcí – trestů, a ochranné opatření zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty, a to buď samostatně nebo vedle sebe. Nelze však uložit peněžitý trest vedle propadnutí majetku a trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty vedle zabrání téže věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Uložit lze následující druhy trestů:

a) zrušení právnické osoby,

b) propadnutí majetku,

c) peněžitý trest,

d) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,

e) zákaz činnosti,

f) zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži,

g) zákaz přijímání dotací a subvencí,

h) uveřejnění rozsudku.

Nejpřísnějším trestem uloženým právnické osobě se sídlem v České republice je trest jejího zrušení (§ 16). Uložení tohoto trestu je možné, pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů (§ 16 odst. 1). Přichází zejména v úvahu tam, kde se právnická osoba svou podstatou začlenila např. do organizovaného zločinu, a tvořila jeden z významných článků organizace.

Současně je stanoveno, že rozhodnutím o zrušení právnické osoby se zahajuje likvidace právnické osoby. V rámci ní se uhrazují i pohledávky věřitelů, jejichž povaha však nesmí odporovat smyslu tohoto ustanovení podobně, jako v případě trestu propadnutí majetku apod.

Trest zrušení právnické osoby nelze uložit v trestním řízení těm právnickým osobám, u kterých to vylučuje jejich povaha (např. u osob zřízených zákonem, u územně samosprávných celků apod.)

V případě, že právnickou osobou, které má být uložen tento trest, bude banka, zákon stanoví, že soud si ještě před uložením tohoto trestu vyžádá vyjádření České národní banky k možnostem a důsledkům jeho uložení, zejména jaký je význam stíhané právnické osoby pro stabilitu finančního trhu a jaké dopady lze očekávat v důsledku jejího případného zrušení. K tomuto vyjádření je soud povinen přihlédnout a v rozhodnutí se s ním vypořádat, tímto vyjádřením však není vázán a může rozhodnout i odchylně za předpokladu, že tento postup odůvodní. Obdobně bude soud postupovat ohledně dalších subjektů, nad nimiž Česká národní banka vykonává dohled, tj. ohledně pojišťoven, poboček pojišťoven, zajišťoven, poboček zajišťoven, penzijních fondů, investičních společností, investičních fondů, obchodníků s cennými papíry, spořitelních a úvěrních družstev, centrálního depozitáře, institucí elektronických peněz, poboček zahraničních institucí elektronických peněz, platebních institucí, provozovatelů vypořádacích systémů a organizátorů trhů s investičními nástroji. Tím je zajištěna potřebná spolupráce s Českou národní bankou, neboť při rozhodování je pak soud povinen k takovému vyžádanému vyjádření přihlédnout, i když jím není s ohledem na zásadu nezávislosti soudního rozhodování bezprostředně vázán (§ 16 odst. 2)

Důvodová zpráva říká, že v případě zahraniční banky, jejíž pobočka vykonává činnost na území České republiky na základě bankovní licence udělené Českou národní bankou nebo na základě principu jednotné licence podle zvláštního právního předpisu, se nepředpokládá možnost zrušení takové pobočky s ohledem na skutečnost, že v případě zrušení pobočky (tj. organizační složky) se nejedná o trest zrušení právnické osoby, neboť pobočka zahraniční banky nemá podle českého právního řádu samostatnou právní subjektivitu. Jednalo by se tak o jakýsi nový druh trestu uložený oddělené funkční součásti právnické osoby, přičemž adresátem tohoto trestu by s ohledem na právní subjektivitu mohla být jedině samotná zahraniční právnická osoba. Zrušení organizační složky zahraniční právnické osoby by mohlo být považováno za nepřípustný zásah do jurisdikce cizího státu. Ve vztahu k pobočce zahraniční právnické osoby bude možné uložit namísto jejího zrušení zákaz činnosti této pobočky na území České republiky.

Obdobná úprava jako u bank se předpokládá i u komoditních burz, jež vykonávají činnost na území České republiky na základě státního povolení udělovaného příslušným orgánem státní správy, kterým může být dle zákona

č. 2/1969 Sb., ve znění pozdějších předpisů, Ministerstvo průmyslu a obchodu nebo Ministerstvo zemědělství. Uvedený specifický postup je odůvodněn významem a postavením komoditních burz, které na základě státního povolení zprostředkovávají obchody v širokém spektru komodit včetně základních a strategických surovin (§ 16 odst. 3).

Z majetku právnické osoby, které byl uložen trest zrušení právnické osoby, mohou být uspokojeny pohledávky věřitelů, pokud nejde o majetek, u něhož je to vzhledem k jeho povaze nebo charakteru nebo k povaze spáchaného trestného činu vyloučeno (§ 16 odst. 5).

Zcela novým typem trestu je *trest uveřejnění rozsudku* (§ 23).

Soud může uložit trest uveřejnění rozsudku, je-li třeba veřejnost seznámit

s odsuzujícím rozsudkem, zejména vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, anebo vyžaduje-li to zájem na ochraně bezpečnosti lidí nebo majetku, popřípadě společnosti. Přitom soud určí druh veřejného sdělovacího prostředku, ve kterém má být rozsudek uveřejněn, rozsah jeho uveřejnění a lhůtu určenou právnické osobě k uveřejnění rozsudku (§ 23 odst. 1)

Trest uveřejnění rozsudku spočívá v tom, že odsouzená právnická osoba nechá na své náklady pravomocný odsuzující rozsudek nebo jeho vymezené části uveřejnit v soudem určeném druhu veřejného sdělovacím prostředku, a to s uvedením údajů obchodní firmy nebo názvu právnické osoby a jejího sídla. Údaje umožňující identifikaci fyzické osoby nebo právnické osoby, která je odlišná od odsouzené právnické osoby, uvedené ve výroku rozsudku a v jeho odůvodnění musí být před uveřejněním anonymizovány (§ 23 odst. 2).

Závěr

Trestní odpovědnost právnických osob je jednou z nespornějších otázek trestněprávní teorie. Obtížnost tématiky záleží především v tom, že trestní odpovědnost právnických osob představuje fenomén relativně nový, uvedený do života kontinentálního práva ve větší míře teprve v průběhu devadesátých let minulého století. Z jeho fungování tedy dosud chybí dostatečné zkušenosti. Tento fakt se na poli nauky i aplikační praxe trestního práva projeví nutností vypořádat se s dlouhou řadou obtížných otázek, jež budou s aplikací zákona o trestní odpovědnosti právnických osob spojeny.

Jestliže jsme dospěli k závěru, že dozrál čas k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, musíme si ještě počkat na prvé zkušenosti, které nauka i aplikační praxe získá s novou právní úpravou

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.,
Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Věra Kalvodová

Domácí vězení v české právní úpravě

1. Úvodem

S účinností od 1.ledna 2010 se součástí sankčního systému českého trestního práva stalo opětovně *domácí vězení*. V duchu filozofie posilování pozice nepodmíněného trestu odnětí svobody jakožto ultima ratio[1] a s tím souvisejícího rozvoje alternativního trestání získalo české trestní právo další alternativu trestu odnětí svobody, jež je určena k trestání přečinů, tedy typově méně závažné kategorie trestného činu.[2] Zda vůbec či nakolik bude alternativou efektivní, závisí na řadě faktorů (zejména ukládání vhodným pachatelům, důsledná kontrola výkonu trestu, akceptace domácího vězení jako skutečného trestu, nikoli pouhého dobrodiní zákona, a to jak ze strany veřejnosti, tak i orgánů činných v trestním řízení)[3] a je příliš brzy činit v tomto směru zásadnější závěry. Nicméně téměř dvouletá doba, jež uplynula od účinnosti nového trestního zákoníku, stejně jako fakt, že se právní úpravy trestu domácího vězení výrazně dotkla Poslaneckou sněmovnou schválená novela trestního zákoníku, skýtá prostor pro určité zhodnocení trestu, který byl v modernizované podobě po šedesáti letech znovu zaveden do našeho právního řádu.[4]

1) K této otázce srov. např. Kalvodová, V.: Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In Pocta Otovi Novotnému 80. narozeninám. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 87a násl.

2) Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let; srov. § 14 odst. 2 TrZ.

3) Srov. Kalvodová, V.: Domácí vězení -jedna z možných alternativ odnětí svobody? In: Days of Public Law. Ed. Kandalec et al. Brno. Masarykova univerzita, 2007, s. 682 a násl.

4) Domácí vězení bylo jakožto alternativa vězení prvního stupně součástí zákona č. 117 z roku 1852, ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, účinného až do r. 1950. Bylo možno je uložit namísto vězení v případě, že trestanec byl člověk bezúhonné pověsti a kdyby, jsa vzdálen ze svého příbytku, nemohl si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělku. Odsouzený se zavazoval, že se nevzdálí z domu. Někdy stačil jeho slib, jindy byla postavena stráž.

2. K vybraným problémům domácího vězení

Domácí vězení není koncipováno výslovně jako alternativa nepodmíněného trestu odnětí svobody, avšak tuto jeho povahu můžeme z právní úpravy i z odůvodnění jejího přijetí vyvodit.[5] Důvodová zpráva počítá s ukládáním tohoto trestu *osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, osobě pachatele i k možnostem jeho resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody (nestačí jen podmíněné odsouzení), ale postačuje podstatně menší intenzita zásahu vůči nim.* O alternativní povaze domácího vězení právě ve vztahu k nepodmíněnému odnětí svobody svědčí i skutečnost, že je koncipováno jako tzv. trest s náhradou[6], stejně jako nemožnost uložení domácího vězení vedle trestu odnětí svobody (srov. § 53 odst. 1 TrZ) či systematické zařazení domácího vězení v rámci taxativního výčtu trestů obsaženém v § 52 odst. 1 TrZ na druhém místě hned za odnětím svobody.[7]

Soud může uložit trest domácího vězení ve výměře až dvou let pachateli přečinu při kumulativním splnění dvou předpokladů stanovených v § 60 odst. 1 TrZ: *jestliže vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu a pachatel dá písemný slib, že se v zákonem nebo rozsudkem stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.*[8] Jako samostatný pak může být tento trest uložen, jestliže vzhledem k výše uvedeným kritériím uložení jiného trestu není třeba. Jiným trestem ukládaným vedle domácího vězení nemůže být, jak již řečeno, odnětí svobody, a to jak jeho nepodmíněná forma, tak i obě podmíněné formy[9]; srov. § 52 odst. 2 TrZ. Nemohou jím být ani obecně prospěšné práce, jejichž souběžné uložení s domácím vězením je rovněž výslovně vyloučeno; srov. § 53 odst. 1 TrZ.

5) Kalvodová,V.: Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část . 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, s. 482 -483.

6) Pokud soud ukládá trest domácího vězení, stanoví pro případ, že by jeho výkon byl zmařen, náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok.

7) K hierarchickému zařazení srov. i Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 714.

8) K uvedeným předpokladům podrobněji viz např. Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 310 a násl., Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 715 a násl.

9) Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Podstata trestu domácího vězení spočívá, nestanoví-li soud v rozsudku jinak, *v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05. 00 hodin*, pokud mu v tom ovšem nebrání důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění. Soud může odsouzenému rovněž povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. Vlastní výkon trestu lze zpřísnit uložením přiměřených omezení nebo přiměřených povinností směřujících k vedení řádného života a v případě pachatele ve věku blízkém věku mladistvých i uložením některého z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Pachateli soud zpravidla též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Kontrola výkonu trestu domácího vězení je zajišťována Probační a mediační službou. Upravena je trestním řádem a na základě zmocnění obsaženém v § 334h tr řádu též vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 456/2009 Sb. o kontrole výkonu trestu domácího vězení. Ustanovení § 334b tr. řádu obsahuje dva způsoby kontroly. Prvním je *elektronický kontrolní systém*, umožňující detekci pohybu odsouzeného. Jeho realizaci zajišťuje Probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému. Druhým způsobem je pak *namátková kontrola* prováděná probačním úředníkem.[10)]

Následující úvahy budou věnovány *některým problematickým otázkám*, jež právní úprava, ať již hmotně právní či procesní, vyvolává a na něž reaguje i v úvodu zmíněná novela trestního zákoníku.

Zákonné předpoklady uložení domácího vězení samy o sobě interpretační či aplikační problém nepředstavují. Odpovídajícím způsobem odrážejí podstatu a účel tohoto trestu. Písemný slib v původně přijatém znění zahrnoval pouze *„zdržování se v zákonem nebo rozsudkem stanovené době v obydlí na určené adrese“.* Novelou trestního zákoníku č. 306/2009 Sb. byl slib rozšířen i na *„poskytnutí veškeré potřebné součinnosti při výkonu kontroly.“* Uvedené rozšíření je logickým z pohledu smyslu slibu, který představuje zvláštní formu souhlasu pachatele s uložením trestu domácího vězení. Kladný postoj pachatele je důležitým jednak z hlediska posouzení, zda domácí vězení je trestem postačujícím, jak to má na mysli ustanovení § 60 odst. 1 TrZ.[11)] Význam slibu je tedy v tomto směru obdobný jako zjišťování stanoviska pachatele

10) Kalvodová,V.: Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část . 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, s. 484.

11) Srov. Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 717, . Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 311 a násl.

k uložení trestu obecně prospěšných prací. Druhým důvodem pro vyžadování slibu pachatele je pak zajištění bezproblémového výkonu trestu domácího vězení resp. provádění jeho kontroly. *Součinnost* odsouzeného při výkonu kontroly trestu domácího vězení spočívá zejména v umožnění kontroly přítomnosti odsouzeného v místě a době výkonu trestu probačnímu úředníkovi, včetně umožnění jeho vstupu do obydlí odsouzeného a ve spolupráci při plnění soudem uložených přiměřených omezení a povinností, při plnění výchovných opatření a při kontrole, zda odsouzený nahrazuje způsobenou škodu; srov. § 4 odst. 1 vyhlášky č. 456/2009 Sb.[12] *Součinnost* při výkonu kontroly dále znamená, že odsouzený umožní za přítomnosti probačního úředníka vstup do obydlí zástupci provozovatele elektronického kontrolního systému za účelem instalace a deinstalace tohoto systému a strpí na svém těle po 24 hodin technické zařízení a rovněž umožní vstup do obydlí zástupci provozovatel za účelem údržby a kontroly funkčnosti elektronického zařízení, srov. § 7 odst. 2 vyhlášky č. 456/2009 Sb.[13]

V souvislosti s onou druhou částí slibu poukázal Ščerba na absenci právní úpravy dopadající na situaci, kdy odsouzený poruší svůj slib poskytnutí součinnosti při výkonu kontroly domácího vězení např. tím, že odepře probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, nedovolí instalaci elektronického zařízení na svém těle či takové zařízení úmyslně poškodí.

Jako jediný možný důsledek se dle jeho názoru jeví odpovědnosti za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. f) TrZ a nikoli nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody, jenž je ukládán spolu s trestem domácího vězení ve výroku o trestu odsuzujícího rozsudku.[14] S tímto názorem se lze plně ztotožnit. Zmařením trestu domácího vězení se dle § 61 odst. 2 TrZ rozumí nedodržení jeho podmínek stanovených v § 60 odst. 3 až 5, tzn. dopadá nejen na nerespektování podmínek tvořící vlastní obsahovou náplň trestu, tedy povinnost zdržovat se v se ve stanovené době v obydlí na určené adrese, ale i na neplnění uložených přiměřených omezení a povinností, popř. výchovných opatření uložených dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.[15] Jak patrno, z pohledu slibu se pojem zmaření trestu domácího vězení vztahuje jen na nedodržení jeho první části, tedy na případy *nezdržování se v zákonem nebo rozsudkem stanovené době v obydlí na určené adrese*. Rozšíření dopadu ustanovení § 61 odst. 2 TrZ i na případy nerespektování slibu o poskytnutí součinnosti při výkonu kontroly domácího vězení by za stávající právní úpravy představovalo analogii k tíži pachatele a tudíž nepřípustnou. Zákonodárce tak výše zmíněným rozšířením obsahu

12) Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 312
13) Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 312
14) Blíže viz Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 312 až 313.
15) K tomu srov. Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 726 až 727

slibu řekl pouze a), ale nedodal již potřebné b), tedy nestanovil důsledky porušení části slibu. Tím zeslabil význam a účel slibu.[16] Toto zřejmě opomenutí napravil svým způsobem, resp. do určité míry výše zmíněnou novelou schválenou Poslaneckou sněmovnou v roce 2011. Z nového znění § 61 lze dovodit, že za zmaření se považuje, jestliže se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, *jinak maří výkon tohoto trestu* nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest. Nedodržení slibu o poskytnutí veškeré potřebné součinnosti při výkonu kontroly bude bezesporu možné podřadit pod jiné maření výkonu trestu domácího vězení. Třeba však v této souvislosti zdůraznit, že zmíněná novela mění dosavadní koncepci náhradního trestu odnětí svobody ukládaného pro případ zmaření trestu domácího vězení na koncepci přeměny trestu domácího vězení na trest odnětí svobody, a to zřejmě po vzoru obecně prospěšných prací. Pokud tedy nastane některá ze situací uvedených v § 61 TrZ, jak jsou popsány výše, soud *může* přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody. Tato změna zřejmě reaguje na připomínky ke stávající právní úpravě, podle níž v případě zmaření trestu domácího vězení soud rozhodne (tj. musí rozhodnout) o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody a o stanovení způsobu jeho výkonu (srov. § 61 odst. 2 TrZ, věta za středníkem), aniž by mohl současně zohlednit již vykonanou část trestu např. tím, že ponechá výjimečně domácí vězení v platnosti, jako je tomu u obecně prospěšných prací a podmíněného odsouzení, či nařídit výkon jen poměrné části náhradního trestu odnětí svobody, jako je tomu u peněžitého trestu.[17] V zásadě lze tento nový přístup akceptovat. Respektuje alternativní povahu domácího vězení a skýtá prostor pro zohlednění konkrétních okolností případu v rámci soudní individualizace. Mám však za to, že zákonodárce nebyl opět zcela důsledný a systematický. Lze se ku příkladu ptát, proč nezvolil v případě přeměny domácího vězení na trest odnětí svobody stejnou koncepci jako u trestu obecně prospěšných prací (resp. i u podmíněného odsouzení) a neupravil výslovně možnost ponechání domácího vězení v platnosti ve výjimečných případech za současného uložení dosud neuložených přiměřených omezení či povinností nebo některého z výchovných opatření u osob ve věku blízkém věku mladistvých. Lze se rovněž ptát, zda právní úprava nejde z extrému do extrému, když původně ukládala soudu obligatorně rozhodnout o výkonu celého náhradního

16) K možným dopadům srov. Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 313.

17) K tomu srov. např. Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011. s. 322 a násl.

trestu odnětí svobody, zatímco nyní soud může přeměnit trest a pokud tak neučiní, neznamená to po odsouzeného žádné další zpřísnění.

Další problematickou otázkou spojenou s trestem domácího vězení je *samotné vymezení jeho obsahu*, pokud jde o dobu, po kterou se odsouzený musí zdržovat v obydlí na určené adrese. Jak uvedeno výše, tato doba je stanovena přímo zákonem. Z ustanovení § 60 odst. 3 TrZ však jednoznačně vyplývá, že soud má možnost „nastavit" rozsah pobytu odsouzeného v obydlí i odlišně; srov. dikci….*nestanoví-li soud v rozsudku jinak*. Jedná se o další projev zásady soudní individualizace trestu. V této souvislosti si lze klást otázku, zda může podmínky stanovené zákonem i zpřísnit, tedy nastavit dobu nuceného pobytu v obydlí ve větším rozsahu. Požadavek respektování zásady zákonnosti a rovněž i určitosti trestních sankcí hovoří dle mého názoru spíše proti této možnosti.[18)] Na druhé straně doslovný výklad ustanovení § 60 odst. 3 možnost zpřísnění připouští. Ku prospěchu věci pak takové zpřísnění může být z hlediska zásady účelnosti, např. u odsouzeného, který nemá zaměstnání. V odborné literatuře spíše převažuje názor, že soudní individualizace ve směru stanovení počtu hodin a jejich rozvržení je možná v obou směrech.[19)] Ščerba v této souvislosti navrhuje, aby zákon stanovil minimální a maximální počet hodin, po kterou se pachatel musí zdržovat v obydlí.[20)] Podle Válkové nelze bezvýjimečně trvat na tom, aby určení hodin, ve kterých se má pachatel zdržovat obydlí v pracovních dnech, bylo vázáno zákonnou úpravou, ovšem při respektování zákonného rámce trestu domácího vězení a dodržování základních zásad pro ukládání trestů.[21)] Ať tak či onak, novela trestního zákoníku přinesla zásadní změnu i v samotném vymezení podstaty trestu domácího vězení, která v podstatě odstranila pochybnosti, jaké možnosti má soud při stanovení konkrétního rozsahu domácího vězení. Dle nového znění § 60 odst. 3 TrZ *trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu; zdravotnické zařízení je povinno na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit.* V § 60 se pak za odstavec 3 vkládá nový odstavec 4, který obsahuje demonstrativní výčet kritérií, k nimž má soud přihlédnout při stanovení časového období, ve kterém je odsouzený povinen se zdržovat

18) Srov. Kalvodová, V. : Domácí vězení-jedna z možných alternativ odnětí svobody? In: Days of Public Law. Ed. Kandalec et al. Brno. Masarykova univerzita, 2007, s. 680.

19) Srov. např. Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011. s. 316 a násl., Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 720 a násl.

20) Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 317 až 318

21) Blíže k tomu srov. Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009, s. 720 a násl.

v určeném obydlí nebo v jeho části v pracovních dnech, ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. Jsou jimi zejména pracovní doba odsouzeného a čas potřebný k cestě do zaměstnání, péče o nezletilé děti a vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí. Uvedené skutečnosti přitom soud zohlední tak, aby při zajištění všech nezbytných potřeb odsouzeného a jeho rodiny ho přiměřeně postihl na svobodě. Soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. Nad rámec uvedených kritérií bude třeba zohlednit i soudem uložená přiměřená omezení, resp. spíše přiměřené povinnosti a výchovná opatření, pokud budou na dobu výkonu trestu domácího vězení soudem uložena. Jak patrno, dle novelizované úpravy zákon rozsah trestu již nadále neupravuje a ponechává jeho vymezení pouze na rozhodnutí soudu. V tomto směru česká právní úprava následuje např. úpravu slovenskou; srov. § 53 odst. 2 slov. tr. zák. Dle mého názoru by zákonem stanovený rámec v podobě minimálního a maximálního, popř. alespoň maximálního počtu hodin měl být v zákoně obsažen. V rámci takto stanovených „mantinelů“ by se pak pohyboval soud. Taková právní úprava by více odpovídala zásadě zákonnosti a požadavku určitosti sankce a právní jistoty.

Permanentním námětem k diskusi o domácím vězení je jeho kontrola, která je v České republice v současné době realizována pouze ve formě namátkové kontroly probačního úředníka. Elektronický kontrolní systém, umožňující detekci pohybu odsouzeného, není dosud používán. Problematice kontroly domácího vězení je v odborné literatuře věnována značná pozornost[22)] a její rozbor by vydal na samostatné pojednání. Na tomto místě se proto omezím jen na závěry, které jsem v minulosti již prezentovala.[23)] Variantu pouze namátkové kontroly nepovažuji za dostačující a efektivní. Může být bezesporu

22) Např. Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, s. 326 a násl., Hořák,J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. Trestní právo, 2005, č. 12, s. 7 a násl., Krahl.M.: Elektronicky hlídané domácí vězení. Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 229 a násl., Hrušáková,M., Přepechalová,K.,Žatecká,E.: Zamyšlení nad trestem domácího vězení v novém trestním zákoníku. In Milníky práva v stredoeurópskom priestore. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 877, Krejčiříková,K.: Domácí vězení a elektronický monitoring, In . In Milníky práva v stredoeurópskom priestore. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009 s. 855 a násl., Navrátilová,J.: Trest domácího vězení. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 95 a násl., Kalvodová,V.: Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část . 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, s.484, Kalvodová, V. : Domácí vězení - jedna z možných alternativ odnětí svobody? In: Days of Public Law. Ed. Kandalec et al. Brno. Masarykova univerzita, 2007, s. 681 a násl., Kalvodová,V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita. 2002, s. 152 až 154., Kalvodová, V.: Sankční systém trestního práva ve světle kodifikace-vybrané problémy, in Rekodifikácia trestného práva, Akadémia PZ Bratislava, 2004.

23) Srov. Kalvodová, V. : Domácí vězení -jedna z možných alternativ odnětí svobody? In: Days of Public Law. Ed. Kandalec et al. Brno. Masarykova univerzita, 2007, s. 681, Kalvodová, V.: Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In Pocta Otovi Novotnému 80. narozeninám. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 90.

vhodným doplněním tzv. elektronického monitoringu. Ten by však měl být formou obligatorní, alespoň po určitou dobu výkonu trestu domácího vězení.

Poslední poznámka je věnována možnosti přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest domácího vězení, s níž zmíněná novela trestního zákoníku počítá. Zatímco podle stávající právní úpravy je možnou reakcí na situace, kdy pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek pouze v odnětí svobody; srov. § 65 odst. 2 TrZ. Dle novely má soud možnost zvolit ze dvou alternativ: buď odnětí svobody, anebo domácí vězení. Možnost přeměny obecně prospěšných prací v domácí vězení je zřejmě motivována i snahou odlehčit již tak přeplněným věznicím, kdy značný podíl na neradostné bilanci více než 23.000 odsouzených mají i přeměny obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody. Má však i logický základ. Proč nevyužít možnosti potrestat pachatele, který neplní povinnosti plynoucí z již uloženého alternativního trestu obecně prospěšných prací jinou přísnější alternativou, jejíž podstatou je také omezení svobody? Nové znění § 65 odst. 2 umožňuje přeměnu obecně prospěšných prací na trest domácího vězení za podmínek stanovených v § 60 odst. 1 TrZ, přitom každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den domácího vězení. Za poněkud problematickou však považuji možnost soudu pro případ, že by výkon trestu domácího vězení byl zmařen, stanovit náhradní trest odnětí svobody, který nesmí být přísnější nežli trest, který by pachateli hrozil v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody. Chápu nutnost poskytnout prostředek, umožňující reakci na nerespektování povinností plynoucích z trestu domácího vězení. Formu náhradního trestu odnětí svobody však nepovažuji za vhodnou. Systematičtější se jeví přeměna nevykonaného trestu domácího vězení v trest odnětí svobody ve smyslu § 61 TrZ v novelizovaném znění. Navíc zmaření trestu domácího vězení není již výslovně definováno; viz výše.

3. Závěrem

Zavedení, resp. znovuzavedení domácího vězení do sankčního sytému českého trestního práva bylo bezesporu dobrým počinem. Jako nejpřísnější alternativa nepodmíněného trestu odnětí svobody vyplnilo v systému trestů mezeru mezi uvězněním pachatele, jakožto nejzávažnějším zásahem do nejširšího okruhu základních práv a svobod a ostatními alternativami

představujícími podstatně nižší míru takového omezení. Jak ukazují první zkušenosti, domácímu vězení se nevyhnuly „dětské nemoci“ typické pro zavádění nových institutů či postupů do trestního práva. V tomto pojednání jsem se zaměřila jen na některé z nich, a to právě v kontextu s novelou trestního zákoníku, která snad může napomoci k jejich „vyléčení.“ Dle mého názoru však domácího vězení má v sobě potenciál stát se alternativou efektivní, využívanou v širší míře. Jen je třeba dát aplikační praxi čas. S čím však rozhodně nelze otálet, je zavedení účinné kontroly výkonu trestu domácího vězení. Tzv. elektronický monitoring by bezesporu přispěl i k větší četnosti ukládání této sankce.[24)]

Literatura:

- Hořák,J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. Trestní právo, 2005, č. 12
- Hrušáková,M., Přepechalová,K.,Žatecká,E.: Zamyšlení nad trestem domácího vězení v novém trestním zákoníku. In Milníky práva v stredoeurópskom priestore. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009,
- Kalvodová,V.: Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část . 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009
- Kalvodová, V.: Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In Pocta Otovi Novotnému 80. narozeninám. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008
- Kalvodová, V. : Domácí vězení -jedna z možných alternativ odnětí svobody? In: Days of Public Law. Ed. Kandalec et al. Brno. Masarykova univerzita, 2007
- Kalvodová, V.: Sankční systém trestního práva ve světle kodifikace-vybrané problémy, in Rekodifikácia trestného práva, Akadémia PZ Bratislava, 2004
- Kalvodová,V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita. 2002
- Krahl.M.: Elektronicky hlídané domácí vězení. Právní rozhledy, 1998, č. 5
- Krejčiříková,K.: Domácí vězení a elektronický monitoring. In Milníky práva v stredoeurópskom priestore. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009
- Navrátilová,J.: Trest domácího vězení. Bulletin advokacie, 2009, č. 10

24) Dle údajů ministerstva spravedlnosti dostupných na http://portal.justice.cz/ Justice2/ MS/ms .aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180 bylo ke dni 7.6.2011 uloženo 239 trestů domácího vězení, z toho nařízeno 201, vykonáno 39, náhradní trest odnětí svobody byl nařízen v 19 případech, v deseti případech byl trest ukončen jinak, aktuálně vykonává trest 133 odsouzených.

- Šámal.P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, 1. vydání . Praha : C.H.Beck, 2009
- Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011

Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Vladimír Kratochvíl

Trestní odpovědnost právnické osoby jednající v omylu

Úvodní poznámky

Příspěvek analyzuje některé aspekty možných problémů spojených s koexistencí individuálního trestního práva hmotného[1)] a rodícího se *kolektivního* trestního práva, tj. trestního práva právnických osob v České republice.[2)]

Přijetí zmíněného zákona bude nepochybně znamenat celkem zřetelný zásah do klasického kontinentálního pojetí trestní odpovědnosti, tedy odpovědnosti dosud jen fyzického pachatele trestného činu,[3)] a tím zejména do katalogu základních zásad, o něž se takto historicky koncipované trestní právo hmotné opírá. Nejen systém *základních zásad*,[4)] nýbrž i konkrétní *trestněprávní instituty* mohou být dotčeny, resp. osvědčující se a fungující v individuálním trestním právu patrně ne vždy uniknou případným modifikacím v prostředí trestního práva kolektivního.

Podle mého soudu, jedním z takových institutů může být i *omyl pachatele trestného činu*. Rozumím tím jeho dopady na subjektivní stránku trestného činu jako základu trestní odpovědnosti, popř. neodpovědnosti, tedy na pachatelovo zavinění.

1) KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 834 s. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010.

2) Vládní návrh *zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* (dále i „TOPOZ“, s důvodovou zprávou, dále i „DZ“), Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk č. 285/0, dostupný dne 15. 8. 2011 z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0

3) V německy psané literatuře se hovoří o tzv. „Individualstrafrecht“; STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 34. Výraz „individuální trestní právo“ ve významu „trestní právo fyzických osob“ je protipólem výrazu „kolektivní trestní právo“ zde ve významu „trestní právo právnických osob“.

4) Blíže srov. KRATOCHVÍL, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue, 2011, č. 9, s. 249 a násl.

Diskuse na téma trestní odpovědnosti právnických osob, započatá v České republice již ve druhé polovině 90. let XX. století,[5] nutně pokračovala a pokračuje i nyní.[6] Ovšem problematice, která je předmětem následujícího

5) Srov. např. MUSIL, J. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. In Musil, J., Vanduchová, M. (red.) Pocta Otovi Novotnému. Praha, Codex 1998, s. 76 a násl. MUSIL, J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? In Kuchta, J. (red.) Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z konference. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2000, AUMBI, No 246, s. 166 a násl. MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. 2001, roč. 6, č. 3, s. 6 a násl. KRATOCHVÍL, V. Aktuelle Tendenzen des tschechischen Strafrechts und des Strafprozessrechts. In Strafrechtliche Probleme der Gegenwart. Schriftenreihe des Bundesministeriums für Justiz 103, 28, Strafrechtliches Seminar Ottenstein. Wien : Bundesministerium für Justiz, 2000. s. 75 a násl. ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob. In Kuchta, J. (red.) Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z konference. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2000, AUMBI, No 246, s. 197 a násl.

6) Srov. např. KRATOCHVÍL, V. Přelomové problémy trestního práva hmotného (vybrané problémy v České republice). In Romža, S. (věd. red.) Trestné právo na prahu 3. tisícročia. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 15. - 16. 5. 2003. Košice: UPJŠ Košice, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, 2003, s. 16 a násl. KRATOCHVÍL, V., LÖFF, M. (Hrsg.) Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen. Rechtsvergleichende wissenschaftliche Tagung Österreich – Tschechische Republik. Juridicum Wien, 13. 9. 2002. Brno : Masarykova univerzita v Brně, AUMBI, 2003, č. 272, JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha : Linde, 2007. KRATOCHVÍL, V. Zákaz dvojího potrestání na pomezí trestní odpovědnosti právnických a fyzických osob (evropské, rakouské a české pohledy). In Neckář, J., Radvan, M., Sehnálek, D., Valdhans, J. (eds. of collection of abstracts) Days of law /Dny práva/. Brno: Masaryk University, Fakulty of law, 2008, s. 1733-1740, dostupné z: http://www.law.muni.cz/edicni/dp89/index.html. FENYK, J. Základy trestní odpovědnosti a nedostatek trestnosti činu právnických osob. Právní následky trestného činu právnické osoby. In Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 433-460, s. 725-734. ZÁHORA, J., KERT, R. (ed.) HÖPFEL, F., MATHERN, V. (rec.) Trestná zodpovednosť právnických osób. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 12. novembra 2009. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von juristischen Personen. Tagungsband zur Internationalen Konferenz am 12. November 2009. 1. vyd., Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Universität Wien, EUROKÓDEX, 2009. ZÁHORA, J. Ukladanie trestných sankcií právnickým osobám v Slovenskej republike. Kriminalistika, 2010, č. 4, s. 291 a násl. GIBALOVÁ, D. Aplikace trestní odpovědnosti právnických osob ve Francii. Trestněprávní revue, 2011, č. 5, s. 137 a násl. VONDRUŠKA, F. K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Právní rozhledy, 2011, č. 13, s. 464 a násl. ŠÁMAL, P. K některým obecným otázkám trestní odpovědnosti právnických osob. In Vanduchová, M., Hořák, J. a kol. autorů. Na křižovatkách práva. Vydání 1. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 255 a násl. BOHUSLAV, L. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. Kriminalistika, 2011, č. 3, s. 161 a násl. Obecněji a z hlediska evropskoprávního srov. POKORNÁ, J. Právnické osoby v evropském právu. In: Urbanská, G., Dobrovolná, E. Rozbora, M. (red.), Janků, M., Hulla, P. (rec.) Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profersií. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2011, s. 25 a násl. KLOUČEK, Z., TOPINKA, P. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob z pohledu jeho sociálních souvislostí. Trestněprávní revue, 2011, č. 10, s. 294 a násl.

sdělení, byla věnována, pokud vůbec, pozornost zatím jen dílčí a spíše jen nepřímo.[7)]

Zavinění a omyl pachatele trestného činu jako instituty *individuálního* trestního práva hmotného

V tomto ohledu lze v podrobnostech odkázat na výklady standardních učebnic trestního práva, bez bližšího jejich rozvádění.[8)] Na tomto místě postačí s oporou o citované prameny jen připomenout základní komponenty, na kterých staví *zavinění* jako pojem a s ním ruku v ruce jdoucí *omyl* pachatele, včetně jeho obecných, resp. základních druhů, obojí viděno z hlediska individuálního trestního práva.

Zavinění je psychický vztah pachatele k poruše či ohrožení objektu trestného činu, popř. jeho předmětu útoku, jakož i k jeho jednání uvedenému v trestním zákoně, které je vyvolávají. Složky zavinění jsou složka *vědomostní (vědění, intelektová, představová) a* složka *volní (zaměření vůle).*

Vědomostní složka zavinění zahrnuje pachatelovo vnímání objektivního stavu skutečností, jakož i jeho představy o nich. Podmínkou je, že si pachatel potřebná fakta uvědomoval v době páchání, resp. spáchání trestného činu a pokud tomu tak nebylo, uvědomovat si je měl a mohl. Vědomostní složka zavinění má podobu různých soudů pachatele o objektivní skutečnosti … (soud *apodiktický, asertorický* … atd.).

Volní složka zavinění znamená o vůli pachatele opřenou jeho zaměřenost na skutečnosti trestněprávně relevantní povahy, tzn. skutečnosti naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu.

7) Zejména v kontextu se zásadou trestní odpovědnosti za vinu, tj. subjektivní trestní odpovědnosti, srov. např. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 34 a násl. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 64 a násl. JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, s. 59 a násl., popř. další prameny.

8) Srov. např. KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 239 a násl., s. 261 a násl. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 220 a násl., s. 243 a násl.

Omylem v trestním právu rozumíme rozpor, neshodu vědění příčetného (§ 26 TrZ[9]) a rozumově a mravně vyspělého (§ 5 odst. 1 ZSM[10]) pachatele … se skutečností trestněprávně významnou.

Obecné případy omylu se diferencují na *základní*, a to podle *charakteru neshody* vědění, představ pachatele se skutečností, na omyl *negativní* a *pozitivní* anebo podle *povahy předmětu*, jehož se omyl týká, na omyl *skutkový* a *právní.*

Zavinění a omyl *fyzického* pachatele, jako „dvě strany téže mince", stojí a padají s jeho psychikou, lépe řečeno s jejími atributy intelektovými a volními, jejichž formování podléhá jistým zákonitostem a vlivům, odehrávající se v psychické složce osobnosti, jinak zkoumané psychologií, popř., z jistých důvodů, psychiatrií. Tolik elementární fakta k danému tématu.

Zavinění a omyl pachatele trestného činu jako instituty *kolektivního* trestního práva hmotného

V kolektivním trestním právu je v tomto ohledu situace výrazně odlišná, což je dáno samozřejmě osobou pachatele trestného činu – *právnickou* osobou. Tato odlišnost by pak měla vylučovat pouze mechanické „přesazení" individuálního zavinění a omylu na pole kolektivního „zavinění", jakož i omylů a jejich posuzování.

Pokud určitá úprava kolektivního trestního práva zcela nerezignuje na *subjektivní* koncept trestní odpovědnosti, konstruuje jako jisté specifikum alespoň odpovědnost za *jednání jménem, v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti (tzv. formální podmínka),* naplňuje-li takové jednání znaky skutkové podstaty příslušného *trestného činu* ve smyslu individuálního trestního práva (§ 7, § 8 odst. 1 TOPOZ), kteréžto jednání lze teprve právnické osobě *přičítat (tzv. materiální podmínka)*; § 8 odst. 2 TOPOZ.

Formální podmínka ve smyslu § 8 odst. 1 TOPOZ vyžaduje, aby výše uvedeným způsobem, tj. jménem … atd. právnické osoby, jednal :

a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

b) ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídící nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

9) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále i „TrZ".

10) Zákon č. 218/2003 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, ve znění pozdějších předpisů, dále i „ZSM".

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže lze právnické osobě takové jednání *přičítat* za podmínek uvedených v § 8 odst. 2 TOPOZ, čímž je vyjádřena návaznost podmínky formální na podmínku *materiální.*

Odkazované ustanovení druhého odstavce § 8 TOPOZ obsahující předpoklady přičítání ve smyslu materiální podmínky potom vyžaduje, aby byl trestný čin spáchán:

a) jednáním orgánů nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo

b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

V literatuře se v této souvislosti hovoří o tzv. *„kombinované (trestní) odpovědnosti“*.[11] A aby nebylo pochyb, právě z hlediska existence či neexistence *subjektivní* koncepce trestní odpovědnosti právnické osoby, důvodová zpráva k TOPOZ ještě zdůrazňuje: „Takto konstruovanou odpovědnost založenou na *přičitatelnosti* trestného činu (rozuměj fyzické osoby, V. K.) právnické osobě je třeba považovat za *zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby (veškerá kurzíva V. K.).* Je … třeba odmítnout myšlenku, že by trestní odpovědnost právnických osob byla odpovědností objektivní; v tomto případě jde v podstatě o *obdobnou* (nikoli tedy totožnou, V. K.) odpovědnost jako při odpovědnosti za kvazidelikt (*čin jinak trestný, veškerá kurzíva V. K.*), která je konstruována v § 360 odst. 1 trestního zákoníku (trestný čin opilství, V. K.).“[12]

11) FENYK, J. Základy trestní odpovědnosti a nedostatek trestnosti činu právnických osob. Právní následky trestného činu právnické osoby. In Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 457. Důvodová zpráva k TOPOZ na s. 49, dostupná 15. 8. 2011 z:http://www. psp.cz/ sqw/text /tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0 hovoří v té souvislosti o formální stránce, tj. o způsobu spáchání trestného činu. Přičitatelnost činu právnické osobě však jako materiální stránku neoznačuje.

12) Důvodová zpráva k TOPOZ, s. 52, dostupná 15. 8. 2011 z:http://www. psp.cz/ sqw/text /tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0 Ustanovení § 360 odst. 1 TrZ zní: „ Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepříčetnosti, v němž se dopustí činu

Konstatuje-li tedy citovaný komentář, že v případě § 360 odst. 1 TrZ nejde ve spojení s kvazideliktem o zavinění v pravém slova smyslu, můžeme právě tuto konstrukci *kvazizavinění* vztáhnout *obdobně* i na subjektivní trestní odpovědnost právnické osoby. U ní také „nejde o zavinění v pravém slova smyslu", tj. ve smyslu individuálního trestního práva. V tomto případě se jedná pouze o *kvazizavinění* právnické osoby *zakládající se* na pojmu *přičitatelnosti* spáchání trestného činu uvedeného v § 7 TOPOZ, *jestliže byl takový trestný čin spáchán jednáním* orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPOZ, nebo zaměstnancem uvedeným v § 8 odst. 1 písm. d) TOPOZ. To znamená jednáním příslušné fyzické osoby naplňujícím znaky skutkové podstaty příslušného trestného činu, kdy v rámci právnické osoby je ona příslušná osoba fyzická na některém z postů uvedených v § 8 odst. 2 TOPOZ, resp. ve vztazích k právnické osobě vymezených v návětí odstavce 1 téhož ustanovení, na nějž odstavec 2 odkazuje.

Jinak vyjádřeno: „Při této konstrukci je požadována jednak souvislost s pácháním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce … Model přičitatelnosti se v různých modifikacích objevuje v zahraničních právních úpravách trestní odpovědnosti (právnických osob, V. K.) nejčastěji."[13)]

Zásadě *trestní odpovědnosti za vinu* v individuálním trestním právu tak v její modifikované podobě koresponduje v rovině základů trestní odpovědnosti zásada *formálně-materiálního pojetí podmínek odpovědnosti* v trestním právu kolektivním, resp. odpovědnosti právnické osoby za kvazizavinění vycházejícího z *přičitatelnosti*.[14)]

Na tomto místě lze hypoteticky konstatovat, že podobně jako „modifikaci" zásady trestní odpovědnosti za vinu (za zaviněné jednání fyzické osoby) pro účely trestního práva kolektivního, by se logicky neměl vyhnout ani *omyl*

jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším." Více k odvolávce na § 360 odst. 1 TrZ srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 – 421. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 3047 a násl. Podle citovaného komentáře: „Činem jinak trestným se rozumí čin nepříčetného pachatele, který má jinak znaky trestného činu. … Při posuzování činu jinak trestného je třeba zjišťovat a dokazovat i subjektivní stránku jednání ve stavu nepříčetnosti, … Nejde tu však o zavinění v pravém slova smyslu, neboť zde chybí příčetnost, která je jinak předpokladem zavinění." Jako terminologická zkratka se v těchto případech používá výraz kvazizavinění.

13) ŠÁMAL, P. K některým obecným otázkám trestní odpovědnosti právnických osob. In Vanduchová, M., Hořák, J. a kol. autorů. Na křižovatkách práva. Vydání 1. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 279.

14) Je zřejmé, že s takto pojmenovanou zásadou nelze bez dalšího zaměňovat zásadu trestního práva fyzických osob podobně nazvanou, a sice zásadu formálně-materiálního pojetí trestného činu. To už by byla poněkud jiná kapitola.

fyzického pachatele uvažovaný a posuzovaný ve spojení s trestní odpovědností právnické osoby.[15)]

Učení o omylu fyzického pachatele a jeho (případné) modifikace pro účely *kolektivního* trestního práva hmotného

Legislativním východiskem úvah o potřebné, či naopak zcela nadbytečné modifikaci klasického učení, resp. pozitivně právní úpravy omylu *fyzického* pachatele, pro účely *kolektivního* trestního práva hmotného je ustanovení § 1 odst. 2 TOPOZ.

Podle něj: „Nestanoví-li tento zákon jinak, použije se trestní zákoník nebo jiný zákon vymezující trestné činy a odpovědnost za ně …, není-li to z povahy věci vyloučeno.“ Důvodová zpráva k tomu dodává: „ Ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou ve vztahu k ustanovením trestního zákoníku … ustanoveními primární povahy, tzn. že ustanovení trestního zákoníku … se použijí jen tehdy, nemá-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu a není-li to z povahy věci, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, vyloučeno.“ [16)]

Ještě než přistoupíme k dalšímu rozboru, bude namístě si ujasnit pokud možno správný výklad citovaného § 1 odst. 2 TOPOZ, zejména v té jeho části, která zní: „ … *není-li to z povahy věci, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, vyloučeno*.“ [17)]

---

15) Terminologická a pojmová poznámka:
Zavinění fyzické osoby může být skutečné, nebo „jakoby“, tj. kvazizavinění ve vztahu ke kvazideliktu ve smyslu § 360 odst. 1 TrZ, nebo jako kvazizavinění i ve spojení s trestným činem právnické osoby. Naproti tomu omyl osoby fyzické i právnické jako skutečný, anebo zdánlivý nelze v jeho „zdánlivé“ podobě pojmenovat jako kvaziomyl. Kvaziomyl chápaný v tomto významu a kontextu jako ekvivalent omylu zdánlivého znamená, že ve skutečnosti tu žádný omyl neexistuje a tudíž není jako omyl co posuzovat. Naproti tomu kvazizavinění ve výše uvedeném smyslu existuje a tedy co posuzovat máme a musíme. Ve spojení s odpovědností právnické osoby proto výraz kvaziomyl nepoužíváme.

16) Důvodová zpráva k TOPOZ, s. 47, dostupná 15. 8. 2011 z:http://www. psp.cz/ sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0

17) Situace je tu do jisté míry srovnatelná s logikou § 1 odst. 3 ZSM. K tomu, jak k podobné otázce přistupuje např. rakouská literatura srov. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 22, 23. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 123, 124. Citované prameny se tu však výslovně nezmiňují o možnosti či nemožnosti subsidiárního použití § 8 a 9 rakouského StGB, upravujících omyl pachatele, v případě odpovědnosti (ručení) právnických osob, resp. verbis expressis tuto možnost z povahy věci nevylučují.

Z povahy věci v naznačeném smyslu bude u právnické osoby v rovině základů trestní odpovědnosti[18] *absolutně* vyloučeno užití následujících, jen příkladmo uvedených ustanovení trestního zákoníku: § 10 (vydání a předání občanů ČR), § 15 a 16 (zavinění pachatele), § 25 (věk pachatele), § 26 (nepříčetnost pachatele) …

Naproti tomu jen o *relativně* vyloučenou aplikaci ustanovení trestního zákoníku by šlo u těch, která na právnickou osobu jako pachatele trestného činu užít vzdor tomu subsidiárně možné bude, ovšem právě patrně jen *modifikovaným* (relativizovaným) způsobem. To by alespoň hypoteticky mohlo platit podle mého soudu v úvahu právě o ustanoveních o omylu (§ 18 a 19 TrZ).

Poslední skupinu ustanovení trestního zákoníku o základech trestní odpovědnosti pak tvoří ta, která lze ve vztahu k právnickým osobám užít subsidiárně naopak *přímo,* bez jakýchkoliv modifikací. Sem patří například většina ustanovení o působnosti trestních zákonů, dále mnohá ustanovení o základech trestní odpovědnosti, jmenovitě kupř. § 12 až 14, § 20 a 21 TrZ.

Z výše naznačených způsobů *interpretace* § 1 odst. 2 TOPOZ, z nichž plynou pravidla pro *aplikaci* (užití) odpovídajících ustanovení trestního zákoníku na posuzování trestní odpovědnosti právnické osoby, je pro účely tohoto sdělení na první pohled klíčový způsob uvedený na *druhém* místě. Tedy, ve zkratce řečeno, *modifikovaná aplikace trestního zákoníku*.

Pokud bychom interpretovali § 1 odst. 2 TOPOZ jen doslovně, mohlo by to vést, jak se domnívám, k omezení jeho výkladu pouze na první způsob interpretace citovaného ustanovení a tím samým k vyloučení jakýchkoliv možných úvah ve směru další jeho interpretace, uvedené právě na místě druhém.

Takto zjednodušený přístup k výkladu zmíněného ustanovení TOPOZ lze jen těžko akceptovat. Vyloučena zcela „ze hry“ by tak patrně mohla být, pro povahu věci, právě ustanovení o omylu (§ 18 a 19 TrZ), což by zřejmě vedlo k jedinému závěru: omyl, tj. ani skutkový, ani právní, jak s ním počítá trestní zákoník, se v případě zkoumání trestní odpovědnosti právnické osoby nebude (protože nemůže) brát vůbec v potaz, stejně jako např. výše uvedený § 26 TrZ. Jinak řečeno, i kdyby byl *de facto* takový omyl zjištěn, zejm. omluvitelný omyl právní, jeho dopady *de iure* na trestní odpovědnost právnické osoby by byly shledány jako *irelevantní*. Zejména z hlediska zásady subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2 TrZ)[19] by se jednalo o závěr přinejmenším problematický.

Z evidentního faktu, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zvláštní *primární* úpravu omylů neobsahuje, plyne tedy

18) Hl. II., Díl 1. TrZ.

19) Ustanovení § 12 odst. 2 TrZ zní: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“

především potřeba *subsidiárního* použití trestního zákoníku i v takovýchto případech. Otázkou k řešení však zůstává, zda aplikace jeho odpovídajících ustanovení nebude právě z povahy věci bez dalšího vyloučena, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, resp. zda nebude namístě alespoň jejich modifikace právě pro účely posouzení omylu právnické osoby jakožto pachatele trestného činu?

Z důvodů vysvětlených výše bychom tedy, alespoň hypoteticky, měli jít právě cestou *modifikované aplikace trestního zákoníku*, konkrétně jeho ustanovení § 18 a 19, na situace, kdy právnická osoba jakožto pachatel trestného činu jednala v některém z omylů upravených v citovaných zákonných ustanoveních.[20)]

Vazba omylu fyzického pachatele na *vědomostní* složku *zavinění* a její důsledky ve smyslu § 18 a 19 TrZ

Z povahy omylu samotného plyne, že se jeho podstata[21)] a formy dotýkají *vědomostní*, resp. představové *složky zavinění fyzického* pachatele.

V závislosti na tom, o jakou formu omylu půjde, zda negativní, či pozitivní, v kombinaci s omylem skutkovým a právním, stran otázek viny nebo trestních sankcí, vypadá i trestní odpovědnost pachatele, popř. jeho neodpovědnost, resp. míra jeho trestního postihu.

Jinak řečeno, jakýmsi „svorníkem“ mezi subjektivní trestní odpovědností fyzického pachatele, tj. za *zavinění*, na straně jedné, a jeho *omylem*, to na straně druhé, je ona *vědomostní,* představová složka zavinění, tzn. *vědění* fyzického pachatele.

Vazba omylu právnické osoby na *přičitatelnost* jako základ kvazizavinění a její význam ve smyslu § 8 odst. 1, 2 TOPOZ

Výše bylo řečeno, že *kvazizavinění* právnické osoby vychází, resp. zakládá se na *přičitatelnosti* jednání *fyzické* osoby naplňujícího znaky skutkové podstaty příslušného trestného činu osobě *právnické*, za splnění podmínek uvedených v § 8 odst. 1, 2 a 4 písm. d) TOPOZ.

Podobně jako u fyzického pachatele mezi „zaviněním“ a „omylem“, bychom měli teoreticky i v případě, je-li pachatelem právnická osoba, hledat souvislost mezi jejím *kvazizaviněním*, resp. *přičitatelností* a *omylem.* Lépe řečeno, poukázat na odpovídající složku přičitatelnosti (jako základu kvazizavinění), kterážto složka by měla být oním „svorníkem“ tentokrát, tzn. při

20) Zejména ust. § 19 TrZ o negativním právním omylu ve spojení s některými trestnými činy podle HI. V. zvláštní části TrZ (jmenovitě uvedenými v § 7 TOPOZ) by mohlo dojít konkrétního užití.

21) Omyl v nejobecnějším významu tohoto slova spočívá v rozporu, neshodě mezi subjektivní a objektivní realitou. Srov. GÖSSEL, K. H. Über die Bedeutung des Irrtums im Strafrecht. Berlin : Duncker & Humblot, 1974, s. 7, 9, 31. BOJARSKI, M., GIEZEK, J., SIENKIEWICZ, Z. Prawo karne materialne. Cześć ogólna i szczególna. Wyd. 2. Warzsawa: Wyd. Praw. LexisNexis Sp. z o. o., 2006, s. 168 a násl.

zkoumání vztahu kvazizavinění právnické osoby a jejího omylu. A tedy zjistit, zda takovýto „svorník“ má vůbec co společného s podstatou omylu pachatele trestného činu, bude-li jím právnická osoba.

„Přičitatelnost“ jako pojem funkční v kontextu trestní odpovědnosti právnické osoby, tedy ve smyslu § 8 odst. 1, a zejména odst. 2 a 4 písm. d) TOPOZ, vyžaduje, jak již uvedeno, jako své předpoklady, a v tom smyslu složky:

- spáchání *trestného činu,* resp. *činu jinak trestného* ve smyslu trestního zákoníku a uvedeného v § 7 TOPOZ, jestliže byl spáchán:
- jednáním *orgánů* nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
- jednáním *zaměstnance* uvedeného v odstavci 1 písm. d) na podkladě:

rozhodnutí, schválení nebo *pokynu* orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) *neprovedly* taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo *neučinily* nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Zmíněné předpoklady přičitatelnosti spočívají, jak vidno, v *jednání* (konání či opomenutí) vyjmenovaných kategorií orgánů právnické osoby nebo určitých fyzických osob či zaměstnanců na určité pozici v právnické osobě. Zásadní je též to, že zmíněné fyzické osoby svým jednáním musí naplnit znaky skutkové podstaty některého z taxativně vyjmenovaných *trestných činů podle* TrZ, jak žádá § 7 a § 8 odst. 2 TOPOZ, anebo *činu jinak trestného* ve smyslu § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ.

Vzhledem právě k takovéto konstrukci přičítání, potažmo kvazizavinění obsažené v § 8 odst. 2 TOPOZ je *primární* otázkou, resp. předpokladem trestní odpovědnosti právnické osoby, zda se dopustil některého trestného činu (§ 7 TOPOZ) *fyzický* jedinec (§ 8 odst. 1, 2 TOPOZ), tedy zda jej spáchal striktně v intencích individuálního trestního práva hmotného. Je-li toto splněno, teprve pak lze takový trestný čin přičítat právnické osobě, přičemž jednání fyzického subjektu za ni je jednáním a tedy i trestným činem přímo samotné právnické osoby, což umožňuje ji jako takovou sankcionovat, nikoliv tedy jen onu osobu fyzickou. *Sekundárně* pak platí spáchání aspoň činu jinak trestného, jak předpokládá § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ.

Jde-li o kolektivní orgán právnické osoby [§ 8 odst. 1 písm. a) TOPOZ], výše uvedené platí v tom smyslu, že i za něj, resp. v jeho rámci musí jednat fyzický jedinec či jedinci (členové).

Bude-li fyzický pachatel jednat např. ve skutkovém omylu *pozitivním* (§ 18 odst. 2, 3 TrZ), anebo v právním omylu *negativním neomluvitelném* (§ 19 odst. 2 TrZ), trestného činu se dopustí a ten jako takový bude možné přičítat i právnické osobě jako kvazizaviněný.

Zákonná konstrukce kvazizavinění právnické osoby vycházející z přičitatelnosti trestného činu fyzické osoby požadované kategorie osobě právnické, vůči níž je tento fyzický pachatel v zákonem požadovaném vztahu, tak ve skutečnosti „vrací" posuzování otázky omylu právnické osoby původně z trestního práva kolektivního *primárně* do individuálního trestního práva hmotného.

S tímto konstatováním jsou v souladu ustanovení § 8 odst. 3 TOPOZ *(zásada osamostatnění trestní odpovědnosti právnické osoby),* jakož i § 9 odst. 3 věta první TOPOZ *(zásada souběžné trestní odpovědnosti kolektivní a individuální).*

Obě uvedené zásady trestního práva kolektivního rovněž vyžadují *primární* trestní odpovědnost podle individuálního trestního práva hmotného některé z fyzických osob příslušné kategorie (jak je vymezuje TOPOZ).

Pokud však této primární odpovědnosti není, lze přesto uvažovat i o trestní odpovědnosti právnické osoby samotné, rovněž v plném rozsahu; § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ.

Srovnejme uvedené s tím, co v tomto ohledu nabízí rakouská právní úprava[22)] a teorie.[23)]

Předně již v § 1 odst. 1 VbVG se nabízí definice trestného činu ve smyslu tohoto zákona, tj. trestného činu právnické osoby: „ … *Trestným činem* ve smyslu tohoto zákona je *jednání* podle spolkového nebo zemského zákona *postižené (ohrožené) soudním trestem; kurzíva V. K.* …" Je zřejmé, že jen trestné činy fyzických osob lze postihovat (ohrožovat) soudním trestem, nikoliv pak jejich činy jinak trestné. Citovaný komentář a učebnice v podstatě shodně k tomu poznamenávají, že „jednání postižené soudním trestem" („mit gerichtlicher Strafe bedrohte Handlung") neboli „činy soudně trestné", resp. „trestné činy" zahrnují činy spáchané konáním i opomenutím, dále též ve smyslu trestního zákoníku delikty úmyslné a nedbalostní, jakož i ostatní formy soudně trestného činu, např. pokus apod.[24)] O činu jinak trestném, jehož

22) Verbandsverantwortlichkeitsgesetz (dále i „VbVG") BGBl I 2005/151. Strafgestzbuch (dále i „StGB") Bundesgesetz vom 23. Jäner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedfrohten Handlungen, Kodex Strafrecht 2008/09, 29. Aufl., Stand 1. 9. 2008

23) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006. („Kommentar"/"komentář"). STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006. („Lehrbuch"/„učebnice").

24) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 25. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 55.

pachatelem by v tomto kontextu mohla být rovněž fyzická osoba však žádná zmínka.

Pojmem „trestný čin“ použitým v návětí § 3 odst. 1 VbVG rozumí citovaný komentář „ … trestný čin, který musí spáchat *fyzická osoba* …; *kurzíva V. K.*“[25] Učebnice za první kritérium přičítání trestného činu právnické osobě považuje „ … souvislost mezi trestným činem fyzické osoby (tzv. Anlasstat) a zájmy osoby právnické …; kurzíva V. K.“ [26] Čin spáchaný fyzickou osobou individuálně trestně neodpovědnou, tedy „čin jinak trestný“, se tu rovněž nezmiňuje.

Podle § 3 odst. 2 VbVG za *trestné činy* nositele rozhodovací pravomoci (Entscheidungsträger, ve zkratce „manažer“) odpovídá právnická osoba jen, jestliže tento manažer jako takový spáchal čin *protiprávně* a *zaviněně*; *kurzíva V. K.* Komentář i učebnice v té souvislosti zdůrazňují, že „ … právnická osoba ručí za tentýž delikt jako nositel rozhodovací pravomoci … Předpokladem toho je, že nositel rozhodovací pravomoci spáchal podle materiálního práva trestný čin (kurzíva V. K., trestné jednání; strafbare Tat). Zákon výslovně zmiňuje protiprávní a zaviněný charakter spáchaného činu, odhlíží však od ostatních kritérií, především … od (promlčení trestnosti, ustoupení od pokusu, od účinné lítosti …), které, pokud jsou dány u fyzické osoby (pachatele), budou též uplatněny ve prospěch právnické osoby.“[27] Také z výše uvedených citací evidentně plyne, že onen „Anlasstat“ (trestní odpovědnost právnické osoby „podněcující čin“ spáchaný osobou fyzickou) může být jen trestný čin fyzického pachatele, v tomto případě „manažera“, a že tedy nestačí pouze jeho „čin jinak trestný“.

Ve smyslu § 3 odst. 3 VbVG pak za *trestné činy* zaměstnance (Mitarbeiter) je právnická osoba odpovědná, jestliže zaměstnanec protiprávně realizoval stav věci, který odpovídá zákonné skutkové podstatě … dále se za tam uvedených okolností vyžaduje *úmyslné* nebo nedbalostní jednání takovéhoto zaměstnance; *kurzíva V. K.* Shodně, jak citovaný komentář, tak i učebnice, k tomu poznamenávají: „Přiměřeně zde platí, co již uvedeno u nositele rozhodovací pravomoci (§ 3 odst. 2 VbVG). … Na rozdíl od něj však u zaměstnanců nezáleží na tom, aby bylo podle materiálního práva spácháno trestné jednání (trestný čin). Stačí, když tímto jednáním (zaměstnanec) uskuteční protiprávně stav věci, který odpovídá zákonné skutkové podstatě (Tatbild). Musí být tedy naplněna skutková podstata deliktu a nesmí tu být žádné ospravedlňující důvody … Bez významu pro ručení právnické osoby je naproti tomu, zda

25) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 44.

26) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 58.

27) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 57. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 65.

zaměstnanec jednal také zaviněně. Trestný čin nevyžaduje výslovně všechny hmotně právní znaky trestnosti (jinak je tomu u „manažerů“, kde tomu tak být musí). Otázky zavinění budou zkoumány jen v rámci kontroly zaměstnanců a tím přesunuty na úroveň organizačního zavinění manažerů.“[28)]

Jedině pro tyto případy připouští rakouská právní úprava jako „Anlasstat“ i „čin jinak trestný“, protože konkrétně nezaviněný, o kterýžto problém nám tu jde. V podstatě stejně vidí danou otázku i další rakouští autoři.[29)]

Konečně v odst. 4 § 3 VbVG se nevylučuje souběžná trestní odpovědnost právnické osoby a nositele rozhodovací pravomoci nebo zaměstnance pro tentýž čin, což rovněž předpokládá individuální trestní odpovědnost. S tímto konstatováním zřejmě není v rozporu, jestliže u zaměstnanců připouští rakouská úprava jako „Anlasstat“ i jen „čin jinak trestný“.

Z výše uvedeného se tedy podává, že i v rakouském právním prostředí musí být v případě trestní odpovědnosti právnické osoby „podněcujícím činem“ (Anlasstat) zásadně trestný čin, nejde-li o zákonem výslovně připuštěnou výjimku u zaměstnanců. V jejich případě stačí i pouhý „čin jinak trestný“.

Podle českého TOPOZ rovněž pak platí, že jako „podněcující čin“ přichází v úvahu, též „čin jinak trestný“, což vyjadřuje dikce § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ.

Za splnění uvedeného předpoklad to má za následek dvojí přístup k posuzování omylu právnické osoby jako pachatele trestného činu, pokud by za ni jednala fyzická osoba.

První přístup by byl předurčen faktem, že „podněcující čin“ je *trestným činem.*

Zdali tu trestní odpovědnost právnické osoby je, či není, to bude záviset právě už na posouzení případného omylu fyzické osoby jednající za osobu právnickou, tedy ne jinak než v intencích § 18 a 19 TrZ. Zmíněná ustanovení základního pramene *individuálního* trestního práva hmotného budou právě z výše uvedených důvodů aplikována *přímo*, bez potřeby jakékoliv modifikace pro účely *kolektivního* trestního práva hmotného, k níž by sváděla paralela dvojic pojmů: „zavinění“ - „omyl“ (fyzické osoby) a jejich modifikovaná podoba: „kvazizavinění (přičitatelnost)“ - „omyl“ (právnické osoby).

Druhý přístup by byl předurčen naproti tomu faktem, že „podněcující čin“ je *činem jinak trestným.*

28) STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 64. STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006, s. 70, 71.

29) SEILER, S. Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Grundlagen un d Lehre von der Straftat. 2. überarb. Aufl. Wien: WUV Universitätsverlag, 2011, s. 42. STÄRKER, L. Unternehmensstrafrecht / Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Verlag Österreich, 2007, s. 98, 99, 454.

Za této podmínky, přípustné výlučně jen ve smyslu § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ, se nebude posuzování omylu právnické osoby odvíjet od omylu osoby fyzické (coby pachatele trestného činu), která jedná za právnickou v intencích § 8 odst. 1, 2 TOPOZ, nýbrž se takový omyl bude posuzovat *přímo* ve vztahu k osobě právnické. Stane se tak s oporou o příslušná ustanovení trestního zákoníku. Jednoduše proto, že fyzický pachatel činu jinak trestného jako „podněcujícího činu" sám v omylu jednat schopen nebude; konkrétně v případě jeho plné nezaviněné nepříčetnosti. Opřeme-li se zrovna o naposledy uvedený příklad nepříčetného zaměstnance právnické osoby, potom by posuzování jejího omylu mělo vycházet přímo z kritérií uvedených v § 8 odst. 2 písm. b) TOPOZ. Konkrétně řečeno, pokud by se zjistilo, že např. orgány právnické osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnance, tudíž jim stav jeho nepříčetnosti unikl, resp. nebyl znám, šlo by o omyl skutkový negativní, tj. s důsledky předpokládanými v § 18 odst. 1 TrZ. Za těchto okolností nepříčetným zaměstnancem spáchaný čin jinak trestný např. podle § 293 TrZ (poškození a ohrožení životního prostředí) nebude základem trestní odpovědnosti ani právnické osoby, jejíž nepříčetný zaměstnanec takto jednal, bude-li ve vztahu k jeho nepříčetnosti dána maximálně nevědomá nedbalost zmíněných orgánů právnické osoby (tj. fyzických osob), která ovšem k naplnění subjektivní stránky uvedeného trestného činu nestačí. Samozřejmě, že se uplatní trestní odpovědnost takové právnické osoby za nedbalostní formu zmíněného trestného činu (§ 294 TrZ), neboť i jeho se dopustí vzpomínané orgány.

Bylo by možné konstruovat další případy, které možná v budoucnu přinese sama trestní praxe. Tak např. zmíněný zaměstnanec, avšak duševně způsobilý, bude sám jednat v negativním skutkovém omylu, který vyloučí jeho úmysl a vědomou nedbalost. V takovémto případě bude zapotřebí opět zkoumat, zda orgány právnické osoby provedly či neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu činnosti zaměstnance, tedy proto, aby jeho skutkový omyl vyloučily. Trestní odpovědnost za nedbalost, jako v případě předešlém, by zde opět vyloučena nebyla.

Z obou výše popsaných přístupů (Anlasstat = trestný čin; Anlasstat = čin jinak trestný), vyplývají naprosto *identické* závěry pro trestní odpovědnost, popř. neodpovědnost právnické osoby v případech zatížených jejím omylem. To je podstatné zjištění, které by dávalo za pravdu i výkladu § 8 odst. 3, 4 písm. d) TOPOZ v důvodové zprávě.

Závěr

V prvé řadě platí, že není-li ve smyslu *individuálního* trestního práva hmotného perfektního trestného činu fyzické osoby, jak jsou taxativně vyjmenovány v § 7 TOPOZ a jak požaduje stávající dikce § 8 odst. 2 TOPOZ, není ani trestného činu, jehož pachatelem by byla právnická osoba, a tudíž ani její trestní odpovědnosti ve smyslu *kolektivního* trestního práva hmotného. Chybí totiž základní podmínka přičitatelnosti, tzn. trestný čin fyzické osoby. Jinak vyjádřeno, trestní odpovědnost právnické osoby bezpodmínečně vyžaduje, aby tu byla *primárně* trestní odpovědnost některé z fyzických osob požadované kategorie ve smyslu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, včetně jejího případného omylu posuzovaného *přímo* podle trestního zákoníku.

Stejný závěr ovšem platí i v případech, kdy ve smyslu *individuálního* trestního práva hmotného perfektní trestný čin fyzické osoby absentuje. To znamená, jestliže se taková osoba ve smyslu § 8 odst. 4 písm. d) TOPOZ dopouští aspoň *činu jinak trestného,* zejm. pro nedostatek způsobilého subjektu trestného činu a/či zavinění.

Jakékoliv hypoteticky shora uvažované *modifikace aplikace trestního zákoníku* v souvislosti s omylem právnické osoby jakožto pachatele trestného činu a s ohledem na jejich specifika proto potřebné *nejsou.*

A onen předpokládaný „svorník“ mezi kvazizaviněním právnické osoby a jejím omylem zapotřebí hledat rovněž *nebude.*

Seznam použité literatury:

- BOHUSLAV, L. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. Kriminalistika, 2011, č. 3, s. 161 a násl.
- BOJARSKI, M., GIEZEK, J., SIENKIEWICZ, Z. Prawo karne materialne. Cześć ogólna i szczególna. Wyd. 2. Warzsawa: Wyd. Praw. LexisNexis Sp. z o. o., 2006
- FENYK, J. Základy trestní odpovědnosti a nedostatek trestnosti činu právnických osob. Právní následky trestného činu právnické osoby. In Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 433-460, s. 725-734
- GÖSSEL, K. H. Über die Bedeutung des Irrtums im Strafrecht. Berlin : Duncker & Humblot, 1974

- GIBALOVÁ, D. Aplikace trestní odpovědnosti právnických osob ve Francii. Trestněprávní revue, 2011, č. 5, s. 137 a násl.
- HOTTER, M. (Hrsg.) Unternehmensstrafrecht – eine Praxisanleitung. Wien. Graz: NWV, 2010, 254 s.
- JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007
- KLOUČEK, Z., TOPINKA, P. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob z pohledu jeho sociálních souvislostí. Trestněprávní revue, 2011, č. 10, s. 294 a násl.
- KRATOCHVÍL, V. Aktuelle Tendenzen des tschechischen Strafrechts und des Strafprozessrechts. In Strafrechtliche Probleme der Gegenwart. Schriftenreihe des Bundesministeriums für Justiz 103, 28, Strafrechtliches Seminar Ottenstein. Wien : Bundesministerium für Justiz, 2000. s. 75 a násl.
- KRATOCHVÍL, V. Přelomové problémy trestního práva hmotného (vybrané problémy v České republice). In Romža, S. (věd. red.) Trestné právo na prahu 3. tisícročia. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 15. - 16. 5. 2003. Košice: UPJŠ Košice, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, 2003, s. 16 a násl.
- KRATOCHVÍL, V., LÖFF, M. (Hrsg.) Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen. Rechtsvergleichende wissenschaftliche Tagung Österreich – Tschechische Republik. Juridicum Wien, 13. 9. 2002. Brno : Masarykova univerzita v Brně, AUMBI, 2003, č. 272
- KRATOCHVÍL, V. Zákaz dvojího potrestání na pomezí trestní odpovědnosti právnických a fyzických osob (evropské, rakouské a české pohledy). In Neckář, J., Radvan, M., Sehnálek, D., Valdhans, J. (eds. of collection of abstracts) Days of law /Dny práva/. Brno: Masaryk University, Fakulty of law, 2008, s. 1733-1740
- KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009
- KRATOCHVÍL, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue, 2011, č. 9, s. 249 a násl.
- MUSIL, J. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. In Musil, J., Vanduchová, M. (red.) Pocta Otovi Novotnému. Praha, Codex 1998, s. 76 a násl.
- MUSIL, J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? In Kuchta, J. (red.) Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z konference. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2000, AUMBI, No 246, s. 166 a násl.
- MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. 2001, roč. 6, č. 3, s. 6 a násl.

- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010
- POKORNÁ, J. Právnické osoby v evropském právu. In: Urbanská, G., Dobrovolná, E. Rozbora, M. (red.), Janků, M., Hulla, P. (rec.) Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profersií. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2011, s. 25 a násl.
- SEILER, S. Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Grundlagen un d Lehre von der Straftat. 2. überarb. Aufl. Wien: WUV Universitätsverlag, 2011, 306 s.
- STÄRKER, L. Unternehmensstrafrecht / Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Verlag Österreich, 2007, 460 s.
- STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Ein Lehrbuch. Wien: Linde Verlag, 2006
- STEININGER, E. Verbandsverantwortlichkeitsgesetz. Kommentar. Wien: Linde Verlag, 2006
- ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob. In Kuchta, J. (red.) Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z konference. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2000, AUMBI, No 246, s. 197 a násl.
- ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 – 421. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010
- ŠÁMAL, P. K některým obecným otázkám trestní odpovědnosti právnických osob. In Vanduchová, M., Hořák, J. a kol. autorů. Na křižovatkách práva. Vydání 1. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 255 a násl.
- VONDRUŠKA, F. K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Právní rozhledy, 2011, č. 13, s. 464 a násl.
- ZÁHORA, J., KERT, R. (ed.) HÖPFEL, F., MATHERN, V. (rec.) Trestná zodpovednosť právnických osób. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 12. novembra 2009. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von juristischen Personen. Tagungsband zur Internationalen Konferenz am 12. November 2009. 1. vyd., Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Universität Wien, EUROKÓDEX, 2009
- ZÁHORA, J. Ukladanie trestných sankcií právnickým osobám v Slovenskej republike. Kriminalistika, 2010, č. 4, s. 291 a násl.

Prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.
Katedra trestního práva
Právnická fakulta - Masarykova univerzita

Jozef Madliak

Úvahy o pojme a účele trestu

Trest je najostrejším z prostriedkov štátneho donútenia, ktoré používa štát pri plnení svojich funkcií; je nástrojom štátu na ochranu spoločnosti a občanov pred trestnými činmi. Preto je trest popri trestnom čine (v širšom zmysle) druhým najzákladnejším pojmom trestného práva[1]. Štát totiž hrozbou trestom, jeho ukladaním a výkonom poskytuje ochranu základným právnym hodnotám. Sankciami podľa Trestného zákona sú tresty a ochranné opatrenia, ktoré sú právnym následkom spáchania trestného činu alebo činu inak trestného. Obidva druhy sankcií majú rovnaký význam a to chrániť spoločenské vzťahy pred najnebezpečnejšími protispoločenskými konaniami. Vzhľadom na uvedené je preto potrebné pojem trestu veľmi presne vymedziť.

Trestný zákon v § 31 ods. 2 definuje trest ako ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchateľovi len súd podľa Trestného zákona za spáchaný trestný čin.

Predovšetkým je teda potrebné si uvedomiť, že trest je možné uložiť len za trestný čin – je teda právnym následkom trestného činu (sankciou).

Trest možno uložiť len fyzickej osobe, ktorá trestný čin spáchala (páchateľovi); zodpovednosť inej osoby prichádza v slovenskom trestnom práve do úvahy len vtedy, ak má aj jej konanie všetky známky trestného činu alebo účasti na ňom, vrátane zavinenia. Slovenské trestné právo nepripúšťa kolektívnu trestnú zodpovednosť za trestné činy inej osoby[2], ani trestnú zodpovednosť právnických osôb[3].

1) Sauer, W.: Grundlagen des Strafrechts, Berlin-Lepizig 1921, s. 69 (W. Sauer ho na tomto mieste definuje ako špecifický znak trestného práva – pozn. autora)
2) Napr. trestný zákonník (Strafgesetzbuch) nacistického Nemecka.
3) Trestnú zodpovednosť právnických osôb pripúšťajú trestné zákonníky niektorých štátov v USA, v Európe napr. francúzsky trestný zákonník (Code pénal) – pozn. autora; podrobnejšie pozri aj Madliak, J. – Madliak, A.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti, ATOM computers, Košice 2000, s. 171 a nasl.

Najcharakteristickejším, základným a nevyhnutným znakom trestu je, že sa ním pôsobí konkrétnej osobe určitá ujma, pričom táto ujma obsiahnutá v treste má podľa možnosti postihovať výlučne páchateľa trestného činu (tzv. zásada personality trestov)[4], čo je priamo vyjadrené aj v § 34 ods. 3 Tr. zák., podľa ktorého má trest postihovať iba páchateľa, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby. Keďže sa nedá vylúčiť, že trest nepriamo postihne aj osoby iné, hoci ujma je smerovaná na páchateľa trestného činu (napr. morálna, citová a majetková ujma postihujúca členov rodiny alebo domácnosti odsúdeného); súčasná právna úprava sa snaží tieto nežiadúce účinky aspoň zmierniť.[5] Ujma spočíva v citeľných zásahoch do občianskych práv (napr. ujma na majetku, na slobode), pričom ide o ujmu zámernú[6], ktorej spôsobenie páchateľovi bolo zámerom zákonodarcu. Hrozba takouto ujmou obsiahnutá v Trestnom zákone, ukladanie a výkon trestov preto majú odvracať páchateľov, ako aj ostatných členov spoločnosti, od páchania trestných činov, čím sa trest zároveň líši od ochranných opatrení a od občianskoprávneho[7] inštitútu náhrady škody. Slovenské trestné právo spočíva na zásadách demokracie a humanizmu, vychádza zo zásady, že trestná represia má byť rozumná a má pôsobiť ujmu len vtedy, ak si to vyžaduje dosiahnutie účelu trestu. Predovšetkým nesmie ujma spôsobená trestom prevyšovať potrebu ochrany spoločnosti a pokiaľ to je možné, mali by byť v súlade s celoeurópskymi trendmi v trestnom práve všade, kde to je možné, použité miesto trestov také opatrenia, ktoré nie sú spojené so stratou slobody.[8] Zároveň Ústava (čl. 16 ods. 2) i Listina (čl. 7 ods. 2) a medzinárodné dokumenty o ľudských právach, ktorými je Slovenská republika viazaná, zakazujú kruté, neľudské alebo ponižujúce tresty a zároveň nesmie byť výkonom trestu znížená ľudská dôstojnosť.

Trest ako opatrenie štátneho donútenia môžu v mene Slovenskej republiky ukladať jedine súdy[9] (čl. 50 ods. 1 Ústavy, čl. 40 ods. 1 Listiny, § 31 ods. 2 Tr. zák.), a to na záver trestného konania. Iné opatrenia, hoci v sebe môžu obsahovať i prvok ujmy (napr. pokuty), ukladajú v osobitných konaniach orgány na to určené osobitnými zákonmi, napr. poriadkové pokuty ukladané

4) Chauveau, A. – Hélie, F.: Théorie du Code pénal, 1887-1908, s. 93; Constatnt, J.: Traité élementaire de droit pénal., II., Liége 1965, s. 623; v československej literatúre napr.: Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, ACADEMIA Praha 1979, s. 13

5) Napr. povolenie odloženia výkonu peňažného trestu alebo jeho vykonanie po splátkach (§ 56 ods. 3 Tr.zák., § 430 Tr. por.), resp. upustenie od výkonu peňažného trestu alebo jeho zvyšku (§ 432 Tr. por.).

6) Rovnako Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, ACADEMIA Praha 1979, s. 13

7) Pojem "občianskoprávny" je tu použitý v širšom zmysle a zahŕňa i oblasť obchodného a pracovného práva – pozn. autora.

8) Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, 3. vyd., CODEX Praha 1997, s. 196

9) Za súčasného právneho stavu, kedy je na Slovensku tzv. jednotná sústava súdov, plnia funkciu trestných súdov trestné senáty všeobecných súdov – pozn. autora.

v konaní pred súdmi, pokuty ukladané správnymi orgánmi (napr. obvodné úrady, obecná polícia, Policajný zbor), disciplinárne tresty a pod. Trestami nie sú ani iné opatrenia ukladané správnymi orgánmi podľa § 11 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v platnom znení (napr. zhabanie veci, zákaz činnosti), hoci majú v podstate rovnaký obsah ako tresty ukladané súdmi v trestnom konaní.

Trest zároveň vyjadruje negatívne hodnotenie páchateľa a jeho činu, ale aj morálne odsúdenie páchateľa spoločnosťou (§ 34 ods. 1 Tr. zák.) Zákon stanovením systému trestov a zásadami ich ukladania vyjadruje svoj názor na stupeň morálneho narušenia páchateľa konkrétneho trestného činu.

Ochranné opatrenie na rozdiel od trestu neobsahuje negatívne hodnotenie páchateľa a jeho činu, neodsudzuje páchateľa a ujma, ktorá je ním spôsobená na osobnej slobode alebo majetku odsúdeného alebo inej osoby ukladá súd len v záujme ochrany spoločnosti pred trestnými činmi alebo činmi inak trestnými.

Záverom je teda trest v slovenskom trestnom práve možné charakterizovať ako opatrenie štátneho donútenia, ukladané v mene štátu na to určenými súdmi v trestnom konaní, ktorým sa páchateľovi pôsobí určitá ujma za spáchanie trestného činu a zároveň sa ním vyslovuje i spoločenské odsúdenie trestného činu a jeho páchateľa.

Vymedzenie pojmu "účel trestu" patrí v trestnoprávnej teórii i praxi medzi najzákladnejšie a najdôležitejšie problémy trestného práva. Táto otázka svojím významom presahuje oblasť bádania právnikov, kriminológov a kriminalistov a v priebehu vývoja spoločnosti sa ňou zaoberal i celý rad filozofov, teológov, pedagógov a etikov.

Učebnice a systematické spracovania a prehľady dejín trestného práva bežne rozlišujú teórie absolútne, relatívne a zmiešané.[10)] Ich základný rozdiel je v rozdielnom chápaní štátu a práva – buď v racionalistickom, alebo v teologickom.

Absolútne teórie nespájajú s ukladaním trestu žiadne ďalšie úlohy, pretože trest je účelom sám o sebe – je spravodlivou odplatou[11)]. Medzi absolútne teórie patria najmä teórie teologické, podľa ktorých je trest prejavom Božej vôle (vykúpením za hriech) a ďalej predovšetkým teórie nemeckých idealistických filozofov I. Kanta (1724 – 1804) a G. W. F. Hegla (1770 – 1831).

10) Holzendorf, L. (Hrsg.): Handbuch des deutschen Strafrechts in Einzelbeiträgen I, Berlin 1971, Čič, M. a kol.: Československé trestné právo, Bratislava 1983, s. 191, Hencovská, M. – Madliak, J.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, Košice 1991, s. 101-102.

11) Latinsky "punitur quia peccatum est" – trestá sa, pretože bolo spáchané zlo.

Podľa Kanta je trest kategorickým imperatívom[12)] a je účelom sám o sebe a preto ho nie je možné odôvodniť nejakými pre spoločnosť prospešnými alebo užitočnými účelmi. Ďalej Kant vo svojich dielach tvrdí, že účelom trestu je uskutočňovanie spravodlivosti potrebné na to, aby štát mohol existovať. Podľa Kanta, ak by nebolo spravodlivosti, nemalo by zmysel, aby ľudia vôbec žili na zemi a preto, keby sa ľudská spoločnosť so súhlasom všetkých svojich členov rozišla, musel by byť popravený posledný vrah držaný vo väzení. I napriek tomuto postoju však Kant v diele "Metafyzika mravov v dvoch častiach"[13)] (Die Metaphysik der Sitten in zwei Teilen) z roku 1797, ktoré už ale spadá do jeho pokritického obdobia, uvádza aj istý prvok účelnosti trestu – človek musí byť podľa tohoto citátu najprv uznaný vinným, než sa bude myslieť na to, aby z trestu, [ktorý mu bol uložený,] mohol byť pre neho alebo jeho spoluobčanov nejaký prospech.[14)]

Rovnako ako Kant aj Hegel zastáva absolútnu teóriu o účele trestu, keď vyvodzuje nevyhnutnosť trestania a trestu z požiadavky správneho vytvorenia úsudkov. Podľa neho je trest negáciou negácie práva, teda jeho obnovením. Z filozofického hľadiska ide vlastne o aplikáciu triády téza (právo) – antitéza (zločin – negácia práva) – syntéza (trest – obnovenie práva). Vzhľadom na posledný vyššie uvedený Kantov výrok sa však najmä v nemeckej teórii konca 19. a začiatku 20. storočia objavujú názory, že i takýto typický príklad absolútnej teórie o účele trestu je potrebné, najmä pokiaľ ide o odplatný charakter trestu, chápať účelovo, napr. ako nutný výraz ľudského pudu sebazáchovy, nakoľko v opačnom prípade by sa uplatnila svojpomoc.[15)]

Absolútne teórie boli vzápätí na to vystriedané teóriami relatívnymi a zmiešanými, ktoré trestu prikladali určité praktické, pre spoločnosť dôležité úlohy[16)]. Ich autori a prívrženci vychádzajú z teórie kauzality (príčinnosti) a v treste odmietali vidieť prvok odplaty. Tieto teórie boli do značnej miery ovplyvnené humanistickými zásadami osvietenstva.

12) Kant definuje svoj kategorický imperatív v diele Kritika čistého rozumu (1781), ktoré je medzníkom medzi jeho nekritickým a kritickým obdobím, takto: "Konaj tak, aby maxima tvojej vôle vždy mohla byť zároveň princípom všeobecného zákonodarstva." – cit. podľa Kiczko, L. – Marcelli, M. – Waldschuetz, E. – Zigo, M.: Dejiny filozofie, Bratislava 1996, s. 87; Kategorický imperatív je zároveň, na rozdiel od hypotetického imperatívu, praktického zákona, maximy, praktického rozumu a teoretického rozumu nepodmienečne všeobecne platným, pričom všeobecným mravným zákonom (kategorickým imperatívom) sa síce riadiť nemusíme, ale máme – pozri Stoerig, H. J.: Malé dějiny filosofie, Karmelitánské nakladatelství, Kostelné Vydří 2000, s. 310-311

13) Dve časti Metafyziky mravov sú podľa Kanta Metafyzické základy náuky o práve a Metafyzické základy náuky o cnosti – pozn. autora.; pozri aj Stoerig, H. J.: Malé dějiny filosofie, Karmelitánské nakladatelství, Kostelné Vydří 2000, s. 320

14) Kant, I.: Metaphysik der Sitten. In: Sämtliche Werke, Bd. V., Leipzig 1922, s. 455

15) Schmidt, A.: Aufgaben der Strafrechtspflege, Leipzig 1895, s. 31; Merkel, A.: Gesammelte Abhandlungen aus dem Gebiet der allgemeinen Rechtslehre und des Strafrechts, Bd. II, Strassbourgh 1899, s. 686 a nasl.; von Hippel, R.: Lehrbuch des Strafrechts, Leipzig 1932, s. 61

16) Latinsky "punitur, ne peccetur" – trestá sa, aby nebolo spáchané zlo – pozn. autora.

H. Grotius (1583 – 1645) vychádzajúc z Platónových myšlienok o preventívnom pôsobení trestov však už v 17. storočí hlásal, že trest nemôže byť iba odplatou, nakoľko príroda nedovoľuje, aby človek bytosti podobnej sebe spôsoboval zlo za iným účelom než za účelom dobra; podobne aj C. Beccaria, ktorý vo svojej knihe "O zločinoch a trestoch" (Dei delitti e delle pene) v roku 1764 načrtol program reforiem vtedajšieho trestného práva. Najvýznamnejšie miesto medzi relatívnymi teóriami však zaujala teória psychologického donútenia P. J. A. von Feuerbacha (1775 – 1833), ktorá už jasne rozlišovala medzi generálnou a špeciálnou prevenciou. Feuerbach v tejto súvislosti spájal generálnu prevenciu s hrozbou trestom a staval ju do centra svojho systému. Hrozba trestom mala vyvolať generálnu prevenciu psychologickým donútením, pričom aplikácia trestu má každému len zdôrazniť, že hrozba je skutočne mienená vážne. Feuerbach ako prvý vyzdvihol požiadavku (zásadu) spravodlivosti trestu, ktorá je dodnes jedným z hlavných pilierov všetkých demokratických systémov a tým výrazne ovplyvnil trestné zákonodarstvo 19. storočia, predovšetkým bavorský trestný zákonník z roku 1813, ktorý bol na svoju dobu práve v časti venovanej trestom mimoriadne pokrokový.

Teóriu prevencie veľmi podrobne rozpracoval vo svojom "Marburskom programe" z roku 1882 F. von Liszt (1851 - 1919), podľa ktorého je myšlienka účelu vlastným nositeľom pokroku v trestnom práve, pričom i otázku spravodlivosti trestu podriaďuje práve požiadavke účelnosti trestu. Podľa von Liszta je spravodlivý trest nutný a spravodlivosť v trestnom práve sa odráža v zachovaní miery trestu potrebnej z hľadiska myšlienky účelu. Von Liszt rozdeľoval zločincov na príležitostných, ktorých, pokiaľ nepotrebujú polepšenie, je potrebné odstrašiť trestom od páchania ďalších trestných činov a na zločincov povahových, ktorých opäť ďalej delil na dve skupiny – na zločincov polepšiteľných a nepolepšiteľných. Polepšiteľných zločincov je podľa von Liszta potrebné a nutné počas výkonu trestu napraviť výchovou, kým nepolepšiteľných je potrebné na určitú dobu izolovať a tým ich zneškodniť. Podobné zásady zastávali aj iní stúpenci pozitivistického smeru, resp. antropologických kriminologických a sociologických teórií – C. Lombroso (1836 – 1909) a E. Ferri (1856 – 1929); relatívne teórie sú i základom pre novodobé teórie "sociálnej ochrany". Rovnako ako našli svojich odporcov absolútne teórie, boli kritizované i teórie relatívne, predovšetkým z dôvodu absencie ospravedlniteľnosti trestu a z dôvodu chýbajúceho, resp. nedostatočného rozlíšenia medzi trestnom a ochrannými alebo zabezpečovacími opatreniami.[18)]

Teória odstrašenia ako generálnej prevencie bola zneužitá v trestnom zákonníku nacistického Nemecka, v ktorom bolo prakticky neobmedzené využívanie trestov, vrátane telesných, krutého výkonu trestu odňatia slobody

17) von Liszt, F.: Der Zweckgedanke im Strafrecht. In: von Liszt, F.: Aufsätze und Vorträge I., Berlin 1905, s. 126

18) Welzel, H.: Das deutsche Strafrecht, Berlin 1965, s. 219

a v neposlednom rade veľmi časté používanie trestu smrti za obzvlášť široký rozsah trestných činov. Teória odstrašenia zároveň požadovala verejný výkon uložených trestov a ak toto nebolo možné, aspoň široké a podrobné zverejňovanie správ o exemplárnom potrestaní vinníkov.

Zmiešané teórie sa pokúsili prekonať rozpory medzi relatívnymi a absolútnymi teóriami; predovšetkým sa pokúsili spojiť myšlienku trestu ako odplaty a trestu účelového, t. j. zlúčiť prostriedky generálnej prevencie (zameranej na osoby, ktoré by sa zločincami mohli stať) a špeciálnej prevencie (zameranej proti páchateľovi konkrétneho, už spáchaného trestného činu).[19] Kým podľa von Liszta je každý účelný trest trestom spravodlivým, podľa zástancov zmiešaných teórií zaisťuje spravodlivý trest právny poriadok a to pokiaľ možno šetrným zásahom; t. zn., že vinu a intenzitu trestu dáva do vyrovnaného vzťahu k osobnosti páchateľa.[20]

Najmodernejšími teóriami v trestnom práve sú už vyššie spomínané teórie sociálnej ochrany reprezentované predovšetkým F. Grammaticom a následne po r. 1950 M. Ancelom.[21] Hlavnými cieľmi Ancelovej sociálnej (spoločenskej) teórie je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi, resocializácia páchateľa, využitie poznatkov vied, ktoré sa zaoberajú človekom v resocializačnom procese a humanizácia trestnej politiky; sankcie sú podľa teórie sociálnej (spoločenskej) ochrany len krajným prostriedkom presadenia práva.[22] V centre jej pozornosti sa nachádza osobnosť páchateľa. Ancel sa snaží objasniť vlastnosti takéhoto človeka, aby mohol vypracovať resocializačný program, ktorý by ho vrátil späť do spoločnosti. Do tohoto procesu sa snaží zabudovať aj systém trestného práva a je toho názoru, že inštitúty trestného práva sú schopné pri správnom použití pôsobiť na páchateľa v želanom smere. Nový systém trestnej politiky, ktorý navrhuje teória sociálnej (spoločenskej) ochrany, mal bezpochyby vplyv na zákonodarnú činnosť viacerých štátov. Osvojili sa predovšetkým humanizačné a dekriminalizačné prvky z Wuppertálskeho programu[23], ktorý však v ucelenej forme nebol akceptovaný v žiadnom trestnoprávnom systéme.

19) Hulsman, L. H.: Le choix de la sanction pénale, In.: Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1917, s. 513

20) Jescheck, H. H.: Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, Berlin 1972, s. 54-55, Bouzat, P.: Traité de droit pénal et de criminologie, I, Paris 1963, s. 294; H. H. Jescheck cit. podľa Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, ACADEMIA Praha 1979, s. 19

21) Madliak, J.: Kriminológia, Košice 1998, s. 57

22) porovnaj Ancel, M.: Social Defence. A Modern Approach to Criminal Problems, London 1965

23) Wuppertálsky program bol pomenovaný podľa medzinárodnej konferencie o trestných systémoch konanej v roku 1984 v nemeckom Wuppertale. Súčasní predstavitelia jednotlivých smerov teórie sociálnej (spoločenskej) ochrany na nej nanovo prehodnotili základné tézy teórie a prijali jej nový program zameraný predovšetkým na dekriminalizáciu, depenalizáciu a čo najmenšie používanie súdneho aparátu (polície, prokuratúry, súdnictva, atď.); podrobnejšie o Wuppertálskom programe Madliak, J.: Kriminológia, Košice 1998, s. 57-59, Vígh, J.: Kriminológiai alapismeretek, Budapest 1992, s. 71-73

Podobne ako prešiel účel trestu vývojom v ostatných európskych krajinách, vyvíjal sa i na Slovensku. Kým účelom trestu podľa § 17 Tr. zák. č. 86/1950 Zb. bolo zneškodniť nepriateľov pracujúceho ľudu, zabrániť páchateľovi v páchaní trestných činov a vychovať ho k tomu, aby sa dodržiavali pravidlá socialistického spolužitia a pôsobiť výchovne na ostatných členov spoločnosti, účelom trestu podľa § 23 Tr. zák. 140/1961 Zb. (v pôvodnom znení) od roku 1961 už bola ochrana spoločnosti pred páchateľmi trestných činov, zabránenie odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovávanie ho k tomu, aby viedol riadny život pracujúceho človeka a tým výchovne pôsobiť aj na ostatných členov spoločnosti. Po zmenách spoločenského a právneho systému v roku 1990 muselo v rámci demokratizácie nášho právneho poriadku (a predovšetkým Trestného zákona) zákonite dôjsť i k novelizácii ustanovenia § 23 Tr. zák. o účele trestu. Po tejto novelizácii bol v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. vymedzený účel trestu v § 23 tak, že účelom trestu bolo chrániť spoločnosť pred páchateľmi trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život a tým výchovne pôsobiť na ostatných členov spoločnosti. Zároveň obsahoval § 23 ods. 2 Tr. zák. č. 140/1961 Zb. zákaz poníženia ľudskej dôstojnosti výkonom trestu. Jednotlivé stránky tohto vymedzenia však neboli rovnocenné a mali i rozličný význam a charakter, čo bolo potrebné brať do úvahy pri vymeriavaní trestu.

Rekodifikovaný Trestný zákon už nemá deklaratórne zakotvený účel trestu, ako to bolo v § 23 Tr. zák. č. 140/1961 Zb., ale toto ustanovenie je nahradené zakotvením základných zásad ukladania trestov v § 34 platného Trestného zákona, ktoré sú aplikovateľné priamo na konkrétny prípad. Podľa § 34 ods. 1 platného Trestného zákona má trest zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchateľa spoločnosťou.

V tomto ustanovení je tak v podstate vyjadrený účel trestu, pričom jednotlivé stránky účelu trestu nie sú rovnocenné, ale majú rôzny význam a charakter, pričom i tu, podobne ako v ostatných oblastiach ľudskej činnosti, je potrebné rozlišovať medzi konečným účelom trestu a účelmi, ktoré slúžia na jeho dosiahnutie a ktoré bývajú spravidla konkrétnejšie a časovo dosiahnuteľnejšie ako konečný účel trestu. Konečným a vrcholným účelom trestu je predovšetkým chrániť spoločnosť (ochranná funkcia trestu), čo je v zhode s rezolúciou I. kongresu Spojených národov v Ženeve z roku 1955.[24)] Zabránenie páchateľovi v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vytvorenie podmienok na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život, je len prostriedkom ochrany

24) Ochranu spoločnosti ako konečný účel trestu definovali už v roku 1887 A. Chauveau a F. Hélie – pozri: Chauveau, A. – Hélie, F.: Théorie du Code pénal, 1887-1908, s. 92

spoločnosti. Ochrana spoločnosti pred páchateľmi trestných činov ako konečný účel trestu v sebe totiž bezpochyby zahŕňa aj ochranu práv a slobôd jednotlivcov, ktorá patrí k prvoradým záujmom celej spoločnosti. Trest je preto pri takomto ponímaní účelu trestu akýmsi prostriedkom sebaobrany spoločnosti pred trestnými činmi a nesmie byť prostriedkom riešenia iných spoločenských problémov alebo nástrojom spoločenských premien.[25)]

Konštrukcia trestu v slovenskom Trestnom zákone je postavená na prevencii špeciálnej (individuálnej), t. j. na pôsobení na konkrétneho páchateľa (tzv. osobitný, resp. relatívny účel trestu[26)]) a na prevencii generálnej, pôsobiacej na spoločnosť ako na celok (tzv. všeobecný, absolútny účel trestu).

Úlohou špeciálnej prevencie je zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti (represívna funkcia trestu) a zároveň pôsobiť na odsúdeného v záujme jeho nápravy (výchovná funkcia trestu). Pre uplatnenie špeciálnej prevencie je dôležitá osobnosť páchateľa; intenzita tohto uplatnenia potom závisí od závažnosti spáchaného trestného činu.

Prostriedky, ktoré bránia odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti sú jednak tie, ktoré odsúdenému technicky znemožňujú alebo sťažujú páchanie takýchto činov a jednak tie, ktoré u odsúdeného vytvárajú psychické zábrany brániace ďalšej trestnej činnosti. Trestami, ktoré bránia alebo sťažujú páchanie ďalších trestných činov, sú najmä trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, strata vojenskej a inej hodnosti, zákaz činnosti, prepadnutie veci, vyhostenia a do určitej miery i zákaz pobytu. Hoci je trest odňatia slobody dosiaľ najúčinnejším prostriedkom izolácie páchateľa, nemôže tento zabrániť akémukoľvek páchaniu trestnej činnosti (sú v Slovenskej republike i v zahraničí známe prípady, kedy dochádza k páchaniu trestnej činnosti vo väzniciach), môže trestnú činnosť páchateľa len vo väčšej alebo menšej miere obmedziť. Rovnako nie je možné preceňovať ani pôsobenie majetkových trestov (peňažný trest, prepadnutie veci, prepadnutie majetku) a ani účinnosť "primeraných obmedzení", ktoré môže súd uložiť pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom a to predovšetkým z dôvodu ich obtiažnej kontroly.

Pokiaľ ide o pôsobenie uloženého trestu na páchateľa, tu rozlišuje teória trestného práva dva druhy pôsobenia – prvým je spoločenské odsúdenie páchateľa a ujma obsiahnutá v uloženom treste, ktoré sú vyjadrené v odsudzujúcom rozsudku (odstrašenie páchateľa) a druhým je samotné zámerné pôsobenie trestu prostredníctvom vytvárania podmienok na výchovu páchateľa. Odstrašenie má v prípade trestných činov spáchaných z nedbanlivosti viesť k väčšej pozornosti a obozretnosti páchateľa v budúcnosti a v prípade

25) Rovnako aj Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, 3. vyd., CODEX Praha 1997, s. 199

26) Rittler, T.: Lehrbuch des Strafrechts, Wien 1933, s. 7

úmyselných trestných činov (a trestných činov spáchaných z vedomej nedbanlivosti) trestnú činnosť brzdiť.[27)]

Socializačnú a resocializačnú funkciu trestu vychádzajúcu z názoru, že páchateľmi trestných činov sú osoby, ktoré nie sú z objektívnych príčin spoločensky uspôsobené a preto je nutná ich socializácia, resp. resocializácia[28)], plní požiadavka vytvorenia podmienok na výchovu páchateľa k tomu, aby viedol riadny život, ktorá je obsiahnutá v § 34 ods. 1 Tr. zák. Trestné právo využíva viacero prostriedkov, ktoré výrazne sledujú výchovný cieľ (napr. podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody, podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, upustenie od potrestania a pod.). Najmä v prípade trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody, by malo do popredia vystupovať vytváranie podmienok na výchovu páchateľa (predovšetkým pôsobenie záujmového združenia občanov v zmysle § 4 a nasl., ak toto dalo záruku za nápravu páchateľa), avšak nie je možné takéto pôsobenie preceňovať.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného možno zhrnúť, že podstatou špeciálnej prevencie je zabrániť páchateľovi v ďalšom páchaní trestnej činnosti, t. zn. primäť páchateľa k rešpektovaniu platných právnych predpisov[29)] a predovšetkým k rešpektovaniu Trestného zákona. Ak je totiž páchateľ izolovaný od spoločnosti uloženým a vykonávaným trestom odňatia slobody, je sťažené, prípadne úplne znemožnené, vykonávanie jeho ďalšej trestnej činnosti; podobne, ak je páchateľovi uložený a vykonávaný trest zákazu činnosti, nemôže páchateľ vykonávať činnosť, ktorá mu dala príležitosť na spáchanie trestného činu. Zároveň je však potrebné vo vedomí páchateľa vytvoriť aj dostatočné psychologické zábrany pôsobiace proti ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti. Problematika výchovného pôsobenia trestu a výchovného zaobchádzania s páchateľom je ale zložitá a spočíva predovšetkým v odstraňovaní kriminogénnych deformácií spočívajúcich v osobnosti páchateľa a v jeho spoločenských záväzkoch; je však potrebné pripomenúť tú skutočnosť, že trest sám o sebe nemôže a ani nemá ambíciu byť jediným prostriedkom prevýchovy, keďže zo samotného textu Trestného zákona vyplýva, že trest len vytvára podmienky na výchovu páchateľa; defekty páchateľovej osobnosti totiž nie je možné eliminovať iba púhym represívnym pôsobením.

Na rozdiel od špeciálnej prevencie, ktorá je zameraná na konkrétneho páchateľa trestného činu, orientuje sa generálna prevencia na osoby odlišné od páchateľa, resp. na osoby, ktoré by mala od páchania trestnej činnosti odrádzať. Prevenčné pôsobenie na ostatných členov spoločnosti (generálna

27) Chauveau, A. – Hélie, F.: Théorie du Code pénal, 1887-1908, s. 131

28) Pozri Toman, P.: Rekodifikácia trestného práva z pohľadu úpravy trestnoprávnych sankcií. In: kol.: Rekodifikácia trestného práva – jej základné zásady a ciele, Trenčianske Teplice 1999, s. 113

29) Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, 3. vyd., CODEX Praha 1997, s. 199

prevencia) má už samotné vydanie Trestného zákona, resp. skúsenosti z toho, že sa Trestný zákon používa a aplikuje – aplikácia Trestného zákona v zhode s právnym vedomím väčšiny spoločnosti totiž spätne pôsobí na upevňovanie právneho vedomia. Dôležité je však utvorenie predstavy o čo možno najvyššom stupni pravdepodobnosti, že trestný čin bude odhalený a jeho páchateľ potrestaný; ak už došlo k odsúdeniu, vychádza toto pôsobenie z odsudzujúceho rozsudku a jeho účinku na odsúdeného a na spoločnosť. Generálna prevencia však nesmie byť podnetom na ukladanie neprimerane prísnych trestov[30)] a preto sa nesmie generálna prevencia stotožňovať s kolektívnym zastrašovaním[31)] – trest totiž nepôsobí škodu len spoločnosti a jednotlivcom, ale prináša ujmu aj samotnému páchateľovi trestného činu, ktorá zvyčajne nie je obmedzená len na jeho osobu. Prostriedkom pôsobenia generálnej prevencie je i aplikácia Trestného zákona v súlade s právnym vedomím väčšiny spoločnosti – takáto aplikácia potom spätne pôsobí na jednotlivých členov spoločnosti a upevňuje ich právne vedomie. Spravodlivo a včas ukladané tresty totiž nepôsobia len na labilných občanov, ktorých varujú pred páchaním trestnej činnosti a presviedčajú o tom, že spravodlivý trest je neodvratný (negatívna generálna prevencia), ale aj na ostatných – „riadnych" členov spoločnosti, ktorých spravodlivo uložené tresty informujú o zavrhnutiahodnosti spáchaných trestných činov a zároveň by mali i posilniť ich subjektívny pocit bezpečnosti a právnej istoty, ako aj ich dôveru v právo a autoritu zákona a orgánov činných v trestnom konaní a súdov (pozitívna generálna prevencia); takémuto posilňovaniu dôvery napomáha i informačná povinnosť orgánov činných v trestnom konaní (§ 6 Tr. por.) a primerané zverejňovanie informácií v médiách.

Otázka spravodlivosti trestu je jedným z faktorov, ktoré spolupôsobia pri dosahovaní účelu trestu – aby trest splnil svoj účel a aby bol spravodlivým, nesmie byť ani prísnejší ani miernejší, než to je potrebné na dosiahnutie ochrany spoločnosti. V súlade s názormi C. Beccariu by malo platiť, že odstrašujúco nemá pôsobiť neprimeraná prísnosť, resp. tvrdosť trestu, ale neodvratnosť trestu. Trestanie, ktoré by pôsobilo zbytočné útrapy alebo by zámerne ponižovalo ľudskú dôstojnosť, by nemohlo splniť svoj účel a vo verejnosti by namiesto odsúdenia páchateľa vyvolávalo zrejme súcit s odsúdeným[32)], čím by neposilňovalo, ale naopak, oslabovalo účinnosť trestného práva. Zároveň by kruté a neprimerané trestanie bránilo dosiahnutiu účelu trestného konania, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní; podobné účinky by malo i neprimerane mierne trestanie.

30) Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, ACADEMIA Praha 1979, s. 27, von Hippel, R.: Deutsches Strafrecht I, Berlin 1930, s. 516, Schmidhäuser, E.: Strafrecht, Allgemeiner Teil, Tuebingen 1970, s. 41

31) Napr. Bouzat, P.: Traité de droit pénal et de criminologie, I, Paris 1963, s. 295; Welzel, H.: Das deutsche Strafrecht, Berlin 1965, s. 220

32) Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, ACADEMIA Praha 1979, s. 28

Spravodlivosť trestu preto nemôže byť daná absolútne, ale vždy len vo vzťahu ku konkrétnemu spáchanému trestnému činu a ku konkrétnemu páchateľovi. Základom spravodlivého trestu je preto jeho primeranosť, trestom totiž nesmie byť spoločnosťou páchateľovi spôsobená väčšia škoda (ujma), než bola spôsobená škoda spoločnosti páchateľom.

Pôsobenie generálnej a špeciálnej prevencie je potrebné vidieť aj v ich časovom pôsobení – kým generálna prevencia sa popri ochrane spoločnosti a jednotlivcov pred zločinnosťou zameriava aj na predchádzanie recidívy, špeciálna prevencia nastupuje až po spáchaní trestného činu[33)].

Jednota generálnej a špeciálnej prevencie by sa mala prejaviť aj v uplatňovaní zásady individualizácie pri ukladaní konkrétneho trestu, čo je však pri činnosti súdu mimoriadne náročné. Vyžaduje totiž od súdu dôkladné poznanie všetkých skutočností, ktoré predchádzali spáchaniu trestného činu, poznanie podmienok a príčin jeho spáchania, morálnej, psychickej a sociálnej podstaty páchateľa v jeho dlhodobom vývoji, ako aj určenie prognózy ďalšieho vývoja odsúdeného pod vplyvom pôsobenia trestnej sankcie. Na zabezpečenie účelu trestu je potrebné mať na zreteli vždy všetky účely vyplývajúce z § 34 ods. 1 Tr. zák.34) a uložený trest má byť v spojení s ostatnými hľadiskami stanovenými na vymeriavanie trestu (§ 34 Tr. zák.) ich výsledkom[35)].

Pokiaľ ide o účel trestu u mladistvých, je potrebné vziať na zreteľ, že v zmysle § 97 ods. 1 Tr. zák. je prvoradým účelom trestu vychovať mladistvého na riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávnych činov a primerane chrániť aj spoločnosť; uložený trest má súčasne viesť k obnoveniu narušených vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Účelom ochranného opatrenia a výchovného opatrenia u mladistvého je podľa § 97 ods. 2 Tr. zák. kladne ovplyvniť duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvého so zreteľom na dosiahnutý stupeň jeho rozumového a mravného vývoja, na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza a tým mladistvého zároveň chrániť pred škodlivými vplyvmi a spoločnosť pred páchaním trestnej činnosti.

33) R 57/90
34) R I/65
35) V 2/84

Dr. h. c. prof. JUDr. Jozef Madliak, D.Sc.
Právnická fakulta UPJŠ
Katedra trestného práva

Darina Mašľanyová

Postih extrémizmu podľa slovenského Trestného zákona

1. Všeobecne k extrémizmu

Napriek tomu, že extrémizmus je definovaný aj ako neštandardné správanie, prípadne ideológia, ktoré sa významným spôsobom odlišujú od všeobecne akceptovaných a zaužívaných stanov,[1)] je najčastejšie spájaný s politickými stranami a hnutiami, ktoré sú často označované za ultrapravicové či ultraľavicové. Uvedený pojem je v rôznych kultúrach a spoločnostiach rôzne interpretovaný. V Českej republike je pod tento pojem zahrnutý *súhrn verbálnych, grafických, fyzických a iných aktivít s ideologickým kontextom vyvíjaným jedincom alebo zoskupením, zameraných do blízkeho okolia alebo na vopred zvolené ciele, útočiace proti spoločenskému usporiadaniu, princípom zakotveným v ústave a zákonoch, proti parlamentnej demokracii a humanitným princípom.* Nevyhnutným predpokladom extrémizmu je, že proti spomínaným princípom používajú nelegálne prostriedky.

V niektorých krajinách tento pojem nepoužívajú, nakoľko ho považujú za príliš široký a všeobecný. Namiesto toho využívajú množstvo presnejších a konkrétnejších termínov ako napr. antisemitizmus, terorizmus, sabotáž či rasizmus a pod. Tieto pojmy je potrebné považovať za konkrétnejšie pomenovanie extrémnych javov v spoločnosti. Môžu nimi byť aj masové prejavy sociálnej patológie ako napr. drogová závislosť, alkoholizmus, samovražednosť, recidíva a pod., ktoré vybočujú z rámca akceptovateľného spoločnosťou.

Za extrémistov teda možno považovať, ako skupiny ľudí snažiace sa o dosiahnutie humánnych cieľov spôsobom, ktorý narušuje právne normy stanovené štátom,[2)] tak príslušníkov pokúšajúcich sa presadiť svoje predstavy o fungovaní spoločnosti, ktoré odporujú všeobecným

1) Bližšie pozri: http://sk.wikipedia.org/wiki/Extr%C3%A9mizmus

2) Pozn. autorky: Príslušníci tohto smeru síce uplatňujú humánne hodnoty, ale nežiaducim spôsobom.

normám morálky spôsobom, ktorý im umožňuje platný právny poriadok, ako aj príslušníkov snažiacich sa nielen o realizáciu svojich protizákonných ideí spôsobmi, ktoré odporujú a sú v rozpore s platnou legislatívou, ale vo väčšine prípadov ich uskutočňujú aj bezcitnými, krutými či surovými spôsobmi.

Charakteristickou črtou extrémizmu je ideová motivácia bez prítomnosti hmotných pohnútok. Ide vlastne o absenciu majetkového prospechu. Týmto sa extrémizmus podstatne líši od ostatných trestných činov, ktorými sa páchateľ snaží o uspokojovanie vlastných potrieb, dosiahnutie majetkového prospechu, či získanie moci a vplyvu. Preto je občas zložité konkretizovať, kto extrémistom je a kto nie. Hranica medzi extrémizmom a normálnym správaním totižto býva široká a nejasne formulovaná. Ak za extrémistu označíme človeka, ktorý podľa svojho presvedčenia vykonáva záslužnú činnosť, zvyčajne sa nad tým pohorší. Taktiež sa ho dotkne, že je stavaný na úroveň svojim rovnako označovaným nepriateľom. Za jednu z príčin vzniku extrémizmu možno považovať prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorý túto využíva a podporuje ju. Intolerancia a neznášanlivosť je základom väčšiny extrémistických skupín.

V Slovenskej republike sú v poslednom období zaznamenávané tri základné orientácie extrémizmu, ktorých prejavy vo forme páchania trestných činov, resp. iných protispoločenských konaní, sú veľmi rôznorodé. Ide najmä o trestnú činnosť pravicových extrémistov, ľavicových extrémistov a trestnú činnosť siekt a deštruktívnych kultov.[3)]

2. Snahy o zavedenie trestnoprávneho postihu extrémizmu

I. Už **vo finálnom štádiu slovenskej rekodifikácie** sme sa mohli stretnúť s návrhom zavedenia problematiky extrémizmu do Trestného zákona, a to v materiáli z **13. I. 2005**, ktorý predložil predseda Ústavnoprávneho výboru NR SR Ján Drgonec. Išlo o materiál označený ako Spoločná správa výborov NR SR o prerokovaní vládneho návrhu Trestného zákona (tlač 656) vo výboroch NR SR v druhom čítaní.[4)] Pozoruhodné v uvedenom materiáli bolo o. i. aj to, že navrhoval doplniť do Trestného zákona vymedzenie pojmu extrémista, a to v nasledujúcom znení:

3) Bližšie pozri: Mašľanyová, D., Zachar, A.: Rekodifikácia a extrémizmus. In: Rekodifikácia trestného práva, doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou. BVŠP FP Bratislava 2008. ISBN 978-80-89363-03-2

4) Návrh 656a NR SR III. volebné obdobie. Číslo: 675/2004.

„**Extrémistom** sa rozumie osoba, ktorá sa vyznačuje najmä:

a) odmietaním platných všeobecne záväzných právnych predpisov a vysokou mierou názorovej, rasovej alebo etnickej neznášanlivosti,

b) absenciou hmotných pohnútok a motiváciou protiprávneho konania s prvkami agresivity a brutality,

c) agresívnym správaním prejavujúcim sa fyzickými aktivitami v súvislosti s konaním spoločenských podujatí, ktoré smerujú k spôsobeniu fyzickej ujmy osobám, k škode na majetku, alebo ktoré sú spôsobilé narušiť verejný poriadok.“[5)]

Tento návrh bol odôvodený tým, že trestné činy spáchané členmi extrémistických skupín sa vzhľadom na vysoký stupeň organizovanosti, plánovania a častého používania zbraní svojím charakterom a závažnosťou podobajú trestným činom páchaným organizovanými zločineckými skupinami. Rozdiel však spočíva v motíve páchania skutkov, ktorým je v prípade extrémistických skupín ideológia razizmu, neonacizmu a xenofóbie. Pri navrhovaných definíciach extrémizmu, extrémistu či extrémistickej skupiny sa vychádzalo z Nariadenia Ministerstva vnútra SR č. 27/2001 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie[6)]. Keďže tieto pojmy neboli súčasťou Trestného zákona, vymožiteľnosť práva pri spáchaní trestného činu s extrémistickým prvkom bola minimálna. Orgány činné v trestnom konaní sa na to odvolávali, a preto často takému trestnému činu nepripisovali požadovanú dôležitosť. Vtedajšie znenie Trestného zákona neumožňovalo zohľadniť vyššiu závažnosť trestných činov páchaných príslušníkmi extrémistických zoskupení. Extrémizmus a príslušnosť k extrémistickej skupine by podľa predmetného návrhu bolo možné zakomponovať ako motív konania a kvalifikovanú skutkovú podstatu vybraných trestných činov. Zvyšovalo by to ich závažnosť a v dôsledku toho by bola namieste vyššia trestná sadzba.

Zakomponovaním pojmu **extrémista** sa uvedený návrh líši od súčasnej právnej úpravy, ktorá ho neobsahuje.

Extrémistickou skupinou sa podľa spomínaného návrhu „rozumie spolčenie najmenej troch osôb, napĺňajúce znaky extrémistu uvedené v § 137 ods. 9, ktoré sa vyznačuje deľbou úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ich plánovaním a koordinovanosťou“[7)] . Definícia extrémistickej skupiny vychádzala z definície organizovanej skupiny a rovnaké zásady sa vzťahovali k členstvu v nej. Extrémistická skupina nemusela mať trvalý charakter a takýmto spôsobom by bolo možné spáchať aj jednorazový trestný čin.

5) Návrh 656a NR SR III. volebné obdobie. Číslo: 675/2004. s. 21 bod 61.

6) Uvedené nariadenie bolo zrušené Nariadením Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 z 15.VI.2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.

7) Návrh 656a NR SR III. volebné obdobie. Číslo: 675/2004. bod 62, s. 22.

Nevyžadovalo sa pri nej, rovnako ako pri organizovanej skupine, výslovné prijatie za člena skupiny a výslovné pristúpenie ku skupine. Postačilo, ak sa páchateľ do skupiny fakticky včlenil a aktívne sa na jej činnosti podieľal.

Porovnávajúc tento návrh s realitou možno konštatovať, že súčasná definícia, ktorou sa na účely tohto zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu,[8] je stručnejšia, jasnejšia, zrozumiteľnejšia a bližia legislatívnej čistote vo vzťahu k definovaniu zločineckej či teroristickej skupiny. Iste je to podmienené i skutočnosťou, že aktuálna právna úprava, ako som už uviedla, neobsahuje pojem extrémista.

Ďalej sme sa v uvedenom návrhu mohli stretnúť s nasledovným vymedzením pojmu **extrémizmu**: „Extrémizmom sa rozumejú verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhradeným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku.“[9].

Návrh z roku 2005, na rozdiel od dnešnej úpravy, chcel v rámci „Osobitných kvalifikačných znakov“ rozšíriť „Závažnejší spôsob konania“ o extrémistickú skupinu. Smeroval tiež k doplneniu „Osobitného motívu“ o „nenávisť z dôvodu farby pleti“, čo odôvodňoval tým, že Ústava SR aj medzinárodné dokumenty rozlišujú rasu a farbu pleti. Tento návrh bol už v rámci rekodifikačného procesu akceptovaný v tom, že v pôvodnom písmene d/ § 140 bol zakotvený osobitný motív „z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti **alebo nenávisti z dôvodu farby pleti**, alebo…“[10]

V spomínanom materiáli sa tiež navrhovalo, aby do výkladu pojmu „Nebezpečného zoskupenia“ bola doplnená „extrémistická skupina“. Tento návrh nebol realizovaný ani zákonom zavádzajúcim trestnoprávny postih extrémizmu.

Ďalší návrh smeroval k zmene ustanovenia § 423 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia, kde sa k pôvodnému zneniu, podobne ako v osobitnom motíve, navrhovalo doplniť okrem už zakotvenej rasy alebo etnickej skupiny aj pre ich „farbu pleti“ a zvýšiť hornú hranicu trestnej sadzby až na 3 roky. Tento návrh nebol v priebehu rekodifikácie akceptovaný a v analogickej verzii bol zavedený do Trestného zákona až zák. č. 257/2009 Z. z.

II. Ďalší významný pokus o zavedenie trestnoprávneho postihu extrémizmu sa realizoval v rámci **tzv. veľkej novely Trestného zákona z roku 2007**.

8) § 129 ods. 3 zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov
9) Návrh 656a NR SR III. volebné obdobie. Číslo: 675/2004. bod 62, s. 22 – 23.
10) Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v pôvodnom znení

Cieľom tohto návrhu bolo po jedenapolročnej platnosti zák. č. 300/2005 Z. z. novelizovať jeho niektoré ustanovenia. Tento proces bol podmienený prijatím návrhov a pripomienok sudcov, prokurátorov, advokátov, odbornej a laickej verejnosti. Zároveň bolo podľa návrhu potrebné implementovať do Trestného zákona nové ustanovenia v dôsledku transpozičných záväzkov Slovenskej republiky týkajúcich sa najmä útokov na počítačové systémy a konfiškačnej povinnosti štátu pri harmonizovaných trestných činoch, ktoré sa navrhovali v plnej miere prebrať do Trestného zákona. Záväzky Slovenskej republiky sa týkali aj v auguste 2007 vládou Slovenskej republiky schválených medzinárodných zmlúv ako je Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite z roku 2001 a Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávaní, zaistení a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu z roku 2005, ktoré požadovali ustanoviť nové skutkové podstaty resp. upresniť znenie už existujúcich skutkových podstát v Trestnom zákone.[11)]

Uvedeným návrhom novely Trestného zákona sa mal **doplniť Osobitný motív o písmená d/** a **e/**, ktoré sú veľmi podobné platnému zneniu zákona:

„d) v úmysle verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi *určiteľným podľa* rasy, farby pleti, pôvodu rodu, národa, národnosti, etnickej skupiny alebo náboženstva, ak je zámienkou pre predchádzajúce kritériá určiteľnosti,

e) v úmysle spáchať trestný čin terorizmu a jeho podpory podľa § 419“[12)].

Zaujímavé je, že súčasťou návrhu tzv. veľkej novely, aj keď to s problematikou extrémizmu bezprostredne nesúvisí, bola aj zmena názvu **§ 359** v súlade s jeho obsahom, čo bolo možné považovať až do prijatia zákona č. 257/2009 Z. z. za legislatívnu chybu spôsobenú rekodifikáciou. Došlo totiž k zmene obsahového znenia predmetného ustanovenia a jeho názov „Násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi“ tak stratil svoje opodstatnenie. V pôvodnom ustanovení § 196 ods. 2 zák. č. 140/1961 Zb. bol hmotným predmetom útoku okrem skupiny obyvateľov aj jednotlivec. V rámci rekodifikácie ho vypustili, a tak názov trestného činu nebol v súlade s jeho preformulovaným znením. Napriek návrhu z roku 2007 k tejto oprave došlo až v roku 2009 a názov trestného činu teraz znie „**Násilie proti skupine obyvateľov“** čím sa dosiahla zhoda názvu s obsahom trestného činu. Čo sa však rozoberanej problematiky týka, je **doplnenie osobitného motívu do kvalifikovanej skutkovej podstaty odseku 2.**

Ďalšia zmena smerovala k trestnému činu **výtržníctva,** v ktorom mala odstrániť legislatívnu nepresnosť v tom, že v návetí odseku prvého bola

11) Návrh zákona MS SR Číslo: 5572/2007 - 120, ktorým sa mení a dopĺňa zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z. a zákona č. 692/2006 Z. z.

12) Pozn. autorky: Uvedený názov trestného činu „Terorizmu a jeho podpory“ korešponduje s úpravou navrhnutou v materiáli uvedenom v pozn. č. 11, teda nie podľa platnej právnej úpravy.

zakomponovaná hrubá neslušnosť alebo výtržnosť, čím sa mala vzťahovať na všetky písmená uvedené v odseku 1. Nie ako bol právny stav až do 1. IX. 2009, podľa ktorého boli tieto podmienky obsiahnuté iba v písmene a/. Tento návrh bol veľmi podobný zmene vykonanej v roku 2009 s tým rozdielom, že zákonom č. 257/2009 Z. z. **bolo medzi jednotlivé písmená ods. 1 doplnené, v návrhu neobsiahnuté, hanobenie štátneho symbolu (§ 364 ods. 1 písm. b/.)**

Navrhnuté pozmeňujúce znenie trestného činu **„Podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti“** v odseku prvom, je takmer identické so súčasným. Impulzom pre takúto zmenu bol Čl. 4 Dodatkového protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúceho sa trestnosti skutkov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov, ktorý ustanovuje povinnosť zaviesť ako trestný čin aj **neverejné** podnecovanie na spáchanie závažného trestného činu určeného vnútroštátnym právom prostredníctvom počítačového systému voči jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pôvodu rodu, pre ich farbu pleti alebo pre náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody. Preto bolo potrebné **vypustiť pri takomto vyhrážaní pojmový znak verejne a vložiť doň aj rodový pôvod a náboženstvo,** ak je zámienkou pre ostatné dôvody, ako spôsob vyhrážania – spáchaním zločinu. Verejné podnecovanie na obmedzovanie práv a slobôd národa, národnosti, rasy alebo etnickej skupiny a ich príslušníkov by podľa návrhu malo byť prísnejšie trestné, rovnako ako verejné vyhrážanie týmto príslušníkom. Ako okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby sa podľa návrhu pripojil **osobitný motív**, ktorý obsahoval podnecovanie násilia a nenávisti voči príslušníkom určiteľným podľa spomenutých dôvodov, tak ako to vyžaduje čl. 4 Rámcového rozhodnutia Rady o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva.

Návrh ďalej obsahoval zaradenie **nových ustanovení označených ako § 424a a 424b Podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám určiteľným rasou, farbou pleti, pôvodom rodu, národnosťou, národom, etnickou skupinou,** ktorý sa veľmi podobá dnešnému zneniu § 424a. **Šírenie rasizmu, neznášanlivosti, ospravedlňovania, schvaľovania, popierania a vážneho zľahčovania genocídia a zločinov proti ľudskosti v navrhovanom § 424b,** na rozdiel od horeuvedených, nenašiel odozvu v súčasnej trestnoprávnej úprave.

V navrhovanej novele z roku 2007 sme sa stretli aj s tým, že **znenie § 422 ods. 2 sa vypustilo**, vzhľadom na budúce záväzky Slovenskej republiky postihovať verejné ospravedlňovanie, popieranie a vážne zľahčovanie nielen holokaustu, ale všetkých genocíd, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov ustanovených Rímskym štatútom Medzinárodného trestného tribunálu a Chartou Medzinárodného vojenského tribunálu zriadeného Londýnskou

dohodou z 8. augusta 1845 spáchaných proti skupine osôb alebo jednotlivcovi určiteľnému podľa rasy, farby pleti, pôvodu rodu, národa, národnosti, etnickej skupiny alebo náboženského vyznania, ak je zámienkou pre predchádzajúce kritériá identifikácie, ak sa pritom páchateľ vyhráža alebo hanobí takúto skupinu osôb alebo jednotlivca.

3. Súčasná právna úprava vzťahujúca sa k trestnému postihu extrémizmu

Ako už z uvedeného vyplýva, po viacerých neúspešných pokusoch, dňa 1. IX. 2009 nadobudol účinnosť zákon č. 257/2009 Z. z., ktorého cieľom bolo zavedenie postihu extrémizmu do Trestného zákona. Konkrétne doplnenia a zmeny Trestného zákona zahŕňajú jednak definíciu **extrémistickej skupiny** vyjadrenú v § 129 ods. 3, ktorú zákonodarca zakomponoval do V. hlavy všeobecnej časti Trestného zákona, konkrétne do ustanovenia označeného ako „Skupina osôb a organizácia".

Hneď v nasledujúcom ustanovení § 130, v ktorom sa nachádza legálna definícia veci, do záverečných odsekov 8 a 9 zaradil definíciu **extrémistického materiálu**. Legislatívnou chybou však je, že uvedeným odsekom nepredchádza odsek 7 ale 6. Predmetné ustanovenie neobsahovalo a ani neobsahuje odsek 7. Pravdepodobne to bude výsledkom viacerých odmietnutých návrhov. Toto pochybenie by bolo možné vysvetliť tým, že nové odseky 8 a 9 boli zaradené za odsek 7 ale predchádzajúceho ustanovenia, t. j. § 129, ktorý, ako som už spomínala, vykladá pojmy súvisiace so skupinou osôb a organizáciou. Ten v poslednom odseku 7 definuje podporu zločineckej alebo teroristickej skupiny.[13)]

Predmetná novela bola premietnutá aj do ustanovení 2. dielu V. hlavy všeobecnej časti Trestného zákona, označenej ako „Osobitné kvalifikačné pojmy", konkrétne do § 140 nazvaného **„Osobitný motív".** Boli tu doplnené dve nové písmená d/ a e/.

Za § 140 bolo doplnené nové ustanovenie označené ako § 140a, ktoré nesie názov **„Trestné činy extrémizmu".** Tieto zmeny boli v súvislosti so zákonom č. 257/2009 Z. z. zaradené do jeho *všeobecnej časti.*

V *osobitnej časti* Trestného zákona došlo k úpravám v skutkových podstatách trestného činu **Násilia proti skupine obyvateľov** tým, že sa do kvalifikovanej skutkovej podstaty doplnil osobitný motív a trestného činu **Výtržníctva**, kde došlo k doplneniu hanobenia štátneho symbolu, a to bez ohľadu na

13) Pozn. autorky: V systéme ASPI – stav k 31.VIII. 2009 do čiastky 123/2009 to bolo uvedené takto.

to, či ide o štátny symbol Slovenskej republiky alebo iného štátu. Pričom je pod pojmom hanobenie potrebné rozumieť akékoľvek ničenie, poškodzovanie alebo znevažujúcu úpravu štátneho symbolu pomaľovaním a pod., napr. pálenie štátnej vlajky[14)]. Vzhľadom na rozširujúce sa výtržníctvo fanúšikov pri športových podujatiach bolo do základnej skutkovej podstaty doplnené do písm. d/ k hrubému spôsobu rušenia zhromaždenia občanov alebo „priebeh športového alebo kultúrneho podujatia". Do kvalifikovanej skutkovej podstaty sa rovnako ako v § 359 (Násilie proti skupine obyvateľov) doplnil osobitný motív.

K rozsiahlejším zmenám došlo v názve i obsahu XII. hlavy, ktorá podľa novej úpravy nesie názov **„Trestné činy proti mieru, proti ľudskosti, trestné činy terorizmu, extrémizmu a trestné činy vojnové".** V súlade so zmenou hlavy sa zmenil aj názov jej prvého dielu, ide o **„Trestné činy proti mieru a ľudskosti, trestné činy terorizmu a extrémizmu".** Významné zmeny boli uskutočnené v ustanoveniach **§ 421 – 424**, pričom do tohto prvého dielu boli zaradené i nové ustanovenia, ktorými sú § **422a – 422c** a **§ 424a.** Nové skutkové podstaty **§ 422a – 422c postihujú výrobu**, **rozširovanie a prechovávanie extrémistických materiálov** a **§ 424a upravuje „Podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu".**

Súčasnú legálnu definíciu **extrémistickej skupiny** som uviedla už v časti 2. bod I. s tým, že som poukázala na rozdiely od pôvodne navrhovanej definície a jej pozitíva.

Extrémistickým materiálom sa na účely Trestného zákona rozumie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie

a) textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov, skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,

b) programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,

c) obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody,

d) ospravedlňujúce alebo schvaľujúce čin považovaný článkom 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora pripojeného k dohode z 8. augusta 1945 o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi a príslušnými článkami štatútu iného medzinárodného trestného

14) Dôvodová správa k zák. č. 257/2009 Z. z. Osobitná časť. K Čl. I. K bodom 8 a 9. s. 5. NR SR Č. Parlamentnej tlače 858

súdu zriadeného na základe medzinárodného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, za genocídium alebo zločin proti ľudskosti, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu zriadeného na základe medzinárodného verejného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, ak takýto rozsudok nebol v predpísanom konaní zrušený, alebo

e) popierajúce alebo vážne zľahčujúce čin považovaný článkom 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora pripojeného k dohode z 8. augusta 1945 o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi a príslušnými článkami štatútu iného medzinárodného trestného súdu zriadeného na základe medzinárodného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, za genocídium alebo zločin proti ľudskosti, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu zriadeného na základe medzinárodného verejného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika. (§ 130 ods. 8)

V § 130 ods. 9 sa ďalej uvádza: „Za extrémistický materiál sa považuje materiál podľa odseku 8, ak sa vyrába, rozširuje, uvádza do obehu, robí verejne prístupným alebo prechováva v úmysle podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody a replika extrémistického materiálu alebo jeho napodobenina, ktorá je zameniteľná s orginálom.“.

Napriek tomu, že zákonom č. 257/2009 Z. z. boli do **„Osobitného motívu“** doplnené písmená d/ a e/, rozhodujúcimi pre trestné činy extrémizmu sú v rámci osobitného motívu písmená d/ a f/. V novozavedenom písm. d/ sa za osobitný motív považuje spáchanie trestného činu „v úmysle verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre vyhrážanie sa z predchádzajúcich dôvodov,“. Ďalším extrémistickým motívom, ktorý už bol súčasťou Trestného zákona je motív uvedený v písm. f/ „z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti“.

Bezprostredne za „Osobitným motívom“ sa uvedeným zákonom zaradilo nové ustanovenie **§ 140a Trestné činy extrémizmu**. Definované sú ako trestný čin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a 422, výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej

skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d/ a f/.

Pri tresných činoch **Podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd** do **§ 421 ods. 1** sa k podpore a propagácii skupiny osôb alternatívne doplnilo **hnutie** a do **ods. 2** sa doplnilo spáchanie tohto trestného činu **členom extrémistickej skupiny** ako znak kvalifikovanej skutkovej podstaty. V **§ 422** došlo k úpravám v oboch odsekoch. V **ods. 1** sa alternatívne vyjadrili podmienky používania odznakov, rovnošiat **alebo** hesiel a k sympatiám k hnutiam sa doplnila aj **skupina**. V **ods. 2** bola vytvorená nová základná skutková podstata namiesto tzv. „osvienčimskej lži“,[15] a to: **„Rovnako ako v ods. 1 sa potrestá, kto pri čine uvedenom v ods. 1 používa pozmenené zástavy, odznaky, rovnošaty alebo heslá, ktoré vyvolávajú zdanie pravých.“.**

Trestný čin **Výroby extrémistických materiálov - § 422a postihuje výrobu alebo podieľanie sa na výrobe extrémistických materiálov.**

Vyrábaním sa pritom rozumie akékoľvek písomné, grafické, obrazové, zvukové, alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie extrémistického materiálu, a to hromadné (aj priemyselné) vyhotovenie väčšieho množstva takýchto materiálov, ako aj manuálne individuálne vyhotovenie jedného kusa takéhoto materiálu.[16]

Podieľaním sa na výrobe je akýkoľvek spôsob úmyselnej spolupráce s výrobcom (napr. páchateľ je subdodávateľom potrebných materiálov, čiastkovým spracovaním materiálu a pod.).

Rozširovaním extrémistických materiálov podľa § 422b sa rozumie rozmnožovanie, prepravovanie, zadovažovanie, sprístupňovanie, uvádzanie do obehu, dovoz, vývoz, ponuka, predaj, zasielanie alebo roširovanie extrémistických materiálov. V kvalifikovaných skutkových podstatách oboch trestných činov, t. j. výroby aj rozširovania extrémistických materiálov sú uvedené rovnaké dôvody prísnejšieho trestného postihu, a síce: závažnejší spôsob konania, verejne alebo členstvo v extrémistickej skupine.

Prechovávaním v zmysle **§ 422c** sa rozumie vedomá držba uvedených materiálov, ktoré má páchateľ vo svojej moci a dispozícii, bez ohľadu na to, komu takéto veci patria. Keďže ide o úmyselný trestný čin, minimálne sa vyžaduje uzrozumenie s tým, že páchateľ prechováva extrémistické materiály

15) Pozn. autorky: Zákonom č. 262/2011 Z. z. bol do TZ opätovne zaradený trestný čin do ustanovenia § 422d v znení: „Kto verejne popiera, spochybňuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust, zločiny režimu založeného na fašistickej ideológii, zločiny režimu založeného na komunistickej ideológii alebo zločiny iného podobného hnutia, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“.

16) Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. II. doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION Bratislava 2010, s. 564 – 565. ISBN 978-80-8078-308-2

v úmysle podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie.

Pri trestnom čine **Hanobenia národa, rasy a presvedčenia** podľa § **423** sa v základnej skutkovej podstate v písm. b/ rozšíril hmotný predmet útoku o **jednotlivca** a okrem motivácie útoku, ktorou doposiaľ bolo vyznanie alebo bez vyznania, sa táto rozšírila o príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine a pôvodu rodu. Zároveň sa sprísnil trestný postih z pôvodného „až na jeden rok", na jeden až tri roky. Do kvalifikovanej skutkovej podstaty uvedenej v ods. 2, sa okrem sprísnenia trestnej sadzby z pôvodných troch rokov na dva až päť rokov, dopnil medzi dôvody prísnejšieho trestného postihu osobitný motív.

Zmenené bolo aj ustanovenie **§ 424 Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti.** Zásadnú zmenu v základnej skutkovej podstate predstavovalo vypustenie obligatórneho spôsobu spáchania trestného činu - verejne. Došlo k tomu na základe Čl. 4 Dodatkového protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúceho sa trestnosti skutkov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov. Tento totiž ustanovuje povinnosť zaviesť ako trestný čin aj neverejné podnecovanie na spáchanie závažného trestného činu určeného vnútroštátnym právom prostredníctvom počítačového systému voči jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pôvodu rodu, pre ich farbu pleti alebo pre náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody. Preto pri takomto vyhrážaní bol vypustený znak „verejne" a bol doň vložený aj rodový pôvod a náboženstvo, ak je zámienkou pre ostatné dôvody, ako spôsob vyhrážania – spáchaním zločinu. Okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle odseku 3 boli doplnené o spôsob spáchania trestného činu **verejne, osobitný motív a členstvo v extrémistickej skupine.** Dôsledkom uvedených zmien došlo aj k sprísneniu trestného postihu v zmysle odseku 3.

Posledné ustanovenie zákona č. 257/2009 Z. z. sa týkalo zavedenia novej skutkovej podstaty trestného činu **- Podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a.** Ide tu o spoločné uskutočnenie záväzkov vyplývajúcich z článkov 3, 5 a 6 Dodatkového protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúceho sa trestnosti skutkov rasistickej a neznášanlivej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov a z článku 1 Rámcového rozhodnutia Rady o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a neznášanlivosti prostredníctvom trestného práva.

Základná skutková podstata tohto trestného činu je rozdelená do písmen a/ a b/, pričom obe formy konania majú spoločné to, že sa ich možno dopustiť len verejne, aby bol možný trestný postih v zmysle § 424a. V písmene a/ je uvedené podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre podnecovanie z predchádzajúcich dôvodov, alebo v písmene b/ hanobí takú skupinu alebo jednotlivca alebo sa im vyhráža tým, že verejne ospravedlňuje čin považovaný článkami 6, 7 a 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu za genocídium, zločin proti ľudskosti alebo vojnový zločin alebo čin považovaný článkom 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora pripojeného k Dohode z 8. augusta 1945 o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi za zločin proti mieru, vojnový zločin alebo zločin proti ľudskosti, ak taký čin je spáchaný na takejto skupine osôb alebo jednotlivcovi, alebo ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu, ak nebol v predpísanom konaní zrušený, verejne popiera alebo vážne zľahčuje taký čin, ak je spáchaný na takej osobe alebo jednotlivcovi. Za takéto konanie je možné páchateľa sankcionovať trestom odňatia slobody na 1 až 3 roky. **Kvalifikovaná** skutková podstata obsahuje osobitný motív ako dôvod prísnejšieho trestného postihu na 2 až 5 rokov.

Konštrukcia skutkovej podstaty odkazom na ustanovenia príslušných článkov medzinárodných zmlúv a ich príloh nie je v rozpore so zásadou zákonnosti, nakoľko o všetkom, čo bolo vyhlásené v Zbierke zákonov, platí nevyvrátiteľná právna domnienka znalosti. Problém môže byť len Charta Medzinárodného vojenského tribunálu, ktorá tvorí prílohu Dohody o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi uverejnenej pod č. 164/1947 Zb. Táto príloha nebola uverejnená v Zbierke zákonov. Javí sa teda vhodné uverejniť Chartu Medzinárodného vojenského tribunálu v Zbierke zákonov, pretože v opačnom prípade je vážne riziko absencie trestnej zodpovednosti, ak sa nepreukáže vedomosť ospravedlňujúcej osoby o takto vymedzenom čine, nebude sa môcť uplatniť nevyvrátiteľná právna domnienka znalosti všetkého, čo bolo uverejnené v Zbierke zákonov. Na rozdiel od Dodatkového protokolu sa ospravedlňovanie, popieranie a vážne zľahčovanie týka aj vojnových zločinov, ale vzťahuje sa len na genocídium, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny vymedzené v Charte Medzinárodného vojenského tribunálu zriadeného Londýnskou dohodou z 8. augusta 1945 a Rímskym štatútom Medzinárodného trestného tribunálu.

Treba dodať, že v prípade tohto ustanovenia ide aj o náhradu ustanovenia § 422 ods. 2 v predchádzajúcom znení, podľa ktorého bolo trestným činom verejné popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie alebo ospravedlňovanie

holokaustu[17] rozšírením tohto postihu aj na iné zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny a zároveň o sprísnenie postihu oproti doterajšej úprave.[18]

Záver

Záverom možno uviesť, že odborníci, ktorí sa problematikou extrémizmu zaoberajú dlhšiu dobu, upozorňujú na viaceré nedostatky tejto protiextrémistickej novelizácie Trestného zákona. Problém vidia v „definovaní" pojmu trestné činy extrémizmu, keďže ani nejde o definíciu v pravom zmysle slova, ale len o spoločné pomenovanie trestných činov, ktorých väčšinu trestný zákon postihoval už aj pred novelou. V praxi však nie každý páchateľ niektorého z uvedených trestných činov je automaticky považovaný za osobu s extrémistickými prejavmi.[19]

Isté pochybnosti by mohli nastať pri aplikácii ustanovenia § 422c obsahujúceho prechovávanie extrémistických materiálov. Vychádzajúc striktne zo znenia príslušného ustanovenia „Kto prechováva extrémistické materiály, potrestá sa…" by mohlo dôjsť k chybným záverom. Páchateľom by tak mohol byť ktokoľvek, kto by mal doma napr. cez internet zakúpenú knihu, časopis obsahujúci nevhodný článok, fotografiu alebo symbol. Pri doslovnom výklade by mohlo ísť o postih osôb profesionálne sa zaoberajúcich príslušnou problematikou, či už z oblasti histórie, alebo študentov spracúvajúcich predmetnú tématiku v rámci kvalifikačných, či iných študentských prác. Text príslušného ustanovenia je preto potrebné vnímať spoločne s výkladom extrémistických materiálov uvedených v § 130 ods. 8 a predovšetkým ods. 9, v ktorom je uvedené, že ho…"prechováva v úmysle podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody…". Orgány činné v trestnom konaní a súd budú musieť pri preukazovaní naplnenia tejto skutkovej podstaty trestného činu

17) Napriek tejto argumentácii bol zákonom č. 262/2011 Z. z. namiesto pôvodného ods. 2 § 422 doplnený samostatný trestný čin do novovytvoreného ustanovenia § 422d . Text ustanovenia je uvedený v pozn. č. 15. Objektom uvedenej skutkovej podstaty je ochrana pravdy t. j. všeobecne známych a verifikovaných skutočností o holokauste, zločinoch fašizmu a komunizmu a zločinoch iného podobného hnutia, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb. Nevyžaduje sa aby páchateľ tohto trestného činu v spojení s týmto konaním smeroval aj k znevažovaniu, verejnému hanobeniu,vyhrážaniu sa alebo iným obdobným negatívnym excesom voči príslušníkom určitého národa, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo náboženského vyznania.

18) Dôvodová správa k zák. č. 257/2009 Z. z. dostupná na internete tlac 0858-dovodova.rtf(5). s. 8/9 – 9/9.

19) Vlachovský, R., Sepeši, P.: Extrémizmus všeobecne, resp. extrémizmus vo svetle novely Trestného zákona č. 257/2009 Z. z.

dokázať motiváciu konania páchateľa tohto úmyselného trestného činu. Prax ukáže s akými predpokladanými, či dokonca nepredpokladanými problémami sa kompetentní pri preukazovaní tejto trestnej činnosti stretnú.

Zoznam použitej literatúry

- 1/http://sk.wikipedia.org/wiki/Extr%C3%A9mizmus
- 2/ Mašľanyová, D., Zachar, A.: Rekodifikácia a extrémizmus. In: Rekodifikácia trestného práva, doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou. BVŠP FP Bratislava 2008. ISBN 978-80-89363-03-2
- 3/ Návrh 656a NR SR III. volebné obdobie. Číslo: 675/2004.
- 4/ Nariadenie Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 z 15.VI.2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.
- 5/ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v pôvodnom znení
- 6/ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- 7/ Návrh zákona MS SR Číslo: 5572/2007 - 120, ktorým sa mení a dopĺňa zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z. a zákona č. 692/2006 Z.z.
- 8/ Systém ASPI – stav k 31.VIII. 2009 do čiastky 123/2009
- 9/ Dôvodová správa NR SR č. Parlamentnej tlače 858 k zák. č. 257/2009 Z. z.
- 10/ Zák. č. 262/2011 Z. z.
- 11/ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. II. doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION Bratislava 2010. ISBN 978-80-8078-308-2
- 12/ Dôvodová správa k zák. č. 257/2009 Z. z. dostupná na internete tlac 0858-dovodova.rtf(5).
- 13/ Vlachovský, R., Sepeši, P.: Extrémizmus všeobecne, resp. extrémizmus vo svetle novely Trestného zákona č. 257/2009 Z. z.

Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

Jan Musil

Kam směřuje české trestní zákonodárství?

1. Zmírňování nebo zostřování trestní represe?

Intenzitou trestní represe se můžeme zabývat ve dvou rovinách:

- na úrovni legislativy
- na úrovni aplikace práva v právní praxi.

Tyto dvě roviny se mohou, ale nemusí shodovat, dokonce mohou být protikladné: Velmi přísná zákonná úprava může být v justiční praxi aplikována velmi mírně (např. ukládáním trestů na spodní hranici trestní sazby, velkým podílem ukládaných podmíněných trestů odnětí svobody), ale může tomu být i naopak. Já se v tomto příspěvku budu zabývat normativní stránkou problému, tedy stavem trestněprávní úpravy.

Stupeň represivity trestního práva se dá posuzovat podle různých kritérií. Na prvním místě je to rozsah kriminalizace, tj. stanovení okruhu jednání, která stát hodlá pojmout do katalogu trestných činů. Vedle toho se dá stupeň represivity posuzovat podle přísnosti trestních sankcí, podle věkové hranice trestní odpovědnosti, podle definování okolností vylučujících protiprávnost, podmínek zániku trestnosti, podle přísnosti výkonu trestů, podle přísnosti procesněprávních předpisů, zejména podle garancí poskytovaných ochraně lidských práv a svobod v trestním řízení, event. podle dalších kritérií.

Je známo, že v 60. až 80. letech minulého století se v celoevropském měřítku prosazovala v rámci klasického liberálního trestního práva, příznačného pro tzv. právní stát, tendence ke zmirňování trestní represe. To se projevovalo zejména **dekriminalizací,** tedy zužováním rozsahu trestněprávně postihovaných deliktů.

Již koncem 80. let a zejména v první polovině 90. let se však v Evropě trend obrátil a začala sílit tendence k **zostřování trestní represe.** Důvodů pro

tento obrat kriminálně politického směřování je uváděna řada. Zmiňována je zpravidla rostoucí komplikovanost společenského života v podmínkách tzv. postmoderní společnosti, nová bezpečnostní rizika, vyplývající z procesů globalizace, migrace obyvatelstva jak uvnitř státních hranic, tak mezi státy, vzrůst společenského napětí vyvolaný pocitem nespravedlivého rozdělování a přerozdělování ekonomického bohatství a přírodních zdrojů, hrozící ekologické ohrožení atd.

Hlavním bezprostředním impulzem pro zostřování trestní represe pak je zvýšený výskyt mimořádně závažných forem kriminality (organizovaná kriminalita, terorismus, kriminalita s mezinárodními prvky, hospodářská, finanční a daňová kriminalita, počítačová kriminalita, ekologická kriminalita, brutální formy násilné kriminality apod.). Tyto **nové druhy kriminality** jsou buď zcela originální, dříve neznámé, nebo alespoň nabývající nových, nebezpečnějších vlastností. Mnoho těchto nových forem je spjato a ekonomickými trendy tzv. globalizace – např. kriminální útoky těžící ze subvenční a dotační politiky Evropské unie a dalších nadnárodních organizací, nelegální přeshraniční toky kapitálu, zboží a pracovních sil, jako jsou daňové úniky do „daňových rájů“, obchodování se zakázanými komoditami, nelegální migrace spjatá s moderními formami obchodování s lidmi, nelegální aktivity v oblasti prostituce a pornografického průmyslu atd. Velikou inovační schopnost a odolnost vůči jakýmkoli regulačním zásahům projevuje drogová kriminalita, těžící jak z technologického a komunikačního pokroku, tak z módních trendů životního stylu zejména mladých lidí. I takové „tradiční“ formy sociálních nešvarů, jako je korupce, se ukazují jako velmi flexibilní a odolné vůči represivním a kontrolním státním zásahům, takže boj s nimi připomíná zápas s tisícihlavou saní, jejíž uťaté hlavy neustále dorůstají. Zcela nových kvalit nabyl fenomén terorismu.

Též u méně závažných, někdy dokonce banálních nebo bagatelních druhů kriminality vyvolává velké sociální obavy jejich **masový výskyt**. Tato masovost se týká zejména majetkové kriminality.

S těmito (a s mnoha dalšími) patologickými jevy si často nevíme rady, přerůstají nám přes hlavu. Policie a justice nemá nebo neovládá účinné metody jejich potírání a kontroly, čehož důsledkem je vysoká latence kriminality a průtahy nebo ztroskotání probíhajících trestních řízení. Úměrně tomu roste strach občanů z kriminality, narůstá jejich nedůvěra v policii a justici a klesá autorita práva a státu. Východisko z této neutěšené situace spatřuje veřejné mínění, politika, legislativa ve zpřísnění trestní represe.

Nový (represivnější) trend, jak se zdá, se prosadil nejen v politice a v legislativě, ale byl akceptován též kriminologickou a trestněprávní teorií. Jörg Arnold s netajenou lítostí mluví o tom, že diskuse o dekriminalizaci je dnes bohužel *passé*, idea klasického liberálního trestního práva se zdá být překonána, a vyhlíží dnes jako anachronismus.[1)]

2. Rozsah kriminalizace

Převážná část problému intenzity trestněprávní represe se týká *rozsahu kriminalizace*, tj. stanovení okruhu protispolečenských jednání, která státní moc postihuje trestními sankcemi, tedy okruhu jednání, která mají nebo nemají být postihována jako trestné činy. K téže problematice se vztahují procesy *dekriminalizace* nebo naopak tzv. *nové kriminalizace.*

Nové směřování trestního práva lze dokumentovat zejména na procesu tzv. **nové kriminalizace**[2)], tj. na zavádění nových skutkových podstat trestných činů, a nových institutů jak obecné, tak zvláštní části trestního zákona.

Jako příklad tohoto obratu je možno uvést vývoj názorů na kriminalizaci různých vzdálenějších fází přípravného jednání, uskutečňovaných ještě před pokusem trestného činu. Dříve převládal názor, že tyto nejranější fáze přípravy není potřebné trestat, že tím dochází k přepínání trestní represe. V průběhu 80. a 90. let však se zvyšuje počet tzv. *předčasně dokonaných trestných činů* ve zvláštní části trestního zákona, spočívajících v kriminalizaci raných fází přípravy deliktu. Jde o obecnější tendenci tzv. *předsunutí trestní odpovědnosti* („Vorverlagerung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit“)[3)], která je obecně pozorovatelná v trestním zákonodárství posledních desetiletí.[4)]

1) *Arnold, J.:* Karl Marx und das Holzdiebstahlgesetz. In: Arnold, J. et al. (Hrsg.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser. München : C. H. Beck, 2005, s. 45.

2) K pojmu nová kriminalizace srov. *Kaiser. G. u. a. (Hrsg.):* Kleines kriminologisches Wörterbuch. 3. Aufl. Heidelberg : C. F. Müller, 1993, s. 576 a násl.

3) Srov. Novotný, O.: Stop zaviněným úpadkům. Ekonom, č. 33/1997, s. 37; blíže k pojmu „předsunutí trestní odpovědnosti“ viz Fürst, M.: Grundlagen und Grenzen der §§ 129, 129a StGB. Zu Umfang und Notwendigkeit der Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes bei der Bekämpfung krimineller und terroristischer Vereinigungen. Frankfurt am Main : Lang, 1989; Schwitters, J. H.: Die Vorverlagerung der Strafbarkeit beim unerlaubten Handeltreiben im Betäubungsmittel strafrecht. Konstanz : Hartung-Gorre, 1998.

4) Srov. Lagodny, O.: Strafrecht vor den Schranken der Grundrechte: Die Ermächtigung zum strafrechtlichen Vorwurf im Lichte der Grundrechtsdogmatik dargestellt am Beispiel der Vorfeldkriminalisierung. Tübingen : Mohr, 1996, s. 511-532.

Jiným trendem, přispívajícím k nové kriminalizaci, a tím k zostřování trestní represe, je rozšiřování počtu tzv. *abstraktních ohrožovacích deliktů* (např. trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TZ[5]). Exemplárním příkladem takového trestného činu byl v české legislativě v nedávné minulosti např. trestný čin řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (§ 180d zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon), zakotvený novelou z roku 2005 (zák. č. 411/2005 Sb.). Zavedením této jediné nové skutkové podstaty došlo k okamžitému nárůstu počtu stíhaných trestných činů řádově o desetitisíce – v roce 2007 bylo takto stíháno 18.098 skutků, v roce 2008 bylo stíháno 18.752 skutků (zdroj: Evidenčně statistický systém kriminality Policie České republiky). Naštěstí nový trestní zákoník tento trestný čin nepřevzal, nově jsou trestné (jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 337 TZ) pouze případy řízení motorového vozidla poté, co pachateli byl předtím uložen zákaz řízení nebo mu bylo odňato příslušné oprávnění.

Jinou obecnou tendenci je snaha kriminalizovat *nedbalostní majetkové* a *hospodářské delikty*, např. nedbalostní poškozování cizí věci.

Je možno konstatovat, že trend k tzv. *předsunutí trestní odpovědnosti* a k postihu tzv. *abstraktních ohrožovacích deliktů a nedbalostních majetkových a hospodářských deliktů* je celosvětový a stejnou cestou se vydal v posledních desetiletích též český zákonodárce.

Tato kriminalizační tendence, nastoupená českým zákonodárcem již v 90. letech minulého století, pokračuje i v novém trestním zákoníku. Jako příklady těchto nových (nebo staronových) trestných činů, které nalezneme v novém trestním zákoníku, lze uvést:

- trestný čin porušování povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti (§ 221)
- neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací (§ 230)
- opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231)
- poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti (§ 232)
- neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234)
- porušení předpisů o nálepkách a jiných předmětech k označení zboží (§ 244)
- padělání a pozměnění předmětů k označení zboží pro daňové účely a předmětů dokazujících splnění poplatkové povinnosti (§ 245)

5) Zkratkou „TZ“ označuji nový český trestní zákoník č. 40/2009 Sb., účinný od 1. 1. 2010.

- porušení zákazů v době nouzového stavu v devizovém hospodářství (§ 247)
- pletichy při veřejné dražbě (§ 258)
- vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy (§ 259)
- poškození geodetického bodu (§ 278)
- výroba a jiné nakládání s látkami s hormonálním účinkem (§ 288)
- napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky (§ 341)
- neoprávněné zaměstnávání cizinců (§ 342)
- nedovolená výroba a držení pečetidla státní pečeti a úředního razítka (§ 349)
- padělání a vystavení nepravdivé lékařské zprávy, posudku a nálezu (§ 350)
- nebezpečné pronásledování (§ 354)
- hanobení lidských ostatků (§ 359).

Nechci paušálně zpochybňovat účelnost nové kriminalizace – je nepopiratelnou skutečností, že dynamický společenský vývoj přináší nové druhy škodlivých a nebezpečných jednání a je zajisté legitimním právem zákonodárce, aby na ně reagoval trestněprávními prostředky. Je ovšem třeba pečlivě zvažovat, zda je to opravdu potřebné.

Legitimních důvodů pro novou kriminalizaci je celá řada. Na prvním místě je to **společenská škodlivost** (vyjadřovaná i jinými termíny, jako je *typová společenská nebezpečnost, ochrana právních statků)*, projevující se zvýšenou četností výskytu nových druhů protispolečenských jednání.

Některé nově zavedené trestné činy do nového trestního kodexu ve mně vzbuzují vážné pochybnosti o tom, zda závažnost některých zvažovaných jednání je tak vysoká, aby opravňovala kriminalizaci. Málo závažná jednání by nepochybně stačilo postihovat jako přestupky, např. poškození geodetického bodu (§ 278), nedovolená výroba a držení pečetidla státní pečeti a úředního razítka - § 349). Domnívám se, že v některých uváděných příkladech jde o přepínání trestní represe a že by počet těchto nových trestných činů měl být zmenšen, resp. alespoň by měla být přesvědčivěji zdůvodněna nezbytnost kriminalizace.

Z uznávané zásady trestněprávní normotvorby *in dubio pro libertate* lze odvodit povinnost zákonodárce, aby přesvědčivými argumenty zdůvodnil nezbytnost kriminalizace a snažil se o získání většinového společenského konsensu. Tam, kde neexistují přesvědčivé důvody pro kriminalizaci, má od ní zákonodárce ustoupit. Hanack píše: „Tak, jako soudce nesmí uložit trest, aniž

by dokázal vinu pachatele, nesmí ani zákonodárce hrozit trestem, aniž by prokázal jeho potřebnost“.[6)]

Důležité je to, aby důvody kriminalizace byly dostatečně transparentní, aby s nimi byla seznámena veřejnost a aby ohledně nich bylo dosaženo společenského konsensu. V teorii se ovšem právem připomíná, že společenský konsensus sám o sobě není dostatečným důvodem kriminalizace (je známo, že laická veřejnost má často přehnaná očekávání, snadno propadá iluzi o všemocnosti trestního práva jako zázračného léku na všemožné sociální neduhy).

Moderním kritériem, které je třeba stále více zohledňovat při zvažování kriminalizace, je tzv. **příkaz tolerance** vůči nekonvenčnímu nebo nekonformnímu chování. Ten připomíná, že ve společenském prostoru je třeba respektovat též určité způsoby chování, které jsou sice většinovou částí společnosti hodnoceny jako „nenormální“, vzbuzují její nelibost, avšak nejsou pro ni vyloženě škodlivé (někdy poškozují pouze aktivního aktéra tohoto odchylného chování). Příkaz tolerance má zabránit tomu, aby většinová část společnosti vnucovala menšině uniformní modely chování tam, kde to není nezbytně nutné. Nejvýrazněji se tento příkaz tolerance v historickém vývoji prosadil při dekriminalizaci sexuálně odlišného chování (zejména homosexuality), při respektování náboženských zvyklostí (např. dekriminalizace tzv. odpíračů vojenské služby) a při posuzování kriminalizace drogových deliktů. Také při úvahách o kriminalizaci tzv. *obtěžujících chování* (žebrání, hlučné chování, obnažování na nudistické pláži apod.) je nutno se řídit příkazem tolerance.[7)] Stále aktuální je problém, nakolik tolerovat nebo naopak kriminalizovat šíření některých extrémních ideologických a politických směrů (např. fašismu, komunismu); vybalancování kolidujících zájmů mezi ústavně garantovanou svobodou projevu (čl. 17 Listiny základních práv a svobod) a ochranou demokratických hodnot je velmi obtížné a jeho řešení je ovlivňováno neblahými historickými zkušenostmi s totalitními ideologiemi a na nich založenými politickými režimy.

Konečně je možno zmínit, že při posuzování kriminalizace se v posledních desetiletích stále více prosazuje také tzv. **bilancování nákladů a zisků** *(cost-benefits approach).* Zvažují se tedy jak pozitiva, tak negativa účinků kriminalizace. Výsledkem těchto úvah je například omezení povinnosti oznámit trestný čin u některých profesí (typicky např. u advokátů), protože řádné fungování advokacie je pro právní stát vyšší hodnotou, než neodhalení trestného činu. Předmětem kriminálně politického uvažování o kriminalizaci určitého jednání mohou ovšem být i tak „prozaické“ záležitosti, jako jsou vysoké

6) *Hanack, E.-W.* .: Zur Revision des Sexualstrafrechts in der Bundesrepublik. Reinbek : Rowohlt, 1969, s. 37.

7) *von Hirsch, Andrew:* Belästigendes Verhalten: Gibt es ein strafrechtliches Belästigungsprincip? In: Arnold, J. et al. (Hrsg.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser. München : C. H. Beck, 2005, s. 189-205.

ekonomické náklady spojené s odhalováním a stíháním určitých druhů deliktů, jejichž výskyt je nepatrný apod.

Také v českých podmínkách bohužel platí povzdech polského trestněprávního teoretika a předsedy polského nejvyššího soudu Lecha Gardockého[8)], že diskuse, které se k problematice kriminalizace a dekriminalizace vedou, mají vesměs velmi nízkou úroveň, bez ohledu na to, zda se tyto diskuse odehrávají ve vědě nebo ve veřejném životě a politice. Prezentované názory doporučující další kriminalizaci obsahují často neverifikovaná nebo dokonce neverifikovatelná tvrzení, domněnky, předsudky a intuitivní názory. Zákonodárci se zřídka opírají o seriozní empirické kriminologické výzkumy, statistická data o kriminalitě jsou interpretována chybně nebo jsou dokonce zneužívána k prosazování skupinových zájmů.

3. Zpřísňování trestních sankcí

Tento trend se nejzřetelněji manifestuje zvýšením horní hranice trestní sazby u trestu odnětí svobody: ta dříve činila 15 let (§ 39 odst. 1 dřívějšího trestního zákona), v novém trestním zákoníku se zvýšila na 20 let. Nově byl zaveden institut mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody (§ 59), který nahradil dřívější institut zvlášť nebezpečného recidivisty. U tzv. výjimečného trestu činilo dříve rozpětí délky trestu 15 až 25 let, nově bylo zvýšeno na 30 let; trest na doživotí zůstal zachován (§ 54).

Dolní i horní hranice trestní sazby se v novém trestním zákoníku zvýšily u některých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona, zejména u kvalifikovaných skutkových podstat. Tak je tomu např. u vraždy (§ 140) a u zabití (§ 141), ale překvapivě i u dříve trestaného pachatele krádeže [dříve sazba trestu odnětí svobody do dvou let (§ 247 odst. 1 tr. zák.), nově od šesti měsíců do tří let (§ 205 odst. 2)].

Je ovšem pravda, že obecně nebylo toto zpřísnění trestních sazeb oproti dřívějšímu stavu nijak dramatické, vyskytly se dokonce i řídké případy snížení sazeb.

Myslím, že proti tomuto zpřísnění sankcí nelze vznášet paušální námitky, v některých případech může být oprávněné. Obecně však lze vypozorovat trend zpřísňování trestní represe. O nahodilosti představ zákonodárce o žádoucí přísnosti trestů svědčí to, že již krátce po přijetí nového trestního zákoníku byly novelou (zákonem č. 306/2009 Sb.) trestní sazby u několika trestných činů zvýšeny (§ 141 odst. 1 – zabití; § 145 odst. 3 – těžké ublížení na

8) *Gardocki, L.:* Kriminalisierung – zwischen Theorie und Praxis. In: Arnold, J. et al. (Hrsg.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser. München : C. H. Beck, 2005, s. 1335-1340.

zdraví; § 159 odst. 4 - nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy; § 168 odst. 5 – obchodování s lidmi; § 173 odst. 4 – loupež).

4. Snaha o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti

Ačkoliv předložený (a posléze Poslaneckou sněmovnou schválený) vládní návrh nového trestního zákoníku předpokládal zachování dřívější věkové hranice 15 let, projevovala se při projednávání tohoto návrhu jak na parlamentní půdě, tak i v politických a odborných diskusích zřetelná snaha snížit tuto hranici na 14 let. Domnívám se, že tyto snahy budou pokračovat i nadále.

Já sám osobně se vyslovuji pro zachování dosavadní věkové hranice 15 let. Jsem toho názoru, že neexistují žádné přesvědčivé a empiricky doložené důkazy o tom, že snížení věkové hranice vede k pozitivním výsledkům ve smyslu individuální či generální prevence. Dosavadní právní úprava (obsažená zejména v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.) umožňuje dostatečně efektivní postih dětské delikvence a nabízí široké spektrum výchovně, léčebně a preventivně zaměřených nástrojů. Myslím, že snížením hranice trestní odpovědnosti se ničeho pozitivního nedosáhne – neprojeví se žádný skutečný efekt v podobě snížení dětské delikvence – ten lze očekávat pouze od komplexu složitých a dlouhodobých sociálních opatření. Debata o snížení věkové hranice o jeden rok je typickou ukázkou populistického a alibistického „vytírání očí“ – předstíráním jednoduchého řešení tam, kde ve skutečnosti je zapotřebí nevděčná, namáhavá a dlouhodobá sociální práce a nemalé náklady.

5. Snaha o zpřísnění postihu recidivistů

Hodnotím pozitivně, že v novém trestním zákoníku byl zrušen institut zvlášť nebezpečného recidivisty. Pokládal jsem ho vždy za typický příklad negativní sociální etikety. Při jeho praktické aplikaci v soudní praxi docházelo k extrémnímu přepínání trestní represe. Své odmítavé stanovisko k jeho protiústavní aplikaci jsem opakovaně vyjádřil v judikátech Ústavního soudu ČR, na nichž jsem se podílel.[9)]

9) Viz nálezy ÚS sp. zn. IV. ÚS 396/03 a III. ÚS 747/06 (dostupné v internetové databázi NALUS).

Jakkoli někteří z nás mohou nesouhlasit s koncepcí tzv. *kritické kriminologie*,[10] nelze jí upřít tu zásluhu, že svou teorií tzv. *labeling approach* poukázala na velmi nežádoucí účinky tzv. *etiketování*, vedoucího k individuální stigmatizaci, k selektivnímu výběru hendikepovaných a sociálně vyvržených osob, k nastartování nebo prolongování jejich celoživotní kriminální kariéry a tím k opakované reprodukci kriminality.

V novém trestním zákoníku byl tento institut nahrazen institutem mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody (§ 59), který je lepší v tom, že se obejde bez oné etikety, vázané přímo na osobu pachatele. I nadále se domnívám, že výměra trestu musí být proporcionální především ve vztahu k závažnosti činu; váha, přisuzovaná vlastnostem pachatele, nesmí převážit nad hodnocením jeho skutku; výměra trestu musí přednostně vycházet ze spáchaného trestného činu, z míry jím způsobeného trestného bezpráví; k osobě pachatele je sice žádoucí přihlédnout, avšak toliko sekundárně; váha přisuzovaná vlastnostem pachatele nesmí převážit nad hodnocením jeho skutku.

Principům spravedlivého trestání a rovnosti občanů před zákonem v právním státě nejlépe odpovídá, jsou-li všechny trestné činy pravidelně postihovány v rozmezí jednotných trestních sazeb, stanovených ve zvláštní části trestního zákona. V nich zákonodárce vyjadřuje typový stupeň společenské nebezpečnosti určitého druhu trestného deliktu a poskytuje orgánům činným v trestním řízení pevný rámec, v němž mají vyměřit konkrétní trest s přihlédnutím ke všem okolnostem případu. Tento způsob zákonodárného stanovení trestní sazby nejlépe vyhovuje zásadě *nullum crimen, nulla poena sine lege,* principu rovnosti občanů před zákonem a principu předvídatelnosti rozhodování soudů.

Je ovšem skutečností, že recidivní trestná činnost je nadále pokládána celosvětově za velmi vážný a nebezpečný fenomén, který opravňuje ke speciální legislativní úpravě, zpřísňující trestní postih recidivistů, např. kvalifikováním recidivy jako přitěžující okolnosti, podmínky pro zpřísnění výkonu trestů a pro ztížení podmíněného propuštění apod.; zpravidla se však pokládá za dostatečné vyměřovat trest v rámci „normální“ trestní sazby.

Pravidelně se však na české politické scéně a ve veřejném diskurzu objevují názory, že tresty ukládané recidivistům se mají zvýšit velmi razantně, až drakonicky. Tato snaha se zpravidla vyjadřuje zásadou *třikrát a dost (three strikes and you are out)*. Nový slovenský trestní zákoník (zák. č. 300/2005 Z. z.) ji zakotvil v ust. § 47 odst. 2 přikazujícím obligatorní uložení doživotního trestu odnětí svobody s možností výjimečné modifikace na 25 let.

10) Srov. např. *Šmausová, G.*: Kritická kriminologie. Kriminalistika, 1993, č. 3, s. 225-235; *Smaus, G.:* Das Strafrecht und die gesellschaftliche Differenzierung. Baden-Baden : Nomos, 1999; Kritissche Kriminologie in der Diskussion: Theorien Analysen, Positionen. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996.3. Aufl. 1995, s. 436-437

Teorie *třikrát a dost* podle mého názoru odporuje principu přiměřenosti výměry trestu stupni společenské závažnosti konkrétního deliktu. Tím, že taková kvalifikace předjímá zvlášť vysoký „zločinecký potenciál" pachatele toliko na základě abstraktního a formálního kritéria četnosti spáchaných deliktů, znemožňuje dostatečně citlivou individualizaci trestu.

Bernský profesor kriminologie Karl-Ludwig Kunz[11)] přirovnává takové drakonické trestání pachatelů, označených zákonodárcem jako „nebezpeční zločinci", k praktikám tzv. *incapacitation* (zneschopnění)[12)], tj. dlouhodobého internování osob, u nichž je předpokládáno velké riziko budoucího nebezpečného chování. Kunz poukazuje na možnost chybné diagnózy a vyslovuje názor, že je neospravedlnitelné, aby právo pachatele na přiměřený trest, odpovídající stupni jeho viny, bylo obětováno kolektivnímu společenskému zájmu bezpečí. Rozsáhlé kriminologické a penologické výzkumy, které dlouhodobě sledují úspěšnost těchto zákonodárných a justičních praktik v některých státech USA, ukazují zcela přesvědčivě, že po jejich zavedení nedochází k žádnému pozitivnímu výsledku v podobě snížené kriminality; jediným doložitelným efektem jsou chronicky přeplněné věznice a rostoucí index vězeňské populace.[13)] Moderní liberální společnost se má snažit o reintegraci pachatele do společnosti, řídící se právem a spravedlností, nikoliv o jeho ostrakizaci a vyloučení.

6. Exkluze nebo inkluze pachatele?

Historický vývoj, probíhající v posledních zhruba dvou staletích, lze charakterizovat jako změnu paradigmatu trestního práva, jako *přechod od exkluze k inkluzi* pachatele. Co tím mám na mysli?

Pro starší pojetí bylo příznačné přesvědčení, že spácháním trestného činu se pachatel sám vyčlenil ze společnosti a stát s ním může v průběhu trestního řízení, při ukládání trestu a při jeho výkonu, ale i po něm, nakládat jako s objektem mocenské manipulace. Thomas Hobbes ve svém Leviathanu vyslovil myšlenku, že pachatel musí být potrestán „nikoliv jako občan, nýbrž jako

11) *Kunz, K.-L.:* Gefährliche Rechtsbrecher und ihre Santionierung. In: Arnold, J. et al. (Hrsg.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser. München : C. H. Beck, 2005, s. 1375-1392.

12) K pojmu „incapacitation" viz *Zimring, Franklin E., Hawkings, Gondon:* Incapacitation. Penal confinement and the restraint of crime. New York : Oxford University Press, 1995.

13) Viz např. *Males, M., Macallair, D., Corcoran, M. D.:* Testing Incapacitation Theory: Youth Criminal and Incarceration in California. San Francisco : Center on Juvenile and Criminal Justice. July 2006. Studie je v elektronické podobě dostupná na linku uvedeném na http://www.neustart.at/e-zine-kommentar.php?id=5|119

nepřítel“.[14] Stejný názor zastával Jean-Jacques Rousseau: „Zločinec, který útočí na společenské právo, přestává být členem společnosti, dokonce se s ní nachází ve válce, … spíše než občanem je nepřítelem“.[15] Immanuel Kant doporučoval „vyobcovat těžké zločince z občanské společnosti“, nicméně požadoval, aby při trestání bylo respektováno to, co je v osobě pachatele lidské.[16] Ještě Franz von Liszt hovoří o nutnosti „zneškodnění“ „nepolepšitelných zločinců ze zvyku“.[17] Takovouto strategii vyloučení pachatele ze společnosti označuje K.-L. Kunz jako strategii **exkluze**. V oblasti sankcionování našla tato koncepce výraz v aplikaci trestu smrti, doživotního trestu odnětí svobody nebo alespoň dlouhodobého trestu odnětí svobody, tedy v ukládání drakonických trestů.

Zcela jiný přístup zvolily ty novodobé koncepce trestního práva, které jsou založeny na **inkluzi** (začlenění) pachatele do procesu jeho stíhání a trestání. Za samozřejmost je pokládáno to, že i pachatel je nositelem základních lidských práv a svobod; standard lidských práv je však toliko minimálním modem nakládání s pachatelem, který sám o sobě nestačí. Základním východiskem tohoto přístupu inkluze je optimistický předpoklad možného polepšení pachatele a jeho reintegrace do společnosti. Snahou orgánů činných v trestním řízení je vzbudit, resp. posílit u pachatele sebekritický náhled na zavrženíhodnost jeho činu a vyvolat snahu o nápravu. Aby tohoto cíle bylo možno dosáhnout, je nutno s pachatelem nakládat jako se subjektem, komunikovat s ním, působit na něj a spolupracovat s ním na jeho nápravě. Pachatel je i nadále pokládán za občana, za člena občanské společnosti. Samozřejmě, že koneckonců to musí být samotný pachatel, jako subjekt nadaný vlastní vůlí, který musí chtít zapojit se do tohoto procesu a musí v něm sehrát aktivní roli. To ovšem lze očekávat jen tehdy, jestliže on sám a jeho sociální okolí pokládají uložený trest za spravedlivý, tj. přiměřený závažnosti jeho deliktu a jestliže spravedlivé je i řízení, které vedlo k uložení tohoto trestu.

Z těchto dvou koncepcí přístupu k pachateli vycházejí také dvě odlišné kriminálně politické, legislativní a aplikační koncepce trestního práva:

- na koncepci exkluze je založeno *trestní právo adresované pachateli* ***jako nepříteli;*** v německé literatuře je takové trestní právo obrazně označováno jako Feindstrafrecht nebo *Hass-Strafrecht*[18]. Za objevitele a propagátora tohoto pojmu je pokládán bonnský profesor trestního

14) *Hobbes, T.:* Leviatan neboli O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského. Praha : Melantrich, 1941.

15) *Rousseau, J.-J.:* O společenské smlouvě, neboli O zásadách státního práva. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002.

16) *Kant, I.:* Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre. Königsberg : Nicolovius, 1798.

17) *von Liszt, F.:* Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. Erster Band. Berlin : Guttentag, 1905, s. 166 a násl.

18) *Löschner, G., Galanis, G. N.:* Kriminologie – wohin? Ein Gespräch mit Fritz Sack. Kriminologisches Journal 34 (2002), s. 41-46.

práva a právní filosofie Günther Jakobs,[19] který se mu snaží dodat filozofické a kriminologické zdůvodnění.

- na koncepci inkluze je založeno *trestní právo adresované pachateli* **jako občanovi**; v německé literatuře je takové trestní právo obrazně označováno jako *Bürgerstrafrecht* (trestní právo pro občany).[20]

7. Falešná reakce státu na kriminalitu?

Na konec mi dovolte vyslovit můj osobní závěr:

Sílící volání po **zpřísňování trestní represe** („třikrát a dost", strategie nulové tolerance, snižování věkové hranice trestní odpovědnosti mládeže, zvyšování trestních sazeb apod.) není reálně opodstatněno, nýbrž jde toliko o produkt „emocionální a populistické kriminální politiky", jak to konstatuje např. Heinz.[21]

Rozsáhlé kriminologické a penologické výzkumy, které dlouhodobě sledují úspěšnost drakonických zákonodárných a justičních praktik v některých státech USA, ukazují zcela přesvědčivě, že po jejich zavedení nedochází k žádnému pozitivnímu výsledku v podobě snížené kriminality; jediným doložitelným efektem jsou chronicky přeplněné věznice a rostoucí index vězeňské populace.[22] Fundovaná teoretická i publicistická kritika těchto koncepcí v západoevropských zemích je označuje za „falešnou reakci státu na kriminalitu" nebo za „pokus, zavést znovu do trestní politiky pomstu jako legitimní účel trestu".[23]

Zdá se však, že budoucí vývoj trestního práva v nadcházejícím desetiletí nebude přát ideálům dekriminalizace a zmírňování trestní represe, spíše

19) *Jakobs, G.:* Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. In: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 97 (1985), s. 751–785; Jakobs, G.: Selbstverständnis der Strafrechtswissenschaft (Kommentar). In: Eser. A., Burkhardt, B. (Hrsg.): Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor der Jahrtausedwende. München : C. H. Beck, 2000, s. 47-56; Jakobs, G.: Terroristen als Personen im Recht? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 117 (2006), No. 4, s. 839–851; Jakobs, G.: Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht. Höchstrichterlichen Rechtsprechung im Strafrecht – HRR. Heft 3/2004, s. 88-95.

20) *Kunz, K.-L.:* Gefährliche Rechtsbrecher und ihre Santionierung. In: Arnold, J. et al. (Hrsg.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser. München : C. H. Beck, 2005, s. 1375-1392.

21) *Heinz, W.:* Kriminalpolitik an der Wende zum 21. Jahrhundert : Taugt die Kriminalpolitik des ausgehenden 20. Jahrhunderts für das 21. Jahrhundert? Bewährungshilfe 47 (2000), s. 131-157

22) Viz např. *Males, M., Macallair, D., Corcoran, M. D.:* Testing Incapacitation Theory: Youth Criminal and Incarceration in California. San Francisco : Center on Juvenile and Criminal Justice. July 2006

23) *Pilgram, Arno:* Rückfallstatistische Untersuchungen in Österreich. In: Heinz, Wolfgang [Hrsg.]: Rückfallforschung. Wiesbaden : Kriminologische Zentralstelle, 2004, s. 319-334.

naopak. I tak zásadní stoupenec idejí právního státu, jako je bývalý soudce německého Spolkového ústavního soudu a významný právní teoretik Winfried Hassemer, soudí, že realita dnešní společnosti rizika, závažnost dnešního ohrožení a strach lidí z nejisté budoucnosti jsou tak veliké, že nelze zabránit tomu, aby nepokračovala již nastoupená přeměna reaktivního trestního práva v *„právo odvracející nebezpečí“ (Gefahrenabwehrrecht)*. Tento trend, říká Hassemer, je odpovědí na normativní desorientaci, na strach ze zločinu a na požadavky po kontrole rizika. Příliš povzbudivě nevyznívá jeho závěr, že ani tehdy, pokud by tato nová orientace trestního práva na poskytování bezpečnosti došla naplnění, nemůže trestní právo stejně bezpečnost poskytnout – nezbývá nám prý nic jiného, než „žít s rizikem“.[24)]

Pro budoucí směřování kriminální politiky je znepokojivé, že česká veřejnost je velmi nakloněna myšlence přísného trestání jako zaručeného receptu na snížení kriminality. Přesvědčení, že tresty jsou u nás příliš mírné a že mají být zvýšeny, že je žádoucí znovu zavést trest smrti, že vězeňské podmínky jsou příliš luxusní a že zacházení s vězni je příliš mírné, jsou sdíleny velkou částí českých obyvatel. Kriminologové na základě četných empirických výzkumů konstatují, že míra tzv. punitivity českých občanů je mimořádně vysoká.[25)] To by se mohlo být atraktivním impulzem pro populistické politické programy a předvolební rétoriku.

Ve výčtu nových jevů, trendů a koncepcí kriminální politiky bych mohl pokračovat ještě na mnoha stranách textu. Každé z mnoha dalších klíčových slov, které se dnes v kriminologii a v nauce trestního práva vyslovují, jako jsou pojmy **europeizace a globalizace kriminality a trestního práva,[26)] riziková společnost,[27)] společnost kontroly[28)]** atd. si zasluhuje samostatnou zevrubnou pozornost. Dá se konstatovat, že dnešní doba je dobou neustálých a převratných změn a toto tvrzení plně platí i pro trestní právo a pro kriminologii. Cesta od klasického trestního práva, jehož novodobé základy na evropském kontinentu položil Franz von Liszt,[29)] k dnešnímu a k budoucímu trestnímu právu, je otevřená a stále pokračuje; bylo by neodčinitelnou chybou,

24) *Hassemer, W.:* Sicherheit durch Strafrecht. Höchstrichterlichen Rechtsprechung im Strafrecht – HRR.Heft 4/2006, s. 143 (http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/06-04/index.php?seite=6)

25) *Kury, H., Zapletal, J.:* K postojům obyvatelstva ke kriminalitě a k trestání: srovnání (především) Německa a České republiky. Kriminalistika č. 1/2002, s. 13-28

26) *Viz Eser, A.:* „Menchengerechte“ Strafjustiz im Zeitalter von Europäisierung und Globalisierung. In: Czapska, J. et al. (eds.): Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności : księga ku czci profesora Stanisława Waltosia. Warszawa : Wyd. Prawnicze PWN, 2000, s. 169-188

27) Viz např. *Beck, U.:* Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. 2. Aufl. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1987; *Prittwitz, C.:* Strafrecht und Risiko. Untersuchungen zur Krise von Strafrecht und Kriminalpolitik in der Risikogesellschaft. Frankfurt am Main : Klostermann, 1993

28) Viz *Frehsee, D.:* Der Rechtsstaat verschwindet : Strafrechtliche Kontrolle im gesellschaftlichen Wandel von der Moderne zur Postmoderne. Berlin : Duncker & Humblot, 2003

29) *Liszt, Franz von:* Vergeltungsstrafe, Rechtsstrafe, Schutzstrafe. Heidelberg : Winter, 1906

kdyby se na této cestě poztrácel reformní étos a kdyby základní humanistické principy byly vystřídány prchavými konzumními náhražkami.

Přesto, že v české společnosti stále přetrvává iluze o všemocnosti trestního práva, neměli by čeští zákonodárci podlehnout volání po paušálním zostření trestní represe; myslím, že historická zkušenost z fungování autoritářských režimů dostatečně přesvědčivě ukazuje, že takový směr vede do slepé uličky. Na druhé straně není možno rezignovat na trestní právo pod hesly bezbřehé liberalizace a deetatizace. Trestní právo je a i nadále zůstane nezbytným prostředkem ochrany společnosti před zlem a bezprávím.

Čeští zákonodárci by každopádně neměli opustit dlouhodobé konstanty trestní politiky moderního státu – totiž zásadu *pomocné role trestního práva* a pojetí trestního práva jako prostředku *ultima ratio.*[30] Nejvyšší hodnotou moderního trestního práva určeného pro 21. století musí být *princip humanity,* něco, co Albin Eser vyjadřuje obtížně přeložitelným německým termínem *menschengerechtes Strafrecht:* Totiž spravedlivé trestní právo určené pro lidi – pro pachatele, pro oběť a pro celou společnost. Bylo by nanejvýš žádoucí, aby také česká kriminální politika jasně artikulovala, jakou má představu o svém dalším směřování.

30) *Albrecht, P.:* Strafrecht - ultima ratio. Baden-Baden : Nomos-Verl.-Ges., 1992; Lüderssen, K. [Hrsg.]: Modernes Strafrecht und Ultima-ratio-Prinzip. Frankfurt am Main : Lang, 1990.

31) Viz též *Karabec, Z.:* Poznámky k trestní politice. Kriminalistika č. 4/2011

Prof. JUDr. Jan Musil, CSc.,
soudce Ústavního soudu ČR

PROBLEMATIKA TRESTNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO

Dagmar Císařová,
Olga Sovová

Pacient jako poškozený při poskytování zdravotní péče

Otázky ochrany poškozeného jsou v odborné literatuře i v praxi dlouhodobě diskutovány, zejména s ohledem na nevyváženost postavení obou stran - tedy škůdce a poškozeného. Je třeba říci, že prof. Číč ve svých vědeckých pracích a ve své záslužné praxi i věnoval této problematice značnou pozornost.

Pacient, který byl poškozen na zdraví při poskytování zdravotní péče, má specifické postavení, neboť je často nucen prokazovat své nároky nejen v rámci trestního řízení, ale i v řízení občanskoprávním a rovněž správním. Pacient nebo osoby blízké, v případě úmrtí, se totiž mohou domáhat i uznání viny zdravotnického pracovníka a jeho postihu v rámci disciplinárního řízené před profesní komorou.

Protože Slovenská republika vychází ze stejných právních tradic jako Česká republika (ČR), je vhodné si všimnout současné úpravy v obou státech a srovnat je.

Otázce práv i povinnosti tvrzení poškozených pacientů v jednotlivých typech řízení se budeme v tomto příspěvku věnovat.

Postavení poškozeného obecně není explicitně upraveno na úrovni předpisů nejvyšší právní síly. Z Listiny základních práva svobod (LSZP)[1)] dovozujeme v ČR obecná oprávnění každé fyzické, a pokud to logika věci umožňuje i právnické osoby, domáhat se soudní nebo právní ochrany v případě zásahu do práva na ochranu života,[2)] zdraví[3)] nebo osobní důstojnosti a neoprávněného zásahu do soukromého a rodinného života.[4)]

1) Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.
2) Čl. 6 LSZP
3) Čl. 31, věta první LSZP
4) Čl. 10, odst. 1. 2 LSZP

Jako základní právo lidské právo chápe právo na život i Listina základních práv Evropské unie (Listina EU).[5] Úmluva o ochraně lidských práv a svobod se odráží i v článku 6 odst. 1 LSZP.

Listina EU vychází z již přijatých mezinárodních morem, zejména Úmluvy o biomedicíně,[6] a reguluje obsah poskytování zdravotní péče podrobněji:

Článek 3
Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti

1. *Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost.*
2. *V lékařství a biologii se musí dodržovat zejména:*
   a) *svobodný a informovaný souhlas dotčené osoby poskytnutý zákonem stanoveným způsobem;*
   b) *zákaz eugenických praktik, zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců;*
   c) *zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové jako zdroj finančního prospěchu;*
   d) *zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí*

Základem ochrany lidských práv, a tedy i poškozeného při poskytování zdravotní péče je **Úmluva o biomedicíně**, která je i nejdůležitějším pramenem medicínského práva. Tato Úmluva je chápána i ve Slovenské republice jako určující norma pro vztah k poškozenému.

Úmluva o biomedicíně stanoví povinnost respektu k zájmům lidské bytosti. Z hlediska ústavně konformního výkladu je třeba pojem respekt chápat v duchu výkladu Evropského soudu pro lidská práva (ESLP), který uvedl: *„sloveso „respektovat“ znamená více než „uznávat“ či „brát v potaz“*.[7]

Základem respektu k právu pacienta je povinnost provádět veškeré zákroky na základě informovaného souhlasu pacienta nebo jiné oprávněné osoby. Úmluva o biomedicíně prosazuje i ochranu práv osob právně nezpůsobilých. V případě lékařské péče, zákroku nebo zařazení do klinické studie či výzkumu je nutno vždy brát v potaz jejich názor, a to i tehdy, kdy závazným rozhodnutím, které je třeba respektovat, je rozhodnutí buď zákonného zástupce nebo soudu.

Pacient je tedy nejen tím, kdo určuje meze zásahu do své tělesné integrity, ale i tím, kdo se může domáhat nároku na náhradu v případě,

5) Úřední věstník EU, 2007/ C 303/01, www.euroskop.cz.
6) Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny, vyhlášena pod č. 96/2001 Sb. m. s.
7) Citováno podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR čj. 1 Ao 1/2011, dostupné na www.nssoud.cz.

že se domnívá, že jeho osobní sféra byla lékařským zákrokem narušena a poškozena.

Práva zakotvená v ústavním pořádku České republiky,[8)] jsou provedena jednotlivými zákony. **Zákon o péči o zdraví lidu**, který je dnes již zastaralý, stanoví v § 12 způsob poskytování zdravotní péče, dále pak různé typy zdravotní péče §§ 17 - 22 a jako nezbytnou podmínku informovaný souhlas pacienta.

Obdobně pojem zdravotní péče a její druhy chápe i navrhovaný zákon o zdravotnických službách[9)] a další právní normy v oblasti, která je v dnes v ČR velmi aktuální, a kde se diskutuje o navrhovaných změnách.

Občanský zákoník je právním předpisem, na jehož základě lze uplatnit nároky na náhradu škody způsobené pochybením při poskytování zdravotní péče.

„Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.

Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.

Pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odstavce 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.....“[10)]

Tato ustanovení jsou v současnosti v ČR základem pro poskytnutí odškodnění jak pacientovi, tak i členům jeho rodiny, pokud dojde k pochybení při poskytování zdravotní péče. Samozřejmě je velmi složité určit v penězích hodnotu statku, který nelze přesně vyčíslit. Do určení náhrady za poškozené zdraví vstupují i otázky etické a morální, někdy se mluví i o tom, zda vůbec je „mravné“ nárokovat náhradu v penězích. Judikatura je nejednotná, neexistuje závazný pokyn, jak tyto náhrady koncipovat.

Jak zákonodárce, tak soudní praxe v České republice se v posledních letech přiklání k tomu, že nelze sice peněžitou náhradou vrátit nebo zcela odškodnit ztrátu kvality života nebo i život sám, avšak lze zmírnit následky.

8) Ústavní pořádkem rozumíme souhrn ústavních zákonů a pramenů ústavního práva České republiky. Součástí ústavního pořádku jsou rovněž ratifikované mezinárodní smlouvy. Jde o prameny práva nejvyšší právní síly.

9) www.mzcr.cz/legislativa.

10) § 11, 13 občanského zákoníku.

Život a zdraví jsou hodnotově předřazeny dalším, byť i příkladmo vyjmenovaným osobnostním právům. Právě toto ustanovení občanského zákoníku se stalo základem, který umožňuje zásadní, obvykle nevratná a trvalá poškození zdraví, ať již se smrtelným následkem či nikoli, odškodňovat částkami, které vysoce převyšují paušální náhrady a umožňují postiženému zlepšit kvalitu svého života.

Určení konkrétní výše nároku na úhradu je složité. Stanovení částky velmi často při snaze o mimosoudní narovnání závisí spíše na pocitové stránce poškozeného nebo jeho rodiny, případně i na konkrétním vyčíslení nákladů na další péči.

V případě soudního sporu má obecně řečeno soud možnost úvahy o výši přiměřeného zadostiučinění i s ohledem na to, zda přihlédne nejen k tomu, že samotný pojem **zadostiučinění znamená satisfakci za již prožité příkoří**, ale i zároveň zváží moderní trend, který se přiklání k **preventivnímu působení odškodného**.

V rozsudku čj. 30 Cdo 4431/2007 se Nejvyšší soud ČR vyslovil takto:

„Pokud byla fyzická osoba dotčena v osobnostní sféře (§ 13 o.z.), má mimo jiné možnost požadovat z tohoto důvodu přiměřené zadostiučinění. Soud při úvaze o přiměřenosti požadované satisfakce musí především vyjít jak z celkové povahy, tak i z jednotlivých okolností konkrétního případu (tzv. musí přihlédnout např. k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i šíři vzniklé nemajetkové újmy apod).“

Občanské soudní řízení ve věcech náhrady škody způsobené při poskytování zdravotní péče je řízením kontradiktorním, kde účastníci jsou si rovní.

Poškozený tedy není v řízení zvláštním způsobem ochráněn, naopak má **povinnost tvrzení**, tedy musí popsat skutkový děj a okolnosti případu. S povinností tvrzení se pojí i důkazní břemeno, které ve zdravotnických sporech leží plně na poškozeném, včetně návrhu na znalecké posudky.

Poškozený, který např. právě v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu si nemůže dovolit právního zástupce, může, pokud splňuje kritéria zákona pro osvobození od soudních poplatků, požádat soud o ustanovení právního zástupce. Rovněž lze využít možnosti ustanovení advokáta prostřednictvím České advokátní komory. S ohledem na skutečnost, že možnost bezplatného právního zastoupení v civilním řízení není v českém právním řádu uspokojivě dořešena, musí si poškozený sám vyhledat informace o výše uvedených možnostech.

Správní právo a další právní odvětví

Nejméně práv má poškozený v průběhu **disciplinárního řízení před orgány profesních zdravotnických komor**. Zatímco v přestupkovém řízení při projednávání majetkových nároků je poškozený účastníkem řízení, pokud se se svým nárokem přihlásí,[11] tak v disciplinárním řízení má pacient nebo stěžovatel velmi omezená práva, ač mnohdy je jeho podání profesnímu orgánu odůvodněné a vede k profesnímu postihu škůdce.

Disciplinární řízení je řízením, které se vede z úřední povinnosti, a proto poškozený sice má právo předkládat návrhy, avšak je povinností profesní komory, aby prošetřila veškeré skutkové, především odborné a etické otázky související s deliktem.

Základem disciplinární odpovědnosti členů profesních komor s nuceným členstvím je zákon o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře.[12] Procesní postup disciplinárních orgánů jednotlivých profesních komor je upraven jejich stavovskými předpisy - disciplinárními řády.

Pouze Česká lékařská komora (ČLK) upravuje možnost smírného řešení nároku poškozeného v 9 Disciplinárního řádu:

„Cílem smírčího řízení je dosažení smíru, včetně eventuální dohody o mimosoudním vypořádání případných nároků toho, kdo stížnost podal, na náhradu škody, popř. dohody dle § 307 trestního řádu nebo dohody o narovnání podle § 309 trestního řádu“.

Rovněž pouze Česká lékařská komora umožňuje stěžovateli, aby se seznámil s výsledkem disciplinárního řízení a v případě nesouhlasu podal proti rozhodnutí námitku, která však nemá odkladný účinek.[13]

Přes minimální práva v disciplinárním řízení je situace poškozeného nebo stěžovatele v případě disciplinárního řízení před ČLK usnadněna i pro účely řízení občanskoprávního nebo trestního. Poškozený má totiž možnost navrhnout disciplinární spis jako důkazní prostředek soudu. V občanskoprávním řízení, pokud došlo v mezidobí k uznání lékaře vinným, je soud tímto rozhodnutím vázán a rozhoduje pouze o výši případné náhrady škody.

11) Srv. § 72, písm. b) zákona č. 200/1990 Sb.
12) Zákon č. 220/1991 Sb.
13) § 11, odst. 1 Disciplinárního řádu ČLK, www.lkcr.cz.

Pokud jde o Českou stomatologickou komoru, § 11 Disciplinárního řádu stanoví postup při příjímání stížností a v § 28, odst. 2 je dána povinnost vyrozumět stěžovatele o výsledku disciplinárního řízení.

Nejméně jsou práva pacientů chráněna Českou lékárnickou komorou. Podněty a stížnosti veřejnosti sice mnohdy tvoří podklad pro zahájení disciplinárního řízení, nicméně § 39, odst. 4 Disciplinárního řádu České lékárnické komory odkazuje na obecně závazné právní předpisy. Stížnosti pacientů jsou tedy vyřizovány v režimu § 175 správního řádu,[14)] což znamená, že stěžovatel je pouze vyrozuměn ve lhůtě 60 dnů, jak byla jeho stížnost vyřízena. S ohledem na neveřejnost disciplinárního řízení není možné podávat konkrétní informace o tom, zda bylo rozhodnuto o vině člena komory nebo mu bylo uloženo nějaké opatření dle zákona č. 220/1991 Sb.

De lege ferenda se domníváme, že by zakotvení smírčího řízení pro všechny profesní komory s nuceným členstvím, a to nejen ve zdravotnictví, přineslo nejen zvýšení ochrany práva poškozeného pacienta, ale i mohlo snížit počet soudních sporů.

Nejproblematičtější je **postavení pacienta v trestním řízení**. Podobně jako na Slovensku, je v ČR vedle pojmu „**poškozený**“ ve smyslu trestního řádu také termín „**oběť**“ podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

Slovenská právní úprava trestního řízení vychází z moderního chápání subjektů řízení, které mají velká práva zejména tam, kde se stávají stranami řízení. Zdánlivě je naše právní úprava stejná, ale při bližším srovnání zjistíme, že slovenská právní úprava má daleko lepší koncepci. Vychází totiž ze současného celosvětového trendu pocházejícího původně z Evropy, tedy ze širokého zapojení laického prvku do trestní justice. Toto bylo požadavkem klasiků trestního procesu již v 19. století, zejména Glasera a u nás Storcha. Tzv. Glaserův trestní řád ovlivnil i právní úpravu Uherskou, resp. Slovenskou. Našim slovenským kolegům můžeme jen závidět zapojení různých zájmových organizací do trestního řízení, když jim slovenský trestní řád zaručuje to, že jsou subjekty trestního procesu.

V rámci pokusů o omezení účasti laických přísedících v trestním řízení, která je v rozporu s celosvětovými tendencemi, a ve snaze omezit také vliv i účast zájmových organizací v trestním řízení, se objevily i záměry zcela změnit koncepci ochrany oběti trestného činu, a tedy i práv pacientů na náhradu škody.

14) Zákon č. 500/2004 Sb.

Návrh § 3 zákona o obětech trestných činů:

§ 3 Vymezení pojmů

(1) Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

(2) Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

(3) Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavcích 1 a 2 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým handicapem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), sexuálního nátlaku (§ 186 trestního zákoníku), kuplířství (§ 189 trestního zákoníku), týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 odst. 2 a 3 trestního zákoníku, nebezpečného vyhrožování (§ 353 trestního zákoníku), a nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku).

(4) Druhotnou újmou se pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vzniká v důsledku přístupu policie nebo orgánů činných v trestním řízení k ní.

(5) Akreditovaným subjektem se rozumí právnická osoba, které byla rozhodnutím ministra spravedlnosti (dále jen „ministr") udělena akreditace podle § 42.

Pozoruhodné je, že hlava III. tohoto návrhu v § 38 – 40 upřednostňuje speciální subjekty. Domníváme se, že tato ustanovení nejsou domyšlená a znamenají omezení práv pacientů.

Hlava III
PODPORA SUBJEKTŮ POSKYTUJÍCÍCH POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ

§ 38 Podpora ze strany státu

(1) Stát podporuje činnost subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů poskytováním dotací ze státního rozpočtu za podmínek a v rozsahu stanovených tímto zákonem a interním předpisem, který zveřejní prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě. Tím není dotčeno poskytování dotací podle jiného právního předpisu.

(2) Dotaci ze státního rozpočtu podle odstavce 1 věty první mohou získat jen akreditované subjekty. Na udělení dotace není právní nárok.

§ 39 Akreditace

(1) Subjekt, který hodlá poskytovat pomoc obětem trestných činů podle tohoto zákona a získat dotaci ze státního rozpočtu na svou činnost, se musí akreditovat pro jednu nebo více služeb, kterými jsou

a) psychologická poradenství,

b) sociální poradenství,

c) právní poradenství

d) právní zastupování,

e) restorativní programy.

(2) Akreditací pro služby uvedené v odstavci 1 písm. a) a b) se rozumí registrace pro poskytování sociálního poradenství a služeb sociální prevence obětem podle jiného právního předpisu. Dotace ze státního rozpočtu na tyto služby náleží subjektu jen podle jiného právního předpisu.

(3) Akreditace pro služby uvedené v odstavci 1 písm. c) až e) vzniká rozhodnutím o udělení akreditace. O udělení akreditace rozhoduje ministr na základě návrhu akreditační komise.

§ 40 Podmínky pro udělení akreditace

(1) Základní podmínkou pro udělení akreditace je

a) skutečnost, že žadatel má formu obecně prospěšné společnosti, občanského sdružení nebo obchodní společnosti, která byla založena za jiným účelem, než je podnikání,

b) poskytování pomoci obětem žadatelem nejméně po dobu jednoho roku,

c) podání písemné žádosti, která obsahuje náležitosti podle § 41,

d) bezúhonnost žadatele a všech fyzických osob, které budou službu poskytovat,

e) odborná způsobilost všech fyzických osob, které budou službu poskytovat,

f) pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování služeb podle tohoto zákona.

(2) Za bezúhonného se považuje ten, kdo nebyl pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin nebo trestný čin spáchaný z nedbalosti v souvislosti s vykonáváním činností při poskytování služeb nebo činností s nimi srovnatelných, anebo ten, jehož odsouzení pro tyto trestné činy bylo zahlazeno nebo se na něj z jiných důvodů hledí, jako by nebyl odsouzen.

(3) Odborná způsobilost pro právní poradenství a právní zastupování oběti se prokazuje získáním úplného vysokoškolského vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu.

(4) Další podmínky akreditace stanoví ministerstvo interním předpisem, který zveřejní prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě.

Slovenskou právní úpravu v tomto směru považujeme za mnohem lepší, než navrhovaná česká.

Některé další úvahy o zlepšení postavení pacienta jako poškozeného nejen v trestním právu a trestním řízení, ale i v civilním řízení v souvislosti s návrhy na změnu zdravotnických předpisů však z hlediska práv pacientů považujeme za vhodné a v podstatě zdařilé.

Navrhovaný zákon o zdravotnických službách[15)] v § 34 precizuje formu vyslovení informovaného souhlasu a také přesněji stanoví, jakým způsobem a komu zdravotnické zařízení poskytuje informace o zdravotním stavu pacienta. Velmi důležité je nejen právo pacienta na úctu a zachování důstojnosti při poskytování zdravotnických služeb, ale i jeho právo na sebeurčení, tedy rozhodnutí o tom, zda a jak má být léčen v případě, kdy není již schopen dát kvalifikovaný souhlas. Návrh zákona o zdravotnických službách v § 36 zakotvuje možnost tzv. living will - **předem vysloveného přání**. Tato vůle pacienta pro případ jeho neschopnosti vyslovit kvalifikovaný souhlas musí mít písemnou formu s ověřeným podpisem a je platná po dobu pěti let. Nicméně navržený § 36 zákona o zdravotnických službách autonomii pacienta dost omezuje, neboť platnost předem vysloveného přání rovněž váže na lékařské poučení o důsledcích jeho přání. Toto poučení navíc musí být k předem vyslovenému přání připojeno, pokud ho pacient nevysloví až při hospitalizaci před lékařem a svědkem. Navržený zákon samozřejmě nemůže vyřešit všechny situace,

15) Viz www.mzcr.cz/legislativa.

které při poskytování zdravotní péče s ohledem na rozvoj medicíny a rovněž konkrétní situaci pacienta nastanou. Mnohé bude muset řešit praxe i judikatura. Je však nepochybné, že studium a čerpání z právní úpravy země, se kterou máme dlouholetý společný historický vývoj, je víc než žádoucí.

Ve sborníku Juridica 2/2008 uvádí vědecký redaktor profesor Tomášek, že harmonizace trestního práva, která je v současné době velmi frekventovaným jevem, vyplývá v Evropské unii z posilování integračních snah. V souvislosti s ochranou práv pacienta je nutno dodat, že integrační snahy se netýkají jen trestního práva, ale i dalších právních odvětví.

Prof. JUDr. Dagmar Císařová, Drsc.
JUDr. Olga Sovová, Ph. D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Jozef Čentéš
Natália Lazareva

Legalita, legitimita a proporcionalita odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky

Jedným zo základných predpokladov fungovania právneho štátu je aj požiadavka, aby štátna moc ochraňovala slobodu a práva občanov. V tomto zmysle sú základom právneho štátu vzťahy medzi občanom a štátom v zmysle ,,limited government", teda sebaobmedzenie štátnej moci právom – jeho podriadenie sa zákonom, ktoré sám vydáva. Ide o bariéru, ktorá má zabrániť neprípustným zásahom štátne moci do základných práv a slobôd jednotlivca. Splnenie tejto požiadavky vyžaduje, aby zásahy do základných práv a slobôd jednotlivca boli prípustné len z presne určených (zákonných) dôvodov a v miere nevyhnutnej na ich použitie. Zároveň možno zvýrazniť, že základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, pokiaľ uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody.

Z hľadiska môjho vystúpenia by som rád zameral pozornosť na ochranu tajomstva správ podávaných telefónom, do ktorej možno zasiahnuť v prípade odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku.

Ochrana tajomstva správ podávaných telefónom je súčasťou širšej kategórie, ktorou je **ochrana súkromia**, a tá je zakotvená vo viacerých ustanoveniach Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len ,,Ústava") napr. v článku 22 a Listiny základných práv a slobôd (ďalej len ,,Listina") napr. v článku 13, ako aj v článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len ,,Dohovor"). Účelom Ústavou priznaného práva na súkromie je (…) zabrániť štátnym orgánom i orgánom územnej samosprávy, aby zasahovali do správania jednotlivca nad nevyhnutnú mieru a príliš neprimerane riadili jeho

súkromný život. Právo na súkromie patrí medzi základné ľudské práva garantované medzinárodnou zmluvou.[1)]

Z hľadiska zásahov do práva na súkromie je podstatnou pre príslušné slovenské orgány rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súd Slovenskej republiky (ďalej len ,,ústavný súd"). Tieto subjekty pri zásahoch do práva na súkromie predovšetkým skúmajú, či daný **skutkový stav možno ratione materiae považovať za súčasť práva na súkromie.** Po kladnej odpovedi na túto otázku treba skúmať či zásah bol **legálny, legitímny a proporcionálny.**

Legalita zásahu štátu do tohto práva je determinovaná zákonom, čo predpokladá aj článok 8 ods. 2 Dohovoru. Takýto zásah musí byť vždy na základe zákona a v súlade so zákonom. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva požiadavka ,,v súlade so zákonom" znamená, že právny predpis je dostatočne presný; že musí existovať prostriedok na ochranu pred ľubovoľnými zásahmi orgánov verejnej moci do záujmu, ktorému sa priznáva ochrana; ak právna úprava priznáva možnosť úvahy, rozsah a spôsob jej uplatnenia sa musí ustanoviť s dostatočnou jednoznačnosťou, aby sa zabezpečila taká ochrana.[2)] Okrem toho zásah do súkromia musí myť oporu vo vnútroštátnom poriadku. Zákonná úprava zásahu do tohto práva musí byť formulovaná tak, aby nebola popretím tohto základného ľudského práva a tomu musí zodpovedať aj jej interpretácia. Právna predpis o ktorý ide musí byť prístupný jednotlivcovi, ktorého sa týka, pričom jednotlivec musí mať možnosť predvídať účinky vyplývajúce pre neho z daného právneho predpisu.

Legalita takýchto zásahov štátu úzko súvisí s ich **legitimitou**, to znamená, že tieto zásahy sa môžu uplatniť len v prípadoch a okolnostiach, ktoré vyplývajú z článku 8 ods. 2 Dohovoru, t. j. ak ide o záujem štátu z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojov a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd. Z hľadiska legitimity sem možno zaradiť predovšetkým nevyhnutnosť danú všeobecným záujmom na ochrane spoločnosti pred trestnými činmi a na tom, aby tieto trestné činy boli zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní.

Proporcionalita znamená, že k zásahu možno prikročiť len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami). Výber prostriedkov pri týchto zásahoch štátu do práva na súkromie je ponechaný na voľnú úvahu orgánu verejnej moci, avšak za podmienky dodržania

1) Pozri II. ÚS 94/95.
2) Olsson, A. Case z roku 1988.

limitov spočívajúcich v nevyhnutnosti daných zásahov a v dodržaní princípov a zásad vlastných demokratickej spoločnosti.[3)]

Na podklade uvedených skutočností možno konštatovať, že odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, bez predchádzajúceho súhlasu toho komu orgán verejnej moci zasahuje do súkromia, predstavuje závažný zásah do základných práv a slobôd. V tejto súvislosti možno upozorniť na aplikáciu ústavnej zásady, že zásah do základného práva človeka musí byť predvídateľný zákonom, ktorý pre dosiahnutie svojho účelu musí voliť čo najšetrnejšie prostriedky. Zo strany orgánu verejnej moci je prípustný len taký zásah do základného práva a slobody človeka, ktorý je zákonný, legitímny a proporcionálny. Predpokladom naplnenia týchto podmienok je aj **existencia systému dostatočných a adekvátnych záruk**, ktoré sa skladajú zo zodpovedajúcich právnych predpisov a účinnej kontroly ich dodržiavania.[4)] Tieto právne predpisy musia byť presné vo svojich formuláciách, aby dali osobám dostatočnú informáciu o okolnostiach a podmienkach, za ktorých je orgán verejnej moci oprávnený zasiahnuť do ich súkromia a to tak, aby tieto osoby mohli predvídať dôsledky ich aplikácie. Zároveň tieto predpisy musia byť zlučiteľné s princípom právneho štátu. Za týmto účelom musí byť jednoznačne definovaná právomoc a postup príslušného orgánu verejnej moci tak, aby jednotlivcom bola poskytnutá ochrana proti svojvoľnému zasahovaniu do práva na súkromie. Súčasne platí, že oprávnené zásahy majú vo všeobecnosti charakter preventívny (predchádzať určitým spoločensky nebezpečným javom), ale i represívny (ochraňovať spoločnosťou uznané hodnoty).[5)]

Na základe vyššie uvedených skutočnosti mienim venovať pozornosť právnej úprave zásahu do základných práv a slobôd, z hľadiska odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku.

I. Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky

Právnym predpisom upravujúcim vymedzenie, podmienky, subjekt a spôsob odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní je Trestný poriadok. Samotný inštitút je vymedzený v § 10 ods. 21,

3) Primerane pozri III. ÚS 80/08 a I. ÚS 274/05. Pozri aj Klass a ďalší v. Spolková republika Nemecko zo 6. septembra 1978 a nález Ústavného súdu Českej republiky II. ÚS 615/06.

4) Primerane pozri nález Ústavného súdu Českej republiky II. ÚS 502/2000. Pozri aj Bálintová, M.: Záruky proti zneužívaniu odpočúvania, In. Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1352.

5) Ivor, J.: Odpočúvanie ako legálny zásah do práva na súkromie, In. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd“, 28. marca 2001, s. 30, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, ISBN 80-8054-188-4.

v rámci informačno-technických prostriedkov, ktorými sa pre potreby Trestného poriadku rozumejú *elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri* ***odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach*** *(ďalej len „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky").* Možno uviesť, že uvedený pojem je upravený v § 2 ods. 1 zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách.

Vzhľadom na skutočnosti, ktorým bola venovaná pozornosť v predchádzajúcej časti môjho vystúpenia možno konštatovať, že aj v prípade odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku je prípustný iba taký zásah do základného práva alebo slobody človeka zo strany orgánu verejnej moci, ktorý je **nevyhnutný**. Predpokladom rešpektovania tejto nevyhnutnosti je **existencia systému adekvátnych a primeraných záruk**, skladajúcich sa z dostatočných právnych predpisov a účinnej kontroly ich dodržiavania.

Zásah do ústavne zaručených práv a slobôd v trestnom konaní pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky je prípustný len **v prípadoch a spôsobom ustanoveným Trestným poriadkom.**

Podstatou odpočúvania podľa § 115 Trestného poriadku je pred účastníkmi aktuálne prebiehajúcej telekomunikačnej prevádzky utajené a účelové vnímanie ich komunikácie, ktoré je sprostredkované telekomunikačným zariadením, tretím subjektom. Záznamom sa v rôznych súvislostiach rozumie jednak zaznamenávanie takto vnímanej komunikácie prebiehajúcej v telekomunikačnej prevádzke na dátový nosič, ktorý umožní uchovanie komunikácie a reprodukciu zachytenej komunikácie v budúcnosti, a jednak to, čo nosič obsahuje.[6)]

I.1 Zákonné podmienky

Podmienky a účel odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky sú ustanovené v § 115 ods. 1 prvá veta Trestného poriadku nasledovne v *trestnom konaní o zločine, korupcii, trestnom čine zneužívania právomoci verejného činiteľa, legalizácii príjmov z trestnej činnosti alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vydať príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, ak možno dôvodne predpokladať, že budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.*

6) Novotná, J.: K některým otázkám dokazování odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu, In: Trestněprávní revue, 3, 2003, č. 10, s. 291.

Z uvedeného ustanovenia Trestného poriadku vyplýva, že odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky možno vykonať výlučne v **trestnom konaní** v prípade **trestných činov uvedených v § 115 ods. 1, eventuálne pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.**[7)]

Súčasne platí, že Trestný poriadok v § 115 ods. 5 umožňuje odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky, pre **iný trestný čin** než je uvedený v § 115 ods. 1. Podmienkou aplikovania § 115 ods. 5 Trestného poriadku je splnenie týchto kumulatívnych podmienok:

- konanie o úmyselnom trestnom čine,
- súhlas účastníka odpočúvaného alebo zaznamenávaného telekomunikačného zariadenia,
- existencia príkazu vydaného predsedom senátu a v postupe pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudcom pre prípravné konanie.

Trestný poriadok v § 115 ods. 1 upravuje aj ďalšiu podmienku, ktorou je **existencia dôvodného predpokladu**, že odpočúvaním telekomunikačnej prevádzky budú **zistené skutočnosti významné pre trestné konanie**. Týmito skutočnosťami možno rozumieť skutočnosti uvedené najmä v § 119 ods. 1 písm. a) až c) Trestného poriadku, ak sú podstatné pre trestné konanie. Dôvodnosť predpokladu o zistení skutočností dôležitých pre trestné konanie možno vyvodiť napr. z charakteru páchanej trestnej činnosti, prípadne zo spôsobu vytvorenia podmienok na jej páchanie, komunikácie osôb, ktoré takúto trestnú činnosť páchajú, vzťahu týchto osôb v rámci štruktúry skupiny a pod. Možno zvýrazniť, že **zisťovanie skutočností významných pre trestné konanie**, v ktorých sa predpokladá komunikácia, predstavuje **účel odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky.**

Zároveň možno zvýrazniť, že odpočúvanie obhajcu, ktorý obhajuje (zastupuje) obvineného nie je prípustné, preto nemôže byť ani nariadené. Ak sa pri odpočúvaní a zaznamenávaní telekomunikačnej prevádzky zistí, že obvinený komunikuje so svojím obhajcom, tak tieto získané informácie nie je možné použiť na žiadny účel, a to ani v trestnom konaní. Tieto informácie musia byť predpísaným spôsobom bezodkladne zničené, a musí byť o tom vyhotovený záznam. Výnimkou z tohto postupu je možnosť využitia týchto informácií v prípade, ak ide o vec, v ktorej obhajca nezastupuje obvineného (§ 115 ods. 1 posledná veta Trestného poriadku). Prípadné aplikovanie tejto výnimky

7) Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok s komentárom, Eurokódex, Poradca podnikateľa, 2006, s. 244. Pre úplnosť možno uviesť, že trestné konanie je vymedzené v § 10 ods. 14 Trestného poriadku ako konanie podľa tohto zákona. Konkrétne ním možno rozumieť tak postup pred začatím trestného stíhania (§ 196 až 198 Trestného poriadku), ako aj trestné stíhanie (§ 10 ods. 14, § 199 a nasl. Trestného poriadku).

vyžaduje, aby orgány činné v trestnom konaní a súd veľmi precízne posudzovali splnenie zákonných podmienok tohto postupu, ako aj využitie takto získaných informácií ako dôkazu v trestnom konaní.

I.2 Kontrola využívania odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky

Trestný poriadok upravuje **súdnu kontrolu tohto inštitútu**, ktorá prestavuje zákonnú záruku pred svojvoľným odpočúvaním telekomunikačnej prevádzky, ako aj nevyhnutnú podmienku spravodlivého procesu v trestnom konaní. V tejto súvislosti možno uviesť, že subjektom oprávneným rozhodnúť o aplikovaní tohto inštitútu (vydať príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky), ako aj o jeho predĺžení, je predseda senátu, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní je ním sudca pre prípravné konanie, ktorý rozhoduje na základe návrhu prokurátora. Vecne príslušným na vydanie príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní je okresný súd v sídle toho krajského súdu, Špecializovaný trestný súd alebo okresný súd uvedený v osobitnom zákone (pozri § 24 ods. 4 Trestného poriadku).

Pre úplnosť možno uviesť, že Trestný poriadok za osobitných podmienok oprávňuje prokurátora vydať príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní. Tento postup je možný za splnenia týchto kumulatívnych podmienok:

- vec neznesie odklad,
- príkaz sudcu pre prípravné konanie nemožno získať vopred,
- odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky nie je spojené so vstupom do obydlia.

Súčasne sa vyžaduje, aby takýto príkaz vydaný prokurátorom bol do 24 hodín potvrdený sudcom pre prípravné konanie, inak stráca platnosť. Informácie získané na základe sudcom nepotvrdeného príkazu vydaného prokurátorom sú nepoužiteľné ako dôkaz na účely trestného konania a musia sa predpísaným spôsobom bezodkladne zničiť. Vzhľadom na charakter zásahu do základných práv je vydanie príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky prokurátorom v praxi celkom výnimočné.

I.3 Odporúčané odpočúvanie

V súvislosti s touto právnou úpravou možno zvýrazniť, že ide o odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky na základe rozhodnutia oprávneného subjektu (spravidla súdu). Z rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že ide o tzv. nariadené odpočúvanie. Popri tom tento

súd pozná aj tzv. **doporučené odpočúvanie**. V konkrétnej veci podstata doporučeného odpočúvania spočívala v tom, že poškodená umožnila policajtom, aby v jej dome pripojili k jej telefónnemu prístroju kazetový nahrávač. Na nahrávač boli zaznamenané tri rozhovory poškodenej s osobou, ktorá bola neskôr odsúdená. Jedným z dôkazov proti odsúdenému bol potom aj prepis takto získaného odpočúvania, ktorý bol súčasťou trestného spisu. Odsúdený však vo svojej sťažnosti zákonnosť odpočúvania spochybnil, pretože bolo vykonané bez súhlasu vyšetrujúceho sudcu. Európsky súd pre ľudské práva pri rozhodnutí v tejto veci konštatoval[8)] porušenie článku 8 Dohovoru, pretože nahrávky telefónnych rozhovorov predstavovali policajné doporučenie na odpočúvanie, bez súhlasu vyšetrujúceho sudcu. Pre úplnosť možno uviesť, že v podmienkach slovenského právneho poriadku sa na možnosť tzv. doporučeného odpočúvania vzťahuje ustanovenie § 115 ods. 5 Trestného poriadku.

Od nariadeného resp. doporučeného odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky možno odlíšiť situáciu, keď si napr. telefonický rozhovor zaznamená jeden z účastníkov vo forme zvukového záznamu, a to bez súhlasu druhého účastníka tohto rozhovoru, bez toho, aby o tom bol požiadaný orgánom verejnej moci. V takomto prípade nie je záznam zabezpečený orgánom verejnej moci, pre ktorého je v trestnom konaní záväzným ustanovenie § 115 Trestného poriadku. Z tohto dôvodu sa na takýto spôsob zadováženia dôkazu nevzťahuje vyššie uvedený zákonný postup a podmienky, za ktorých môže dôjsť k získaniu záznamu v trestnom konaní.

Na porovnanie možno uviesť, že obdobným prípadom sa zaoberal Najvyšší súd Českej republiky (ďalej len ,,najvyšší súd ČR“), ktorý formuloval právny názor, že zásadne nemožno vylúčiť ako dôkaz zvukový záznam, ktorým súkromná osoba zaznamenala telefonický rozhovor, bez súhlasu osôb, ktorých hlas bol takto zaznamenaný.[9)] V predmetnej veci najvyšší súd ČR zvýraznil nevyhnutnosť túto skutočnosť vždy posudzovať v rámci rešpektovania práva na súkromie (článok 8 Dohovoru), práva na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia a (články 7 ods. 1 a 10 ods. 2 Listiny). Významnou okolnosťou v takýchto prípadoch je predovšetkým to, či dôkaz v podobe takéhoto záznamu stojí v konkrétnej veci osamotený v rámci hodnotenia otázky viny páchateľa, alebo či má súd k dispozícii iné dôkazy, ktoré výrazným spôsobom nasvedčujú dôvodnosti obvinenia a s ktorými je záznam v obsahovej zhode.

---

8) Rozsudok M. M. v. Holandsko z 8. apríla 2003.

9) R 7/2008. Pozri aj Khan v. Spojené kráľovstvo z 12. mája 2000 a Turquim v. Francúzsko z 24. januára 2002 a Kocina, J.: Odposlech a záznam telefonických hovorů jako důkaz v trestním řízení, In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. 12. 2008, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, s. 106-109, ISBN 978-80-89363-179.

I.4 Príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky

Z hľadiska tohto inštitútu sú podstatné **obsahové náležitosti príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky**, ktorými sú:

- písomné vyhotovenie príkazu,
- odôvodnenie príkazu aj skutkovými okolnosťami, a to osobitne na každú účastnícku stanicu alebo zariadenie,
- určenie účastníckej stanice alebo zariadenia,
- určenie osoby, ak je známa, ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky týka,
- čas, po ktorý sa bude táto činnosť vykonávať.

Príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky má **povahu rozhodnutia sui generis** (rozhodnutie svojho druhu), nejde teda o uznesenie. Z tohto dôvodu proti nemu nie je prípustný opravný prostriedok a dotknutá osoba nemá možnosť domáhať sa ochrany pred všeobecným súdom v súvislosti s faktom, že jej telefonický rozhovor bol odpočúvaný. Podľa názoru ústavného súdu **oprávnenosť vydania právoplatného príkazu všeobecný súd nemôže preskúmavať** a to práve preto, že príkaz je právoplatným rozhodnutím, ktorým je súd viazaný resp. z ktorého musí vychádzať. To sa vzťahuje tak na trestné konanie, ako aj na prípadné občianskoprávne konanie na ochranu osobnosti (na ochranu súkromia).[10)] Pre úplnosť možno uviesť, že príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky môže byť predmetom sťažnosti, o ktorej je oprávnený rozhodnúť ústavný súd (podrobnejšie pozri ďalšiu časť tohto príspevku).

Zároveň možno zvýrazniť, že odlišná situácia nastáva v prípade, ak sa má záznam telekomunikačnej prevádzky použiť ako dôkaz v trestnom konaní. V takomto prípade osoba, ktorej rozhovor bol odpočúvaný (spravidla obžalovaný), môže namietať zákonnosť tohto dôkazu a z toho vyplývajúcu jeho nepoužiteľnosť. Podľa názoru ústavného súdu[11)] môže tak uvedená osoba urobiť len pri súčasnom splnení dvoch podmienok:

- trestná vec musí dospieť do štádia súdneho konania,
- dotknutá osoba musí byť stranou v trestnom konaní (obžalovaný, poškodený).

10) I. ÚS 274/05.
11) I. ÚS 274/05.

Na podklade uvedených skutočností ústavný súd vyslovil názor, že **ochrana zo strany trestného súdu** vôbec neprichádza do úvahy v prípadoch, ktoré sa pred trestný súd vôbec nedostanú, ale ani v prípadoch takých dotknutých osôb, ktoré nie sú stranami v trestnom konaní.

Ďalšou obsahovou náležitosťou príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je jeho odôvodnenie. Zo znenia § 115 ods. 3 Trestného poriadku vyplýva, že imanentnou súčasťou odôvodnenia je uvedenie **skutkových okolností**, a to osobitne na každú účastnícku stanicu alebo zariadenie. Uvedenie týchto okolností vyžaduje, aby príslušný orgán (spravidla súd) **konkrétne odôvodnil skutočnosti, na základe ktorých boli naplnené zákonné podmienky zásahu do práva na súkromie**. Tieto podmienky nie sú naplnené v prípade iba formálneho (všeobecného) odôvodnenia príkazu, ktoré spočíva v citácii príslušných právnych predpisov. Z týchto dôvodov nemožno akceptovať postup, ktorý zotrváva len na formálnych náležitostiach a celkom rezignuje na splnenie materiálnych podmienok potrebných na nariadenie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky.

Nevyhnutnou náležitosťou príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky **určenie účastníckej stanice alebo zariadenie**. Táto podmienka vyžaduje, aby v príkaze bolo špecifikovaný druh stanice alebo zariadenia (telefón, mobilný telefón, fax, rádiostanica a pod.), uvedenie údajov, ktoré prináležia k účastníckej stanici alebo zariadeniu (čísla, adresa, obsah komunikácie a pod.).

Ustanovenie § 115 ods. 3 Trestného poriadku vyžaduje, aby v príkaze bola určená **osoba, ak je známa, ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky týka**. Uvedená podmienka predpokladá, že príkaz by mal byť v zásade individualizovaný vo vzťahu ku konkrétnej osobe, ktorá je majiteľom prípadne užíva účastnícku stanicu alebo zariadenie. Pokiaľ táto osoba nie je majiteľom účastníckej stanice alebo zariadenia, musí byť v príkaze odôvodnené, na základe ktorých skutočností je zrejmé, že ich užíva, alebo že ich v minulosti užívala, a že tak bude s určitou mierou pravdepodobnosti využívať do budúcnosti. Zo slovného spojenia *ak je známa* vyplýva, že Trestný poriadok pripúšťa odpočúvanie telekomunikačnej prevádzky, predmetom ktorého nie je určitá osoba. V takomto prípade sa okrem iného vyžaduje najmä preukázanie podozrenia, že bol spáchaný trestný čin uvedený v § 115 ods. 1 Trestného poriadku. Diskutovanou otázkou je **postup pred začatím trestného stíhania** (§ 196 až 198 Trestného stíhania), v rámci ktorého Trestný poriadok umožňuje použitie tohto inštitútu. S prihliadnutím na zákonné podmienky tohto inštitútu možno predpokladať, že v rámci tohto štádia trestného konania sa vyžaduje spravidla podanie trestného oznámenia, ako aj existencia indícií, z ktorých vyplýva podozrenie zo spáchania trestného činu uvedeného v § 115 ods. 1 Trestného poriadku.

Súčasťou príkazu je uvedenie údajov o **začatí odpočúvania, trvaní, ako aj o jeho ukončení**. Na doplnenie možno uviesť, že odpočúvanie môže trvať najviac šesť mesiacov, pričom tento čas môže byť predĺžený o ďalšie dva mesiace, a to aj opakovane.

Odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky vykonáva príslušný útvar Policajného zboru (ďalej len „príslušný útvar") a to pre všetky orgány činné v trestnom konaní a súd. Trestný poriadok príslušnému útvaru (obdobne aj policajtovi) ukladá, aby sústavne skúmal trvanie dôvodov, ktoré viedli k postupu podľa § 115 Trestného poriadku. Po pominutí týchto dôvodov je príslušný útvar povinný ukončiť odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky (a to aj pred uplynutím lehoty). Uvedenú skutočnosť sa oznámi tomu, kto vydal príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky.

I.5 Záznam telekomunikačnej prevádzky

Trestný poriadok ustanovuje podmienky požitia záznamu telekomunikačnej prevádzky ako dôkazu v trestnom konaní. Týmito podmienkami sú :

- doslovný prepis záznamu, ak to vyhotovený záznam umožňuje,
- ukončenie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky a
- zistenie skutočností dôležitých pre trestné konanie

Splnenie týchto podmienok kladie zvýšené nároky najmä na príslušníka Policajného zboru, ktorý vyhotovuje v, aby pri analýze odpočúvania telekomunikačnej prevádzky označil tie rozhovory, či ich pasáže ktoré môžu byť významné ako dôkaz pre trestné konanie. Pritom je zodpovedný za to, že v súlade s ustanovením § 2 ods. 10 Trestného poriadku vyhodnotí rozhodujúce skutočnosti významné pre posúdenie trestnej zodpovednosti konkrétnej osoby (spravidla obvineného). Policajt by mal zabezpečiť, aby vybrané časti obsahovali celý rozhovor medzi účastníkmi telekomunikačnej prevádzky a nedošlo tak k možnému skresľovaniu jeho obsahu (vytrhnutiu z kontextu).[12)] Súčasne zákonodarca ustanovil povinnosť záznam telekomunikačnej prevádzky sa na vhodných nosičoch zachovať v celistvosti tak, aby umožnil obvinenému a obhajcovi v prípade potreby zabezpečiť prepis záznamu v širšom rozsahu. V takomto prípade náklady spojené s prepisom znášajú obvinený a obhajca. Hodnovernosť prepisu v takýchto prípadoch posúdi súd.

Ak sa má záznam telekomunikačnej prevádzky použiť ako dôkaz treba k nemu pripojiť, ak to vyhotovený záznam umožňuje, **doslovný prepis záznamu**, ktorý vyhotoví príslušník Policajného zboru vykonávajúci odpočúvanie.

12) Striž, I.: Využití záznamu telekomunikačního provozu v trestním řízení, In. Státní zastupitelství, 2006, č. 4, s. 4.

Súčasťou tohto záznamu je uvedenie údajov o mieste, čase a zákonnosti vykonávania odpočúvania. Súčasne Trestný poriadok ustanovuje ďalšiu podmienku využiteľnosti tohto záznamu ako dôkazu, ktorou je ukončenie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky.

Určitú výnimku z tejto úpravy Trestný poriadok ustanovuje v prípravnom konaní, v prípade ak to odôvodňujú okolnosti prípadu (§ 115 ods. 6 posledná veta). V takomto prípade možno súdu predložiť záznam telekomunikačnej prevádzky aj bez prepisu tohto záznamu. Takýto postup je však obmedzený nasledujúcimi podmienkami:

- zo sprievodnej správy vyplývajú podstatné skutočnosti (o mieste, čase a zákonnosti vykonávania odpočúvania), ako aj o osobách, ktorých sa tento záznam týka,
- záznam telekomunikačnej prevádzky je zrozumiteľný.

Uvedený postup sa aplikuje najmä pri realizovaní tzv. väzobných trestných vecí, ak vzhľadom na krátky čas zadržania (48 hodín) príslušný útvar nedokáže vyhotoviť doslovný prepis záznamu.

Z hľadiska ustanovenia § 115 ods. 7 Trestného poriadku je podstatnou okolnosťou možnosť použitia záznamu telekomunikačnej prevádzky ako dôkazu v inej trestnej veci, než v ktorej bolo odpočúvanie nariadené. Takáto možnosť je prípustná v prípade, ak sa **súčasne aj v tejto veci vedie trestné konanie** pre skutok kvalifikovaný ako trestný čin uvedený v § 115 ods. 1 Trestného poriadku. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že Trestný poriadok možnosť použitie dôkazu v takejto inej veci spája s existenciou ďalšieho trestného konania. Prakticky to znamená, že takáto možnosť je prípustná už od podania trestného oznámenia alebo zistenia trestného činu príslušným orgánom činným v trestnom konaní.

Pokiaľ sa má záznam telekomunikačnej prevádzky použiť ako dôkaz v inej trestnej veci, je potrebné k nemu pripojiť písomný záznam s uvedením údajov o mieste, čase a zákonnosti vykonania odpočúvania. V tejto súvislosti možno uviesť, že v odbornej literatúre sa zvýrazňuje aj nutnosť uvedenia času a dátumu vyhotovenia záznamu, ako aj dátumu vyhotovenia protokolu o tomto zázname, ktoré majú nezastupiteľný význam.[13)] Týmto argumentom možno prisvedčiť, pretože sa nimi odstraňuje možná pochybnosť ohľadne zákonnosti tohto dôkazu.

Trestný poriadok ***ustanovuje povinnosť zničenia záznamu o telekomunikačnej prevádzke*** *(§ 115 ods.8). Tento postup sa uplatní v prípade, ak sa pri odpočúvaní a zázname vôbec nezistili skutočnosti dôležité pre trestné konanie a odpočúvanie ani jeho záznam nebudú použité v*

13) Kybic, P.: K otázce použití odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu jako důkazu v jiné trestné věci, In: Trestněprávní revue, 2, 2002, č. 4, s. 115.

ďalšom konaní ako dôkaz. V takomto prípade príslušný orgán (orgán činný v trestnom konaní alebo súd) je povinný získaný záznam zničiť.

V prípade zničenia záznamu Trestný poriadok tiež ustanovuje povinnosť,

- založenia zápisnice o zničení záznamu do spisu,
- upovedomenia určitých osôb o zničení záznamu,
- lehoty na upovedomenie.

Zo znenia § 115 ods. 8 Trestného poriadku vyplýva, že povinnosť upovedomenia sa nevzťahuje na všetkých účastníkov odpočúvanej telekomunikačnej prevádzky, ale len na osobu (ak je známa), ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky týka (§ 115 ods. 3 Trestného poriadku). Zároveň z uvedeného ustanovenia vyplýva, že táto povinnosť sa neuplatňuje vo vzťahu k osobe, ktorá mala možnosť nazerať do spisov (§ 69 Trestného poriadku).

Upovedomenie o zničení záznamu realizuje orgán, ktorého rozhodnutím bola vec právoplatne skončená a posteriori. Trestný poriadok ustanovuje lehotu (tri roky), od právoplatného skončenia trestného stíhania (v danej trestnej veci), po uplynutí ktorej orgán upovedomuje osobu o zničení záznamu. Vzhľadom na určité výnimky z povinnosti upovedomenia dotknutej osoby o zničení záznamu (§ 115 ods. 8 druhá veta Trestného poriadku) sa možno v odbornej literatúre stretnúť s pochybnosťami o zlučiteľnosti súčasnej slovenskej právnej úpravy so štandardami Dohovoru.[14)] S prihliadnutím na túto okolnosť možno zvážiť modifikáciu týchto výnimiek. Zároveň možno pripomenúť, že vzhľadom na pomerne široký okruh osôb, ktoré majú možnosť nazerať do spisu (§ 69 Trestného poriadku), nebude zrejme použitie týchto výnimiek obvyklé.

II. Poznatky z aplikácie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky

Na aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov z hľadiska využívania odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky má zásadný vplyv rozhodovacia činnosť ústavného súdu a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „najvyšší súd“).

V náleze I. ÚS 274/05 ústavný súd rozhodoval o sťažnosti vo veci namietaného porušenia základného práva na súkromie, v konaniach vedených na

14) Bálintová, M. : Záruky proti zneužívaniu odpočúvania, In. Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1358.

krajskom súde. Podstatou námietok sťažovateľa bolo porušenie uvedeného práva v súvislosti s vydaním príkazov na odpočúvanie a záznam telekomunikačných činností. V predmetnej veci krajský súd vydal dva príkazy, prvý na základe zákona o ochrane pred odpočúvaním a druhý na základe § 88 (teraz § 115) Trestného poriadku.

Ústavný súd v predmetnej veci zvýraznil **nutnosť odôvodnenia príkazu** /§ 88 ods. 3 prvá veta (teraz § 115 ods. 3 prvá veta) Trestného poriadku/, resp. **súhlasu** (napriek tomu, že zákon o ochrane pred odpočúvaním takúto podmienku neustanovuje). Uvedenú nutnosť ústavný súd vyvodil z charakteru tohto zásahu do základného práva, pri ktorom nemajú dotknuté osoby možnosť podať opravný prostriedok (pozri predchádzajúci text) a tiež o tomto zásahu sa tieto osoby dozvedia až po jeho realizácii. Vzhľadom na túto skutočnosť majú možnosť požiadať o preskúmanie opodstatnenosti súhlasu alebo príkazu dodatočne. Preskúmateľnosť dôvodnosti vydania súhlasu, či príkazu podľa ústavného súdu vyžaduje (…) relevantnú konkrétnu vysvetľujúcu argumentáciu o tom, akými skutočnosťami boli naplnené zákonom stanovené podmienky na tento zásah do práva na súkromie. Bez takéhoto **odôvodnenia opierajúceho sa o konkrétne skutočnosti je súhlas či príkaz spravidla nepreskúmateľný.**

V predmetnej veci ústavný súd konštatoval, že uvedené príkazy obsahovali iba formálne odôvodnenie, pričom neboli (…) uvedené konkrétne skutočnosti, ktoré viedli k ich vydaniu, pretože text odôvodnenia iba citoval zákonom stanovené podmienky vo všeobecnej rovine. Takýto spôsob odôvodnenia, aký použil krajský súd, ústavný súd neakceptoval a vydané príkazy považoval za zjavne neodôvodnené. Vzhľadom na uvedené skutočnosti ústavný súd konštatoval, že príkazy neboli legálne, lebo nespĺňali podmienky vyplývajúce z príslušných zákonov. Na podklade týchto skutočností ústavný súd vyslovil porušenie základného práva sťažovateľa na súkromie (článok 22 ods. 1 a 2 Ústavy, článok 13 Listiny a článok 8 ods. 1 a 2 Dohovoru) a uvedené príkazy krajského súdu zrušil.

V náleze III. ÚS 80/08 ústavný súd rozhodoval o sťažnosti vo veci namietaného porušenia základného práva sťažovateľky na ochranu súkromia, práva na súdnu ochranu, práva na spravodlivé súdne konanie, ako aj práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, v konaní vedenom na krajskom súde. Podstatou námietok sťažovateľky bolo porušenie uvedených práv v súvislosti s udelením súhlasu sudcu krajského súdu, ktorý povolil odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky - mobilného telefónu vedeného na meno sťažovateľky. Následne sudca krajského súdu v dvoch prípadoch udelil súhlas na predĺženie použitia odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádky.[15)]

15) Pre úplnosť možno uviesť, že sudca krajského súdu udelil súhlas podľa právneho stavu účinného v roku 1999 (§ 36 a 37 zákona o Policajnom zbore).

S prihliadnutím na skutočnosť, že sťažovateľka nenamietala len porušenie svojho základného práva na súkromie (rozhodnutiami krajského súdu), ale aj porušenie ďalších práv, bolo úlohou ústavného súdu v danej veci bolo skúmať, či uvedené zásahy do súkromia sťažovateľky boli v (…) súlade s príslušnými právnymi predpismi, ako aj to či tieto rozhodnutia spĺňali elementárne parametre zákonnosti a ústavnosti. Ústavný súd v tejto súvislosti uviedol, že obsahom základného práva na súdnu ochranu (…) a práva na spravodlivé súdne konanie (…) je aj právo či už účastníka konania, procesnej strany v konaní alebo právo inej zainteresovanej osoby na rozhodnutie, ktorého **dôvody sú zjavné a zreteľné, pretože práve odôvodnenie rozhodnutia je zárukou toho, že výkon spravodlivosti nebude arbitrárny.**

Ústavný súd obdobne ako v predchádzajúcom prípade považoval napadnuté rozhodnutia krajského súdu za nedostatočne odôvodnené, formálne a nelegálne, pretože (…) oboznámenie sa s obsahom namietaných rozhodnutí sťažovateľke neodkrylo súvislosti a okolnosti, na základe ktorých by pochopila odôvodnenie takéhoto zásahu do jej práva na súkromie. Na podklade týchto skutočností ústavný súd vyslovil porušenie základného práva sťažovateľky na : súkromie (článok 22 ods. 1 a 2 Ústavy a článok 13 Listiny), práva na súdnu ochranu (článok 46 ods. 1 Ústavy a článok 36 ods. 1 Listiny), práva na spravodlivé súdne konanie (článok 6 ods. 1 Dohovoru), ako aj práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života (článok 8 ods. 1 a 2 Dohovoru) a uvedené rozhodnutia krajského súdu zrušil.

V súvislosti s inštitútom odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky sa v praxi vyskytli ďalšie procesné pochybenia. Tieto pochybenia súviseli s prepismi hovorov, ktoré obsahovali nepriamu reč komunikujúcich osôb. V konkrétnej veci najvyšší súd zvýraznil nutnosť zabezpečenia doslovného prepisu záznamu všetkých prepisov v priamej reči. Najvyšší súd sa pritom opieral (…) o ustanovenie § 115 ods. 6 a 89 ods. 2 veta prvá (teraz § 119 ods. 2) Trestného poriadku podľa ktorého za dôkaz môže poslúžiť všetko, čo môže prispieť k náležitému objasneniu veci a čo bolo získané zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov.[16)]

V uvedenej veci sa vyskytli aj ďalšie procesné pochybenia, ktoré spočívali v nesprávnom postupe policajta (vyšetrovateľa) v súvislosti s jeho rozhodnutím, keďže v rámci návrhov na doplnenie vyšetrovania zamietol obhajcom návrh oboznámiť sa s príkazmi na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Najvyšší súd uvedený postup vyšetrovateľa považoval za nezákonný, pričom zvýraznil, že s poukazom na ustanovenie § 35 ods. 2 zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností môže sa advokát (obhajca) v rozsahu nevyhnutne potrebnom oboznamovať s utajovanými skutočnosťami ako oprávnená osoba (§ 35 ods. 3 predmetného zákona). Vzhľadom

16) Uznesenie najvyššieho súdu zo dňa 10. 03. 2008 sp. zn. 1 Tošš 46/2007. obdobne uznesenie najvyššieho súdu z 01. 03. 2006 sp. zn. 2 To 72/2003.

na uvedené mal preto vyšetrovateľ umožniť oboznámiť sa s predmetnými príkazmi. Na poklade týchto skutočností najvyšší súd dospel k názoru, že nebol dôvod na odopretie nahliadnuť do príkazov na odpočúvanie v danom štádiu konania, nebol preto dôvod. Obhajca má právo byť vyčerpávajúco pripravený na konanie pred súdom v prospech obvineného, ktorého zastupuje. Pokiaľ mu právny predpis umožňuje získať informáciu, či dôkazný prostriedok vykonaný v trestnom konaní bol, alebo nebol vykonaný v súlade s Trestným poriadkom, vyšetrovateľ nemá právo neodôvodnene mu takúto možnosť odoprieť.

Na podklade týchto skutočností možno vyvodiť záver, že len taký záznam telekomunikačnej prevádzky (telekomunikačných činností), ktorý vyhovuje požiadavkám obsiahnutým v uvedených rozhodnutiach ústavného súdu a najvyššieho súdu, je v súlade s ústavným poriadkom a môže byť použiteľným dôkazom v trestnom konaní. Zároveň pri aplikovaní uvedeného inštitútu je potrebné rešpektovať právo na obhajobu v intenciách rozhodnutia najvyššieho súdu.

III. Úvahy de lege ferenda

Diskutovanou otázkou ustanovenia § 115 ods. 7 je slovo ,,súčasne". V tejto súvislosti je zaujímavý názor Pavla Šámala, ktorý slovo ,,súčasne" vzťahuje až k okamihu použitia výsledku odpočúvania ako dôkazu v inej trestnej veci (a nie k okamihu vykonávania odpočúvania), pretože posledná veta § 88 ods. 4 českého Trestného poriadku (obdobne § 115 ods. 7 slovenského Trestného poriadku) upravuje len použitie záznamu telekomunikačnej prevádzky a nie vykonanie odpočúvania.[17)] V súvislosti s touto právnou úpravou Pavel Šámal zvýrazňuje, že zákonodarca na jednej strane chráni záujem obvineného na zákonnosti dôkazov, ktoré sú proti nemu v trestnom stíhaní zabezpečené. Na druhej strane zákonodarca odstraňuje v rozumnej miere formálnu prekážku stíhania obvineného pre závažné činy, keď pre používanie záznamu v inej trestnej veci ustanovuje obdobné podmienky. Vychádza z toho, že dôkaz zabezpečený na základe legálne odpočúvanej telekomunikačnej prevádzky nemožno objektívne opakovať.

Vzhľadom na rozdielne názory v tejto oblasti sa v návrhu ostatnej novely Trestného poriadku uvedený problém riešil a to tak, že sa navrhovali vypustiť podmienky súčasného vedenia trestného konania. Uvedená zmena pri prerokovaní textu novely Trestného poriadku nebola v Národnej rade Slovenskej republiky akceptovaná. Z tohto dôvodu existujú naďalej rozdielne názory na označený problém.

17) Šámal, P.: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu ve světle judikatury, In: Soudní rozhledy, 6, 2000, č. 3, s. 68 a 69.

Pozn.: Tento príspevok je publikovaný v rámci riešenia projektu MŠ SR VEGA č. 1/0860/10 "Úloha judikatúry, právnych princípov a právnej argumentácie v kontexte práva Európskej únie"

Zoznam použitej literatúry

- Bálintová, M.: Záruky proti zneužívaniu odpočúvania, In: Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1352.
- Ivor, J.: Odpočúvanie ako legálny zásah do práva na súkromie, In: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd", 28.marca 2001, s.30, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, ISBN 80-8054-188-4
- Novotná, J.: K některým otázkám dokazování odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu, In: Trestněprávní revue, 3, 2003, č. 10, s. 290-298.
- Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok s komentárom, Eurokódex, Poradca podnikateľa, 2006 Kocina, J.: Odposlech a záznam telefonických hovorů jako důkaz v trestním řízení, In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15.12.2008, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, s. 106-109, ISBN 978-80-89363-179
- Stríž, I.: Využití záznamu telekomunikačního provozu v trestním řízení, In: Státní zastupitelství, 2006, č. 4, s. 4.
- Kybic, P.: K otázce použití odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu jako důkazu v jiné trestní věci, In: Trestněprávní revue, 2, 2002, č. 4, s. 114-117.
- Šámal, P.: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu ve světle judikatury, In: Soudní rozhledy, 6, 2000, č. 3, s. 67 až 70.

Doc. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
Katedra trestného práva, kriminalistiky a kriminológie
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Doc. Natália Lazareva, CSc.
Severo-kaukazská akadémia štátnej služby
Rostov, Ruská federácia

Peter Polák

Podstata a priebeh výsluchu svedka v trestnom konaní

1. Výsluch svedka ako procesný úkon a dôkazný prostriedok

Výsluch je najčastejším a zároveň aj najvýznamnejším procesným úkonom vykonávaným so svedkom. Samotný pojem „výsluch svedka" nie je legálne definovaný, lebo Trestný poriadok a ani iný právny predpis tento pojem neupravuje. Trestný poriadok však upravuje všeobecný procesný postup pri výsluchu svedka, konkrétne v ustanoveniach § 131 až § 135. Okrem toho, vzhľadom na znenie ustanovenia § 138 Trestného poriadku, sa na procesný postup pri výsluchu svedka primerane použijú aj ustanovenia § 123 až 126 Trestného poriadku o výsluchu obvineného. Právny rámec procesného postupu pri výsluchu svedka dopĺňajú ešte ustanovenia § 261 až 267 Trestného poriadku, ktoré upravujú osobitosti výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní. Tieto ustanovenia sa analogicky používajú aj pri výsluchu svedka na verejnom zasadnutí. Ako sa však vyrovnať so samotným pojmom „výsluch" a jeho definíciou? Ak je základným východiskom platná zákonná úprava, potom možno výsluch považovať za jeden z dôkazných prostriedkov (druhá veta § 119 ods. 2 Trestného priadku). Informácie získané o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie prostredníctvom výsluchu svedka vo forme jeho výpovede možno potom považovať za dôkaz (prvá veta § 119 ods. 2 Trestného poriadku). Stručne a zjednodušene to možno zhrnúť aj tak, že výsluch svedka je dôkazným prostriedkom a informácie získané výsluchom svedka vo forme jeho výpovede sú dôkazom. Takáto zákonná úprava, ktorá začala rozlišovať pojmy dôkazný prostriedok a dôkaz, a teda z ktorej sa dajú odvodiť predchádzajúce závery, sa však do Trestného poriadku dostala až od 1. októbra 2002, kedy okrem iného nadobudla účinnosť aj novela ustanovenia § 89 ods. 2 predchádzajúceho Trestného poriadku (zákon č. 141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov), vykonaná zákonom č. 422/2002 Z.z.. Dovtedajšie znenia § 89 ods. 2 predchádzajúceho

Trestného poriadku vychádzali zo zákonnej dikcie, že „za dôkaz môže poslúžiť všetko, čo môže prispieť k objasneniu veci, najmä výpovede obvineného a svedkov, znalecké posudky, veci a listiny dôležité pre trestné konanie a ohliadka“. Ako už bolo uvedené, podstata tejto dikcie sa okrem výpočtu dôkazov až do októbra 2002 nemenila. Vyplýva z nej, že nerozlišovala pojem dôkazný prostriedok a dôkaz a samotný pojem výsluch ani neobsahovala, respektíve ho stotožňovala s pojmom výpoveď. Nedostatok právnej úpravy sa snažila do určitej miery nahradiť súdobá právna teória, ktorá rozlišovala pojmy dôkazný prostriedok a dôkaz, a ich aj definovala. Napríklad učebnica Československého trestného konania z roku 1977 za dôkazný prostriedok považovala „prostriedok, ktorý orgán činný v trestnom konaní používa pri dokazovaní na poznanie skutočnosti, ktorá je predmetom dôkazu“. Medzi tieto prostriedky zaradila aj výsluch obvineného, svedka a znalca. Za dôkaz učebnica považovala „priamy poznatok, ktorý orgán činný v trestnom konaní získal o predmete dôkazu z dôkazného prostriedku pri procesnom dokazovaní“.[1] Pre objektivitu treba uviesť, že sa možno v právnej teórii v súvislosti s touto problematikou stretnúť aj s inými názormi. Podľa Fedorovičovej je napríklad „ výsluch osoby metódou získavania výpovede, výpoveď je potom dôkazným prostriedkom a dôkazom je až takto získaná informácia o predmetnej trestnej veci“.[2] S podobným názorom sa možno stretnúť aj v niektorých českých prameňoch.[3] Na druhej strane možno ale v tejto súvislosti konštatovať, že prevládajúce názory právnej teórie podporujú záver, že výsluch osoby (napr. výsluch svedka) je dôkazným prostriedkom a výpoveď osoby (napr. výpoveď svedka) obsahujúca relevantné informácie je dôkazom.[4] Definícia výsluchu v podobe konštatovania, že výsluch je dôkazný prostriedok,však prináša len jeho príliš všeobecnú charakteristiku. Všeobecnosť tejto definície zvýrazňuje aj fakt, že samotný Trestný poriadok považuje výsluch za jeden z viacerých dôkazných prostriedkov. Aká je ale konkrétna charakteristika výsluchu? Na túto otázku by sme v minulej ale aj v súčasnej trestnoprávnej literatúre márne hľadali odpoveď. Výnimku tvorí Mathern, podľa ktorého „je výsluch procesný úkon zameraný na to, aby sa od vyslúchaného získali čo najpresnejšie poznatky o vyšetrovanej udalosti, ktoré sa v písomnej forme uvedú do zápisnice“.[5] Aj keď možno tejto definícii vyčítať všeličo, najmä jej neúplnosť, predsa len

1) Bližšie pozri Rúžek, A. a kol.: Československé trestné konanie, Obzor Bratislava, 1977, s. 140 a 141. Podobne pojmy dôkazný prostriedok a dôkaz definuje aj učebnica trestného práva procesného z roku 2003 – bližšie pozri Husár,E. a kol.: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava, 2003, s. 106 a 107, ako aj učebnica trestného práva procesného od Ivor,J. a kol.: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2010, s. 424

2) Porovnaj Fedorovičová,I.: Výsluch a pravdivosť výpovede, In: Justičná revue č. 5/1993, s. 25

3) Bližšie pozri Císařová,D., Fenyk,J. a Gřivna,T. a kol.: Trestní právo procesní, Praha: ASPI, 2008, s. 284

4) Bližšie pozri napríklad Blažek,R.: Teória dokazovania a jej odraz v ustanoveniach Trestného poriadku, In: Právny obzor č. 3/2008, s. 217 až 220

5) Mathern,V.: Dokazovanie v československom trestnom procese, Bratislava, Obzor 1984, s. 136

jednoznačne ukazuje východisko z problému. Ak trestnoprávna teória nevenovala doteraz pozornosť pojmu výsluch, o to viac sa tejto problematika venovala kriminalistika, ktorá však na tento problém nazerá z uhľa svojho špeciálneho predmetu skúmania. Možno to dokumentovať na definícii výsluchu, ku ktorej dospela Iveta Kubíková vo svojej, na problematiku výsluchu zameranej monografii, v ktorej uviedla, že „výsluch je kriminalistická metóda, ktorou sa získavajú informácie z pamäťových stôp uložených vo vedomí ľudí, s cieľom objasniť kriminalisticky relevantnú udalosť“.[6] V kriminalistickej literatúre sa však môžeme stretnúť aj s presnejšími definíciami tohto pojmu, ktoré sú zároveň bližšie jeho trestnoprávnemu ponímaniu. Napríklad jedna zo súčasných a uznávaných učebníc kriminalistiky uvádza, že „výsluch je metóda kriminalistickej taktiky, ktorou sa formou výpovede a podľa podmienok ustanovených zákonom získavajú kriminalisticky a právne relevantné informácie uložené vo vedomí človeka“.[7] Možno povedať, že s takouto alebo podobnou definíciou pojmu výsluchu sa možno stretnúť aj v inej, najmä v českej kriminalistickej literatúre.

Napriek tomu, že neexistuje jednotná definícia pojmu „výsluch“, na základe názorov trestnoprávnej teórie a praxe, ako aj na základe názorov kriminalistiky, možno tento pojem pre účely trestného práva procesného definovať nasledovne. Výsluch je dôkazný prostriedok (zároveň aj procesný úkon), ktorým sa formou výpovede získavajú informácie z pamäťových stôp uložených vo vedomí vypočúvaných osôb, v súlade s pravidlami stanovenými zákonom a kriminalistickou vedou, ktoré upravujú postup získavania týchto informácií ako aj práva a povinnosti vypočúvaného a vypočúvajúceho, s cieľom získať a do zápisnice zaznamenať najpresnejšie a najúplnejšie poznatky o okolnostiach trestnej veci, významné pre trestné konanie.

2. Postup pri výsluchu svedka

Postup pri výsluchu svedka, ako aj úkony s ním spojené, nie sú jednorazovou a nepremyslenou činnosťou. Majú svoj systém a postupnosť. Je napríklad logické, že k výsluchu svedka a k úkonom s ním súvisiacim (zistenie totožnosti, poučenie a pod.) možno pristúpiť až po zaistení jeho účasti pred orgán vykonávajúci výsluch. Ustanovenie § 131 ods. 1 Trestného poriadku ukladá orgánu vykonávajúcemu výsluch pred samotným výsluchom zistiť totožnosť svedka. Totožnosť svedka sa spravidla zisťuje z dokladov totožnosti (napr. občiansky preukaz, cestovný pas a iné), ktoré svedok pred výsluchom predkladá orgánu vykonávajúcemu výsluch. Potom je namieste otázka, či

6) Kubíková, I.: Výsluch ako metóda kriminalistiky, Akadémia PZ v Bratislave, 2004, s. 41
7) Porada, V. a kol.: Kriminalistika, Iura Edition Bratislava, 2007 s. 266.

môže byť vykonaný výsluch svedka aj v prípade, ak jeho totožnosť nie je známa, alebo sa nedá spoľahlivo overiť. Trestný poriadok takúto okolnosť v žiadnom svojom ustanovení nerieši a ani ju nepredpokladá. Pri reštriktívnom výklade dikcie „pred výsluchom svedka treba vždy zistiť jeho totožnosť" (prvá veta § 131 ods. 1 Trestného poriadku) by sa zdalo, že pokiaľ nie je známe meno, priezvisko, dátum narodenia, prípadne iné identifikačné údaje, potom by sa výsluch takejto osoby v procesnom postavení svedka nemal uskutočniť. Riešenie však treba hľadať vo výklade pojmu „totožnosť". V širšom zmysle slova možno totiž totožnosť osoby určiť aj podľa iných identifikačných údajov, než sú meno, priezvisko a dátum narodenia. Ide o to, aby bola inými identifikačnými údajmi overená totožnosť tak, aby nebola zameniteľná za inú osobu. Takými identifikačnými údajmi môžu byť opis osoby, najmä opis tváre, ako aj opis na základe špecifických individuálnych telesných znakov. To isté ustanovenie, ktoré ukladá povinnosť zistiť totožnosť svedka, ukladá aj povinnosť zistiť pomer svedka k obvinenému,[8)] napríklad konkrétny stupeň príbuzenstva, čo je dôležité z viacerých dôvodov. Jedným z nich je zistenie možnosti využitia práva svedka odoprieť vypovedať podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku, ktorého nepreverenie by mohlo mať vážny negatívny dopad na celé trestné konanie. Ďalší dôvod zistenia vzťahu svedka k obvinenému je podstatný najmä z hľadiska posúdenia hodnovernosti jeho výpovede, nakoľko je značný rozdiel v obsahu výpovede, či svedok má k obvinenému vzťah pozitívny alebo negatívny. Ideálna je situácia, ak je vzťah svedka neutrálny a nezávislý, kedy je väčší predpoklad, že bude vypovedať tak, ako udalosť skutočne vnímal.

Najdôležitejšou úlohou a povinnosťou orgánu vykonávajúceho výsluch pred samotným výsluchom je poučenie svedka. Poučeniu treba venovať mimoriadnu pozornosť, pretože nesprávnosť jeho realizácie alebo dokonca jeho absencia môže negatívne ovplyvniť zákonnosť samotného výsluchu a hodnovernosť takto získanej výpovede, a teda aj prípustnosť takto získaného dôkazu, či dokonca priebeh ďalšieho konania. Vykonať poučenie je povinnosťou orgánu vykonávajúceho výsluch, ale zároveň aj právom svedka. Poučiť svedka je potrebné pred začatím každého výsluchu, respektíve každého úkonu, ktorý je so svedkom vykonávaný, v každom štádiu trestného konania. Poučenie svedka musí byť realizované taktiež vtedy, ak ide len o dodatok alebo opakovanie výsluchu v tej istej veci. Cieľom poučenia je, aby svedok vedel vo vzťahu k akému trestnému činu má vypovedať a v prípade, že v danej veci bolo vznesené obvinenie voči konkrétnej osobe, musí vedieť, vo vzťahu k akej osobe obvineného má vypovedať. Ak je obvinených viac osôb alebo má vypovedať k viacerým skutkom, musí svedok poznať mená všetkých obvinených a tiež to, ku ktorým skutkom má ako svedok vypovedať. Samozrejmým cieľom poučenia je aj oboznámenie svedka s jeho právami, ktoré ako svedok môže

8) Zistenie pomeru svedka k obvinenému je namieste samozrejme len vtedy, ak sa výsluch svedka vykonáva po tom, čo bolo vznesené obvinenie zo spáchania skutku, pre ktoré sa vedie trestné stíhanie, konkrétnej osobe – pozn. autora .

využívať, ako aj s povinnosťami, ktoré sú s jeho procesným postavením spojené. Svedok musí byť poučený o povinnosti vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie (§ 127 Trestného poriadku). Okrem toho sa vždy poučí o význame svedeckej výpovede z hľadiska všeobecného záujmu, o jeho práve odoprieť výpoveď, a ak treba, aj o zákaze výsluchu. Taktiež je potrebné v záujme zabezpečenia pravdivosti výpovede vždy poučiť svedka o jeho povinnosti vypovedať pravdu, nič nezamlčať, ako aj o trestných následkoch krivej výpovede. (§ 131 ods. 1 Trestného poriadku). Tým, že svedok je povinný vypovedať o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie, sa vlastne určuje predmet výsluchu. Samotné zdroje svedkovej informovanosti o určitom skutku sú dvojakého druhu. Svedok mohol vnímať a pozorovať udalosti svojimi zmyslami sám (priamo osobne) alebo sa mohol o nich dozvedieť sprostredkovane od iných osôb alebo z listín a podobne. Predmetom výsluchu svedka sú akékoľvek okolnosti, ktoré je potrebné zistiť v danej trestnej veci a to tak okolnosti, ktoré tvoria predmet dokazovania (§ 119 ods. 1 Trestného poriadku), ako aj okolnosti, ktoré sú nutné na vyhľadanie dôkazov a na ich správne hodnotenie. Predmetom výsluchu svedka teda nemusia byť len samotné údaje o udalosti (skutku), ale tiež údaje o tom, čo udalosti predchádzalo, čo ju sprevádzalo, čo po nej nasledovalo, údaje o osobe obvineného alebo poškodeného a iných svedkov, ako aj údaje, ktoré slúžia k vyjasnení spôsobilosti a schopnosti svedka správne vnímať a reprodukovať okolnosti, ktoré tvoria predmet výsluchu.

Je faktom, že poučenie o význame svedeckej výpovede z hľadiska všeobecného záujmu je napriek jeho dôležitosti v praxi často podceňované. Svedok má hovoriť pravdu, nič nezamlčať a povedať všetko čo mu je známe o trestnom čine, o jeho páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie. Preto majú svedkovia často pocit viny, spôsobenej plnením povinnosti svedčiť alebo splnením povinnosti dostaviť sa na predvolanie, a to niekedy aj viackrát. Ak má svedok svedčiť proti obvinenému, je v jeho očiach ako udavač, osobou, ktorá je proti nemu. Sú aj iné okolnosti, vytvárajúce akúsi psychickú bariéru ktoré ho motivujú k tomu, aby spontánne odmietal svedčiť s výhovorkou, že o veci aj tak nič nevie. Preto je poučenie z hľadiska všeobecného záujmu veľmi dôležité, lebo v skutočnosti ide o určitú agitáciu, respektíve o určité presvedčenie svedka, aby dobrovoľne vypovedal. Nestačí povedať len toľko: „…poučujem vás o význame svedeckej výpovede z hľadiska všeobecného záujmu“.[9] Aj keď je svedka možné zákonným spôsobom donútiť k výpovedi, nie je isté či jeho výpoveď bude zodpovedať skutočnosti, pretože môže klamať alebo zavádzať. Ak svedok vedome vypovedá tak, že jeho výpoveď nezodpovedá skutočnosti, dokazuje sa to len veľmi ťažko. Preto možno súhlasiť s názorom Matherna, že by bolo vhodné využívať apelovanie na

9) Šuchter, J.:. Venovať pozornosť poučeniu svedka v trestnom konaní, In: Justičná revue, č. 3 – 4/ 1994,s. 43.

občiansku povinnosť a uvedomelosť svedka – občana demokratickej spoločnosti, ktorý spravidla dobrovoľne pomáha orgánom činným v trestnom konaní a súdom. Rovnako aj určitá forma sľubu alebo prísahy (aj v prípravnom konaní), ktorá by sprevádzala samotné poučenie, by dávala svedeckej výpovedi určitú vážnosť a dôležitosť, vyvolávala by pocit rešpektu a viedla k presvedčeniu svedka vypovedať pravdivo.[10)]

Závažným porušením práva by bolo nepoučiť alebo nesprávne poučiť svedka o jeho práve odoprieť výpoveď podľa § 130 Trestného poriadku. Za účelom využitia tohto práva konkrétne podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku, je potrebné vždy zistiť už skôr spomínaný pomer svedka k obvinenému. V prípade, ak existuje vzťah uvedený v § 130 ods. 1 Trestného poriadku, svedka treba vždy poučiť o práve odoprieť výpoveď a ak sa rozhodne vypovedať, treba to v zápisnici uviesť s tým, že sa tak po poučení rozhodol dobrovoľne. Podľa niektorých autorov, ak takýto vzťah neexistuje, netreba svedka o práve odoprieť výpoveď podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku poučiť, avšak o práve odoprieť výpoveď podľa § 130 ods. 2 Trestného poriadku treba svedka poučiť vždy.[11)] Vhodnejšie však určite je svedka o oprávnení odoprieť výpoveď poučiť vždy podľa prvej aj druhej zákonnej možnosti. V závislosti od prípadu je okrem zistenia pomeru svedka k obvinenému potrebné zistiť a preveriť aj jeho vzťah svedka k iným jemu blízkym osobám, pretože podľa § 130 ods. 2 Trestného poriadku môže svedok odoprieť výpoveď nielen vo vzťahu k sebe, ale práve aj vo vzťahu k iným jeho blízkym osobám, ktoré doposiaľ obvinené neboli. Pokiaľ chce svedok odoprieť výpoveď podľa § 130 ods. 2 Trestného poriadku, kde ide len o možnosť, resp. hrozbu trestného stíhania, musí uviesť dôvod odmietnutia, hoci iba celkom všeobecne. Naproti tomu, ak chce svedok odoprieť výpoveď podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku, teda ak už je vedené trestné stíhanie voči jeho osobe blízkej, tak odopretie výpovede postačuje odôvodniť existenciou tejto skutočnosti, s konkrétnym poukázaním na príbuzenský pomer. Stiffel konštatuje, že svedok musí byť poučený aj o práve odoprieť výpoveď a musí sa k tomuto poučeniu výslovne vyjadriť, a ak má právo odoprieť výpoveď, musí výslovne prehlásiť, či toto právo využíva alebo nie. Obsah jeho vyjadrenia musí byť uvedený v zápisnici o výsluchu.[12)] Uvedený názor potvrdzuje aj judikatúra z roku 2003, podľa ktorej „ak je aktuálne poučiť svedka podľa § 100 ods. 2 Trestného poriadku (teraz § 130 ods. 2 – pozn. autora), svedok sa musí výslovne vyjadriť, či toto právo výslovne využíva, alebo nie. Obsah vyjadrenia svedka musí byť uvedený v zápisnici o jeho výsluchu. Len vtedy možno takýto dôkazný prostriedok považovať za vykonaný zákonným spôsobom. Ak nebol taký svedok poučený o tomto práve alebo

10) Mathern, V.: Dokazovanie v Československom trestnom procese, Bratislava, Obzor, 1984. s. 156.

11) Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok so stručným komentárom, Iura Edition, Bratislava, 2010, s. 413 a 414.

12) Stiffel,, H.: Svedok v trestnom konaní, In: Justičná revue, č.11/ 1991, s. 10 - 11.

sa výslovne nevyjadril, či spomenuté právo využíva, alebo nie, ide o podstatnú chybu konania, v dôsledku čoho takúto výpoveď nemožno na hlavnom pojednávaní prečítať na základe ustanovenia § 211 ods. 2 písm. a/ Trestného poriadku (teraz § 263 ods. 3 – pozn. autora). Uvedenú chybu možno odstrániť iba opätovným vykonaním úkonu zákonným spôsobom" (R 2/2003: II.). Podľa judikatúry (R 3/1981) „je súčasťou riadneho poučenia svedka podľa § 101 ods. 1 Trestného poriadku (teraz § 131 ods. 1 - pozn. autora) o práve odoprieť výpoveď podľa § 100 ods. 1 a 2 Trestného poriadku (teraz § 130 ods. 1 a 3 – pozn. autora) označenie skutku, ktorého sa má výpoveď týkať, a po vznesení obvinenia tiež označenie osoby obvineného, v ktorého veci má svedok vypovedať. Ak je obvinených viac, treba označiť všetkých obvinených, v ktorých veci má svedok vypovedať. Bez toho svedok nemôže správne posúdiť, či má alebo nemá právo odoprieť výpoveď. Ak nebol svedok v prípravnom konaní takto riadne poučený a na hlavnom pojednávaní výpoveď odoprel, zápisnicu o jeho výpovedi z prípravného konania nemožno prečítať vzhľadom na ustanovenie § 211 ods. 3 Trestného poriadku (teraz § 263 ods. 4 – pozn. autora). To platí aj vtedy, keď je svedkom osoba uvedená v § 102 Trestného poriadku (teraz § 135 – pozn. autora)". Nemenej dôležitým poučením v prípade potreby je aj poučenie o zákaze výsluchu (§ 129 Trestného poriadku). Aj keď sa tento zákaz vzťahuje na subjekt, ktorý výsluch vykonáva, jeho zahrnutie do poučenia svedka môže v konkrétnom prípade poskytnúť svedkovi možnosť, aby osobu vykonávajúcu výsluch upozornil na existenciu takýchto okolností.

Uvedený rozsah poučenia svedka možno chápať ako základné poučenie, ktoré bude potrebné rozšíriť alebo naopak zúžiť v závislosti od charakteru toho - ktorého svedka a konkrétnych okolností prípadu, ktorého sa svedecká výpoveď týka. Napríklad aj pri poučení maloletých svedkov sa musí vychádzať z uvedeného základného poučenia, ktoré však treba prispôsobiť rozumovej úrovni svedka, najmä v závislosti od jeho veku a pochopiteľne, vypustiť poučenie o možných trestných následkoch krivej výpovede, lebo neprichádzajú do úvahy (§ 135 Trestného poriadku). Taktiež, ak je dôvodná obava o bezpečnosť svedka, je na mieste ho poučiť aj podľa ustanovenia § 136 a § 139 Trestného poriadku. Ide predovšetkým o možnosť svedka uviesť namiesto adresy bydliska adresu pracoviska alebo inú adresu (§ 136 ods. 1 Trestného poriadku), o možnosti utajenia jeho totožnosti (§ 136 ods. 2 Trestného poriadku), ako aj o práve žiadať prokurátora, resp. súd, aby bol informovaný o prepustení alebo úteku obvineného z väzby, resp. odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody (§ 139 Trestného poriadku).

Osobitným prípadom poučenia je poučenie svedka, ktorý je vo veci zároveň poškodeným. V takomto prípade treba poučenie svedka rozšíriť o poučenie vzťahujúce sa na poškodeného. Je treba diferencovať a rozdielne poučiť poškodeného podľa toho, či ide o poškodeného, ktorý má nárok na náhradu škody podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku alebo o poškodeného, ktorý má len procesné práva uvedené v ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku.

Každého poškodeného treba poučiť o práve v prípadoch ustanovených Trestným poriadkom sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním (§ 211 a 212 Trestného poriadku), o práve robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, o práve predkladať dôkazy, o práve nazerať do spisov a preštudovať ich, o práve zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu, o práve vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, o práve na záverečnú reč, a o práve podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom (§ 46 ods. 1 Trestného poriadku). Poškodeného, ktorý má proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom treba poučiť aj o tom, že je oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť škodu. V tomto prípade musí byť poškodený poučený aj o tom, že návrh musí uplatniť najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, ako aj o tom, že z jeho návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške nárok na náhradu škody uplatňuje (§ 46 ods. 3 Trestného poriadku). V súvislosti s poučením svedka, ktorý je zároveň poškodeným bez nároku na náhradu škody, možno poukázať na tvrdenie Stiffela, že „…je zrejmé, že poškodený, ktorý v trestnom konaní nemá nárok na náhradu škody, bude ako svedok „funkčnejší“, ak ho súd poučí o jeho možnostiach náhrady škody v zmysle Zákonníka práca, Občianskeho zákonníka alebo iných predpisov“.[13)]

Doposiaľ uvedený základný a najdôležitejší obsah poučenia nie je rozhodne vyčerpávajúci. Svedok musí byť v závislosti od konkrétnej potreby poučený aj podľa iných zákonných ustanovení. Sú to hlavne zákonné ustanovenia, ktoré vo svojej podstate predstavujú ďalšie práva a povinnosti svedka.[14)]

Podstatnou okolnosťou, s ktorou treba pred začatím výsluchu svedka počítať, je aj oboznámenie svedka s predmetom výsluchu, ktoré sa spravidla realizuje v rámci poučenia. Aj keď túto požiadavku Trestný poriadok na rozdiel od výsluchu obvineného, pri ktorom z ustanovenia § 122 ods. 1 Trestného poriadku vyplýva povinnosť oboznámiť obvineného so skutkom, ktorý sa mu kladie za vinu, ako aj s jeho právnou kvalifikáciou, priamo nezdôrazňuje, je oboznámenie svedka s predmetom výsluchu nevyhnutnosťou. Toto tvrdenie

13) Stiffel, H.: Svedok v trestnom konaní, In: Justičná revue, č.11/ 1991, s. 10.

14) Ide napríklad o tieto ďalšie práva svedka, ako je právo na účasť a právnu pomoc advokáta počas výsluchu, právo používať jazyk, ktorému rozumie (§ 2 ods. 20 Trestného poriadku), a o tieto ďalšie povinnosti svedka, ako podrobiť sa prehliadke tela (§ 155 ods. 1 Trestného poriadku), strpieť odber krvi alebo iný obdobný úkon (§ 155 ods. 3 Trestného poriadku), napísať potrebný počet slov na zistenie pravosti rukopisu (§ 133 ods. 1 Trestného poriadku) poskytnúť hlasovú vzorku (§ 133 ods. 2 Trestného poriadku), podrobiť sa znaleckému vyšetreniu duševného stavu ä§ 150 Trestného poriadku), vypovedať pri konfrontácii (§ 138 s poukazom na § 125 Trestného poriadku), zúčastniť sa rekognície (§ 138 s poukazom na § 125 Trestného poriadku), zúčastniť sa vyšetrovacieho pokusu (§ 157 Trestného poriadku), zúčastniť sa previerky výpovede na mieste (§ 158 Trestného poriadku), zúčastniť sa rekonštrukcie (§ 159 Trestného poriadku) a uhradiť náklady podľa § 558 Trestného poriadku - pozn. autora.

možno okrem už spomínanej judikatúry oprieť aj o skutočnosť, že svedok má právo vedieť čoho sa jeho zákonná povinnosť vypovedať vlastne týka (napríklad ustanovenie § 127 ods. 1 Trestného poriadku všeobecný predmet výsluchu svedka definuje tak, že „svedok je povinný vypovedať o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie"). Okrem toho nevyhnutnosť oboznámenia svedka o predmete výsluchu pred jeho začatím nepochybne vyplýva aj z ustanovenia § 131 ods. 1 a § 132 ods. 1 Trestného poriadku, podľa ktorých je potrebné zistiť pomer k obvinenému, k prerokovávanej veci a k stranám. K tomu patrí aj oboznámenie svedka s osobou obvineného, najmä preto, aby svedok sa mohol dobrovoľne rozhodnúť, či uplatní podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku právo odoprieť výpoveď alebo nie.[15] Z ustanovenie § 132 ods. 1 Trestného poriadku vyplýva, že na začiatku výsluchu sa treba svedka opýtať na jeho pomer k prerokovávanej veci, ako aj k stranám a podľa potreby aj na iné okolnosti potrebné na zistenie jeho nezaujatosti a hodnovernosti. Pozornosť treba zamerať na vzťah svedka k obvinenému, k poškodenému, prípadne k tomu, či nie je svedok zároveň poškodeným. Tieto zistenia majú veľký význam na zistenie hodnovernosti a nezaujatosti svedka a jeho výpovede. Možno predpokladať, že svedok bude z hľadiska pravdivosti vypovedať v závislosti od toho, či má negatívny alebo pozitívny vzťah k obvinenému, pričom nemožno vylúčiť, že svoju výpoveď bude usmerňovať tak, aby obvinenému prihoršil alebo prilepšil. Túto skutočnosť možno rovnako ponímať aj vo vzťahu svedka k poškodenému. A napokon, ak je svedok zároveň aj poškodeným, je zrejmé, že svoju výpoveď môže podávať tak, aby bola v jeho prospech i za cenu podania nepravdivej výpovede. Okrem toho má zistenie takých pomerov už spomínaný význam na rozsah poučenia. Pod zistením „iných okolností potrebných na zistenie svedkovej nezaujatosti a hodnovernosti" možno rozumieť najmä objektívne a subjektívne podmienky, ktoré v čase páchania a vnímania vyšetrovanej udalosti objektívne a subjektívne existovali. Subjektívnym faktorom môže byť najmä svedkov subjektívny stav, ako napríklad schopnosť vnímať, zapamätať, reprodukovať, ale aj jeho vek, mentálna úroveň, zdravotný a duševný stav, vplyv liekov a iných látok, choroba a podobne. K objektívnym možno zaradiť tie, ktoré existovali nezávisle na svedkovi a jeho stave, napríklad ročné obdobie, denná či nočná doba, osvetlenie, poveternostné podmienky, miesto pozorovania, a podobne.

Ďalšou zákonnou požiadavkou, ktorú musí subjekt vykonávajúci výsluch rešpektovať je skutočnosť, že svedka možno vypočúvať len do miery nevyhnutnej pre trestné konanie (prvá veta § 132 ods. 2 Trestného poriadku). Z toho vyplýva, že svedka možno vypočúvať v tomto procesnom postavení v súvislosti so skutkom, pre ktorý sa vedie trestné konanie, resp. len v súvislosti s osobami, ktoré sa na skutku akokoľvek zúčastnili, aby sa objasnila ich

15) Mathern, V.: Dokazovanie v Československom trestnom procese, Bratislava, Obzor, 1984, s. 156.

prípadná zaujatosť a vzťah k veci. Zisťovať pri svedeckom výsluchu skutočnosti, ktoré s trestným stíhaním nesúvisia (tzv. náhradné delikty), je neprípustné.[16] Otázky nesmú neodôvodnene zasahovať do súkromia svedka, s výnimkou zisťovania pohnútky páchateľa, najmä ak ide o chorého svedka alebo svedka poškodeného trestným činom proti ľudskej dôstojnosti (to znamená v prípade sexuálnych deliktov), prípadne trestným činom proti životu a zdraviu.

Ako má vyzerať samotná realizácia výsluchu svedka upravuje Trestný poriadok v ustanovení § 132 ods. 1 (druhá veta), kde ukladá povinnosť subjektu vykonávajúcemu výsluch, dať svedkovi možnosť, aby súvisle vypovedal všetko, čo sám o veci vie, a odkiaľ sa dozvedel ním uvádzané skutočnosti. V literatúre sa táto časť výsluchu nazýva ako „monológ". Podstata spočíva vo voľnom a súvislom nikým a ničím neodôvodnene prerušovanom verbálnom opise skutočností, ktoré svedok vnímal. Iba v odôvodnenom prípade vyslúchajúci môže prerušiť monológ podávaný svedkom, najmä za účelom usmernenia, keď svedok podstatne odbočuje od témy. Význam možno vidieť v tom, že v logickej nadväznosti umožňuje svedkovi vybavenie a výklad (bez prerušenia myšlienkového pochodu vypočúvaného) udalosti tak, ako ich reálne vnímal a zároveň umožňuje poukázať na podmienky a okolnosti, ktoré ovplyvňovali formovanie jeho výpovede. Monológ je základom výsluchu, od ktorého sa odvíja ďalšie jeho smerovanie. Možno sa domnievať, že absencia uplatnenia monológu je nie len zákonnou chybou, ale aj chybou z hľadiska taktiky výsluchu.[17]

Trestný poriadok v súlade s ustanovením § 132 ods. 2 umožňuje subjektu vykonávajúcemu výsluch, aby svedkovi kládol otázky na doplnenie výpovede alebo na objasnenie neúplností, nejasností alebo rozporov, ktoré sa vyskytli v rámci monológu Tento postup je v literatúre označovaný ako dialóg. Z hľadiska časového sledu dialóg začína po tom, ako svedok dokončil svoj monológ, to znamená, že až potom, keď svedok podal súvislú výpoveď o udalosti, možno pristúpiť ku kladeniu otázok za uvedeným účelom. Výslovne je neprípustné svedkovi klásť otázky sugestívne (navádzacie) a kapciózne (úskočné). Zákonodarca to výstižne vyjadril slovami „svedkovi sa nesmú klásť otázky, v ktorých je obsiahnuté, ako na otázku odpovedať, otázky klamlivé. Výsluch sa musí vykonávať tak, aby výpovede postupne rozvíjali obraz o prejednávanej veci. Preto by sa pri výsluchu svedka nemalo preskakovať od začiatku udalosti na jej koniec a opačne. Úspech výsluchu závisí aj od jeho prísnej dôslednosti a systematickosti. Osoba vykonávajúca výsluch nesmie prekrúcať zmysel daných odpovedí. Výsluch musí viesť vážne, energicky, musí dôsledne a iniciatívne odhaľovať rozpory a nesprávnosti zistené vo výpovediach, pritom však bez hrubosti, povýšenosti, znižovania dôstojnosti svedka. Musí teda zachovávať nevyhnutný takt a zdvorilosť voči svedkovi (ide

16) Minárik, Š. a kol. Trestný poriadok so stručným komentárom, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 417.

17) Porovnaj Kubíková,I.: Výsluch ako metóda kriminalistiky, Akadémia PZ v Bratislave, 2004, s. 56 a 57, ako aj Jelínek,J. a kol.: Trestní právo procesní, Praha: Leges, 2010, s. 380

o takzvanú „oficiálnu zdvorilosť“ – pozn. autora). Výsluch sa musí robiť starostlivo a dôkladne. Náhlenie pri výsluchu svedka nevyhnutne vedie k povrchnému vykonaniu dôkazov. Jedna z najdôležitejších zásad vykonávania výsluchu svedka, ktorá sa má uplatňovať v priebehu celého výsluchu, je zásada vylúčenia ovplyvňovania obsahu výpovede svedka tretími osobami. Takéto ovplyvňovanie výpovede svedka má vylúčiť jednak vykonávanie výsluchu svedkov jednotlivo a spravidla v neprítomnosti iných svedkov, a jednak povinnosť svedka svedčiť ústne. Nepripúšťajú sa písomné svedectvá a nie je dovolené, aby svedok svoju výpoveď čítal z pripravených písomných poznámok . Svedok však má právo nazrieť do svojich písomných poznámok (§ 123 ods. 1 s poukazom na § 138 Trestného poriadku). Tieto zásady treba dodržiavať vždy so zreteľom na osobu svedka a prispôsobiť ich jeho individuálnym vlastnostiam. Vzhľadom na individuálne vlastnosti svedka je niekedy potrebné zvoliť osobitný postup. Platí to napríklad v prípade výsluchu osôb postihnutých duševnou chorobou alebo pri výsluchu maloletých osôb.[18)] Samozrejme, že spomenuté zásady kladenia otázok, respektíve vedenia výsluchu, nie sú uvedené vyčerpávajúcim spôsobom. Je nevyhnutné dodržiavať aj ďalšie zásady, ako aj kriminalistické taktické postupy a odporúčania.[19)] Možno preto konštatovať, že dialóg patrí k najdôležitejším etapám výsluchu svedka, pretože dáva možnosť dosiahnuť zvrat v jeho výpovedi, s možnosťou dosiahnutia pravdivej výpovede.

S konkrétnym výsluchom svedka sa spája aj jeho právo nahliadnuť do písomných poznámok, pričom táto okolnosť musí byť zaznamenaná v zápisnici (§ 123 ods. 1, s poukazom na § 138 Trestného poriadku). V súvislosti s tým treba poznamenať, že svedok musí svedčiť ústne. Nepripúšťajú sa písomné svedectva a nie je dovolené, aby svedok výpoveď čítal z pripravených písomných poznámok. Aj keby boli písomné poznámky podpísané svedkom, nemôžu nahradiť jeho výpoveď. Ak ich svedok pri výsluchu používa, je ich povinný na požiadanie subjektu vykonávajúceho výsluch predložiť.

V súvislosti s postupom pri výsluchu svedka poukázala na niekoľko zaujímavostí aj existujúca judikatúra, podstatné myšlienky ktorej je vhodné pripomenúť. Výsluch svedka nemožno uskutočniť takým spôsobom, že orgán vykonávajúci výsluch dá svedkovi prečítať zápisnicu o výpovedi iného svedka a vypočúvaný svedok potom prehlási do zápisnice, že „túto výpoveď treba považovať za jeho vlastnú výpoveď.“ Takéto prehlásenie nie je možné považovať za dôkaz výsluchom svedka a nemožno naň pri rozhodovaní prihliadať (R 52/1977-I). Obdobne, ak výsluch svedka nebol vykonaný v súlade s ustanoveniami Trestného poriadku, nemožno tento nedostatok napraviť tým, že pri ďalšom výsluchu toho svedka, ktorý sa už realizuje v súlade s Trestným poriadkom, svedok sa iba odvolá na svoju skoršiu, procesne chybnú výpoveď,

18) Bližšie pozri Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 475 a 476
19) Bližšie pozri Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 474 a 475.

lebo táto ani na hlavnom pojednávaní nemôže poslúžiť ako dôkaz (R 81/2003-III).

Vzhľadom na súčasný stav a perspektívny rozvoj technických prostriedkov je možné použiť aj iné spôsoby vypočúvania svedka. V aplikačnej praxi sa vyskytujú prípady, kedy je vhodné svedka vypočuť aj pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu. Ide o takzvaný výsluch formou videokonferencie alebo o výsluch formou telefonickej konferencie, ktoré možno vykonať tak, že sa zvuk a obraz priamo prenášajú do súdnej siene počas súdneho konania. Možné je aj uskutočnenie výsluchu pomocou technických zariadení určených na vykonanie zvukovo-obrazového záznamu alebo pomocou technických zariadení určených na vykonanie zvukového záznamu. Takéto spôsoby sa využijú najmä pri výsluchu svedka, ktorý sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, alebo z iných vážnych dôvodov sa nemôže dostaviť na výsluch (§ 134 ods. 1 Trestného poriadku), u svedka, ktorý pre svoj pobyt v cudzine sa nemôže alebo nechce na výsluch dostaviť, hoci je ochotný vypovedať, a príslušný orgán cudzieho štátu mu poskytne potrebnú právnu pomoc(§ 134 ods. 2 Trestného poriadku), a napokon u ohrozeného alebo chráneného svedka (§ 134 ods. 3 Trestného poriadku). Pri vykonávaní výsluchu svedka takýmito technickými prostriedkami treba dbať na to, aby sa na ňom zúčastnili nielen subjekt vykonávajúci výsluch a svedok, ale aj ďalšie osoby, ktorých účasť je dôležitá z dôvodu vierohodnosti výsluchu. Subjekt vykonávajúci výsluch môže totiž pri výsluchu svedka povoliť účasť obvineného, respektíve umožniť účasť jeho obhajcu (§ 213 Trestného poriadku). V prípade výsluchu svedka pomocou technických zariadení na prenos zvuku a obrazu, alebo pomocou technických zariadení na vykonanie zvukového a obrazového záznamu, ktorý sa nemôže dostaviť na výsluch vzhľadom na svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, je treba pribrať aj príslušného znalca (napríklad pri duševne chorých) alebo tlmočníka (napríklad pri hluchonemých). Cieľom je vykonanie výsluchu svedka so zabezpečením takých záruk, ktoré by posilnili vierohodnosť výpovede svedka, získaného takouto formou výsluchu, a súčasne by obvinenému umožnili také zasahovanie do výsluchu, aby mohol byť využitý pred súdom ako procesný úkon, pri ktorom mal obvinený plnú možnosť využitia svojho práva na obhajobu.[20)] Vzhľadom na to, že výsluchom vykonávaným pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu sa výrazne zasahuje do obvyklého spôsobu trestného konania, mal by sa vykonať čo najdôslednejšie, nielen dodržaním zákonom stanovených podmienok, ale aj kriminalisticko-taktických postupov a odporúčaní. Výrazný zásah do obvyklého spôsobu trestného konania sa v prípade postupu podľa § 134 ods. 3 Trestného poriadku prejavuje predovšetkým tým, že tento postup neumožňuje osobnú prítomnosť obhajcov v miestnosti, kde sa nachádza chránený svedok. Obhajca výsluch sleduje (môže sledovať)

20) Porovnaj Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok - Stručný komentár, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 418

z inej miestnosti a otázky kladie cez technické zariadenie na to určené. Výstup z prenosu zvuku a obrazu do miestnosti, kde sa nachádza obhajca, musí byť v takej kvalite, aby bolo možné zreteľne vidieť a sledovať pohyb celého tela, výrazy a gestá chráneného svedka, priestor v ktorom sa nachádza, a taktiež aby bolo možné vidieť a sledovať osoby, ktoré sa nachádzajú s ním v miestnosti. Nielen samotná výpoveď, ale aj neverbálne znaky a signály sú rozhodujúce na posúdenie vierohodnosti takto vypočúvaného chráneného svedka.[21)]

3. Osobitný postup pri výsluchu osôb mladších ako pätnásť rokov

Trestný poriadok expresis - verbis neupravuje vekové podmienky právnej spôsobilosti svedka a ani neobmedzuje okruh možných svedkov. Nie je napríklad upravená ani minimálna veková hranica spôsobilosti svedka, a to aj napriek všeobecne známej skutočnosti, že schopnosť fyzickej osoby vnímať javy objektívnej reality, zapamätať si ich a správne ich reprodukovať, nastáva až v určitom veku. Deti začínajú chápať obklopujúcu realitu, uchovávať si ju v pamäti po určitý čas a získavať schopnosť reprodukcie vnímaného, v rozmedzí tri až šesť rokov veku. Prípadný výsluch osôb takejto vekovej kategórie v procesnom postavení svedka závisí aj od stupňa duševného vývoja konkrétneho dieťaťa, ako aj od toho či takéto dieťa pochopilo predmet výsluchu. V právnom poriadku Slovenskej republiky je výsluch maloletej osoby osobitne upravený vo vzťahu k výsluchu osoby mladšej ako pätnásť rokov. Možnosť takéhoto výsluchu je upravená v ustanovení § 135 Trestného poriadku. Pri výsluchu osôb mladších ako pätnásť rokov je nevyhnutné prihliadať na ich menšiu rozumovú a mravnú vyspelosť, sklon k sugescii (sklon nechať sa ovplyvniť inou osobou), rozpačitosť, sklon k fantazírovaniu a fabulovaniu. Takéto osoby v oveľa väčšej miere ako dospelí pri výsluchu podliehajú rozčúleniu, rozpakom, prejavuje sa u nich snaha svojimi výpoveďami vyhovieť prianiu osoby vykonávajúcej výsluch. Nemožno však prehliadnuť ani to, že na druhej strane si niekedy lepšie než dospelí pamätajú podrobnosti trestného činu a okolnosti s ním spojené. Výpovede detí a osôb mladších ako pätnásť rokov preto môžu byť v tomto smere úplnejšie než výpovede dospelých svedkov, a preto aj cennejšie. Ich výsluch býva úspešný, ak sa robí neoficiálne vo forme nenúteného rozhovoru, za okolností pre tieto osoby obvyklých. Ak sa výpoveď zapisuje, mala by sa zapisovať tak, aby takáto osoba nespozorovala, že sa jej reč kontroluje.[22)]

21) Perhács, Z.: Výsluch vykonaný pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu, In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 7 – 8/2007, s. 34

22) Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 476

Trestný poriadok osobitne upravuje, ako postupovať pri výsluchu **osôb mladších ako pätnásť rokov o okolnostiach, ktorých oživovanie v pamäti by vzhľadom na jej vek mohlo nepriaznivo ovplyvňovať jej duševný a mravný vývoj (§ 135 ods.1).** Keďže takáto osoba sa má o týchto okolnostiach opätovne vypočúvať v priebehu trestného konania skutočne len výnimočne, výsluch treba vykonať tak, aby sa v ďalšom konaní nemusel opakovať, aby sa ním teda osvetlili všetky skutočnosti, o ktorých môže svedok podať správu, a aby o nich vypovedal pravdivo. Aj v tomto prípade však treba postupovať podľa pravidiel a umožniť vypočúvajúcemu samostatne opísať dej, a otázky klásť až potom, ak by sám nevedel pokračovať, resp. až potom, ak niektoré okolnosti treba vysvetliť podrobnejšie. Otázky treba klásť zrozumiteľne, primerane veku. Skutočnosti, že je vypočúvaná takáto osoba, je prispôsobené aj jej poučenie, ktoré by sa malo realizovať primerane jej vekovej a mentálnej úrovni.[23] Inak ho ale treba takýmto vhodným spôsobom poučiť o všetkých právach a povinnostiach svedka. V prípade výsluchu osôb mladších ako štrnásť rokov však treba poučenie korigovať v tom zmysle, že u takéhoto svedka neprichádza do úvahy trestný postih, či už na základe výsledku vlastnej výpovede alebo na základe úmyselne podanej nepravdivej alebo skreslenej výpovede. Opätovne možno zopakovať, že podľa judikatúry (R 3/1981) „je súčasťou riadneho poučenia svedka podľa § 101 ods. 1 Trestného poriadku (teraz § 131 ods. 1 - pozn. autora) o práve odoprieť výpoveď podľa § 100 ods. 1 a 2 Trestného poriadku (teraz § 130 ods. 1 a 3 – pozn. autora) označenie skutku, ktorého sa má výpoveď týkať, a po vznesení obvinenia tiež označenie osoby obvineného, v ktorého veci má svedok vypovedať. Ak je obvinených viac, treba označiť všetkých obvinených, v ktorých veci má svedok vypovedať. Bez toho svedok nemôže správne posúdiť, či má alebo nemá právo odoprieť výpoveď. Ak nebol svedok v prípravnom konaní takto riadne poučený a na hlavnom pojednávaní výpoveď odoprel, zápisnicu o jeho výpovedi z prípravného konania nemožno prečítať vzhľadom na ustanovenie § 211 ods. 3 Trestného poriadku (teraz § 263 ods. 4 – pozn. autora). To platí aj vtedy, keď je svedkom osoba uvedená v § 102 Trestného poriadku (teraz § 135 – pozn. autora)“. Správne vedenie výsluchu má preto mimoriadny význam. Zákon sa to usiluje zabezpečiť tým, že k výsluchu sa priberie pedagóg, sociálny pracovník, psychológ alebo znalec, aby tak prispel k správnemu vedeniu výsluchu so zreteľom na predmet výsluchu a na stupeň duševného vývoja maloletého svedka (§ 135 ods. 1 Trestného poriadku). Judikatúra (R 38/1970) v tejto súvislosti zaujíma dôležité stanovisko, podľa ktorého „porušením zákona v ustanovení § 102 ods. 1 Trestného poriadku (teraz § 135 ods. 1 – pozn. autora) je, ak bola osoba mladšia ako pätnásť rokov vyslúchaná v prítomnosti iného dospelého svedka, ktorý bol alebo mohol byť vypočutý k tým istým skutočnostiam a ktorý okrem toho nie je osobou, ktorá by mohla prispieť k

23) Minárik, Š. a kol. : Trestný poriadok – Stručný komentár, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 420.

správnemu vedeniu výsluchu maloletého podľa § 102 ods. 1 Trestného poriadku (teraz § 135 ods. 1 – pozn. autora).“ Taktiež podľa judikatúry (R 17/1981) „ak možno predpokladať, že to prispeje k správnemu vykonaniu výsluchu, možno k výsluchu pribrať zákonného zástupcu (napríklad rodičov) vypočúvanej maloletej osoby. Orgán vykonávajúci výsluch tak urobí vtedy, ak bude nepochybné, že zákonný zástupca nemá záujem na výsledku konania. Inak by jeho prítomnosť mohla nepriaznivo ovplyvňovať výpoveď maloletého. Zákonní zástupcovia vypočúvanej osoby mladšej ako pätnásť rokov nemajú nárok na to, aby boli pri výsluchu prítomní. Ich účasť na výsluchu však v žiadnom prípade nemôže nahradiť obligatórnu prítomnosť pedagóga, alebo inej osoby, ktorá vyhovuje požiadavkám § 102 ods. 1 Trestného poriadku (teraz § 135 ods. 1 – pozn.autora).“ Účasť zákonného zástupcu pri výsluchu takejto osoby za takýchto podmienok upravuje aj aktuálna právna úprava (posledná veta § 135 ods. 1 Trestného poriadku).

V ďalšom konaní má byť maloletá osoba ako svedok znova vypočúvaná len v nevyhnutných prípadoch. V prípravnom konaní je to možné len so súhlasom prokurátora. V konaní pred súdom možno na podklade rozhodnutia súdu vykonať dôkaz prečítaním zápisnice o výsluchu osoby mladšej ako pätnásť rokov aj bez splnenia podmienok uvedených v ustanovení § 263 Trestného poriadku, teda aj bez súhlasu prokurátora a obžalovaného. Osoba, ktorá bola pribratá k výsluchu, aby prispela k jeho správnemu vykonaniu, sa podľa potreby môže vypočuť v procesnom postavení svedka k správnosti a úplnosti zápisnice alebo k spôsobu, ako bol výsluch osoby mladšej ako pätnásť rokov vykonaný, ako aj k spôsobu, akým táto osoba vypovedala (§ 135 ods. 2 Trestného poriadku). Aj k tejto situácii judikatúra zaujala stanovisko. „Ustanovenie § 102 ods. 2 Trestného poriadku (teraz § 135 ods. 2 – pozn. autora) sa vzťahuje len na výsluch osoby, ktorá je v čase ďalšieho konania stále mladšia ako pätnásť rokov. Ak táto osoba dovŕšila v priebehu tohto konania pätnásty rok veku, potom sa ustanovenie § 102 ods. 2 Trestného poriadku (teraz § 135 ods. 2 – pozn. autora) neuplatní a postupuje sa podľa všeobecných ustanovení o výsluchu svedka“ (R 94/2002).

Ak pre náležité zistenie skutkového stavu treba vypočuť svedka mladšieho ako pätnásť rokov, možno ho v neskoršom štádiu, najmä v konaní pred súdom, v nevyhnutných prípadoch znovu vypočuť, prípadne aj primerane konfrontovať (§ 125 Trestného poriadku), a to aj v prípade, ak by išlo o situáciu uvedenú v § 135 ods. 1 Trestného poriadku. Nutnosť takéhoto postupu treba na jednej strane posúdiť s prihliadnutím na všetky okolnosti konkrétneho prípadu, vrátane celkovej dôkaznej situácie a na druhej strane aj z hľadiska práva obžalovaného na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý každému obvinenému z trestného činu zaručuje „vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok ako svedkov proti sebe (ZSP 13/2006). Nejde o „nevyhnutný

prípad" výsluchu maloletého svedka predpokladaný v ustanovení § 135 Trestného poriadku, ak jeho výpoveď, ktorú urobil predpísaným spôsobom v prípravnom konaní, je takej kvality, že nemožno dôvodne očakávať, že jeho osobný výsluch na hlavnom pojednávaní by mohol významnejším spôsobom prispieť k objasneniu veci (ZSP 20/2001).

Osobitný postup upravuje Trestný poriadok v prípade výsluchu **osoby mladšej ako pätnásť rokov a ak ide o trestný čin spáchaný voči blízkej osobe[24)] alebo zverenej osobe alebo je z okolností prípadu zrejmé, že opätovná výpoveď takejto osoby môže byť ovplyvnená alebo je odôvodnený predpoklad, že výsluch by mohol ovplyvňovať duševný a mravný vývoj takejto osoby (§ 135 ods. 3)**. V takom prípade sa výsluch vykoná s využitím technických zariadení na prenos zvuku a obrazu tak, aby takáto osoba mohla byť v ďalšom konaní vypočutá len výnimočne. Ak treba zopakovať výsluch osoby mladšej ako pätnásť rokov po vznesení obvinenia, vykonaná sa takým istým spôsobom, teda s využitím technických zariadení na prenos zvuku a obrazu. Ďalší výsluch osoby mladšej ako pätnásť rokov sa v prípravnom konaní môže vykonať len so súhlasom jej zákonného zástupcu a v prípadoch, ak zákonný zástupca nemôže vykonávať svoje práva, so súhlasom opatrovníka.[25)] Ak bola vypočutá osoba mladšia ako pätnásť rokov postupom uvedeným v predchádzajúcich vetách, v konaní pred súdom sa pri vykonávaní dôkazu postupuje tak, že zvukový, obrazový alebo obrazovo - zvukový záznam sa ako dôkaz vykoná na technickom zariadení (pozri § 270 ods. 2 Trestného poriadku). Pripúšťa sa aj oboznámenie písomného prepisu takého záznamu. Výsluch takéhoto svedka možno v konaní pred súdom vykonať len výnimočne (§ 135 ods. 4 Trestného poriadku).

---

24) Blízkou osobou sa na účely Trestného zákona rozumie príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel. Iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorá utrpela jedna z nich , druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú (§ 127 ods. 4 Trestného zákona). Blízkou osobou sa na účely trestných činov vydierania podľa § 189, znásilnenia podľa § 199 ods. 2, sexuálneho násilia podľa § 200 ods. 2, týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 alebo nebezpečného vyhrážania podľa § 360 ods. 2 Trestného zákona, rozumie aj bývalý manžel, druh, družka, bývalý druh, rodič spoločného dieťaťa a osoba, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou, teda osobou, ktorej ujmu by právom pociťovala ako vlastnú ujmu, ako aj osoba, ktorá s páchateľom žije alebo žila v spoločnej domácnosti (§ 127 ods. 5 Trestného zákona). Osobou zverenou do starostlivosti alebo dozoru sa na účely Trestného zákona rozumie osoba, ktorá je vzhľadom na svoj vek alebo zdravotný stav alebo z iného dôvodu na základe rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu, na základe zmluvy zverená inému, aby vo svojej domácnosti alebo v zariadení určenom na tento účel alebo inde na ňu dozeral , staral sa o ňu, zaopatroval ju alebo ju vychovával (§ 127 ods. 8 Trestného zákona) - pozn. autora .

25) Podľa § 48 ods. 2 Trestného poriadku v prípadoch, v ktorých zákonný zástupca poškodeného nemôže vykonávať svoje práva a je v nebezpečenstve z omeškania, predseda senátu a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanovia na výkon práv poškodenému opatrovníka. V prípade trestných činov spáchaných voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, ak je poškodeným maloletá osoba , sa za opatrovníka ustanoví najmä štátny orgán alebo poverený zástupca organizácie na pomoc poškodeným.

4. Hodnotenie výpovede svedka

Výsluch svedka a jeho výsledok, teda výpoveď svedka, je najčastejším a z tohto pohľadu najdôležitejším dôkazným prostriedkom a dôkazom. Zo skúseností aplikačnej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov vyplýva, že vo svedeckých výpovediach sa často vyskytujú nepresnosti a rozpory. Je však potrebné, aby policajt, prokurátor a súd poznali príčiny nedostatkov vo svedeckých výpovediach a dokázali ich odhaliť. Predovšetkým treba zistiť vedome nepravdivé (krivé) výpovede svedkov. Výpoveď však môže byť nepravdivá aj vtedy, ak svedok vypovedá podľa svojho najlepšieho presvedčenia. Aj najpravdovravnejší a najsvedomitejší svedkovia sa niekedy ocitnú v rozpore so skutočnosťou a hrubo sa mýlia. Starostlivé skúmanie svedeckých výpovedí ukázalo, že ich pravdivosť závisí od mnohých subjektívnych a objektívnych okolností, na ktoré orgán činný v trestnom konaní alebo súd musí prihliadnuť pri posudzovaní svedeckej výpovede. Spoľahlivosť svedeckej výpovede závisí najmä od kultúrnej a morálnej úrovne svedka. Od tejto jeho úrovne závisí, či a do akej miery na svedka pri výpovedi pôsobí vlastný pomer k veci, vlastný záujem na výsledku, jeho pomer k obvinenému alebo k iným osobám, ktoré majú záujem na rozhodnutí.[26)]

Podľa Fenyka „možno v tejto súvislosti svedkov, z hľadiska vierohodnosti ich výpovedí, rozdeliť na dve skupiny. Do prvej skupiny možno zaradiť takzvaných nespolupracujúcich svedkov, ktorí v následných štádiách trestného konania vypovedajú inak, ako v priebehu prípravného konania, ďalej tí, ktorí vedome či nevedome zabúdajú skutočnosti, ktoré sú podstatné, a nakoniec tí, ktorí vypovedajú v konaní pred súdom rovnako nepravdivo ako v priebehu prípravného konania, a to či už v prospech alebo naopak v neprospech obvineného. Do druhej skupiny patria spolupracujúci svedkovia. V tomto prípade ide o svedkov, ktorí vypovedajú spôsobom, ktorý orgány činné v trestnom konaní očakávajú. No aj tak sa môže stať, že svedok nevypovedá jasne a spôsobom, aký by si orgán činný v trestnom konaní prial. Potom má orgán činný v trestnom konaní svedkovi pomôcť.“[27)]

S uvedeným hodnotením možno súhlasiť. Avšak slová predposlednej vety parafrázovaného textu vyznievajú tak trochu kontroverzne. Ak by mali byť chápané slová „svedok nevypovedá spôsobom, aký by si orgán činný v trestnom konaní prial“ doslovne, bez vysvetlenia súvislostí, potom by sa dalo tvrdiť, že výpoveď svedka je vierohodná vtedy, ak je v súlade s očakávaním orgánov činných v trestnom konaní, teda s tým čo chcú, alebo čo by chceli počuť. Ak

26) Pozri Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 481
27) Fenyk, J.: Veřejná žaloba, Díl II, Praha, Ministerstvo spravodlivosti ČR, 2002, s. 417

sa však pod „spôsobom, aký by si orgán činný v trestnom konaní prial“ rozumie súlad výpovede svedka s dôkazmi, ktoré orgány činné v trestnom konaní získali z iných prípustných dôkazných prostriedkov, potom možno s takouto formuláciou súhlasiť. Predovšetkým je treba preveriť, či svedok nevypovedá vedome nepravdivo. Ako už bolo konštatované, výpoveď však môže byť nepravdivá aj vtedy, ak svedok vypovedá podľa svojho najlepšieho presvedčenia. Svedkovia sa niekedy ocitajú v rozpore so skutočnosťou a významne sa mýlia. Pravdivosť takých výpovedí závisí na celom počte subjektívnych a objektívnych okolností, ktoré musí orgán činný v trestnom konaní a súd pri hodnotení svedeckej výpovede brať do úvahy, a ktoré musia vedieť správne vyhodnotiť. Dôležitou pomôckou sú pre nich poznatky súdnej psychológie, ktorých podstatnú zložku tvorí práve hodnotenie svedeckej výpovede.[28] So zaujímavým názorom sa možno v tejto súvislosti stretnúť u Stiffela, podľa ktorého „o svedkovi musíme byť presvedčení, že v čase keď svojimi zmyslami vnímal preukazované skutočnosti, ale aj v priebehu výsluchu, časove, miestne a osobne bol orientovaný v aktuálnej situácii a bol si vedomý sám seba, i vlastných subjektívnych zážitkov, a že tieto skutočnosti vnímal jasne, živo a zreteľne. Až po kladnom overení týchto skutočností, treba upriamiť pozornosť na schopnosť svedka vnímať, zapamätať si a reprodukovať pozorovaný dej“.[29]

V nadväznosti na tieto slová možno potom urobiť záver, že pri hodnotení svedeckej výpovede treba mať na zreteli, že utváranie tejto výpovede prechádza troma hlavnými etapami, a to vnímaním určitej skutočnosti, ďalej jej zapamätaním a uchovaním v pamäti, a nakoniec samotnou reprodukciou vnímanej skutočnosti.[30] V každej tejto etape môže dôjsť z rôznych dôvodov k nesprávnostiam a omylom, ktoré môžu mať vplyv na správnosť (vierohodnosť) výpovede. Možno teda povedať, že vierohodnosť svedeckej výpovede závisí z tohto hľadiska, ako aj z hľadiska vplyvu iných faktorov, ktoré môžu ovplyvniť výpoveď svedka, od týchto okolností :

a) schopnosť svedka vnímať okolnosti, o ktorých má vypovedať,

b) schopnosť svedka zapamätať si určité okolnosti a uchovať si ich v pamäti,

c) schopnosť svedka správne reprodukovať vnímané a zapamätané skutočnosti,

d) iné okolnosti, ktoré môžu ovplyvniť výpoveď svedka.[31]

Ad a) Správne vnímanie závisí predovšetkým na fyzických možnostiach vnímania. Správnemu vnímaniu môže prekážať zlý zrak alebo sluch svedka, zlý psychický stav svedka, fyzická únava, zlá viditeľnosť, značná vzdialenosť od miesta vnímanej udalosti a pod. Na vnímanie môže mať taktiež vplyv

28) Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, Praha, ASPI, 2008, s.329

29) Stiffel, H.: Svedok v trestnom konaní, In: Justičná revue, č. 11/1991, s. 7

30) Pozri Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 482

31) Porovnaj Růžek, A. a kol.: Československé trestné konanie, Bratislava, Obzor, 1977, s. 170 až 172

sústredenosť pozornosti svedka iným smerom než na relevantnú udalosť. Vnímanie určite ovplyvňuje aj charakter vnímaných skutočností. Pozornosť lepšie upútajú, a preto sa aj presnejšie a úplnejšie vnímajú mimoriadne udalosti (napríklad spáchanie činu surovým spôsobom), ako udalosti bežné. Svedok spravidla vníma lepšie tie okolnosti, ktoré ho zaujímajú. Ostatné okolnosti vníma svedok spravidla menej presne a neúplne, prípadne ich ani nevníma. Príčinou rozdielu medzi výpoveďami svedka býva často rôzny okruh záujmov, ktorý spôsobí, že každý svedok vníma iné skutočnosti. Nesprávnosť vnímania môže byť niekedy vyvolaná aj neočakávanosťou činu, rozrušením alebo pocitom strachu, ktorý bol vyvolaný činom, pričom tieto momenty zohrávajú negatívnu úlohu najmä u poškodených. Takisto treba brať do úvahy, že udalosť, ktorá prebehla v krátkom čase sa spravidla vníma ťažšie, ako tá, ktorá prebieha dlhšie.

Ad b) Nie vždy si svedok zapamätá a uchová v pamäti vnímaný jav dostatočne a presne. Plynutím času skôr zabúda tie okolnosti, o ktoré nemá záujem. Vplyvom neskorších dojmov (napríklad pod vplyvom rozprávania, ktoré o udalosti počul od iných ľudí, alebo pod vplyvom pripomienok, ktoré jeho vlastný výklad vyvolal u poslucháčov, ktorým o udalosti rozprával a pod.) pripája, hoci si to sám neuvedomuje, údaje a okolnosti, ktoré videl v analogických prípadoch, poprípade dopĺňa niektoré okolnosti, ktoré zabudol, vlastnými úvahami a úsudkami. Príčinou rôznych doplnkov a zmien v udalosti uchovanej v pamäti býva niekedy zvlášť vyvinutá fantázia svedka. Z tohto hľadiska je potrebné osobitne starostlivo posudzovať najmä výpoveď maloletých osôb. Na uchovanie okolností udalosti v pamäti majú vplyv individuálne vlastnosti pamäti, ktoré sú u rôznych osôb rozdielne (napríklad pamäť vizuálna, sluchová) a najmä dĺžka času, ktorá uplynula od vnímania udalosti do výpovedi o nej. Na pamäť majú konečne vplyv aj rôzne choroby, s ktorými býva spojené oslabenie a niekedy aj strata pamäti, napríklad veková schátralosť, kôrnatenie tepien, organické ochorenie mozgu a pod.

Ad c) Svedok nie je vždy schopný správne reprodukovať to, čo správne vnímal a čo si zapamätal. Príčinou môže byť nespôsobilosť sa presne vyjadrovať, rozčúlenie pri výsluchu, ale tiež duševná alebo somatická porucha. Značný význam má aj spôsob vykonávania výsluchu, najmä taktný, pokojný postup osoby vykonávajúcej výsluch. Dôležitý je aj význam prostredia, v ktorom sa vykonáva výsluch.

V prípade závažných pochybností, či nie je u svedka, ktorého výpoveď je pre rozhodnutie obzvlášť dôležitá, podstatne znížená schopnosť správne vnímať alebo vypovedať, možno duševný stav svedka znalecky vyšetriť (§ 150 Trestného poriadku). Výsledkom vyšetrenia duševného stavu svedka je práve posúdenie, či schopnosť správne vnímať alebo vypovedať, nie je u svedka znížená do takej miery, že to môže negatívne ovplyvniť vierohodnosť jeho výpovede.

Ad d) Svedok môže byť od okamžiku, kedy došlo k okolnosti, o ktorej má vypovedať, rôznym spôsobom ovplyvnený. Môže sa tak stať napríklad v dôsledku obavy z vyhrážok obvineného, zmenou náhľadu na povahu trestného činu a pod. Zo svedeckej výpovede majú dôkazný význam len informácie o skutočnostiach, nie ich hodnotenie. Ak svedok uvádza úsudok, napríklad, že vzťah obvineného k poškodenému je nepriateľský, je treba zistiť o aké skutočnosti tento záver opiera. Z týchto skutočností potom musí orgán činný v trestnom konaní a súd odvodiť úsudok sám, napríklad, či vzťah medzi obvineným a poškodeným je nepriateľský alebo iný.[32)]

Správne hodnotenie dôkazov získaných výsluchom svedkov je teda činnosťou veľmi zložitou a náročnou. Orgány činné v trestnom konaní a súdy musia zhodnotiť jednak subjektívne okolnosti a jednak objektívne okolnosti, ktoré majú na výpoveď svedkov vplyv a na podklade ich starostlivého zhodnotenia, ktoré treba porovnať aj s tým, čo bolo v trestnom konaní zistené aj inými dôkazmi, určiť vierohodnosť svedeckých výpovedí.

5. Zápisnica o výsluchu svedka

Čo sa týka dokumentácie výsluchu svedka prichádzajú v podstate do úvahy dve základné situácie a tým aj dva základné postupy. Jednou zo situácií je situácia, ak výsluch svedka vykonáva v prípravnom konaní niektorý z orgánov činný v trestnom konaní. Vtedy sa výpoveď svedka sa obligatórne dokumentuje písomnou formou, do zápisnice o výsluchu svedka, prípadne svedka – poškodeného, pretože z Trestného poriadku vyplýva, že o každom úkone sa spíše zápisnica, a to spravidla pri úkone alebo bezprostredne po ňom (§ 58 ods. 1 Trestného poriadku). Okrem právneho režimu upraveného v § 58 a 59 Trestného sa na vyhotovenie zápisnice o výsluchu svedka vzťahujú s poukazom na ustanovenie § 138 aj ustanovenia § 124 Trestného poriadku. Zápisnica musí obsahovať náležitosti, ktoré sú výslovne uvedené v ustanovení § 58 ods. 1 Trestného poriadku.[34)] Zápisnica o výsluchu svedka sa spisuje v slovenskom jazyku. V slovenskom jazyku sa spíše aj zápisnica o výsluchu svedka, ktorá neovláda slovenský jazyk (§ 58 ods. 2 Trestného poriadku).

32) Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, Praha, ASPI, 2008, s. 330 až 331

33) Podľa Pješčaka „je cieľom spisovania zápisnice o výsluchu zmena zvukového signálu, ktorý obsahuje kriminalisticky významnú informáciu, na trvalejšiu a ľahšie dostupnú podobu grafického signálu. Dochádza k hmotnému uchovaniu informácie pre potreby budúceho použitia v procese objasňovania“. Pozri Pješčak, J. a kol.: Kriminalistika, Obzor, 1981, s. 257

34) Podľa § 58 ods. 1 Trestného poriadku musí zápisnica o výsluchu svedka obsahovať označenie orgánu vykonávajúceho výsluch, miesto, čas a predmet výsluchu, meno a priezvisko úradných osôb a ich funkcie, meno a priezvisko, dátum narodenia a bydlisko alebo sídlo osoby svedka, ako aj adresu svedka , ktorú uvedie na účely doručovania, meno a priezvisko ,dátum narodenia

Svedkova výpoveď sa spravidla zapisuje podľa diktátu vypočúvajúceho v priamej reči a pokiaľ možno doslova (§ 124 ods. 1 TP). Aby bola jeho výpoveď autenticky a hodnoverne zachytená, mali by sa do zápisnice zapisovať len tie výrazové prostriedky, ktoré svedok používa, pretože sú odrazom jeho vyjadrovania, mentálnej a vzdelanostnej úrovne. Kriminalistika rozlišuje tri možnosti (spôsoby) spísania zápisnice o výsluchu svedka. Prvá možnosť spočíva v spísaní zápisnice naraz po ukončení výsluchu. V takom prípade si subjekt vykonávajúci výsluch musí robiť v priebehu výsluchu poznámky. Tento spôsob je možný len pri kratších výsluchoch (výpovediach) a vždy v sebe skrýva nebezpečenstvo skreslenia výpovede. Druhou možnosťou je spisovanie zápisnice slovo za slovom v priebehu výsluchu. Tento spôsob výsluchu však narúša jeho plynulosť a sťažuje aj nadviazanie psychického kontaktu medzi subjektom vykonávajúcim výsluch a svedkom. Spisovanie zápisnice po častiach v priebehu výsluchu, to znamená dokumentovanie vždy určitej ucelenej časti výpovede svedka, je treťou možnosťou. Ide vlastne o kombináciu prvého a druhého spôsobu spisovania zápisnice. Pri väčšine výsluchov svedka, je tento spôsob najvhodnejší. Okrem toho platí aj všeobecné kriminalistické odporúčanie, „že pri spisovaní zápisnice o výsluchu je potrebné rešpektovať zásadu výstižnosti, objektívnosti, autentickosti, presnosti, jednoznačnosti a úplnosti“. V časti zápisnice, v ktorej sa zapisuje priebeh a obsah dialógu, sa doslovne odporúča zapísať všetky základné otázky, vzhľadom na možnosť následnej kontroly, či obsah výpovede neovplyvnil nesprávny alebo nezákonný postup subjektu vykonávajúceho výsluch, najmä kladenie sugestívnych alebo kapcióznych otázok.[35)] Ak nejde o zápisnicu o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadaní, musí sa zápisnica po skončení výsluchu predložiť svedkovi na prečítanie, alebo ak o to požiada, musí sa mu prečítať. Svedok má právo žiadať, aby bola zápisnica doplnená alebo aby v nej vykonali opravy v súlade s jeho výpoveďou. O tomto práve ale treba svedka výslovne poučiť a toto poučenie musí byť v zápisnici aj výslovne uvedené (§ 124 ods. 2 s poukazom na § 138 Trestného poriadku). Takýto postup je predpísaný pre prípad, že zápisnicu o výsluchu svedka zapisuje zapisovateľ (zapisovateľka). Ak sa výsluch vykonáva bez účasti zapisovateľa, napríklad ak zápisnicu píše policajt vykonávajúci výsluch, treba svedkovi pred podpisom prečítať alebo na prečítanie predložiť v prítomnosti nezúčastnenej osoby (§ 124 ods. 3 a poukazom na § 138 Trestného poriadku). Ak svedok nevie čítať alebo písať, zápisnicu mu prečíta ten, kto

a bydlisko alebo sídlo ďalších osôb, ktoré sa zúčastnili výsluchu (napríklad obvinený a jeho obhajca, advokát – právny poradca svedka) , stručné, ale výstižné opísanie priebehu výsluchu, z ktorého je zrejmé i zachovanie zákonných ustanovení upravujúcich vykonávanie výsluchu, návrhy svedka a iných osôb zúčastnených na výsluchu, poskytnutie poučenia o právach a povinnostiach svedka a iných zúčastnených osôb, prípadné vyjadrenie osôb k poučeniu, námietky svedka proti obsahu zápisnice – pozn. autora.

35) Bližšie pozri Kubíková, I.: Výsluch ako metóda kriminalistiky, Akadémia PZ v Bratislave, 2004, s. 78 a 79.

výsluch vykonal (§ 59 ods. 3 Trestného poriadku).[36] Ak má svedok proti obsahu zápisnice námietky, treba ich prejednať v prítomnosti pribranej nezúčastnenej osoby a výsledok prejednania zahrnúť do zápisnice (§ 124 ods. 3 Trestného poriadku). Zápisnicu o výsluchu svedka podpisuje ten, ktorý výsluch vykonal, svedok, zapisovateľ (ak bol pribratý na výsluch), iné osoby pribraté k výsluchu, napríklad znalec, tlmočník, prekladateľ, prípadne iná osoba. V prípade účasti obhajcu obvineného, prípadne aj účasti obvineného na výsluchu, zápisnicu podpisujú aj tieto osoby. Ak má zápisnica o výsluchu svedka viac strán, musí svedok podpísať každú stranu zápisnice. Ak svedok alebo iná osoba pribratá k výsluchu odmietne zápisnicu podpísať, uvedie sa to do zápisnice s poznamenaním dôvodu odmietnutia (§ 59 ods. 1 Trestného poriadku. Aj keď možno podpísanie zápisnice o výsluchu svedka považovať vzhľadom na formuláciu zákonnej dikcie v § 59 ods. 1 Trestného poriadku za povinnosť svedka, nemožno ho však k podpísaniu zápisnice donútiť hrozbou sankcie, napríklad uložením poriadkovej pokuty. O tejto povinnosti môže subjekt vykonávajúci výsluch svedka poučiť, a to aj opakovane. Nesplnenie tejto povinnosti, aj napriek opakovanému poučeniu, nemožno považovať za neuposlúchnutie príkazu a ani za nevyhovenie výzve, ba dokonca ani za urážlivé správanie voči subjektu vykonávajúcemu výsluch, tak ako to predpokladá Trestný poriadok v ustanovení § 70 Trestného poriadku, ktoré upravuje dôvody uloženia poriadkovej pokuty.

Trestný poriadok vytvoril právny rámec aj pre vyhotovenie zápisnice o výsluchu svedka iným, ako klasickým grafickým spôsobom. Takýto spôsob sa využíva najmä, ak ide o výpoveď bezprostredného svedka udalosti, svedka, u ktorého je predpoklad, že bude vypovedať nepravdivo alebo svedka, ktorého výpoveď je zdrojom dôležitých poznatkov a informácií. Podľa § 58 ods. 7 Trestného poriadku môže policajt alebo prokurátor v takýchto prípadoch v prípravnom konaní rozhodnúť o vyhotovení zápisnice o výsluchu svedka použitím vhodného záznamového zariadenia. Takým vhodným záznamovým zariadením môže byť technické zariadenie na zaznamenanie zvuku alebo technické zariadenie na zaznamenanie zvuku aj obrazu. V prípade, ak sa na vyhotovenie zápisnice o výsluchu svedka použije vhodné záznamové zariadenie, tak sa primerane použije právna úprava pre použitie vhodného záznamového zariadenia pre zápisnicu o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadaní uvedená v § 58 ods. 3 až 6 Trestného poriadku. Aj v takomto prípade sa však vždy musí vyhotoviť prepis záznamu do obyčajného písma. Ak sa teda vyhotovuje zápisnica o výsluchu svedka použitím vhodného záznamového zariadenia, tak súčasťou takej zápisnice (záznamu výsluchu) sú aj údaje týkajúce

36) Pod pojmom nezúčastnená osoba sa rozumie osoba, ktorá nie je zainteresovaná na trestnej veci a ide vlastne o takzvaného svedka úkonu, ktorého možno v prípade potreby vypočuť ako svedka k priebehu ukončenia výsluchu. V praxi to môže byť napríklad iný kolega orgánu činného v trestnom konaní, vykonávajúceho výsluch, alebo ktorýkoľvek iný dospelý človek, ktorý nemá k trestnej veci žiaden vzťah – pozn. autora.

sa označenia subjektu vykonávajúceho výsluch, miesto, čas a predmet výsluchu, meno a priezvisko úradných osôb (osoba vykonávajúca výsluch, zapisovateľ, tlmočník, znalec), meno, priezvisko a bydlisko svedka, meno, priezvisko a bydlisko alebo sídlo obvineného, prípadne jeho obhajcu a u svedka aj adresu, ktorú uvedie na účely doručovania. Podstatnú časť zápisnice tvorí záznam obsahu výsluchu tak, aby poskytol prehľadnú informáciu o ňom. Nosič, na ktorom je zachytená kópia záznamu získaného použitím vhodného záznamového zariadenia, treba označiť a pripojiť k zápisnici o výsluchu svedka. Ak sa tento nosič so záznamom výsluchu uchováva mimo spisu, v zápisnici sa uvedie, kde je uložený. Treba zdôrazniť, že pri vyhotovovaní zápisnice o výsluchu svedka použitím vhodného záznamového zariadenia sa výpoveď svedka zaznamenáva v úplnom znení.

Diametrálne odlišná situácia dokumentácie výsluchu nastáva vtedy, ak sa výsluch svedka vykonáva na hlavnom pojednávaní alebo na verejnom zasadnutí. V takom prípade sa zápisnice o výsluchu svedkov stávajú súčasťou zápisnice o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadnutí, pričom predseda senátu alebo samosudca postupujú pri vyhotovovaní zápisnice podľa ustanovení § 58 ods. 3 až 6 Trestného poriadku. Predseda senátu (samosudca) v úvode pojednávania rozhodne opatrením o jednom z troch možných spôsobov vyhotovenia zápisnice, teda či sa o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadnutí vyhotoví zápisnica diktovaním predsedom senátu (samosudcom), rýchlopisným záznamom alebo sa na vyhotovenie zápisnice použije vhodné záznamové zariadenie. O tom, akým spôsobom sa vyhotovuje zápisnica, musí sudca účastníkov pojednávania upovedomiť. Pri vyhotovovaní zápisnice o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadnutí diktovaním predsedom senátu (samosudcom), sa zapisuje podstatný obsah výpovede vypočúvaných osôb, teda aj výpovedí svedkov. Ak však už boli tieto osoby vypočuté spôsobom zodpovedajúcim príslušným ustanoveniam Trestného poriadku, (napríklad, ak bol vykonaný výsluch svedkov v prípravnom konaní pri dodržaní predpísaných procesných postupov, vrátane zásady kontradiktórnosti) tak sa ich výpoveď zapisuje len v rozsahu odchýlok alebo doplnení k predchádzajúcim výpovediam. Ak výpoveď takej osoby pri výsluchu na súde, napríklad svedka, neobsahuje odchýlky a doplnenia k predchádzajúcim výpovediam, v zápisnici sa poznačí len dátum predchádzajúcej výpovede a číslo listov spisu, v ktorom sa nachádza. Aj popri takomto spôsobe vyhotovovania zápisnice môže súd rozhodnúť, že sa súčasne o pojednávaní vyhotoví aj zvukový záznam. V prípade, ak sa zápisnica o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadnutí vyhotovuje rýchlopisným záznamom alebo použitím vhodného záznamového zariadenia, sú súčasťou zápisnice aj údaje týkajúce sa označenia pojednávajúceho súdu, miesta času a predmetu pojednávania, meno a priezvisko sudcov a prokurátora, vrátane označenia ich funkcie, meno a priezvisko, dátum narodenia a bydlisko alebo sídlo osôb, ktoré sa na pojednávaní zúčastňujú, a u obvineného, poškodeného alebo svedka aj

adresa, ktorú uvedú na účely doručovania. Súčasťou zápisnice v tomto prípade je aj obsah záznamu získaného použitím vhodného záznamového zariadenia tak, aby poskytol prehľad o vykonaných úkonoch a rozhodnutiach v rámci pojednávania. Rýchlopisný záznam alebo nosič, na ktorom je zachytená kópia záznamu získaného použitím vhodného záznamového zariadenia, treba označiť a pripojiť k zápisnici o pojednávaní. Ak sa nosič, na ktorom je zachytená kópia záznamu, uchováva mimo trestného spisu, v zápisnici sa poznačí, kde je uložený. Takisto platí pravidlo, že ak sa vyhotovuje o hlavnom pojednávaní alebo verejnom zasadnutí zápisnica rýchlopisným záznamom alebo použitím vhodného záznamového zariadenia, tak sa výpovede obžalovaného, svedkov, znalcov a iných osôb zaznamenávajú v úplnom znení. Predseda senátu (samosudca) môže však nariadiť, aby bol rýchlopisný záznam alebo záznam získaný použitím záznamového zariadenia, prepísaný do obyčajného písma. Zápisnica o priebehu pojednávania prepísaná do obyčajného písma sa stáva súčasťou zápisnice vyhotovovanej o hlavnom pojednávaní alebo o verejnom zasadnutí v jeho priebehu. So súhlasom predsedu senátu (samosudcu) môže byť na žiadosť niektorej zo strán vyhotovená ďalšia kópia záznamu. Prokurátor má nárok na bezplatné vyhotovenie kópie, ďalšie oprávnené osoby musia náklady spojené s vyhotovením kópie záznamu uhradiť.

Pokiaľ ide vyhotovovanie zápisnice o výsluchu svedka alebo iných osôb v trestnom konaní, alebo o vyhotovovanie zápisnice o priebehu procesných úkonov, prípadne o súdnom pojednávaní, iným, ako klasickým grafickým spôsobom, možno zásadný obrat v tejto oblasti očakávať od vývoja a výroby programu a zariadenia na automatické prepisovanie hovoreného slova, teda programu a zariadenia na prevod hovorenej reči do textu. Podstatu takéhoto programového vybavenia a zariadenia tvorí takzvaný rozpoznávač reči. Uvedená technológia sa už v súčasnosti vyvíja v ústave Slovenskej akadémie vied (ďalej len SAV) na základe dohody medzi Ministerstvom spravodlivosti SR a SAV. Zaujímavým údajom v tejto súvislosti je, že doterajšie výsledky vývoja tejto technológie hovoria o tom, že prepis textu sa s hovoreným slovom zhoduje na 95 percent.[37)]

Z obsahu príspevku teda jednoznačne vyplýva, že dokazovanie v trestnom konaní je spravidla založené predovšetkým na výsluchu svedkov. Význam tohto dôkazného prostriedku je preto vysoký. Logicky je dôležité, aby bol pri výsluchu svedka dodržaný správny postup podľa trestno-procesných predpisov, ako aj podľa uznávaných kriminalistických zásad. To sa týka aj osobitných postupov pri výsluchu osôb mladších ako pätnásť rokov. Veľký význam pri výsluchu svedka má aj hodnotenie výpovede svedka, ako aj jej zákonné dokumentovanie z formálneho a obsahového hľadiska. Preto je aj obsah článku založený na juristickom rozbore príslušných právnych ustanovení,

37) Bližšie pozri Piško, M. : Prepisovač reči našich vedcov predbehli Česi, In: Sme, streda 16.3.2011, s. 8

ako aj na analýze názorov odbornej verejnosti tak z hľadiska teoretického, ako aj z hľadiska aplikačnej praxe.

Použitá literatúra:

- Blažek,R.: Teória dokazovania a jej odraz v ustanoveniach Trestného poriadku, In: Právny obzor č. 3/2008, Bratislava, s.216 až 226
- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, Praha, ASPI, 2008, ISBN 978-80-7357-348-5, 824 s.
- Fedorovičová,I.: Výsluch a pravdivosť výpovede, In: Justičná revue č. 5/1993, Bratislava, s. 25 až 28
- Fenyk, J.: Veřejná žaloba, Díl I, Praha, Príručky Ministerstva spravodlivosti ČR, 2002,, s. 215, svazek 62
- Husár, E. Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, 2003, ISBN 80-89047-57-2, s. 298
- Ivor, J. a kol. Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava, 2010, ISBN 978-80-8078-309-9, 1049 s.
- Jelínek,J. a kol.: Trestní právo procesní, Praha, Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, s.784
- Mathern, V.: Dokazovanie v Československom trestnom procese,. Bratislava: Obzor, 1984. ISBN 65-019-84, 232 s.
- Kubíková, I.: Výsluch ako metóda kriminalistiky, Akadémia PZ, Bratislava 2004, ISBN 80-8054-319-4, 129 s.
- Minárik a kol.: Trestný poriadok, Stručný komentár, Iura Edition, Bratislava 2010, ISBN 978-80-8078-369-3, 1392 s.
- Perhács, Z.: Výsluch vykonaný pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu, In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 7 – 8/2007, s. 32 - 36
- Pješčak, J. a kol.: Kriminalistika, Obzor, 1981, 365 s.
- Porada, V. a kol.: Kriminalistika, Iura Edition Bratislava, 2007, ISBN 978-80-8078-170-5, 604 s.
- Rúžek, A. a kol.: Československé trestné konanie, Obzor Bratislava, 1977, 379 s.
- Stiffel, H. : Svedok v trestnom konaní. In: Justičná revue, roč. 43, 1991, č. 11, s. 6–16.
- Šuchter, J. Venovať pozornosť poučeniu svedka v trestnom konaní, In: Justičná revue, roč. 46, 1994, č. 3-4, s. 39 - 45

Doc. JUDr. Peter Polák, PhD.
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Viktor Porada

Bezpečnostní identifikace v proměnách času

Strategickým cílem bezpečnostních orgánů je zajištění neodvratnosti trestního postihu. V bezpečnostní činnosti je neodvratnost trestního postihu realizována především prostřednictvím poznávacích procesů. Z gnozeologického hlediska jde o specifický proces, v jehož rámci dochází k poznání informací prostředky, metodami a postupy bezpečnostních orgánů. Jedná se o poznání odrazů jevů, věcí, procesů a událostí v průběhu bezpečnostních činností[1)] a v rámci nich především o poznání odrazu jednání a osobnosti pachatele v okolním prostředí, a to jak v materiálním prostředí, tak i ve vědomí lidí (potenciálních svědků). Cílem bezpečnostních činností je na základě vyhledání a uchování uvedených objektů - nositelů důkazní a jiné významné relevantní informace vytvářet podmínky pro to, aby např. byly trestné činy odhaleny, aby byly objasněny všechny závažné okolnosti dané trestní věci, zajištěni pachatelé a další účastníci trestného činu.

Pojem **„identifikace“** znamená zjišťování (určení) totožnosti a sám o sobě má různé významy. Podle Krause[2)] má **pojem identifikace tyto významy:**

1. zjišťování totožnosti, ztotožnění či proces zjištění naprostého souladu mezi více pojmy, předměty, představami apod.
2. způsob zjišťování určitých provozních podmínek strojů a zařízení.
3. ztotožnění se s někým jiným, osobou, s jeho představami, zájmy, chováním a jednáním[3)]
4. určení základních vlastností objektu za účelem jeho zařazení do příslušné přírodovědné skupiny, třídy s konečným cílem určení jeho individuální totožnosti.

1) FILÁK, A. *Policejně bezpečnostní činnost a její hlavní organizačně taktické formy.* Praha : PA ČR, 2003, s. 19.
2) KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov.* Praha : Academia, 2006, s. 335.
3) FILÁK, A. a kol. *Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II.* Praha : Police History, 2006, 214 s.

Identifikací v kriminalistice[4)] rozumíme proces ztotožňování objektů, v němž se hledá souvislost osoby nebo věci s vyšetřovanou událostí na základě kriminalistických stop a jiných kriminalisticky relevantních informací. Kriminalistická identifikace patří společně s kriminalistickou stopou a způsobem páchání trestného činu mezi základní kriminalistické kategorie a lze říci, že ve značné míře „prolíná" všemi metodami bezpečnostních činností.

Moderní pojetí kriminalistiky vychází z fyzikální interpretace a následného matematického zpracování základního kriminalistického problému, tj. správnou interpretací stop trestného činu tento čin rekonstruovat a identifikovat pachatele. V tradičním pojetí, které ovlivnilo vývoj filozofického myšlení, logiky i základů matematiky, je identita (totožnost) pokládána za vztah, který je určen splněním vymezeného kritéria. Kritérium identity je ovlivňováno povahou konceptuálního rámce a východisek, z nichž formulace identity (totožnosti) vychází.

Operujeme-li s konceptuálním rámcem, který odpovídá predikátovému nebo funkcionálnímu kalkulu, pak za identické lze považovat všechny entity, jimž lze připsat shodné vlastnosti, respektive vztahy nebo funkce. Z hlediska pragmatických aspektů je volba toho, v čem můžeme konstatovat shodu dvou nebo více entit, a toho, v čem tyto entity můžeme rozlišovat, nejen záležitostí těchto entit, ale také záležitostí komplexu okolností, které mohou být vymezeny, specifikovány či jinak určeny tak, aby byly zajištěny cíle dané rozhodovací procedury.

Za identické lze pokládat ty entity, o nichž platí, že vše to, co lze vypovědět o jedné z nich, lze také vypovědět o jiné vybrané entitě. Vlastní rozhodování je pak rozhodováním o přiřaditelnosti vymezených vlastností, vztahů nebo funkcí. Identifikace však nemusí označovat jen rozhodování o vztahu entity dvou nebo více entit, ale také o přiřaditelnosti v uvedeném smyslu jen jedné z nich. Z tohoto hlediska můžeme uvažovat kromě identifikace objektů a systémů rozpracovanou především v teorii kriminalistické identifikace i o identifikaci jevu nebo policejních činnosti. Identifikace v tomto smyslu je také přesnější specifikace dané entity, identifikací je také např. určení konkrétního technického stavu vozidla prováděného v rámci analýzy střetu vozidel při dopravní nehodě nebo soudně lékařské zjištění příčiny smrti osoby při pitvě prováděné v souvislosti s vyšetřováním vraždy.

Z obecného hlediska je pachatel částí nějakého většího celku, liší se jen stupněm organizace – vzdálenosti od rovnováhy, a musí se proto řídit patřičně zobecněnými zákony neživé přírody. Toto zobecnění musí vyhovovat II. zákonu termodynamiky, který lze pro naše účely chápat jako nemožnost vrátit v čase příslušný fyzikální, biologický a ekologický děj do přesně stejného původního stavu. Toto zásadní omezení nám určuje směr časového vývoje a

4) PORADA,V. a kol. *Krimininalistika.* Brno : CERM 2001.

poskytuje nám řadu informací o vlastnostech materiálních objektů, a tedy i pachatele.

Zákony společnosti se z toho více fyzikálního hlediska jeví jako závazné způsoby interakce (chování) jednotlivých podsystémů (jedinců společnosti), přičemž tato interakce musí vést ke stabilitě a integritě celé společnosti.

V posledních letech se postupně v proměnách času objevují možnosti širokého a velmi efektivního využití informačních a komunikačních technologií (výpočetní techniky) a matematického aparátu v procesech bezpečnostní identifikace. Tak, jak se vyvíjejí technické přístupy k řešení problémů v jiných technických vědách, i do metod bezpečnostních činností pronikají nové principy a systémové přístupy. Jedním z nových směrů je zavedení pojmů identifikace objektů a identifikace systémů[5)] a nejnověji biometrická identifikace.[6)]

Teoretický základ kriminalistické identifikace tvoří systém pojmů, zásad a metod. Tento systém umožňuje vědecky určovat totožnost materiálních objektů podle jejich odrazů a využít takto získaných výsledků pro účely trestního řízení. Systemizace pojmů, zásad a metod identifikace může být prováděna podle různých kritérií. Nejobecnější význam má identifikace z hlediska určování totožnosti a využívání výsledků ztotožňování při dokazování. Obecně platí, že identifikace je poznávací proces, kterým se individualizuje vztah mezi dvěma či více projevy nebo částmi jednoho a téhož objektu nebo systému.[7)]

Identifikace bezpečnostních činností

Nutnost identifikace bezpečnostních činností (mimo kriminalistickou identifikaci) vznikla v procesu konstituování teorie policejně bezpečnostní činnosti, posléze teorie policejních věd.[8)] Pod pojmem identifikace bezpečnostních činností v širším slova smyslu lze chápat proces ztotožňování našich poznatků a vědomostí se skutečností. Takto chápaný proces identifikace opodstatňuje zařadit identifikaci do kategorie poznávacího procesu.[9)]

5) PORADA,V. a kol. *Krimininalistika*. Brno : CERM 2001.
6) RAK, R. a kol. *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích.* Praha : Grada, 2008; PORADA, V., ŠIMŠÍK, D. a kol. Identifikace osob podle dynamického stereotypu chůze. Praha : VŠKV, 2010.
7) PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace.* Praha : Academia, 1987.
8) PORADA, V. *Identifikace veřejně bezpečnostních činností.* In : Sborník VŠ SNB, Praha, 1987. PORADA, V., HOLCR, K. a kol. *Policejní vědy.* Plzeň : A. Čeněk, 2011.
9) PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace.* Praha : Academia, 1987. POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace.* In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.

Poznávací proces si lze představit jako případ jisté noeticky[10)] orientované interakce mezi poznávaným objektem (jevem, událostí, procesem v policejně bezpečnostní činnosti) a mezi poznávacím subjektem (bezpečnostním orgánem - pozorovatelem). Orientovaná interakce vzájemného vztahu subjektu a poznávacího objektu značí, že subjekt kromě volby objektu, jevu, procesu, události v policejně bezpečnostní činnosti si volí i hledisko (kritérium) jeho poznávání, tj. určuje noetický rozklad zkoumaného objektu na jednotlivé složky (prvky) objektu.

Výsledkem poznávacího procesu je poznání bezpečnostní situace. Relativnost poznání je způsobená volbou zvoleného kritéria a relativností omezených poznávacích schopností subjektu, o poznávaném jevu, procesu či události v policejně bezpečnostní činnosti (objektu), které poznávací subjekt formuluje do zjištění (faktů, zpráv, údajů, informací) o jevu, procesu, incidentu v policejně bezpečnostní činnosti.[11)]

Důležitou úlohu při identifikaci má informace. Při zkoumání jevů, procesů a událostí v policejně bezpečnostní činnosti můžeme hovořit o policejně relevantní informaci. Tato informace se získává pozorováním a zkoumáním objektu. Prostřednictvím pozorování a dalších exaktních numerických metod se kvantifikuje, dále uchovává a při konkretizaci modelu se známými a vhodnými prostředky zpracovává (např. vhodnou výpočetní technikou ve srovnávacím bloku v rozhodnutí). Takovou informaci nazýváme často empirickou policejně relevantní informací, získanou pozorováním daného konkrétního objektu (jevu, procesu, incidentu (události) v policejně bezpečnostní činnosti).[11)]

Kromě empirické relevantní bezpečnostní informace se využívá v bezpečnostní činnosti i tzv. informaci apriorní tj. informaci do současné doby existujících poznatcích nashromážděných subjekty v průběhu bezpečnostní činnosti při pozorování tříd a podskupin objektu, mezi něž náleží jev, proces, incident (událost) o bezpečnostní činnosti, který byl podrobený zkoumání. Tyto poznatky jsou uspořádané na dané úrovni poznání v ucelený soubor (systém) teorií a představují nepostradatelný, bohatý zdroj významných a důležitých informací pro vlastní policejně bezpečnostní činnost včetně jejího řízení.[12)]

Modely bezpečnostní činnosti představují vhodnou formu na vyjádření poznatků o zkoumaných objektech (jevech, procesech a událostech), ztotožnění modelu s objektem pak představuje kvantitativní problém. Nejčastěji hledáme hodnoty parametrů pro již vybranou strukturu (kvalitativní závislost jevů, procesů či událostí v policejně bezpečnostní činnosti). Při řešení úlohy

10) KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov.* Praha : Academia, 2006, s. 335.

11) FILÁK, A. a kol. *Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II.* Praha : Police History, 2006, 214 s.

12) POŽÁR, J. Bezpečnostní situace a identifikace. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.

ztotožňování v policejně bezpečnostní činnosti používáme vhodné a osvědčené algoritmy, zpracující policejně bezpečnostní informace. Úspěšnost identifikace v policejně bezpečnostní činnosti závisí od vhodného výběru apriorní a empirické informace a identifikačního algoritmu.

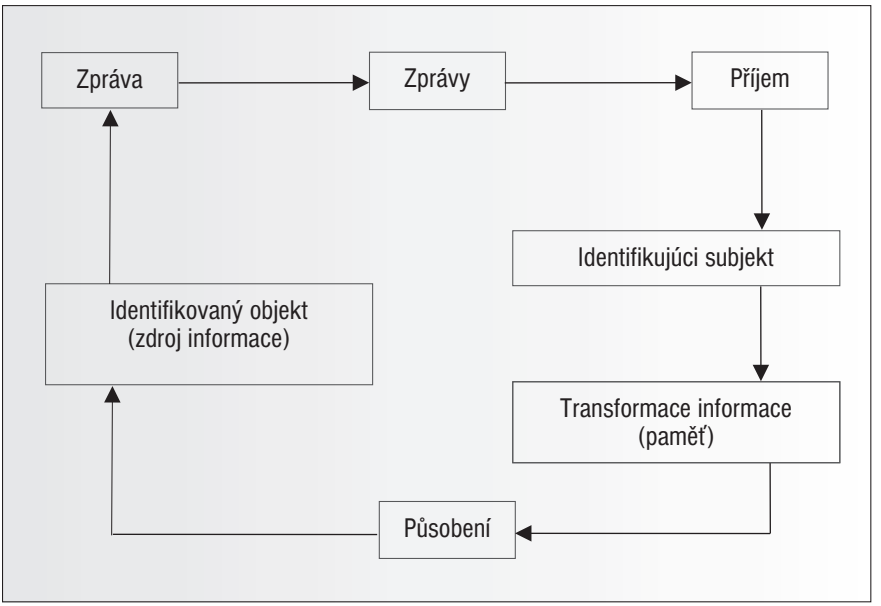

Obr. 19 Schéma procesu identifikace (Porada, 1987)

Při tvorbě schématu procesu identifikace v bezpečnostních činnostech je zřejmé, že poznávací proces nemůže existovat izolovaně, bez posloupnosti: poznávaný objekt, jev, proces, událost - poznávající subjekt a interakce mezi nimi. Interakci mezi zkoumaným objektem, resp. jeho reprezentantem, substitutem a poznávacím subjektem je založená na teorii odrazu, odraz poznávaného objektu ve vědomí subjektu tvoří jeho model.

Výsledkem poznávacího procesu v bezpečnostních činnostech je tedy vytvoření odpovídajícího modelu poznávacího objektu, jevu, procesu, incidentu v bezpečnostní činnosti. Model lze vytvořit pouze na základě informací, které subjekt zkoumání (policejně bezpečnostní orgán) o zkoumaném objektu získá a jak je v paměti transformuje. Na poznávací proces se může tedy nahlížet jako na proces získávání informací (odrazů), jejich zpracování (uvědomění, pamatování, vytváření představ, vyjádření atd.) a zpětného působení subjektu na objekt za účelem dalšího prohlubování a upřesňování představ o bezpečnostní činnosti.[13)]

Proces identifikace v bezpečnostních činnostech probíhá podle tohoto algoritmu:[14)] Objekt (jev, proces, událost) v čase t_0 vyšle zprávu s obsahem relevantní policejně bezpečnostní informace **I**, subjekt v čase $\mathbf{t_1}$ přijme (je schopný přijmout) zprávu s obsahem informace $\mathbf{I_1}$. Příjem a uvědomění si této informace značí, že identifikující subjekt již pozná jistou část vlastností objektu. Po promítnutí přijaté informace zpětně na objekt, které subjekt vykonal v dalším časovém okamžiku $\mathbf{t_2}$ a vyslání další zprávy objektem značí, že v čase $\mathbf{t_3}$ subjekt přijme již zprávu s obsahem informace $\mathbf{I_2}$. To znamená, že subjekt již chápe - poznává dokonaleji vlastnosti objektu, jelikož k přijaté informaci $\mathbf{I_1}$ se informace $\mathbf{I_2}$ připočítá. Proces se opakuje až do času $\mathbf{t_k}$, kdy subjekt přijme zprávu s původním obsahem informace I kterou zdroj - objekt (jev, proces, událost) vysílá již v okamžiku **t**, a která se nemění. Protože relevantní bezpečnostní informace **I** vysílaná zdrojem se neměnila, na straně příjmu informace rostla, musela se v procesu poznání měnit relativní omezenost poznávacích schopností subjektu. Poznávací schopnost subjektu rostla s růstem informace, která zase rostla s ohledem na paměť subjektu.

V poznávacím procesu v důsledku relativní omezenosti poznávacích schopností subjektu vzniká jistá entropie na straně přijímání zpráv. Tato entropie klesá s růstem poznání, ale důsledkem její existence je, že nějaká zpráva vyslaná o policejně bezpečnostní činnosti v minulosti může se s plnou hodnotou informace přijmout až po určitém časovém odstupu. Z toho vyplývá, že schéma identifikace představuje jistou obdobu schématu spojovacího kanálu tak, jak je to známé z teorie informace. Tato skutečnost opravňuje k závěru, že na hlubší analýzu procesu identifikace v policejně bezpečnostní činnosti (všeobecně poznávacího procesu) mohly by se využít některé výsledky teorie policejně relevantní informace, jež je nutno ale především vytvořit.

Identifikace v bezpečnostní činnosti se používá v různé míře a obsahu. Prošla a prochází postupně etapami odpovídajícím jednotlivým etapám vývoje

13) FILÁK, A. a kol. Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 137.

14) PORADA, V. Identifikace veřejně bezpečnostních činností. In : Sborník VŠ SNB, Praha, 1987; POŽÁR, J. Bezpečnostní situace a identifikace. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.

procesu poznání v bezpečnostních činnostech. Od nejjednodušších problémů rozpoznávání znaků, vytváření pojmů až po vytváření asociací a analogií za účelem zevšeobecňování - generalizace, např. při analýze a hodnocení bezpečnostní situace. V dalším období v souvislosti s identifikací v bezpečnostních činnostech bude třeba rozpracovávat základní problémy identifikace a s tím spojené otázky modelování, rozpracování znaků, klasifikací jevů, procesů a událostí v policejně bezpečnostní činnosti, teorii znaků, abstrakci a mechanizmus zevšeobecňování a generalizace.[15)]

Naproti tomu pojetí kriminalistiky (kriminalistické identifikace) nejmoderněji vychází z fyzikální interpretace a následného matematického zpracování základního kriminalistického problému, tj. správnou interpretací stop trestného činu tento čin rekonstruovat a identifikovat pachatele. Základní pojmy a teorie z nich vytvořená vycházejí z představy, že každý pachatel je materiálního (hmotného) původu a lze jej v zásadě usvědčit na základě jeho interakce, vzájemného působení, stopového kontaktu s okolím. Každý pachatel totiž musí i proti své vůli respektovat fyzikální zákony bilance energie, zachování hybnosti, hmoty, entropie a případně i další. Interakce pachatele s okolím je dána právě těmito zákony bilance formulovanými pro příslušné specifické podmínky trestného činu. Správnou interpretací těchto zákonů lze z nich určit velké množství parametrů charakterizujících pachatele. Rekonstrukce trestného činu a identifikace pachatele je pak prováděna pomocí stejných parametrů, pomocí kterých je charakterizována jeho interakce s okolím.[16)]

Druhy identifikace

1. *Kriminalistická identifikace objektů*

Identifikací v kriminalistice se rozumí proces srovnávání a ztotožňování objektů, aby byla zjištěna souvislost osoby nebo věci s vyšetřovanou událostí podle stop či jiných zobrazení. Používají se různé způsoby srovnávací metody tak, aby se určila totožnost objektu. Jestliže se nepodaří zjistit konkrétní objekt, který zanechal stopy, pak se proces kriminalistické identifikace zužuje na určení skupinové příslušnosti objektů, zjištění skupiny, třídy objektů, k nimž patří předmět, který zanechal stopy.[17)] V tomto smyslu lze totožnost vymezovat ve dvojím smyslu: Jednak jako vztah, jednak jako stav. Pro teorii a proces kriminalistické identifikace je rozhodující pojetí totožnosti jako

15) POŽÁR, J. Bezpečnostní situace a identifikace. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.
PORADA, V. Identifikace veřejně bezpečnostních činností. In : Sborník VŠ SNB, Praha, 1987;

16) PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace.* Praha : Academia, 1987.

17) PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace.* Praha : Academia, 1987.

vztahu.[18] Naproti tomu pro teoretické objasnění kriminalistické rekonstrukce je výhodnější definovat totožnost jako stav, tj. jako stálost kvalitativní určenosti objektu.[19]

V procesu kriminalistické identifikace jsou na základě učení o totožnosti, individuálnosti a relativní stálosti objektů identifikace získávány výsledky a formulovány závěry procesu kriminalistické identifikace.

Základním východiskem identifikace v kriminalistice je teorie vzájemného působení. Z této teorie využívá kriminalistická identifikace[20] tezi o tom, že materiální objekty podílející se na trestném činu (pachatel, nástroje trestného činu, jeho obuv apod.) působí v průběhu trestného činu na obklopující je vnější prostředí - odráží se, čímž v něm vyvolávají určitou změnu - odraz. V kriminalistice mají tyto změny nejčastěji podobu stopy. Při kriminalistické identifikaci se využívají jak stopy ve vědomí lidí, tak ostatní druhy stop v materiálním prostředí.

Základ kriminalistické identifikace tvoří učení o totožnosti, individuálnosti a relativní stálosti objektů identifikace. Teorie kriminalistické identifikace je budována na základě dialektické logiky, kde je konkrétní totožnost vysvětlována jako vztah protikladů. Vztah totožnosti pojímá dialektická logika jako vztah mezi dvěma či více projevy (stavy) jednoho a téhož objektu vystupujícího v různých formách.

Ke splnění poslání kriminalistické identifikace, tj. ke zjištění totožnosti osob a předmětů podle jejich zobrazení v materiálním prostředí a ve vědomí člověka, není možno vystačit pouze s myšlenkovými operacemi. Proces kriminalistické identifikace vyžaduje také praktickou poznávací činnost od subjektů identifikace (vyšetřovatele, znalce) - jejich „dotyk“ s realitou, reálné úkony. Hlavní poslání teorie kriminalistické identifikace spočívá v objasnění způsobu, jak zkoumat konkrétní objekty, aby byla objasněna jejich spojitost s vyšetřovanou událostí.

Současná podoba klasické, tzv. objektové identifikace však již dnes mnohdy nestačí k dosažení konečného cíle, tj. zjištění totožnosti konkrétního objektu. Za tím účelem byla nově vytvořená forma kriminalistické identifikace, tzv. kriminalistická identifikace systémů. Identifikace objektů a systému nejsou v protikladu, vzájemně se nevylučují, ale jsou v souladu a vzájemně se doplňují. Identifikace systémů je v současné době moderní specifickou kriminalistickou teorií, která může být užitečná zejména v případech, kdy klasická kriminalistická identifikace objektů nevede k úspěšnému cíli a problém lze řešit vytvořením a následnou identifikací systémů.

18) PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha : Academia, 1987.
19) MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika.* Praha : C. H. Beck, 2004.
20) PORADA,V. a kol. *Krimininalistika.* Brno : CERM 2001.

2. Kriminalistická identifikace systémů

Základy teorie kriminalistické identifikace systému zavádí do kriminalistiky Porada, (1987).

Systémový přístup k identifikaci objektů přinesl nové pohledy na pojetí kriminalistiky, které vychází z fyzikální interpretace a následného matematického zpracování základního kriminalistického problému, tj. správnou interpretací stop trestného činu tento čin rekonstruovat a identifikovat pachatele. Z tohoto moderního pohledu byla zkoumána:

a) identifikace jako proces ztotožňování objektů,

b) schéma systémového přístupu, stav a struktura systému,

c) kritérium shody objektů s modelovým objektem a

d) vliv chyb na identifikaci.

V případě systémového pojetí identifikace jde rovněž o ztotožňování, ale jiného druhu. Identifikace v kriminalistice se liší od identifikace v jiných oblastech lidského poznání. Podrobným studiem kriminalistické stopy (identifikačních znaků, mechanismu vzniku stopy v okolí atp.) se vyčleňuje tzv. vstupní informace Ivst, pomocí které vytváříme modely (srovnávací vzorky). V rozhodovacím bloku vzájemným srovnáním výstupních informací Ivyst z kriminalistické stopy a jednotlivých srovnávacích vzorků, na základě aplikace kritéria shody, zjišťujeme totožnost (hledaný vztah totožnosti) mezi stavy a projevy jednoho a téhož objektu. Jde tedy o objekt, který způsobil kriminalistickou stopu, a o příslušný srovnávací vzorek (ztotožňující objekt známého původu).

Poznávací proces je tedy neustálá konfrontace našich představ a modelů (abstraktních i materiálních) s objektivní realitou. Tento proces ztotožňování objektivní reality s jejím modelem je identifikace. Všechny postupy a metody používané při tomto procesu nazýváme identifikační postupy. Systémový přístup k identifikaci objektů vyústil v posuzování shodnosti systémů vytvořených nad stopami trestných činů a srovnávacích vzorků.

Se systémovou identifikací úzce souvisí diagnostická činnost bezpečnostních orgánů.[21)] Je ji možné chápat i jako proces rozpoznávání, určení, stanovení příčin a podmínek problému, kdy hlavním a specifickým rysem je vzájemná komparace (srovnávání, porovnání). Je to tedy srovnávací vědecká metoda, kdy získané poznatky v policejně bezpečnostní činnosti se porovnávají se skutečností. *Identifikací systému* lze použít i jako přechod pro jednoznačné určení konceptuálních složek systému. Ten se skládá ze tří kroků:[22)]

21) POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace.* In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.

22) VLČEK, J. *Metody systémového inženýrství.* Praha : SNTL, 1984.

1. Výběr prvků, které patří do systému to buď jednoduše soupisem, vyjmenováním či jinak zjištěná relevantní data a informace. Je zřejmé, že výsledky tohoto identifikačního kroku ovlivní rozlišovací úroveň. V praxi policejně bezpečnostní činnosti to znamená, že např. kriminalista či policejní inspektor hledá a získává relevantní a významné informace o pachateli trestného činu v případě odhalování či objasňování trestního skutku, kdy je dosud neznámý pachatel.
2. Přiřazení funkcí (náplně) jednotlivých prvků v předchozím identifikačním kroku. Jedná se o sumarizaci a analýzu získaných dat a informací. V policejně bezpečnostní činnosti se může jednat o prověrku relevantních informací, výslechem obviněného, svědků, srovnáním s protokolem ohledání místa činu apod.
3. Parametrizace vazeb prvků s přihlédnutím k přiřazeným funkcím. V policejně bezpečnostní činnosti se většinou jedná o syntézu analytických informací, z vnějších informačních zdrojů, ale také dat a informací získaných z policejních evidencí, vlastních zkušeností apod. Výsledkem je pak souhrn či vznesení obvinění s návrhem pro státního zástupce.

Tento základní postup identifikace systému je ve všech svých třech krocích podmíněn zvolenou rozlišovací úrovní, tj. podrobností pozorování a vlastního zkoumání celého systému v bezpečnostních činnostech. Identifikace systému není činností jednorázovou, ale probíhá iteračním způsobem, tzn. dochází k postupnému zpřesňování jednotlivých verzí systému. Rozpoznání identifikace, ale i verifikace systému je proces, ve kterém se identifikují určité, konkrétní entity[23]. Na základě systémového přístupu Porady (1987), rozvádí problematiku Požár do řady praktických souvislostí.

3. Biometrická identifikace a verifikace

Problematikou biometrické identifikace a verifikace se zabývají v kriminalistice zejména Rak, Porada, Šimšík, (2001-2010). Opírají se o biometrické charakteristiky lidského těla a jeho projevů. Podle základního principu identity (totožnosti), každá osoba je identické (totožná) jen a jen sama se sebou.[24]

Biometrická identifikace je využití jedinečných, měřitelných, fyzikálních anebo fyziologických znaků (tzv. markantů) anebo projevů člověka k jednoznačnému zjištění (identifikaci) anebo ověření (verifikaci) jeho identity.

Pod pojmem biometrie můžeme chápat měřitelné biometrické charakteristiky (obrazce, data apod.) živého organismu, které se snímají, zpracovávají, vyhodnocují a uchovávají v procese identifikace anebo verifikace.

23) POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace*. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 141-143.

24) POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace.* In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 142-143.

Předpokladem pro využití každé biometrické charakteristiky je tedy jedinečnost, stálost, praktická měřitelnost a technologická možnost dalšího zpracování zaměřeného na vyhodnocování porovnávaných charakteristik, patřících různým jedincům.

Nezbytným atributem, základním rysem biometrické identifikace je automatizované využití jedinečných, měřitelných anatomických nebo fyziologických charakteristik anebo projevů člověka k jednoznačnému zjištění nebo ověření jeho identity.

Rozeznáváme biometrickou identifikaci policejně-soudní (forenzní), bezpečnostně komerční a ezotorickou. V posledním období byl výzkum v oblasti kriminalistické biometrické identifikace zaměřen na zjišťování totožnosti osob podle dynamického stereotypu chůze člověka.[25)]

4. Identifikace a autentizace v informačních a komunikačních technologiích

Požár[26)] uvádí, že v provozu výpočetních systémů, zejména v informačních a komunikačních technologiích je nezbytné správně identifikovat všechny uživatele, kteří vstupují do informačního systému a dále s ním pracují. Každý uživatel má přesně vymezené práva, podle kterých může jednotlivé informace jen číst, nebo do systému zapisovat a měnit data nebo mít vyšší oprávnění na úrovni správce či administrátora výpočetního systému. Současně je nutné zajistit identifikaci a autentizaci uživatelů, tedy stanovit způsob, místo a dobu, tj. jak, kde a kdy se přihlásí do informačního systému. Vědecká definice autentizace uvádí, že „autentizace je ověření identity uživatele nebo entity v systému, většinou za účelem řízení přístupu ke zdrojům a objektům v systému“. Znamená tolik, že totožnost uživatele nebo systému, se kterým hodlá komunikovat, je účelné jistým přesně vymezeným způsobem ověřit před tím, než je mu umožněn přístup ke zdrojům vlastního systému (datům, strojovému času apod.). Autentizace je proces ověřování, kontroly, který následuje po identifikaci, že přihlášená entita (uživatel), je opravdu tím, za koho se vydává (verifikace osoby).

25) PORADA, V., ŠIMŠÍK, D. a kol. *Identifikace osob podle dynamického stereotypu chůze.* Praha : VŠKV, 2010.

26) POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace*. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 144-145.

5. *Možnosti identifikace, simplifikace a algoritmizace policejně bezpečnostní činnosti*

Tuto oblast poznání rozpracoval rovněž Požár.[27] Při zkoumání postupu při řešení bezpečnostních problémů a úloh je evidentní, že po získání počátečních relevantních informací, je nutné pomocí výpočetních systémů sumarizovat všechna získaná data a pak provést identifikaci, či právní klasifikaci problému. Z toho plyne, že je nutná realizace postupných procedur, tj. zvolit postup a algoritmus řešení. Právě metody informačních a komunikačních technologií spolu s teorií algoritmizace činností a informačních procesů mají své komponenty, které mají význam pro organizaci, techniku, taktiku a metodiku a zejména pro management policejně bezpečnostní činnosti.

Při identifikaci problému a následně úlohy bezpečnostní činnosti je nutná simplifikace (zjednodušení) a následná formalizace. Pod formalizací úlohy se rozumí postup získávání dat a relevantních informací, poté je nutná důkladná analýza získaných dat a informací, zpřesnění obsahu prvků a vazeb systému bezpečnostní úlohy včetně fixace formálních dat o trestném činu za využití informačních a komunikačních technologií. V praxi to znamená po provedené analýze dat stanovit takové prvky, které jsou stálé, neměnné, tj. konstanty. Je však jisté, že počet takových konstant bude malý, protože bezpečnostní činnost stejně jako sociální problém či úloha, je typickým tzv. špatně strukturovaný problém.[28]

Literatura:

- FILÁK, A. a kol. *Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II*. Praha : Police History, 2006, 214 s.
- FILÁK, A. *Policejně bezpečnostní činnost a její hlavní organizačně taktické formy.* Praha : PA ČR, 2003, s. 19.
- Kol. autorů : *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů.* Brno: ÚSS VA v Brně, 2002, 113 s. (výstup z řešení výzkumného úkolu S-1-031: Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025).

27) POŽÁR, J. Bezpečnostní situace a identifikace. In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 144-146.

28) FILÁK, A. a kol. Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 144 – 146.

- KOLDIN, V. J. a kol. *Kriminalistika socialističeskich stran*. Moskva : Juridičeskja literatura, 1986, s. 159 – 169.
- KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov.* Praha : Academia, 2006, s. 335.
- MESÁROŠ, M., PORADA, V. Základné pojmy bezpečnostných vied – bezpečnosť a bezpečnostný incident, situácia, identifikácia a informácia. *Medzinárodná konferencia „Bezpečná Európa 2010“, Karlovy Vary,* ČR, ISSN 1801-2193.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika.* Praha : C. H. Beck, 2004.
- PORADA,V. a kol. *Krimininalistika.* Brno : CERM 2001.
- PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace.* Praha : Academia, 1987.
- PORADA, V. Identifikace veřejně bezpečnostních činností. In : Sborník VŠ SNB, Praha, 1987.
- PORADA, V., HOLCR, K. a kol. *Policejní vědy*. Plzeň : A. Čeněk, 2011.
- PORADA, V., POŹÁR, J. Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace. Bezpečnostní teorie a prax, zvl. č.-1. díl. Praha : PA ČR, 2001, s. 79-89.
- PORADA, V., POŽÁR, J. Policejní informace, bezpečnostní situace a identifikace policejní činnosti. *Sborník z mezinárodní konference „Vysokoškolské vzdělávání policistů pro 21. století„. Praha :* PA ČR, 1999.
- PORADA, V., ŠIMŠÍK, D. a kol. *Identifikace osob podle dynamického stereotypu chůze.* Praha : VŠKV, 2010.
- POŽÁR, J. *Policejně bezpečnostní události a informace.* In : Filák, A. a kol. : Základy policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 158-174.
- POŽÁR, J. *Bezpečnostní situace a identifikace.* In. : Filák, A. a kol. : Základy teorie policejně bezpečnostní činnosti II. Praha : Police History, 2006, s. 119-146.
- POŽÁR, J., PORADA, V., NESNÍDAL, J. *Racionalizace rozboru a hodnocení veřejnobezpečnostní situace využitím exaktních metod.* Praha : VŠ SNB, 1988.
- RAK, R. a kol. *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích.* Praha : Grada, 2008.
- SADOVSKIJ, V. V. *Základy všeobecnej teorie systémov.* Bratislava : Pravda, 1979, s. 77.
- ŠIMŠÍK, D., PORADA, V. a kol. *Analýza pohybu člověka při identifikácii osob v kriminalistike*. Košice : Edícia vedeckej a odbornej literatury SjF TU v Košiciach, 2008.
- VLČEK, J. *Metody systémového inženýrství.* Praha : SNTL, 198

Prof. JUDr. Ing. Viktor PORADA, DrSc., dr. h. c. mult.
Vysoká škola Karlovy Vary

Margita Prokeinová

K vypočutiu podozrivej osoby

Hneď v úvode článku budem citovať časť ustanovenia § 196 ods. 2 Tr. por.: *„Ak prokurátor alebo policajt po prijatí trestného oznámenia zistí, že je potrebné ho doplniť, doplnenie vykoná výsluchom oznamovateľa alebo vyžiadaním písomných podkladov od oznamovateľa alebo od inej osoby alebo orgánu príslušný prokurátor alebo príslušný policajt tak, aby mohol rozhodnúť podľa § 197 alebo § 199 v lehote do 30 dní od prijatia trestného oznámenia. Prokurátor alebo policajt môže vypočuť osobu, ktorú na základe trestného oznámenia alebo iného podnetu je potrebné vypočuť k okolnostiam nasvedčujúcim, že mala spáchať trestný čin“.* Týmto opisom chcem upriamiť pozornosť práve na druhú vetu príslušného ustanovenia[1]. Z tejto vety vyplýva, že orgány činné v trestnom konaní nemajú povinnosť vypočuť osobu podozrivú zo spáchania trestného činu. Nepovažujem to za správne, pretože v prípade začatia trestného stíhania v zmysle § 199 Tr. por. je možné pristúpiť k § 206 Tr. por., na základe ktorého *„Ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia...“.* Osobe, voči ktorej sa podáva trestné oznámenie teda hrozí vznesenie obvinenia, čím by sa z podozrivej osoby stala obvinená osoba. Podľa môjho názoru by bolo prijateľnejšie, keby bolo obligatórne umožnené podozrivej osobe vyjadriť sa k okolnostiam, pre ktoré bolo podané trestné oznámenie, ak o to prejaví záujem. Pre takúto osobu to môže byť zlomový moment pre ďalší vývoj jej osudu.

Niekto môže namietať, že predsa policajt vydá uznesenie o vznesení obvinenia, len ak je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba. To je síce pravda, ale podkladom na získanie dostatočne odôvodneného záveru je trestné oznámenie alebo zistené skutočnosti. Aj keď orgán činný v trestnom konaní preveruje trestné oznámenie, môže sa stať, že oznamovateľ iného krivo obviní z trestného činu v úmysle privodiť jeho trestné

1) Rekodifikovaný Trestný poriadok účinný od 1. januára 2006 dokonca ani neobsahoval túto druhú vetu § 196 ods. 2 Tr. por. Doplnenie tohto ustanovenia priniesla až novela Trestného poriadku zákon č. 491/2008 Z. z.

stíhanie (§ 345 Tr. zák.)[2]. Táto skutočnosť môže byť zistená až po vznesení obvinenia osoby, ktorá sa stala obeťou takéhoto krivého obvinenia. Obvinený ešte síce neznamená byť vinný, avšak laická verejnosť spravidla nerozlišuje pojmy: podozrivý, obvinený, obžalovaný, odsúdený. Chýba im v tomto smere právna vedomosť, a preto už automaticky považujú človeka s takýmto štítom za vinného a za zločinca. Aj keď v konečnom dôsledku nedôjde k odsúdeniu obvinenej osoby, takáto nepríjemná skúsenosť poznačí človeka i jeho blízke okolie.

K tejto problematike uvediem konkrétny prípad, ktorý sa skutočne stal a určite nie je jediným: Po rozvode manželov chcela žena dostať bývalého manžela preč z bytu, pričom mala snahu získať ho do výlučného vlastníctva bez povinnosti zabezpečenia náhradného bytu. Na ľahšiu realizáciu jej zámeru úmyselne vykonštruovala na bývalého manžela spáchanie trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 písm. a) Tr. zák. Bývalá manželka sa „z tohto dôvodu" odsťahovala z bytu aj s dvoma maloletými deťmi (skutočný dôvod spočíval v tom, že si našla priateľa). Po úprave styku otca s dvoma maloletými deťmi na čas po rozvode, ich matka odmieta umožniť bývalému manželovi stýkať sa s jeho deťmi. Dôvodí to tým, že deti majú z otca strach a stretnutie s ním je pre ne stresujúcim zážitkom. Týmto svojim konaním spôsobuje jej i maloletým deťom psychické útrapy, ktoré ona musí riešiť s detským psychológom (tieto tvrdenia sa však v skutočnosti opäť nezakladajú na pravde, úmyselne sú vykonštruované). Matka detí si nepraje, aby boli ovplyvnené výchovou otca. Snaží sa ho pred deťmi vykresliť v tom najhoršom svetle, aby dosiahla prekazenie vzťahu medzi nimi.

Muž nebol vypočutý k okolnostiam nasvedčujúcim, že mal spáchať trestný čin popísaný v podanom trestnom oznámení. Policajt pri svojom rozhodnutí o ďalšom postupe vychádzal len z vyjadrenia exmanželky, jej blízkych príbuzných a písomných podkladov, ktoré boli účelovo zadovážené bývalou manželkou. Na základe tohto vydal policajt uznesenie o začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia proti osobe, na ktorú bolo podané trestné oznámenie.

Keby mohla byť táto osoba vypočutá z vlastného podnetu k predmetu trestného oznámenia mala by možnosť presvedčiť policajta svojimi argumentmi a dostupnými podkladmi, že tvrdenia namierené proti nemu sa nezakladajú na pravde a nemuselo to vyústiť do začatia trestného stíhania. Táto skutočnosť negatívne ovplyvnila jeho významné postavenie v práci i súkromnom živote aj keď napokon bolo v tejto veci proti nemu zastavené trestné stíhanie.

Prostredníctvom tohto prípadu možno usúdiť, že niektorí ľudia z rôznej pohnútky (v tomto prípade bolo stredobodom záujmu získanie bytu) neváhajú

2) Ten kto podáva trestné oznámenie, je síce poučený o následkoch krivého obvinenia, avšak v praxi je skôr rarita, že je niekto stíhaný a sankcionovaný za naplnenie skutkovej podstaty tohto trestného činu v takýchto prípadoch. Mnohí ľudia majú o tom vedomosť, a preto nemajú strach a zneužívajú taký stav.

klamstvami „pošpiniť“ niekoho dobré meno. Najhoršie a najsmutnejšie ešte je, keď do svojich nekalých praktík zaťahujú aj deti.

Na porovnanie s českou právnou úpravou je predmetná problematika upravená slovami, že na objasnenie a preverenie skutočností dôvodne nasvedčujúcich k tomu, že bol spáchaný trestný čin, policajný orgán zabezpečuje potrebné podklady a nevyhnutné vysvetlenia a zaisťuje stopy trestného činu (§ 158 ods. 3 Tr. ř.). Táto formulácia je podľa môjho názoru prijateľnejšia, pretože je podaná vo všeobecnej rovine. Jednoducho policajný orgán okrem iného vyžaduje potrebné vysvetlenia, či už od oznamovateľa alebo osoby, na ktorú bolo podané trestné oznámenie, na ďalší procesný postup.

Dôvodnosť podozrenia zo spáchania trestného činu sa musí zvažovať s prihliadnutím k povahe konkrétneho prípadu, trestného činu, o ktorý má ísť, a tomu, že preverovanie podozrenia zo spáchania trestného činu je na úplnom začiatku, a z toho dôvodu nemožno očakávať, že budú existovať už v tejto fáze presvedčivé dôkazy potvrdzujúce takéto podozrenie. Na druhej strane však zase nesmie ísť o podozrenie, ktoré je nejasné a dostatočne nepodložené[3)].

Použitá literatúra

- ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008. ISBN 78-80-7400-043-0
- Normatívne právne akty
- Z 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- Z 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších prepisov
- Z 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů

3) Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1222.

Doc. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.
Katedra trestného práva,kriminalistiky a kriminológie
Právnická fakulta UK, Bratislava

Pavel Šámal

Úprava osobního slyšení („hearing“) ve vazebním řízení v České republice

I. Úvod

V současné době projednává Parlament České republiky vládní návrh novely trestního řádu, který mimo jiné zamýšlí významným způsobem změnit stávající úpravu vazebního řízení. Uvedený návrh novely si v tomto směru podle důvodové zprávy klade za cíl odstranit (nebo alespoň zmírnit) ty nejpalčivější praktické problémy ve stávajícím vazebním řízení a zároveň v zákonné úpravě reflektovat nálezy Ústavního soudu a požadavky Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb. – dále jen EÚLP), jak vyplývají z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Hlavní koncepční změny v tomto směru jsou zejména *zjednodušení vazebního řízení*, kde se navrhuje prodloužit lhůtu, ve které je zapotřebí rozhodnout o dalším trvání vazby, ze stávajících tří měsíců na šest měsíců, přičemž počátek lhůty rozhodné pro povinnost rozhodnout o dalším trvání vazby je navázán na poslední rozhodnutí o vazbě, v jehož důsledku obviněný setrval ve vazbě. Dále se navrhuje prodloužit dobu, v níž obviněný může opakovat svou žádost o propuštění z vazby na svobodu, pokud v ní neuvede jiné podstatné důvody, ze 14 dnů na 30 dnů od právní moci posledního předchozího rozhodnutí o dalším trvání vazby, kterým bylo rozhodnuto o žádosti obviněného o propuštění z vazby, o dalším jejím trvání nebo o změně důvodů vazby, jestliže byl shledán jiný nebo další takový důvod. Na druhé straně se navrhuje významné *posílení práv obviněného* ve vztahu k rozhodování o vazbě a vůbec k celému vazebnímu řízení, v rámci něhož nově *všechna rozhodnutí o vazbě, jejichž důsledkem je ponechání obviněného ve vazbě, činí jedině soud (soudce)*, přičemž se výslovně stanoví, že při nedodržení lhůt pro přezkum důvodnosti trvání vazby musí být obviněný neprodleně propuštěn na svobodu, to znamená, že jde o propadné lhůty. Nejdůležitější změnou podle mého názoru je však návrh na konkrétní úpravu práva obviněného

na osobní výslech při rozhodování o vazbě, spočívající v zavedení nové zvláštní formy *vazebního zasedání, ve kterém bude obviněnému umožněno „být slyšen" („hearing"),* a to nejen při prvotním rozhodnutí o vazbě k návrhu státního zástupce nebo později na základě jeho žádosti o propuštění z vazby, ale i při rozhodování o dalším trvání (prodloužení) vazby z úřední povinnosti. Tím má být náležitě zajištěno realizování práva obviněného osobně se vyjádřit nejen k rozhodnutí o vzetí do vazby, ale také k dalšímu trvání vazby, neboť podle důvodové zprávy k návrhu zákona osobní přítomnost obviněného v souvislosti s rozhodováním o vazbě je významnou zárukou proti porušování jeho práv. Úprava vazebního zasedání je nezbytná i vzhledem ke zrušení § 242 odst. 2 platného českého tr. řádu nálezem pléna Ústavního soudu České republiky ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 45/04 (č. 239/2005 Sb.). Smyslem vazebního zasedání je slyšet obviněného, vyslechnout argumenty obhajoby a provést k tomu potřebná šetření a případně i důkazy. Výslovně se také zakotvuje, že byl-li soudem vydán zprošťující rozsudek a bylo-li rozhodnuto o propuštění obžalovaného z vazby, stížnost státního zástupce proti takovému usnesení nemá odkladný účinek a obžalovaný musí být neprodleně propuštěn na svobodu (viz nález pléna Ústavního soudu České republiky pod sp. zn. Pl. ÚS 6/10, ze dne 20. 4. 2010, č. 163/2010 Sb.). V neposlední řadě se zdůrazňuje rovněž povinnost orgánů rozhodujících o vazbě zkoumat, zda vazbu nelze nahradit některým z opatření nahrazujících vazbu.

II. Nová úprava vazebního zasedání

Ze všech navrhovaných změn úpravy vazebního řízení je nejvýznamnější úprava nové zvláštní formy *vazebního zasedání,* ve kterém bude, v případě jejího přijetí, realizováno právo *obviněného „být slyšen" („hearing") v souvislosti s rozhodováním o vazbě i o jejím trvání.* Proto se chci touto otázkou blíže ve svém příspěvku zabývat.

V minulosti jsem v návaznosti na tuto zásadní otázku vazebního řízení již upozornil, že s odkazem na čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3, 4 a čl. 6 EÚLP a navazující judikaturu Evropského soudu pro lidská práva je třeba obviněnému poskytnout určité základní procesní záruky zajišťující mu možnost předložit argumenty proti ponechání ve vazbě, kdy musí být zajištěna rovnost zbraní a kontradiktorní řízení. Z tohoto důvodu má *zásadně obviněný právo být slyšen („hearing") v přípravném řízení soudcem a v řízení před soudem samosoudcem nebo senátem před rozhodnutím o jeho žádosti o propuštění z vazby*, aby se mohl osobně vyjádřit k dalšímu trvání vazby, když osobní přítomnost obviněného v souvislosti s rozhodováním o vazbě je významnou zárukou proti porušování jeho práv ve vazbě. Přestože trestní řád výslovně toto právo obviněného stíhaného vazebně na slyšení před soudem neupravuje

(zná jen výslech zadržené osoby soudcem před rozhodnutím o vazbě – srov. § 77 odst. 2 tr. řádu), je třeba zdůraznit, že s přihlédnutím k tomu, že ve smyslu čl. 10 Úst jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas, a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu, přičemž stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva, je nezbytné umožnit obviněnému v případě, že žádá, aby byl před rozhodnutím o jeho žádosti o propuštění z vazby vyslechnut, realizaci tohoto práva na osobní slyšení, zvláště pokud např. v žádosti o propuštění z vazby jsou uplatňovány nové argumenty proti ponechání ve vazbě, jsou předkládány nové důkazní návrhy na podporu žádosti o propuštění apod. Při dokazování důvodů pro vzetí do vazby, ale i pro další trvání vazby je zapotřebí zajistit dodržování požadavků rovnosti zbraní a kontradiktornosti řízení, zakotvených v čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP.

Evropský soud pro lidská práva ve svých rozhodnutích zařadil právo být slyšen mezi *základní procesní garance aplikované v případech omezení svobody* (srov. např. rozhodnutí z 28. 10. 1998 Assenov a ost. versus Bulharsko, 24760/94, § 162): „Soud připomíná, že čl. 5 odst. 4 EÚLP zajišťuje každému, kdo byl zatčen nebo zadržen, právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud provedl kontrolu dodržování procesních a hmotněprávních podmínek nezbytných pro zákonnost zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 4 EÚLP (viz Brogan, 1988). Ačkoli řízení uvedené v čl. 5 odst. 4 EÚLP nemusí být vždy doprovázeno zárukami podobnými těm, jež předepisuje čl. 6 odst. 1 EÚLP pro občanskoprávní a trestní řízení (viz Megyeri proti Německu, 1992), je nutné, aby mělo soudní charakter a nabízelo záruky adekvátní druhu příslušného zbavení svobody. Jedná-li se o osobu, jejíž zbavení svobody spadá pod čl. 5 odst. 1 písm. c) EÚLP, je nezbytné konání slyšení (viz Schiesser a dále Sanchez – Reisse proti Švýcarsku, 1986, Kampanis proti Řecku, 1995).“. [,,The Court recalls that by virtue of Article 5 § 4, an arrested or detained person is entitled to bring proceedings for the review by a court of the procedural and substantive conditions which are essential for the ‚lawfulness‘, in the sense of Article 5 § 1 (see paragraph 139 above), of his or her deprivation of liberty (see the above-mentioned Brogan and Others judgment, p. 34, § 65). Although it is not always necessary that the procedure under Article 5 § 4 be attended by the same guarantees as those required under Article 6 § 1 of the Convention for criminal or civil litigation (see the Megyeri versus Germany judgment of 12 May 1992, Series A no. 237-A, p. 11, § 22), it must have a judicial character and provide guarantees appropriate to the kind of deprivation of liberty in question. In the case of a person whose detention falls within the ambit of Article 5 § 1(c), a hearing is required (see the above-mentioned Schiesser judgment, p. 13, §§ 30–31, the Sanchez-Reisse versus Switzerland judgment of 21 October 1986,

Series A no. 107, p. 19, § 51, and the Kampanis versus Greece judgment of 13 July 1995, Series A no. 318-B, p. 45, § 47).“].[1)]

Tento právní názor Evropský soud pro lidská práva potvrdil v mnoha dalších rozhodnutích (srov. na http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ rozhodnutí ze dne 25. 3. 1999 Nikolova versus Bulharsko, 31195/96, § 58, ř. 20; 4. 7. 2000 Niedbala versus Polsko, 27915/95, § 66, ř. 12; 11. 7. 2000 Trzaska versus Polsko, 25792/94, § 74, ř. 12; 10. 10. 2000 Graužinis versus Litva, 37975/97, § 31, ř. 4; 9. 1. 2001 Kawka versus Polsko, 25874/94, § 57, ř. 12; 13. 2. 2001 Garcia Alva versus Německo, 23541/94, § 39, ř. 13; 13. 2. 2001 Lietzow versus Německo, 24479/94, § 44, ř. 14; 13. 2. 2001 Schöps versus Německo, 25116/94, § 44, ř. 14; 9. 1. 2003 Šigkov versus Bulharsko, 38822/97, § 77, ř. 5). Evropský soud pro lidská práva tak zřetelně artikuloval principy obsažené v dřívějších rozhodnutích (rozhodnutí ze dne 21. 10. 1986 Sanchez-Reisse versus Švýcarsko, 9862/82, § 51, ř. 18, nebo ze dne 13. 7. 1995 Kampanis versus Řecko, 17977/91, § 47, ř. 1).

Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva je také třeba na *řízení, kterými je přezkoumávána důvodnost dalšího trvání omezení osobní svobody*, vztáhnout stejné požadavky, jako jsou požadavky kladené na prvotní rozhodování o zbavení osobní svobody, což jednoznačně vyplývá jak z výše citovaných rozhodnutí, tak z rozhodnutí ze dne 29. 11. 1988 Brogan a ostatní versus Velká Británie (11209/84, § 65). Přitom je nerozhodné, zda se tato řízení konají z podnětu státního zástupce, nebo z úřední povinnosti (viz rozhodnutí ze dne 19. 10. 2000 Wloch versus Polsko, 27785/95, § 128; Graužinis versus Litva, § 28, ř. 7). Srov. k tomu i nález Ústavního soudu České republiky publikovaný pod č. 239/2005 Sb. (nález ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 45/04, uveřejněn pod č. 60, ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR), kterým Ústavní soud zrušil ustanovení § 242 odst. 2 tr. řádu a současně konstatoval, že podle čl. 5 odst. 4 EÚLP je nutné slyšení obviněného soudem předtím, než je rozhodováno o jeho stížnosti proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby. Evropský soud pro lidská práva na *deficit české právní úpravy* poprvé přímo upozornil v rozsudku ze dne 4. 12. 2008 ve věci Husák proti České republice (stížnost č. 19970/04). V uvedeném rozsudku konstatoval, že stěžovatel byl v souvislosti s vazbou slyšen pouze soudcem, který rozhodoval o jeho vzetí do vazby a před žádným z následujících rozhodnutí o dalším trvání vazby nebyl již soudem slyšen. Evropský soud pro lidská práva sice připustil, že obviněný nemusí být slyšen pokaždé, když příslušné orgány rozhodují o zákonnosti vazby, nicméně vzhledem k tomu, že mezi rozhodnutím o vzetí do vazby a dalšími rozhodnutími o vazbě uplynula doba v řádu měsíců, nelze mít za to, že jediným uskutečněným slyšením dostály orgány činné v trestním řízení své povinnosti vyplývající z článku 5 odst. 4

1) Srov. k tomu i rozbor některých těchto rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v *Růžička, M., Zezulová, J.* Zadržení a vazba v českém trestním procesu. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 104 až 111.

Úmluvy (§ 43 rozsudku). Obdobně se Evropský soud pro lidská práva vyjádřil rovněž v rozsudku Krejčíř proti České republice (č. 39298/04 a 8723/05, 26. 3. 2009, § 119).

Evropský soud pro lidská práva tak dal jednoznačnou odpověď na otázku, zda obviněný musí být jednání osobně přítomen a soudem slyšen. Přitom je třeba zdůraznit, že řízení při *slyšení musí být kontradiktorní a zaručovat v každém případě rovnost zbraní mezi státním zástupcem (prokurátorem) a zatčenou osobou, resp. osobou ve vazbě.* Přítomnost obviněného „z masa a kostí“ před soudem odpovídá též původnímu smyslu *habeas corpus* a je sama o sobě významnou zárukou respektování práv obviněného nacházejícího se ve vazbě.[2)]

Právo obviněného na slyšení v souvislosti s rozhodováním o vazbě i o jejím dalším trvání v České republice *akcentoval Ústavní soud* především v nálezu ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 45/04 (vyhlášen pod č. 239/2005 Sb. a uveřejněn pod č. 60, ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR – N 60/36 SbNU 647), kterým zrušil ustanovení § 242 odst. 2 tr. řádu a současně vyslovil, že podle čl. 5 odst. 4 EÚLP je nutné slyšení obviněného soudem předtím, než je rozhodováno o jeho stížnosti proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby. Ústavní soud v odůvodnění tohoto nálezu především konstatoval, že ustanovení § 242 odst. 2 tr. řádu, které účast obviněného (i kohokoliv jiného) při neveřejném zasedání vylučuje, zásadně brání tomu, aby obviněný mohl být před rozhodnutím soudu o stížnosti proti rozhodnutí státního zástupce o ponechání obviněného ve vazbě naznačeným způsobem slyšen jako procesní strana, neboť v tomto případě *nejde o povinnost soudu provést k důkazu výslech obviněného* a z toho případně vyplývající práva obviněného. Důkaz výslechem obviněného, ať už v řízení přípravném (tedy včetně řízení před rozhodnutím o návrhu na vzetí obviněného do vazby), tak v řízení před soudem, slouží zásadně ke zjištění konkrétních skutečností vztahujících se k trestnímu řízení, které mají vést ke spolehlivě zjištěnému skutkovému základu věci. Neslouží tedy výlučně ani převážně ke *zjištění názoru obviněného na trestní stíhání či na návrh státního zástupce týkající se vazby* (např. na vzetí obviněného do vazby, na provedení důkazu apod.) či rozhodnutí státního zástupce (např. o ponechání obviněného ve vazbě). Do té doby platná právní úprava tedy podle Ústavního soudu České republiky neumožňovala, aby byl obviněný při rozhodování o zákonnosti vazby obecně, a trvání vazby zvláště, slyšen poté, co byl do vazby jednou vzat. Znalost názoru obviněného na věc tak, jak je prezentována v písemné formě ve stížnosti proti rozhodnutí státního zástupce, se z pohledu požadavků daných Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod na tento druh řízení jeví jako naprosto

2) *Repík, B.* Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s. 233; v zásadě obdobně, byť nikoli tak jednoznačně, to bylo vyjádřeno v *Repík, B.* Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava: MANZ, 1999, s. 201 až 202.

nedostatečná. *Slyšení stran* před rozhodnutím soudu je podstatným *znakem kontradiktornosti* řízení. Význam práva na slyšení, coby prvku veřejnosti při rozhodování soudu, vystupuje do popředí právě v řízení trestním, kde je *obviněný* oproti policejnímu orgánu a státnímu zastupitelství svými možnostmi a prostředky *ve fakticky horším postavení.* Skutečnost, že soud rozhoduje o zákonnosti trvání vazby ex offo, stejně jako skutečnost, že u rozhodování soudu není přítomna ani jedna ze stran, a ryze formálně je tedy zachována rovnost stran před soudem, nemohou na uvedeném deficitu dosavadní právní úpravy nic změnit. Ústavní soud v tomto nálezu také *nepovažoval za dostatečné* ani to, pokud byl obviněný v posuzované věci před rozhodnutím o své stížnosti proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby *vyslechnut jen samotným předsedou senátu mimo neveřejné zasedání*. Český trestní proces je podle Ústavního soudu rigidní a sledovanou problematiku upravuje komplexně a jednoznačně, jak se dovozuje výše. Pokud má ve věci rozhodovat senát, může rozhodovat pouze ve stanovených formách, kterou je v daném případě neveřejné zasedání. V jednoduchém právu tedy podle názoru Ústavního soudu České republiky neexistovala možnost, aby celý senát, potažmo jeden z jeho členů, provedl výslech obviněného předtím, než se rozhoduje v neveřejném zasedání. Trestní řád takový postup umožňuje předsedovi senátu nebo pověřenému členu senátu podle § 183a tr. řádu jen ve výjimečných případech. Rozhodování soudu v této věci, a tím i požadavek, aby byl obviněný soudem slyšen, má však povahu pravidelnou. Nedošlo by tak k naplnění cíle uvedeného v čl. 5 odst. 4 EÚLP, neboť výslech obviněného provedl pouze jeden z členů senátu, a nikoliv celý senát. Ostatní členové senátu byli při posuzování stížnosti obviněného v totožné situaci, jako kdyby k výslechu obviněného jedním členem vůbec nedošlo, neboť sami obviněného „neslyšeli". Proto má Ústavní soud za to, že ani tímto způsobem nelze dojít k ústavně konformnímu výkladu § 242 odst. 2 tr. řádu, resp. celé úpravy jednoduchého práva, ve vztahu k čl. 5 odst. 4 EÚLP. Byť v tomto nálezu dále Ústavní soud zdůraznil, že na rozhodování o dalším trvání vazby v řízení před soudem není možné vztáhnout ve stejném rozsahu shora uvedená měřítka, která lze použít *jen na řízení o stížnosti obviněného proti usnesení státního zástupce* o dalším trvání vazby, v dalších rozhodnutích tuto povinnost slyšení dále rozšiřoval i na rozhodnutí o žádosti obviněného žádosti o propuštění z vazby, když např. v usnesení ze dne 2. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 718/05 (č. 2, ve sv. 40 Sb. nál. a usn. ÚS ČR) požaduje „slyšení" obviněného i v případě, rozhoduje-li se jen o jeho žádosti o propuštění z vazby, pokud nepředcházelo přezkoumávání rozhodnutí státního zástupce o dalším trvání vazby soudem a v jeho rámci i „slyšení" obviněného).[3)]

3) Srov. *Šámal, P. a kol.* Trestní řád. Komentář. 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1923 až 1926.

V řízení před soudem však není nutné vždy podle Ústavního soudu České republiky slyšet obviněného v souvislosti s rozhodováním o dalším trvání vazby nebo o jeho žádosti o propuštění z vazby, zejména pokud jde o opakované rozhodování v krátké době od vzetí do vazby nebo předchozího rozhodování, v rámci něhož byl obviněný slyšen. Současná česká právní úprava totiž poskytuje obviněným osobám při rozhodování o vzetí do vazby a o dalším trvání vazby poměrně značně široké instrumentarium procesních prostředků, které jim umožňují uplatnit dostatečně efektivně právo na obhajobu a na soudní ochranu. Kromě již zmíněných garancí, tj. zakotvení výlučné kompetence soudu při rozhodování o vzetí do vazby (§ 73b odst. 1 tr. řádu), nutné obhajoby [§ 36 odst. 1 písm. a) tr. řádu] a práva zadržené osoby na soudní výslech před vzetím do vazby (§ 77 odst. 2 tr. řádu), lze zmínit zejména právo obviněného podat kdykoli žádost o propuštění na svobodu, o níž musí neodkladně nejpozději do pěti pracovních dnů rozhodnout soud (§ 72 odst. 3 tr. řádu). Za situace, kdy podle české právní úpravy má obviněný právo opakovat žádost o propuštění z vazby každých čtrnáct dnů (§ 72 odst. 3 tr. řádu), se jeví požadavek, aby při každém takovém rozhodování měl obviněný právo na osobní slyšení před soudem, jako přehnaný a nepotřebný. Pokud by se taková praxe měla stát pravidlem, mohla by způsobovat velké průtahy v řízení (nutnost eskorty obviněných k soudu, vyžadování a posílání spisového materiálu mezi policejními orgány, státními zástupci a soudy, narůstání časového a pracovního zatížení soudů), které by mohly paralyzovat průběh trestního řízení. při řízení o žádosti obviněného o propuštění z vazby podle § 72 odst. 3 tr. řádu. Na druhé straně nelze paušálně odmítat požadavek osobního výslechu obviněného před tímto rozhodováním. V konkrétních případech může být takový osobní výslech před soudem vhodný a žádoucí, jestliže např. v žádosti jsou uplatňovány nové argumenty proti ponechání ve vazbě, jsou předkládány nové důkazní návrhy na podporu žádosti o propuštění na svobodu apod. Při dokazování důvodů pro vzetí do vazby a pro další trvání vazby je zapotřebí zajistit dodržování požadavků rovnosti zbraní a kontradiktornosti řízení, zakotvených v čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP. Výslovně projevený požadavek obviněného na jeho osobní přítomnost při dokazování zakládá jeho právo na přítomnost při soudním projednávání v uvedených případech (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2004, sp. zn. III. ÚS 544/2003, uveřejněné pod č. 6 ve sv. 32 Sb. nál. a usn. ÚS ČR). V dalších nálezech Ústavní soud České republiky tento svůj názor dále precizoval, když např. uvedl, že si je vědom principu vázanosti senátu právním názorem vysloveným v nálezu, a rovněž nezpochybňuje právo dotčené osoby při každém dalším rozhodování o zákonnosti zbavení osobní svobody vznést požadavek, aby jí bylo umožněno být před rozhodnutím soudu osobně slyšena, nicméně musí jít o požadavek kvalifikovaný, tedy splňující určité náležitosti. Především z něj musí být zřejmé konkrétní skutečnosti, jež se nezdají ani nepravděpodobné ani bezvýznamné, mající pro rozhodování soudu význam, a jež nelze objasnit jinak než osobním slyšením

(viz nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2005, sp. zn. IV. ÚS 353/2004, který byl publikován pod č. 35 ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR). Srov. dále usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 689/2004 (č. 19 ve sv. 38 Sb. nál. a usn. ÚS ČR) a usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 718/05 (č. 2, ve sv. 40 Sb. nál. a usn. ÚS ČR).[4)]

Ústavní soud České republiky také v již shora zmíněném nálezu ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 45/04, vyhlášeném pod č. 239/2005 Sb., poukázal i na *zahraniční právní úpravy*, které jsou podstatně odlišné od právní úpravy obsažené v českém trestním řádu, např. v právních řádech sousedního Rakouska a Německa. Podle *§ 181 odst. 1 rakouského trestního řádu (BGBl. 1975/631)* jsou usnesení o uvalení nebo pokračování vyšetřovací vazby, stejně jako usnesení soudu druhého stupně o pokračování vyšetřovací vazby, účinné nejdéle na určitou dobu (vazební lhůtu); konečný den lhůty je třeba v usnesení uvést. Před uplynutím vazební lhůty je nutné provést vazební řízení nebo je třeba obviněného propustit. *Úprava vazebního řízení v Rakousku* je v podstatě komplexně upravena v § 182 téhož zákona. Podle něj vyšetřující soudce řídí vazební řízení, které není veřejné. O termínu jeho konání je uvědomen obviněný, jeho obhájce, státní zástupce a kurátor. Obviněný je k jednání předveden, ledaže to pro nemoc není možné, a musí být zastoupen obhájcem. Nejprve státní zástupce předloží svůj návrh na prodloužení vyšetřovací vazby a odůvodní jej. Obviněný a jeho obhájce mají právo odporovat. Kurátor se může vyjádřit k vazebnímu důvodu (vazební otázce). Strany mohou žádat o doplnění zjištěných skutečností, které vyplývají ze spisu. Vyšetřující soudce může z úřední povinnosti nebo z podnětu stran vyslechnout svědky nebo provést jiné důkazy, pokud to považuje za účelné; strany mají právo klást otázky. Dosažení účelu vyšetřování nesmí být jednáním ohroženo. Obviněnému nebo jeho obhájci náleží právo posledního slova. Poté vyšetřující soudce usnesením rozhodne o propuštění nebo o prodloužení vazby, usnesení musí vyhlásit ústně a vyhotovit písemně. Proti tomuto rozhodnutí náleží obviněnému a státnímu zástupci stížnost, kterou je třeba podat do tří dnů od zveřejnění rozhodnutí soudu.

Podle *§ 117 německého trestního řádu (RGBl 253/1877; BGBl III 312-2)*, pokud je obviněný ve vazbě, může kdykoliv navrhnout soudní přezkum, zda má být příkaz k zatčení zrušen nebo zda má být jeho výkon podle § 116 cit. zákona odložen (vazební přezkum). Vedle návrhu na vazební přezkum je stížnost nepřípustná. Tím není dotčeno právo podat stížnost proti rozhodnutí, které bylo vydáno na základě návrhu. Soudce může nařídit samostatná šetření, která jsou důležitá pro budoucí rozhodnutí o zachování vyšetřovací vazby, a po provedení těchto šetření provést nový přezkum. Pokud vyšetřovací vazba trvala tři měsíce, aniž by obviněný navrhl vazební přezkum nebo podal

4) Srov. *Šámal, P. a kol.* Trestní řád. Komentář. 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 552 až 554.

stížnost proti vazbě, koná se vazební přezkum z úřední povinnosti, ledaže má obviněný obhájce. Podle 118 téhož zákona se o vazebním přezkumu rozhoduje po ústním projednání. *Ústní jednání* může navrhnout obviněný, nebo může být konáno z úřední povinnosti, a to i v řízení o stížnosti proti příkazu k zatčení. Byla-li zachována vyšetřovací vazba po ústním jednání, má obviněný nárok na další ústní jednání, jen pokud vyšetřovací vazba trvala nejméně tři měsíce a od posledního ústního jednání uběhly dva měsíce. Nárok na ústní jednání nenáleží po dobu trvání hlavního líčení nebo pokud byl vydán rozsudek, kterým byl uložen trest odnětí svobody nebo svobodu omezující opatření k nápravě a bezpečnosti. Ústní jednání musí být provedeno bezodkladně nesmí být bez souhlasu obviněného nařízeno později než po dvou týdnech od nápadu návrhu. Podle 118a německého trestního řádu musí být o místě a čase konání ústního jednání uvědomeno státní zastupitelství stejně jako obviněný a obhájce. Obviněný musí být k ústnímu jednání předveden, ledaže se přítomnosti u jednání zřekl nebo předvedení brání velká vzdálenost nebo nemoc obviněného nebo jiné neodstranitelné překážky. Pokud nebude k ústnímu jednání předveden obviněný, musí na jeho práva v řízení dbát obhájce. V ústním jednání musí být slyšeni přítomní účastníci. Druh a rozsah provedení důkazů stanoví soud. Rozhodnutí musí být na konci ústního jednání vyhlášeno. Pokud to není možné, musí být rozhodnutí vydáno nejpozději během jednoho týdne.

Z těchto právních úprav vycházel zjevně i český zákonodárce, který ve shora zmíněné novele v nově navržených ustanoveních § 73d až 73g tr. řádu upravil *nový typ zasedání soudu nazvaný „vazební zasedání“*, ve kterém vždy rozhoduje soud

a) jestliže jde o vzetí do vazby v přípravném řízení, nebo

b) jde-li o vzetí obviněného do vazby mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání.

Koná-li se totiž hlavní líčení nebo veřejné zasedání, jehož se účastní obviněný, rozhodne soud o vazbě vždy v rámci takového hlavního líčení nebo veřejného zasedání, je-li to potřebné vzhledem ke stanoveným lhůtám. To vyplývá ze zásady hospodárnosti a efektivity trestního řízení, neboť v takových případech by bylo nadbytečné vyžadovat, aby soud vedle hlavního líčení nebo veřejného zasedání nařizoval ještě vazební zasedání.

Vazební zasedání se tedy koná *obligatorně*, rozhoduje-li se o vzetí obviněného do vazby (není-li rozhodnuto v hlavním líčení nebo veřejném zasedání), kdy ostatně již podle stávající právní úpravy musí vždy dojít k výslechu obviněného, aniž by byla připuštěna jakákoli výjimka. Obviněný musí být před rozhodnutím vyslechnut vždy, a to i tehdy, rozhoduje-li se o jeho vzetí do vazby, aniž by tomu předcházelo jeho zadržení nebo zatčení.

V jiných případech, než jsou uvedeny v písm. a) a b) shora, se rozhoduje ve vazebním zasedání *(fakultativně),* jestliže o to obviněný výslovně požádá, tj. přeje-li si obviněný být osobně slyšen ve vazebním zasedání, anebo soud a v přípravném řízení soudce považuje osobní slyšení obviněného za potřebné pro účely rozhodnutí o vazbě. O konání vazebního zasedání může obviněný požádat v žádosti o propuštění z vazby na svobodu, ve stížnosti proti rozhodnutí o vazbě, popř. v jiném podnětu adresovaném soudu, nebo v jiných případech rozhodování o vazbě ve lhůtě stanovené soudem.

Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zmíněné novely vazební zasedání, v jehož rámci se právo obviněného na slyšení uplatňuje, je upraveno v souladu s čl. 5 odst. 4 EÚLP, zejména s ohledem na výše zmíněné rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Husák a Krejčíř. Navrhované vazební zasedání je specifickou procesní formou, v jejímž rámci se realizuje zmiňované *právo obviněného na osobní slyšení*. Úprava této specifické procesní formy je založena na využití pozitivních zkušeností s neveřejným a veřejným zasedáním, neboť vazební zasedání představuje kombinaci prvků obou těchto zasedání. Pokud jde o řízení před soudem, v souladu se zásadou hospodárnosti platí, že je-li obžalovaný přítomen u soudu a je-li to vhodné s ohledem na stanovené vazební lhůty, je třeba využít jeho přítomnosti a rozhodnout i o vazbě. Z tohoto důvodu, koná-li se hlavní líčení nebo veřejné zasedání, je třeba, je-li to možné, rozhodnout i o vazbě a přitom umožnit realizaci práva obviněného na slyšení. Teprve pokud takový postup nepřichází v úvahu, využije se forma vazebního zasedání.

III. Výjimky z nutnosti konání vazebního zasedání

Vazební zasedání však podle nově navrženého § 73d odst. 3 tr. řádu *není třeba konat*, i když o jeho konání obviněný výslovně požádal, jestliže

- obviněný se jej následně odmítl zúčastnit,
- obviněný byl slyšen k vazbě v posledních šesti týdnech, neuvedl žádné nové okolnosti podstatné pro rozhodnutí o vazbě nebo jím uváděné okolnosti zjevně nemohou vést ke změně rozhodnutí o vazbě,
- zdravotní stav obviněného neumožňuje jeho výslech, nebo
- obviněný se propouští z vazby.

Tyto výjimky se vztahují především k *vážným překážkám bránícím uskutečnění vazebního zasedání*, jež jsou na straně obviněného, kdy obviněný poté, co o konání vazebního zasedání požádá, se fakticky odmítne takového

zasedání účastnit, nebo výslech obviněného znemožňuje jeho zdravotní stav, jímž se má na mysli jak stav fyzický, tak stav duševní. Další výjimka se týká toho, že *obviněný se v posledních šesti týdnech účastnil vazebního zasedání* (a tudíž měl možnost se k vazbě vyjádřit) a v době od tohoto posledního zasedání neuvedl žádné nové rozhodné okolnosti, anebo je zřejmé, že okolnosti jím uváděné nepovedou ke změně rozhodnutí. Pokud jde o časové vymezení, vzniká otázka, zda přesné určení šesti týdnů je konformní s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, když podle názorů vyjádřených v této judikatuře by se mělo jednat o dobu spíše v řádu týdnů než měsíců, zatímco navrhovaná úprava počítá s dobou jednoho a půl měsíce. Podle mého názoru by bylo zřejmě více odpovídající zmíněné judikatuře použití obecného pojmu „v nedávné“ či „blízké“ době, kdy by bylo možno přihlédnout ke konkrétním okolnostem posuzovaného případu a nedocházelo by k rozdílnému řešení prakticky totožných případů (srov. obviněného, který byl slyšen před šesti týdny, oproti obviněnému, který byl slyšen před sedmi týdny). Na druhé straně je třeba chápat snahu českého zákonodárce o jednoznačné a konkrétní vymezení takové nedávné či blízké doby, což je vždy z hlediska postupu obecných soudů jednoznačnější a pro obviněného transparentnější. Naproti tomu zřejmě bezproblémová je *výjimka vázaná na propouštění obviněného z vazby na svobodu*, kdy jde jednoznačně o rozhodnutí ve prospěch obviněného, neboť při nutnosti konat v tomto případě vazební zasedání by obviněný nemohl být ihned propuštěn z vazby na svobodu a byl by ve vazbě nejméně až do doby provedení vazebního zasedání.

Výjimky z konání vazebního zasedání však stanoví i další novelizovaná ustanovení trestního řádu, zejména § 265l odst. 4 a § 275 odst. 3 tr. řádu, podle kterých se ustanovení o vazebním zasedání (§ 73d až 73g tr. řádu) neužijí v *řízení o dovolání a o stížnosti pro porušení zákona* při rozhodování před Nejvyšším soudem. Vzniká otázka, jaký je smysl těchto ustanovení, tedy zejména, zda je tím vyloučeno provedení „slyšení“ („hearing“) v řízení o uvedených mimořádných opravných prostředcích před Nejvyšším soudem. Takový závěr by byl ovšem v rozporu s nálezem Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 11. 2009, sp. zn. II. ÚS 1681/08, ve kterém vyslovil, že povinnost obecného soudu osobně slyšet obviněného ve smyslu nálezu ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 45/04 (publikován pod 239/2005 Sb. a uveřejněn pod č. 60, ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR) a dalších nálezů zde citovaných má dvě roviny: Jde jednak o právo obviněného, aby o omezení jeho osobní svobody bylo rozhodováno v řízení před soudem, které má kontradiktorní rysy (z čl. 5 odst. 4 EÚLP vyplývá, že kontradiktorní řízení je ovládáno procesními zárukami pro obviněného, mezi něž mj. patří rovnost zbraní, možnost vznést argumenty proti ponechání ve vazbě a možnost nahlédnout do spisu natolik, aby mohl vyvracet důvody pro trvání vazby). Zároveň jde o požadavek účinné ochrany základních práv obecnými soudy (srov. článek 4 Ústavy České republiky, článek 8 odst. 2 a 5 LPS). Osobní slyšení vazebně stíhaných osob

před nezávislými a nestrannými soudy ztělesňuje soudní kontrolu zásahů do základních práv ze strany exekutivy v demokratickém právním státě (srov. článek 1, článek 2 odst. 1 větu za středníkem, odst. 3 Ústavy České republiky). Na požadavku osobního slyšení obviněného stíhaného soudem ve vazebních případech je třeba trvat jak při rozhodování o vzetí do vazby, tak i v případě rozhodování o jejím trvání či prodloužení, neboť podle ustálené shora citované judikatury Evropského soudu pro lidská práva je nutno na řízení, kterými je přezkoumávána důvodnost dalšího trvání omezení osobní svobody, rovněž vztáhnout stejné požadavky, jako jsou požadavky kladené na prvotní rozhodování o zbavení osobní svobody. Takového přezkumu nelze bez osobního slyšení docílit a *absenci tohoto slyšení nelze překlenout ani velmi precizním odůvodněním rozhodnutí soudu*, a to ani za situace, kdy se nutnost dalšího trvání či vzetí do vazby obviněného zdá být na základě spisového materiálu nade vší pochybnost [nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 573/02, uveřejněn pod č. 41, ve sv. 32 Sb. nál. a usn. ÚS ČR]. V nálezu ze dne 27. 6. 2005, sp. zn. IV. ÚS 269/05 (N 129/37 SbNU 629), Ústavní soud dále uvedl, že: „… účast potenciálně dotčené osoby na řízení patří mezi důležité záruky ochrany základních práv, protože právě vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) nejlépe zajistí ochranu základních práv, jež je z hlediska fair procesu prvotním účelem soudního řízení. Institucionálně garantovaná možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů.[5] V oblasti anglosaského práva je pak zásada "audi alteram partem" řazena mezi základní procedurální pravidla přirozené spravedlnosti.[6] Jinými slovy, nelze činit zjištění soudem bez dodržení základních procesních náležitostí, k nimž je třeba řadit zejména *bezprostřednost a ústnost.“* S přihlédnutím k těmto základním zásadám a vysloveným právním názorům je třeba i v případě rozhodování podle § 265l odst. 4 tr. řádu o vazbě v dovolacím řízení dospět k závěru, že nebyl-li dán souhlas s projednáním věci v neveřejném zasedání podle § 265r odst. 1 písm. c) tr. řádu, je nutno konat *veřejné zasedání a umožnit dovolateli vznést konkrétní námitky vůči jeho vzetí do vazby*, poněvadž jinak nejsou respektovány příkazy obsažené v čl. 8 odst. 2 a 5 LPS. Rozhodnutím, jímž bylo bez slyšení rozhodnuto o vazbě stěžovatele, bylo též zasaženo do základních práv stěžovatele garantovaných v čl. 8 odst. 1 LPS a v čl. 5 odst. 4 EÚLP. Lze tedy uzavřít, že pokud v řízení, v němž je rozhodováno o vazbě, není umožněno slyšení obviněného, dochází k ústavně nepřípustnému omezení svobody. Tyto závěry je třeba podle mého názoru respektovat i v případě přijetí zmíněné novelizace ustanovení § 265l

5) Srov. *Freeman, M. D. A.* Lloyd's Introduction to Jurisprudence. London: Sweet & Maxwell, 2001, s. 1378 až 1379; Hart, H. L. A. Pojem práva, Praha : Prostor, 2004, s. 162.

6) Srov. *Phillips, O. H., Jackson, P.* Constitutional and Administrative Law. London: Sweet & Maxwell, 1987, s. 671 až 674, shodně např. i *Knapp, V.* Teorie práva, Praha: C. H. Beck, 1995, s. 137)

odst. 4 tr. řádu, a proto, nebyl-li dán souhlas s projednáním věci v neveřejném zasedání podle § 265r odst. 1 písm. c) tr. řádu, je třeba konat veřejné zasedání. Obdobně to platí i při rozhodování o vazbě v řízení o stížnosti pro porušení zákona podle § 275 odst. 3 tr. řádu. Zřejmě z důvodu nutnosti konat veřejné zasedání k slyšení obviněného novelizovaná ustanovení stanoví, že ustanovení o vazebním zasedání (§ 73d až § 73g tr. řádu) se v řízení o dovolání a o stížnosti pro porušení zákona neužijí, neboť v těchto případech se koná veřejné zasedání (srov. § 265r odst. 1 a § 274 tr. řádu).

IV. Příprava a průběh vazebního zasedání

Podle § 73f vládního návrhu novely českého tr. řádu se vazební zasedání v řízení před soudem v senátních věcech koná za *stálé přítomnosti všech členů senátu*, jinak ho koná i *samosoudce* nebo *soudce* při rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Vazebního zasedání se vždy *účastní obviněný.* Navrhovaná úprava však připouští v souladu s moderními trendy v trestním řízení i konání vazebního zasedání v rámci něhož může být účast obviněného zajištěna i prostřednictvím *videokonferenčního zařízení* (srov. k tomu i ustanovení § 111a vládního návrhu novely tr. řádu). Účast státního zástupce a obhájce při vazebním zasedání není nutná, i když je samozřejmě žádoucí. Proto v rámci *přípravy vazebního zasedání* předseda senátu a v přípravném řízení soudce k němu předvolá nebo nechá předvést obviněného a vyrozumí o něm státního zástupce a obhájce. Rozhoduje-li se o vazbě zadrženého nebo zatčeného obviněného, obhájce se vyrozumí, je-li ve lhůtě 24 hodin, v níž nejpozději musí být rozhodnuto o vazbě, dosažitelný (srov. nově navržené ustanovení § 73e odst. 2 tr. řádu).

Vazební zasedání se koná *bez účasti veřejnosti* (§ 73f odst. 3 vládního návrhu novely tr. řádu). Toto ustanovení vzhledem k rozhodování o vazbě i v přípravném řízení, které se zásadně koná „neveřejně“, má svou logiku, byť zejména v zahraniční literatuře se vyskytuje i názor, že o vazbě by se mělo jednat na veřejném jednání.[7)]

Dobu konání vazebního zasedání stanoví předseda senátu a v přípravném řízení soudce tak, aby státní zástupce a obhájce měli možnost se vazebního zasedání zúčastnit a byly dodrženy lhůty stanovené pro rozhodnutí o vazbě (srov. nově navržený § 73e odst. 2 tr. řádu). Navrhovaná úprava přípravy, zajištění přítomnosti osob a průběhu vazebního zasedání přejímá osvědčené

7) *Harris, D. J., O´Boyle, M, Warbrick, C.* Law of the European Convention on Human Rights, Londýn: Butterworths, 1995, s. 150 až 151; srov. k tomu Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s. 233.

prvky úpravy veřejného zasedání v kombinaci s některými prvky neveřejného zasedání (z účasti na něm vyloučena veřejnost). Odchylkou oproti obecné úpravě veřejného zasedání vyvolanou zvláštní povahou tohoto vazebního zasedání je to, že dobu konání vazebního zasedání stanoví předseda senátu a v přípravném řízení soudce tak, aby *státní zástupce a obhájce měli reálnou možnost se vazebního zasedání zúčastnit,* zejména aby fakticky vůbec měli možnost dostavit se na místo konání vazebního zasedání. Lhůty pro přípravu veřejného zasedání uvedené v § 233 odst. 2 tr. řádu se zde logicky v návaznosti na speciální lhůty stanovené k rozhodnutí o vazbě neuplatní. Na straně druhé zvláštní povaha vazebního zasedání vede k návrhu stanovit jako obecnou zásadu, že *účast státního zástupce a obhájce při vazebním zasedání není nutná*, čemuž koresponduje i navrhované znění § 73f odst. 2 tr. řádu. Naproti tomu účast *obviněného ve vazebním zasedání je povinná,* což plyne z povahy věci. Vazebního zasedání se však může obviněný zúčastnit i prostřednictvím videokonference.

Z hlediska *průběhu vazebního zasedání* novela v § 73g tr. řádu stanoví, že po zahájení vazebního zasedání podá předseda senátu nebo jím určený člen senátu a v přípravném řízení soudce *zprávu o stavu věci*. Dále podle povahy věci přednese buď státní zástupce návrh na vzetí do vazby (příp. jiný návrh, např. na rozhodnutí o dalším trvání vazby, rozšíření vazebních důvodů apod.) nebo obviněný či jeho obhájce žádost o propuštění z vazby (popř. jiný návrh na zúžení vazebních důvodů atd.). Poté s ohledem na podaný návrh či žádost přednesou státní zástupce, obviněný a jeho obhájce svá vyjádření a případné návrhy na provedení šetření potřebného pro rozhodnutí o vazbě. Není-li některá z těchto osob přítomna a jsou-li její vyjádření a návrhy obsaženy ve spise, anebo požádá-li některá z přítomných stran o jejich přečetní, přednese jejich obsah předseda senátu nebo jím určený člen senátu a v přípravném řízení soudce. Následně předseda senátu a v přípravném řízení *soudce vyslechne obviněného ke všem okolnostem podstatným pro rozhodnutí o vazbě*. Státní zástupce a obhájce mohou klást obviněnému otázky, avšak teprve tehdy, až jim k tomu předseda senátu a v přípravném řízení soudce udělí slovo. Jinak je možné ve vazebním zasedání provádět i důkazy, ohledně nichž se přiměřeně užije ustanovení o dokazování v hlavním líčení, avšak omezení v provádění důkazů čtením protokolu o výpovědi svědka nebo znalce podle § 211 odst. 1 a 5 tr. řádu se neuplatní. Na závěr vazebního zasedání předseda senátu a v přípravném řízení soudce udělí slovo k *závěrečným návrhům státnímu zástupci, obhájci a obviněnému*. Učiněné *rozhodnutí se vždy vyhlásí ve vazebním zasedání*. Ustanovení o protokolaci, včetně ustanovení o použití zvláštních prostředků při protokolaci v řízení před soudem podle § 55b tr. řádu (těsnopisného záznamu a pořizování zvukového nebo obrazového záznamu), o podpisování protokolu podle § 56 tr. řádu a o opravě protokolu podle § 57 tr. řádu, se přiměřeně užijí i na vazební zasedání.

V. Závěr

Navržená úprava vazebního zasedání je nepochybně výrazným posunem v právní úpravě rozhodování o vazbě obviněného, který je v souladu s obecnými trendy při *úpravě a realizaci slyšení obviněného v souvislosti s rozhodováním o vazbě* nejen v České republice, ale i v Evropě. Jedná se o významné posílení práv obviněného ve vztahu k rozhodování o vazbě a vůbec k celému vazebnímu řízení, v rámci něhož nově všechna rozhodnutí o vazbě, jejichž důsledkem je vzetí obviněného do vazby nebo jeho ponechání ve vazbě, činí jedině *soud (soudce)*, který bude zásadně rozhodovat (není-li konáno hlavní líčení nebo veřejné zasedání) *ve vazebním zasedání*, jako obecné formě sloužící k veškerým rozhodnutím o zatčené osobě, jakož i o obviněném (obžalovaném), který je ve vazbě.

Uvedený vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se samozřejmě zabývá i dalšími důležitými otázkami vztahujícími se k rozhodování a vazbě, ale i dalším procesním institutům, a proto je třeba ho doporučit všem trestním procesualistům ke studiu. Podrobné pojednání o těchto dalších otázkách by si však vyžádalo již podstatně rozsáhlejší zpracování. Celkově jde jistě o velmi zajímavé legislativní dílo, které si s ohledem na vývoj právní úpravy trestního procesu v České republice, ale i v ostatních státech Evropské unie včetně Slovenské republiky, vyžaduje zvláštní pozornosti. Proto bude jistě velmi zajímavé sledovat další osud tohoto návrhu v Parlamentu České republiky, a po jeho případném přijetí i aplikaci konkrétních novelizovaných ustanovení *v praxi orgánů činných v trestním řízení,* která by měla být odpovědně *analyzována a náležitě vyhodnocena*, a to i z hlediska připravované celkové rekodifikace trestního práva procesního, která by měla navázat na v České republice již v zásadě proběhlou reformu trestního práva hmotného (srov. již v roce 2009 přijatý nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. a nyní v Parlamentu České republiky projednávaný návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim).

Seznam použité literatury:

- *Dworkin, R.* Když se práva berou vážně. Praha: Oikoymenh, 2001.
- *Freeman, M. D. A.* Lloyd's Introduction to Jurisprudence. London: Sweet & Maxwell, 2001.
- *Harris, D. J., O´Boyle, M, Warbrick,* C. Law of the European Convention on Human Rights. Londýn: Butterworths, 1995.
- *Hart, H. L. A.* Pojem práva. Praha : Prostor, 2004.
- *Holländer, P.* Filosofie práva. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006.
- *Knapp, V.* Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995.
- *Macdonald, R. St. J., Matscher, F., Petzold, H. (eds.*) The European System for the Protection of Human Rights. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers (Martinus Nijhoff Publishers), 1993.
- *Phillips, O. H., Jackson, P.* Constitutional and Administrative Law. London: Sweet & Maxwell, 1987.
- *Repík, B.* Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002.
- *Růžička, M., Zezulová, J.* Zadržení a vazba v českém trestním procesu. Praha: C. H. Beck, 2004.
- *Šámal, P. a kol.* Trestní řád. Komentář. 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008.

Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.
předseda senátu, Nejvyšší soud ČR v Brně
katedra trestního práva, Právnická fakulta UK Praha
katedra trestního práva, Právnická fakulta UK Bratislava

Ivan Šimovček

Rekodifikácia trestného práva a zrýchlenie trestného konania

Možno súhlasiť s názorom, že „zrýchlenie trestného konania možno charakterizovať ako jeden z cieľov rekodifikácie trestného práva procesného a požiadavku práva na zákonný a včasný trestný proces umožňujúci, aby sa osoba, proti ktorej bolo vznesené obvinenie nachádzala v právnej neistote čo najkratší čas a aby sa trestné konanie ukončilo v primeranej lehote“. [1)]

Zámerom rekodifikácie Trestného poriadku z roku 2005 bolo podstatné zrýchlenie trestného konania širokým uplatňovaním tzv. odklonov v trestnom konaní. Odklony v trestnom konaní predstavujú odchýlky od štandardného klasického trestného konania, členeného na jednotlivé štádiá. Zakotvením odklonov v trestnom konaní do nášho rekodifikovaného Trestného poriadku sme prijali alternatívne spôsoby trestného konania s cieľom dosiahnuť zrýchlenie, zefektívnenie a väčšiu hospodárnosť trestného konania najmä cestou odbremenenia orgánov činných v trestnom konaní a súdov od zdĺhavého vykonávania množstva procesných úkonov, ktoré nie vždy viedli aj k úspešnému ukončeniu celého procesu usvedčením páchateľa trestného činu a jeho spravodlivým potrestaním. Alternatívne spôsoby trestného konania mali umožniť diferencovať procesnú formu vzhľadom na závažnosť trestného činu ale aj osobu jeho páchateľa. Treba v tejto súvislosti konštatovať, že niektoré inštitúty odklonov v trestnom konaní (podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier a trestný rozkaz) obsahovali aj predchádzajúce trestno-procesné normy.[2)]

V Českej republike sa odklony v trestnom konaní zavádzali postupne. Najskôr podmienečné zastavenie zák. č. 292/1993 Zb., potom zmier zák. č. 152/1995 Zb. a zák. č. 283/2004Zb. boli zavedené nové odklony podmienečné odloženie návrhu na potrestanie a odloženie veci za súčasného schválenia zmieru. Okrem uvedených za odklon v trestnom konaní proti

1) Klátik, J. : Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 2010, s. 10

2) Tak napríklad inštitút podmienečného zastavenia trestného stíhania osoby spolupracujúcej bol zavedený už v roku 2003.

mladistvým možno považovať inštitút odstúpenia od trestného stíhania mladistvého.[3)]

Slovenský rekodifikovaný Trestný poriadok vychádza zo skúseností a úprav týchto inštitútov v zahraničí najmä v anglo – americkom systéme trestného konania. Anglo-americký koncept odklonov (diversions) smeruje k odkloneniu od ďalšieho trestného stíhania až potom, keď bola úradne stanovené porušenie trestnej normy.[4)] V tejto súvislosti sú zažité pojmy ako consent decree a consent judgment, plea barganining a pod.[5)]

V trestno-právnej teórii sa rozlišujú viaceré typy odklonov v trestnom konaní. Tak napríklad O. Suchý rozpoznáva tri základné typy odklonov na:

1. Prostý (jednoduchý) odklon ku ktorému dochádza bez splnenia iných určitých podmienok (napríklad mimosúdny zmier).
2. Zmier a alternatívne tresty.
3. Trestné nestíhanie s následkom určitého druhu spoločenskej intervencie (napríklad mimosúdne prerokovanie, liečenie).[6)]

Odklony v trestnom konaní sú často nazývané aj alternatívy trestného konania alebo procesné alternatívy[7)] V rámci širšieho pojmu odklonov v trestnom konaní sa hovorí aj o jednotlivých typoch dohodnutej spravodlivosti.[8)]

Prijatie odklonov do našich trestných kódexov vychádzalo z Odporúčania Rady Európy č. R(87)18 zo dňa 17.9.1987, zameraného na zjednodušenie a zrýchlenie trestného konania. Rada Európy nám odporučila viaceré typy zjednodušeného trestného konania pri uplatnení princípu oportunity v trestnom konaní pre podmienečné zastavenie či odloženie trestnej veci, skrátené (sumárne) trestné konanie, zmier v trestnom konaní, trestný rozkaz v menej závažných veciach až po zjednodušenie trestného konania tzv. dohodovacím konaním (plea bargaining) a dosiahnutím odsúdenia na základe uznania viny (plea guilty).

---

3) § 70 až 71 Zák. č. 218/2003 Zb. o zodpovednosti mládeže za protiprávne činy a o súdnictve vo veciach mládeže.

4) Rúžička,M., Púry, F., Zezulová,J.: Poškozený a adhézní řízení v České republice. Praha, C.H.Beck 2007, s. 551

5) K histórii odklonov pozri napríklad: Klátik, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie – č.. 3/2008, March 2008

6) Suchý, O.: Odklon v trestním řízení. Právník, 1991, č. 3, s. 248-255.

7) Sotolář,A., Púry,F., Šámal,P.: Alternatívní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C.H.Beck 2000, s. 553

8) Rúžička,M., Púry, F., Zezulová,J.: Poškozený a adhézní řízení v České republice. Praha, C.H.Beck 2007, s. 552

Väčšina odporúčaní Rady Európy sa premietla do nových ustanovení našich Trestných kódexov a našla svoje konkrétne vyjadrenia v slovenskom rekodifikovanom Trestnom poriadku z roku 2005,[9] pričom sa vychádzalo z princípu obmedzenej oportunity. Cieľom takejto úpravy je vyvarovanie sa nežiaducim účinkom prísnej aplikácie zásady legality. Medzi prostriedky obmedzenej oportunity sa zaradili najmä trestné nestíhanie (non-prosecution), odklon (diversion) a podmienečné zastavenie trestného stíhania (conditional waiver of prosecution).

Rekodifikovaný Trestný poriadok rozšíril možnosti využívania už zavedených inštitútov odklonov a zaviedol ďalšie možnosti ich širšieho uplatnenia odklonov, medzi ktorými najväčšou zmenou bolo umožnenie uzatvárania dohody o vine a treste (plea bargaining) medzi obvineným a prokurátorom. Nové inštitúty odklonov v trestnom konaní sa relatívne rýchlo zaviedli a udomácnili v slovenskej justičnej praxi, aj keď treba spomenúť, že najmä na inštitút dohody o vine a treste existujú ako v odbornej, tak aj laickej verejnosti stále protichodné názory.

Zo štatistických údajov Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky vyplýva, že v roku 2010 zaevidovala prokuratúra Slovenskej republiky nápad 101 016 trestných vecí, čo v porovnaní s rokom 2009 predstavuje pokles o 11 047 vecí a oproti roku 2008 ide o pokles trestných vecí o 18 137. V roku 2010 bolo trestné stíhanie skončené celkom v 114 983 trestných veciach, čo je v porovnaní s rokom 2009 menej o 5 886 vecí (o 4,86 %) a v porovnaní s rokom 2008 menej o 13 431 vecí (o 10,4 %).

V roku 2010 bolo skončené trestné stíhanie 53 557 obvinených, čo predstavuje nárast o 144 osôb (o 0,26 %) oproti roku 2009, kedy bolo ukončených 53 413 trestných stíhaní známych páchateľov. V roku 2008 bolo ukončených 51 029 trestných stíhaní obvinených, čo je oproti roku 2010 menej o 2 528 osôb (o 4,73 %). Z uvedeného počtu skončených vecí bolo v roku 2010 obžalovaných 30 920 osôb. Oproti roku 2009 bol zaznamenaný pokles počtu obžalovaných osôb o 1 346 osôb (o 4,17 %). Oproti roku 2008 ide o nárast o 850 osôb (o 2,63 %).

Podmienečne zastavené trestné stíhanie *prok*urátorom v roku 2010 bolo proti 4 277 osobám, čo predstavuje 7,9 % zo všetkých skončených trestných stíhaní proti známej osobe. V roku 2009 bol tento inštitút použitý proti 4 207 osobám, čo predstavovalo rovnako 7,9 % zo všetkých skončených trestných stíhaní proti známej osobe a v roku 2008 bolo podmienečne zastavené trestné stíhanie proti 4 452 osobám (8,7 %).

Inštitút zmieru a následné zastavenie trestného stíhania podľa § 220 Trestného poriadku bolo v roku 2010 realizované proti 991 osobám

9) § 215-229 a § 232 Zákona č. 301/2005 Z.z. o trestnom konaní, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1.1.2006.

(1,8 % skončených trestných stíhaní známych osôb). Je to o 41 menej než v roku 2009, kedy ich podiel predstavoval 1,9 %. V roku 2008 ich podiel predstavoval rovnako 1,9% (971 rozhodnutí o schválení zmieru pri celkovom počte 51 029 skončených trestných stíhaní známych páchateľov).

V roku 2010 boli na prokuratúre skončené ***návrhom na dohodu o vine a treste*** konania s 7 619 obvinenými (14,2 %) v 6 522 veciach. V roku 2009 bolo týmto spôsobom skončené trestné stíhanie s 7 209 obvinenými (13,3 %) v 6 253 veciach, čo predstavuje percentuálny nárast v roku 2010 zhruba o 1 %. Oproti roku 2008, kedy bolo podaných návrhov na dohodu o vine a treste proti 6 039 obvineným, je to výrazný nárast o 1 580 osôb (20,7 %).[10)]

Z vyššie uvedeného vyplýva, že napriek snahe prokurátorov skončiť viac trestných stíhaní tzv. odklonmi bolo v roku 2010 skončené trestné stíhanie celkove len proti 12 887 osobám, čo je oproti roku 2009 nárast o 439 osôb (3,5 %) a oproti roku 2008 je to nárast o 1 425 osôb (12,4 %). Nepodarilo sa tak naplniť zámery zákonodarcu, ktorý predpokladal podiel odklonov na celkovo skončených trestných veciach 70 %, pričom prokurátori signalizujú, že súčasný stav vo využívaní odklonov je na hranici tak personálnej, ako aj materiálnej únosnosti jednotlivých prokuratúr.

V roku 2010 predstavoval podiel všetkých skončených trestných stíhaní známych páchateľov tzv. odklonmi 24,0 %, teda opakovane za ostatné tri roky odklonmi končí asi štvrtina trestných stíhaní známych páchateľov, napriek miernemu nárastu oproti roku 2008 a 2009, kedy bol ich podiel 22,5 % a 23,3 %.[10)]

Na druhej strane treba povedať, že inštitútu dohody o vine a treste je venovaná v odbornej a laickej verejnosti pomerne značná pozornosť a vyjadrované niekedy úplne protichodné názory[11)]. Podľa môjho názoru je na škodu, že na okraji záujmu zostávajú ďalšie druhy odklonov v trestnom konaní ako sú zmier (§ 220 TP), podmienečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 TP) vrátane podmienečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP).

Čo sa týka dohody o vine a trestu najskôr by som sa zmienil o výhodách, ktoré zavedenie tohto inštitútu v slovenskom trestnom procese prinieslo pre justičnú prax. Cieľom zavedenia dohody o vine a treste bolo urýchlenie trestného konania, zaistenie jeho efektívnosti a flexibility, pri súčasnom rešpektovaní procesných práv obvineného a zabránení zneužívania tohto inštitútu v prospech obvinených. Niektorí autori, viac-menej s justičnej praxe sa

10) Správa o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2010. http://www.genpro.gov.sk/sprava-o-cinnosti-prokuratury-slovenskej-republiky-za-rok-2010/74141s

11) Pozri napríklad Prokeinová, M. Odklony v trestnom konaní. Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského 2007

pozitívne vyjadrujú o prínose tohto inštitútu[12)] Tak napríklad G. Malošová uvádza, že Význam konania o dohode o vine a treste spočíva najmä v tom, že správne vedené a štruktúrované dohody o vine a treste sú prospešné pre obvineného, štát, ktorý v konaní zastupuje prokurátor, aj pre súdnictvo. Sú zároveň prospešné aj z hľadiska občanov, pretože vedú k úspore verejných financií, t. j. peňazí daňových poplatníkov, a najmä k rýchlejšiemu odsúdeniu páchateľov trestných činov rozsudkom a tým k uzavretiu trestných prípadov.[13)] Rovnako pozitívne sa vyjadrili autori A. Sotolář, F. Púry, P. Šámal, ktorí uviedli, že „ súčasný právny rámec pre alternatívne riešenie trestných vecí v Českej republike možno považovať za vyhovujúci.“[14)]

Na opačnej stráne názorov na dohodou o vine a treste stoja viacerí aj poprední právnici a vedci. Ich názory by som zhrnul pomocou vyjadrenia J. Kolesára, ktorý uviedol, že „dohodovanie o vine a treste síce slovenskí odborníci prijali v zásade pozitívne, verejnosť však takýto obchod so spravodlivosťou až tak pozitívne nevníma. A to aj vďaka prezentácii médiami, ktoré naučili dávať rovnosť medzi skutočnosti: dohoda o vine a treste = (len) nižší (vnímaný aj ako malý) trest. Uvádzajú sa aj iné výhody menšieho zaťaženia pre orgány činné v trestnom konaní (polícia a prokuratúra). Dnes vieme, že to nie je celkom pravda. Pre súdy toto zjednodušenie tiež nie je bezproblémové. Pre obvineného – menej stresu, nižší trest, ide o akúsi formu odmeny za priznanie a odbremenenie štátu? Priznanie sa páchateľa ku spáchaniu skutku je nesporne významnou poľahčujúcou okolnosťou, ktorá však aj v prípade štandardne prebiehajúceho trestného konania má veľký vplyv na uloženie trestu.“[15)]

12) Pozri napríklad: Magvašiová,A., Čentéš,J.: Poznatky z aplikácie konaniam dohody o vine a treste. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21.4.2008, Bratislava, 2008, Čentéš,J.: Poznatky z uplatňovania prípravného konania po 1.1.2006. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008. Záhora,J.: Konanie o dohode o vine a treste v predsúdnom konaní. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008. Mandalík,R.: K inštitútu konania o dohode o vine a treste. In: Justičná revue č. 8-9/2006. Vráblová,M.: Niekoľko poznámok k historicky najmladšiemu odklonu v trestnom konaní. In: Trestněprávní revue č. 7/2007. Souček,J., Šubrt,M.: Dohoda o vine a treste. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008.

13) Malošová,G. Dohoda o vine a treste In: http://www.vazen.estranky.sk/stranka/dohoda-o-vine-a-treste-

14) Sotolář,A., Púry,F., Šámal,P.: Alternatívní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C.H.Beck 2000, s. 21

15) Kolesár,J.: Dohoda o vine a treste–strašiak spravodlivosti? In: Bulletin slovenskej advokácie č. 11/2009

Niektorí autori idú ešte ďalej a hovoria v súvislosti s dohodou o vine a treste, že ide o obchod so spravodlivosťou, či expresívnejšie bahno spravodlivosti, resp. obchod s kravami (Kuhhandel).[16] Ústavný sudca Českej republiky Profesor J. Musil v tejto súvislosti zaujal pomerne jednoznačné odsudzujúce stanovisko, keď považuje dohody o vine a trestu za zlé riešenie, ktorého nevýhody prevažujú nad očakávanými výhodami a domnieva sa, že inštitút dohody o vine a treste by nemal byť prijatý do českého trestného poriadku.[17] Rovnako sa vyjadrila M. Prokeinová, ktorá sa vyjadrila, že uloženie druhu a výšky trestu by nemalo byť založené na dohode.[18] Osobne sa zhodujem s názormi, prezentovanými prof. Musilom a ostatnými, čo sa týka neprípustnosti obchodovania so spravodlivosťou. Treba však uviesť aj tú skutočnosť, že sa prikláňam k záujmom o dosiahnutie efektívneho trestného konania, najmä odstránením zbytočne zdĺhavého dokazovania a tým odľahčenia zaťaženosti trestných súdov. Súčasne však som plne za to, že dohoda o vine nemá slúžiť na vyhnutie sa, resp. zľahčenie trestnej zodpovednosti páchateľa a dosiahnutie jeho beztrestnosti prípadne miernejšieho trestu.

O zmieri ako odklone v trestnom konaní sa vyjadrili už viacerí autori.[19] Zmier (consenst decree) prijatý z anglo-amerického systému trestnej justície, predstavuje dohodu medzi dvomi stranami – poškodeným a obvineným. Aby táto dohoda získala právnu váhu musí byť schválená súdom vo forme rozsudku (consent judgment).[20]

Inštitút zmieru bol prijatý novelou starého Trestného poriadku č. 422/2002 Z.z. a v Čechách novelou č. 152/1992 Zb. Zatiaľ čo česká úprava zmieru spočiatku dôslednejšie vychádzala z anglo-americkej predlohy, najmä čo sa týka nezastupiteľnosti rozhodovacej činnosti súdu v rámci odklonov v trestnom konaní,[21] kde len sudca bol oprávnený schváliť zmier uzavretý aj v prípravnom konaní, v Slovenskej republike od počiatku bolo umožnené prokurátorovi schvaľovať zmier dosiahnutý v tomto štádiu konania. Novelou českého Trestného poriadku č. 265/2001 Zb. však došlo k zmene a úprava zmieru je obdobná slovenskej vrátane schvaľovacej právomoci prokurátora.

K uvedenej úprave zmieru bolo vyjadrené viacero oprávnených výhrad. Tak napríklad J. Fuchsová a M. Puchala zastávajú názor, že ustanovenie o možnosti schvaľovania zmieru formou uznesenia buď prokurátorom alebo

16) Kolesár,J.: Dohoda o vine a treste – strašiak spravodlivosti? In: Bulletin slovenskej advokácie č. 11/2009
17) Musil,J.: Dohody o vině a trestu – ano či ne? In: Kriminalistika roč.41, 2008, č. 1
18) Prokeinová, G.: Odklony v trestnom konaní. Bratislava, Právnická fakulta UK, 2007, s. 61
19) Pozri napríklad: Samaš, O.: Ešte niekoľko poznámok k zmieru v trestnom konaní. In: Justičná revue, roč. 55, 2003, č. 3, s.306
20) http://www. wisegeek.com/what-is-a-consent-order.htm
21) Sotolář,A., Púry,F., Šámal,P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C.H.Beck 2000, s. 21

sudcom je v rozpore s čl. 50 ods. 2 Ústavy SR a v rozpore aj s nálezom Ústavného súdu č. 12/98 z 17.11.1998 nakoľko, „ žiadny orgán štátu nie oprávnený vysloviť, či rozhodovať o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie predtým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom“ Schválenie zmieru a následné uznesenie o zastavení trestného stíhania má povahu odsudzujúceho rozsudku. Takúto povahu odsudzujúceho rozsudku však nemá zastavenie trestného stíhania v zmysle § 215 Trestného poriadku. Vyslovenie viny v zastavení trestného stíhania na základe uzavretého zmieru je podľa názorov autorov ústavne neprípustné.[22)]

Rovnako sa v tejto súvislosti riešila otázka, či uzavretie zmieru v prípravnom konaní nie je porušením čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach týkajúceho sa práva páchateľa na riadne konanie pred súdom. Vo veci „Dewer (séria A, č. 35) Európsky súd pre ľudské práva vyslovil názor, že „ Dohovor o ľudských právach nebráni tomu, aby sa páchateľ vzdal určitých garancií uvedených v čl. 6 ods. 1 tohto Dohovoru, ak sa tak rozhodol slobodne a bez donútenia. Súčasne súd uviedol, že v prípade zmieru hrozbu možného predstúpenia pred súd nemožno považovať za nátlak na páchateľa, ktorý by bol v rozpore s Dohovorom.“[23)]

Podobné názory ako pri zmiere prevládajú aj pri odklone akým je podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§218 TP). „Podmienečné zastavenie má z jednej strany charakter dočasného rozhodnutia veci, vzhľadom na to, že trestné stíhanie nie je stále ukončené. Prokurátor však pred takýmto rozhodnutím musí vyriešiť otázku, či obvinený skutok naozaj spáchal a či je skutok trestným činom uvedeným v §218 TP. Vydaním rozhodnutia, však prokurátor istým spôsobom rozhoduje teda aj o vine obvineného, čo je v rozpore s už spomínanými ustanoveniami Ústavy SR.

Treba povedať, že inštitút podmienečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného nemá v slovenskej justičnej praxi širšie využitie. Jeho poňatie sa však blíži skorej k pojmu korunného svedka a do slovenského trestného konania bol zakotvený na základe Rezolúcie Rady Európskej únie č. 49740111(01) zo dňa 20.12.1996 o jednotlivcoch, ktorí spolupracujú pri súdnom konaní v boji proti medzinárodne organizovanému zločinu.[24)]

Podstatu tohto postupu tvorí formálna dohoda medzi takýmto páchateľom trestného činu a štátom, podľa ktorej za poskytnutie informácií usvedčujúcich iných spolupáchateľov a uľahčujúcich dôkaznú pozíciu obžaloby,

22) Fuchsová,J., Puchala,M.: Podmienečné zastavenie trestného stíhania a zmier c/a prezumpcia neviny. In: http://www.pu challa.sk/ papers/podmienecne-za stavenie-trestneho-stihania-a -zmier-contra-prezum pcia-neviny.pdf

23) Sotolář,A., Púry,F., Šámal,P.: Alternatívní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C.H.Beck 2000, s. 554

24) Rovnako Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu z roku 2000 prijatý v Palerme.

môže byť spolupracujúcemu páchateľovi poskytnutá výhoda beztrestnosti alebo iná výhoda, na ktorú by inak nemal nárok, spočívajúca v dočasnom odložení vznesenia obvinenia, ak k spolupráci dôjde pred vznesením obvinenia, v prerušení trestného stíhania, ak k spolupráci prišlo po vznesení obvinenia, v zastavení trestného stíhania alebo v podmienečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ak záujem spoločnosti na objasnení trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní spolupracujúceho obvineného. Tento postup neprichádza do úvahy voči organizátorovi, návodcovi, objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.[25)]

Inštitút korunného svedka sa bežne vo svete používa v USA, v Taliansku, v Poľsku a v iných krajinách, kde sa riešil prudký nárast vysoko organizovaného zločinu.[26)] V USA neexistuje inštitút korunného svedka bez obmedzení. Americká asociácia právnikov a Národná asociácia oblastných prokurátorov prijali zásady a smernice na reguláciu tzv. „voľnej úvahy" pri používaní inštitútu korunného svedka. V USA funguje tento inštitút na zmluvnom základe medzi obvineným a prokurátorom, kedy má množstvo a kvalita informácii, ktoré vedú k objasneniu závažnejšieho trestného činu priamy pomer so znížením trestu alebo absolútnou beztrestnosťou.

Na Slovensku sú však podmienky stanovované korunným svedkom nazývajú občas prokurátorskou tyraniou, čo je ovplyvnené, najmä tým, že inštitút korunného svedka nie je v Trestnom poriadku explicitne uvedený a využíva sa v tejto súvislosti zákon č. 256/1998 Z.z. o ochrane svedka, kde sa uvádza, že ak by sa tzv. „korunný svedok" nepodrobil podmienkam na ochranu svedka (teda svojej osoby) stanoveným v uznesení, tak by sa takéto konanie chápalo ako odmietnutie podieľania sa na objasnení vymedzenej trestnej činnosti.

Na záver svojho vystúpenia, by som chcel spomenúť niektoré postrehy z vecného zámeru pripravovanej rekodifikácie českého trestného poriadku.[27)] Mnohé navrhovaného skutočnosti môžu by súčasne aj podnetom na návrhy de lege ferenda aj na Slovensku.

V zmysle toho zámeru by sa odklony mali rozšíriť o podmienečné zastavenie trestného stíhania s dohľadom probačného úradníka a zvýšiť hornú hranicu skúšobnej doby na 3 roky.

V prípade zmieru má byť upravený taxatívny výpočet trestných činov, ktoré majú povahu konfliktu medzi obvineným a poškodeným, pričom ako poškodený pri zmiere nemôže vystupovať štát, prípadne uzemno-samosprávny celok. Má dôjsť k posilneniu práva a postavenia poškodeného pri zmieri, nakoľko uznesenie o schválení zmieru bude časovo oddelené od nadväzujúceho

25) Ďurčo, P. a kol.: Bezpečnostnoprávna terminológia. 2007. H ttps:/ /data.juls.sav ba.sk/std/kor unn%C3%BD%20svedok

26) xxxxxxxxxxxxxxxxxx

27) Věcný záměr trestního řádu České republiky. In: http://portal.justice.cz/J ustice2/MS/ms.as px?j=33&o=23&k=4980&d=281460

uznesenia o zastavenia trestného stíhania, ktoré bude vydaté až vtedy, keď obvinený splní všetky záväzky, ktoré na seba pri uzatvorení zmieru prijal. Všeobecne prospešné záväzky budú rozšírené aj výkon verejnoprospešných prác, vzdanie sa vodičského preukazu na určitú dobu a pod.

Inštitút tzv. korunného svedka treba odlišovať od inštitútu spolupracujúceho obvineného. U obvineného ako korunného svedka dôjde pri splnení stanovených podmienok najskôr len k prerušeniu trestného stíhania. K zastaveniu jeho trestného stíhania sa pristúpi až po právoplatnom ukončení trestného stíhania veci, na ktorej objasnení sa ako korunný svedok podieľal. U spolupracujúceho obvineného nebude trestné stíhanie prerušené a prokurátor podá obžalobu. Súd však v rozsudku prihliadne k takejto spolupráci obvineného a uloží mu trest odňatia slobody znížený pod dolnú hranicu trestnej sadzby.

V rámci rekodifikácie sa ďalej uvažuje pri odklonoch (podľa vzoru Rakúskeho zákona č. 55BGBI z 9.4.1999) o posilnení rozsahu a druhov primeraných obmedzení a povinností obvineného ako sú povinný probačný program, zákaz navštevovania určitých podujatí alebo zariadení apod.

Použitá literatúra:

- Auguistín, P. Boj proti korupcii. In: MEPA ZEITUNG, 2008, Nr. 3, s. 26-31. Wien: Druckerei des Bundesministeriums für Inneres, 2008.
- Čentéš, J.: Poznatky z uplatňovania prípravného konania po 1.1.2006. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008.
- Ďurčo,P.a kol.:Bezpečnostnoprávnaterminológia.2007. https://data.juls.savba.sk /std/korunn%C3% BD% 20svedok.
- Fuchsová, J., Puchala,M.: Podmienečné zastavenie trestného stíhania a zmier c/a prezumpcia neviny. In:http://w ww.puchalla.sk/papers/p odmienecne-zastavenie -trestne ho-stihania-a-zmier-contra-prezump cia-neviny.pdf.
- Klátik, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: Bulletin slovenskej ad vokácie – č.. 3/ 2008, March 2008,
- Klátik, J. : Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 2010
- Kolesár, J.: Dohoda o vine a treste–str ašiak spravodlivosti? In: Bulletin slovenskej advokácie č. 11/2009
- Magvašiová, A., Čentéš, J.: Poznatky z aplikácie konaniam dohody o vine a treste. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov

z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21.4.2008, Bratislava, 2008,

- Malošová, G. Dohoda o vine a treste In: http://www. vazen.est ranky.sk/stranka/dohoda-o-vine-a-treste-
- Mandalík, R.: K inštitútu konania o dohode o vine a treste. In: Justičná revue č. 8-9/2006.
- Musil,J.: Dohody o vině a trestu – ano či ne? In: Kriminalistika roč.41, 2008, č. 1
- Prokeinová, M. Odklony v trestnom konaní. Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského 2007,
- Rúžička, M., Púry, F., Zezulová, J.: Poškozený a adhézní řízení v České republice. Praha, C.H.Beck 2007, s. 551,
- Samaš, O.: Ešte niekoľko poznámok k zmieru v trestnom konaní. In: Justičná revue, roč. 55, 2003, č. 3, s.306
- Souček, J., Šubrt, M.: Dohoda o vine a treste. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008.
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternatívní řešení trestních věcí v praxi. Praha, C.H.Beck 2000, s. 553,
- Suchý, O.: Odklon v trestním řízení. Právník, 1991, č. 3, s. 248-255.
- Vráblová,M.: Niekoľko poznámok k historicky najmladšiemu odklonu v trestnom konaní. In: Trestněprávní revue č. 7/2007.
- Záhora, J.: Konanie o dohode o vine a treste v predsúdnom konaní. In: Predsúdne konanie. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 5.9.2008, Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2008.
- Zák. č. 218/2003 Zb. o zodpovednosti mládeže za protiprávne činy a o súdnictve vo veciach mládeže.
- Správa o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2010. http://www.genpro.gov.sk/sprava-o-cinnosti-prokuratury-slovenskej-republiky-za-rok-2010/74141s
- Věcný záměr trestního řádu České republiky. In: http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33& o=23&k=4980&d=281460.

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katarína Tóthová

Ochrana seniorov v trestnom konaní a v priestupkovom konaní

Aj keď nie je mojim zvykom začať analýzu pálčivého problému všeobecným konštatovaním, čo je úlohou práva, teraz tak učiním. Laicky povedané, úlohou práva je ustanoviť pravidlá správania sa sankcionované štátnou mocou a tak zabezpečiť regulovanie všetkých procesov v spoločnosti. Túto veľmi všeobecne podanú funkciu práva v spoločnosti možno stupňovitou konkretizáciou „rozmeniť na drobné", z ktorých možno vyselektovať i to, že úlohou práva je zabezpečiť ochranu ohrozeným (slabším) subjektom práva.

Nesporne subjektmi práva, ktoré si vyžadujú ochranu prostredníctvom práva sú maloletí a mladiství, osoby pozbavené svojprávnosti a v neposlednom rade aj seniori. Aj keď platné právo nepozná legálnu definíciu pojmu „senior", vo všeobecnosti jeho pojmové znaky, ako aj identifikácia okruhu fyzických osôb, ktoré možno pod tento pojem zahrnúť sú viac – menej zrejmé. Uvádzam slovné spojenie „viac – menej" z toho dôvodu, že dolná hranica vekového rozpätia osôb, ktoré možno do skupiny seniorov zahrnúť, nie je jednoznačne zrejmá. Aj keď by sme sa chceli oprieť o predpisy sociálneho zabezpečenia s ambíciou stanoviť kategóriu seniorov vekom určeným odchodom do dôchodku, zistíme že tento nie je zhodný u mužov a žien, ba čo viac, u žien je variabilný, podľa právom stanovených skutočností. Preto pre naše nasledujúce úvahy pojmom „senior" bude ponímaná fyzická osoba, ktorá bez ohľadu na pohlavie dovŕšila vek 60 rokov.

Prečo vôbec nastoľujem tému týkajúcu sa ochrany seniorov v trestnom konaní a v priestupkovom konaní? Nuž jednak preto, že je alarmujúca naša súčasná realita (o ktorej sa zmienim v ďalších úvahách) a jednak sú to každoročné správy Ministerstva zahraničných vecí USA o dodržiavaní ľudských práv vo svete (Human Rights Report). Nemienim rozoberať do akého rozsahu tieto správy odrážajú objektívnu realitu na Slovensku, ale chcem upriamiť pozornosť na opakované konštatovanie, že na Slovensku je: "…násilie páchané na ženách[1)] a deťoch, ako aj násilie páchané na Rómoch…".

1) Pod násilím páchaným na ženách sa myslí domáce násilie

Neodškriepiteľným faktom je, že na Slovensku – tak, ako aj v okolitých krajinách – miera násilia prudko stúpa. Z mnohých faktorov determinujúcich nárast násilia psychológovia, pedagógovia, ako aj politológovia poukazujú na negatívny vplyv elektronických médií, požívanie alkoholu a drog, prezentáciu násilných scén proti ľuďom, ale aj životnému prostrediu. Najmä elektronické médiá neraz sú priamo „učebnicou" a inšpirátorkou násilného správania. Keď si prehliadneme ich týždenný program, diela s riešením vrážd, prezentáciou bitky a násilia tvoria 80 – 85 % ich večerného a neraz aj denného programu. Potom sa nečudujme, že „kvitne" násilie. Ak ho chceme redukovať, musíme začať riešiť to, čo ho vyvoláva a umocňuje.

Ministerstvo zahraničných vecí USA vo svojej správe konkretizovalo skupiny, obzvlášť vystavené hrozbe násilia na Slovensku. Podľa môjho názoru viac než Rómovia sú v poslednom období vystavené hrozbe násilia osoby staršie ako 60 rokov – najmä ženy tejto kategórie, ktorú správa nespomína. Pozornosti verejnosti by nemala uniknúť skutočnosť prudko sa zvyšujúcej trestnej činnosti práve voči osobám starším ako 60 rokov. Je smutné oboznamovať sa s vyjadreniami osôb tejto skupiny, že nielen vo večerných hodinách nie sú si isté svojou bezpečnosťou, ale už aj za bieleho dňa, nevynímajúc svoje obydlie.

Súkromnú sondu do súčasnej reality – t.j. útokov proti seniorom som uskutočnila za mesiac marec minulého roka[2)] a zistila som, že médiá zverejnili 8 vážnych útokov na seniorov. Nešlo o žiaden kvalifikovaný výskum, iba som prípady zverejnené v médiách sumarizovala – čo podľa môjho názoru možno považovať iba za vrchol z ponoreného veľkého ľadovca. Mnohé prípady násilia proti skupine seniorov neraz zostanú utajené, aby sa neprezradila „rodinná hanba" alebo zo strachu pred pomstou násilníka za prezradenie skutku.

Na základe sumarizácie útokov voči seniorom, ku ktorým došlo v priebehu jedného mesiaca som zistila, že počtom výrazne prevyšujú útoky, ktoré sú

2) Pre dôveryhodnosť mojich záverov telegraficky uvádzam nasledujúce prípady násilia na senioroch:
- 3. marca 2010 dve tínedžerky prepadli 84-ročnú ženu za bieleho dňa na sídlisku v Petržalke.
- 8. marca 2010 18-ročný Peter z obce Trhovište lúpežne prepadol 63-ročnú ženu
- 11. marca 2010 dvaja v Novej Bani okres Žarnovica pod zámienkou kontroly elektriny násilne prepadli 81 – ročnú babičku v jej byte.
- 21. marca 2010 dvaja s kuklami na hlavách prepadli 74 – ročného muža z Dúžavy, okr. Rimavská Sobota vo vlastnom dome.
- 23. marca 2010 iba 14 – ročný Erik z obce Lastomír v Michalovskom okrese v dome 81 – ročnej starenky z kuchynskej linky zobral väčší obnos peňazí.
- 25. marca 2010 v obci Chorváty, okr. Košice – okolie, podnapitý Dezider fyzicky napadol svoju 80 – ročnú matku.
- 28. marca 2010 v obci Vinosady pri Pezinku dvaja lupiči brutálne zavraždili 83 – ročného a 99- ročného starčeka. Poranená bola aj imobilná 80 – ročná starenka.
- 30. marca 2010 v obci Slovinky v okrese Spišská Nová Ves neznámy muž požiadal 76 – ročnú babičku o príspevok na operáciu a následne jej ulúpil z rúk vyšší obnos peňazí.

vraj páchané voči Rómom. Vo zvolenom mesiaci totiž nebol v médiách zverejnený ani jeden útok, ktorý by mal rasistický náboj. Týmto chcem len poukázať na to, že naša spoločnosť zatvára oči pred problémom, ktorý reálne v spoločnosti existuje. Veď len jeden mesiac, a koľko hrozných osudov starších ľudí. Najmä starších žien, ktoré sa stávajú objektom napádania a brutálneho zaobchádzania a to nielen z dôvodu získať peniaze. Svoju otrasnú skúsenosť by o tom vedela vyrozprávať aj 90-ročná babička z obce Kameňany, okres Revúca, ktorú v jej dome v noci 31. decembra 2009 so sekerou v ruke brutálne napadol páchateľ, ktorý sa ju pokúsil znásilniť. Čo je však najhroznejšie, babičky nie sú si isté ani v spoločnosti svojich vlastných vnukov alebo vlastných detí, ktoré neraz s láskou a za neľahkých podmienok vychovali. Normálnemu človeku sa zastavuje rozum, keď číta titulok: „Vnuk svoju babku dusil vankúšom, potom ju dobil sekerou" (18.03.2010).

Aj keď viem, že sprísnenie sadzieb v Trestnom práve nevyrieši, ani neodstráni problém zvýšeného ohrozenia ľudí vo vyššom veku, zdá sa mi, že platné znenie nie je najšťastnejšie. Je pravdou, že trestný poriadok medzi chránené osoby zahŕňa osoby vyššieho veku,[3] avšak ich ochrana zvýšenou trestnou sadzbou nie je jednoznačne garantovaná. Ak totiž zákonodarca v odseku 1 označí seniorov za chránené osoby a zároveň jedným dychom ustanoví, že: „…odsek 1 sa nepoužije, ak trestný čin nebol spáchaný v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby…"[4] , potom ochrana seniorov v trestnom konaní ako odstrašujúci moment pre orientovanie sa páchateľov práve na vekovo starších so zníženou hladinou obranyschopnosti, je úplne iluzórna.

Z uvedeného znenia Trestného poriadku totiž vyplýva, že sa odsek 1 použije vtedy (t.j. osoba vyššieho veku je chránenou osobou iba vtedy), ak trestný čin bol spáchaný „v súvislosti s vekom chránenej osoby". Pre šikovného a dobre zaplateného advokáta nie je ťažké vyargumentovať, že jeho klient napríklad v šere večera vôbec nemohol rozpoznať vek ženy, ktorú napadol, a pod. Podobným kvázi argumentom sa samozrejme v praxi medze nekladú. Preto by bolo treba zvážiť, či – vzhľadom na stále rastúcu kriminalitu s trendom zameriavania sa najmä mladistvých na skupinu seniorov – by nebolo vhodné novelizovať trestný poriadok. Popri už vyššie spomenutej výhrade k platnému § 139 ods. 2 som toho názoru, že by bolo treba zvážiť zaradenie do § 37 trestného poriadku ako ďalšiu priťažujúcu skutočnosť spáchanie trestného činu proti chránenej osobe podľa § 139 ods. 1 písm. c) trestného poriadku, t.j. proti seniorom. Potom každý trestný čin páchaný na osobe staršej ako 60 rokov by bolo vždy kvalifikované ako priťažujúca okolnosť a teda by bol dôvod na uloženie vyššieho trestu. Dnešný benevolentný prístup pri vyvodzovaní trestno-právnej zodpovednosti za trestné činy páchané na osobách

3) Porovnaj § 139 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok
4) Porovnaj § 139 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok

vyššieho veku, t.j. nad 60 rokov, sa vzhľadom na zvyšujúcu sa agresivitu páchateľov stáva nemorálnym prístupom.

V súčasnosti opomínaným a snáď aj nedoceneným právnym prostriedkom ochrany seniorov pred spoločensky nebezpečným konaním a útokom proti ich osobe je aj správne právo trestné – t.j. priestupkové konanie. Je tomu tak najmä preto, že nielen teória správneho práva, ale ani legislatíva sa na reglementáciu ochrany seniorov prostredníctvom správneho práva trestného, ako aktuálnou problematikou, nezaoberá. Súčasný právny stav je potom taký, že zákon o priestupkoch[5)] vo svojich ustanoveniach vonkoncom nemá zmienky o chránených osobách a ani nevychádza z myšlienky zvýšenej právnej ochrany osôb nad 60 rokov.

V tejto súvislosti môže zaznieť argument, že charakter priestupkov uvedených v osobitnej časti zákona o priestupkoch[6)], vzhľadom na ich charakter to ani nevyžaduje. S týmto názorom v podstate aj možno súhlasiť, až na priestupky proti občianskemu spolunažívaniu (§49 ods. 1 písm. b) a písm. d).

Priestupkom proti občianskemu spolunažívaniu totiž je aj ublíženie inému na zdraví z nedbanlivosti, ako aj vyhrážanie sa ujmou na zdraví. Priestupkom je aj hrubé správanie sa k inému, ako aj konanie schválností. Uvedené aktivity nezriedka znepríjemňujú život seniorom. Početné vyhrážky, hrubé správanie, drobné ubližovanie na zdraví, vyhrážky zabitím a iným ublížením na zdraví pociťujú starší ľudia žiaľ neraz aj od vlastných detí. Aplikačné orgány t.j. obvodné úrady, ako aj polícia týmto ponosám a signálom nezriedka charakteru domáceho násilia nevenujú dostatočnú pozornosť.

Výška pokuty stanovená zákonom do 99 Eur je adekvátna spomínaným priestupkom proti občianskemu spolunažívaniu a preto nepovažujem jej legislatívnu zmenu za aktuálnu. Avšak aktivita pri aplikácii uvedených skutkových podstatách priestupkov by nemala byť ponechaná iba na návrhový princíp začatia priestupkového konania[7)], ale aj pri týchto priestupkoch by mala byť uplatňovaná zásada oficiality najmä vtedy, ak v zákone uvedené konanie charakteru priestupku proti občianskemu spolunažívaniu smeruje voči osobám starším ako 60 rokov. Tieto totiž už nemajú často krát takú fyzickú a osobnostnú aktivitu, aby sami vlastným pričinením podali návrh na začatie priestupkového konania.

Často retardujúcim faktorom ich návrhovej aktivity je aj skutočnosť, že útočníkmi a porušovateľmi občianskeho spolužitia sú najbližší susedia alebo neprispôsobivé osoby neraz takmer deti. Tieto sa zoskupujú do pochybných

5) Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.

6) § 21 – 50, citovaného zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.

7) Priestupkové konanie ako osobitný druh správneho konania je z hľadiska jeho začatia ovládaný zásadou oficiality, t.j. vždy začína z úradnej moci (ex offo). Výnimkou zo zásadnej oficiality je začatie konania v priestupkoch proti občianskemu spolunažívaniu, ktoré podľa platného zákona začína vždy na návrh.

„partií“, ktoré neraz neváhajú vydieraním a vyhrážkami odňať najmä seniorom guráž podať návrh na priestupkové konanie. Mimoriadnou živelnosťou a agresivitou sa vyznačujú aj „partie“ takmer detí. Ba dokonca tieto sú plnoletými a teda trestnoprávne zodpovednými osobami podnecované a „nasadzované“ na páchanie protispoločenskej činnosti. Preto už dozrel (ak nie prezrel) čas na úpravu dolnej hranice priestupkovej zodpovednosti na menej ako 15 rokov. Či to má byť obdobne ako v trestnom práve 14 rokov, poprípade pre niektoré skutky ešte menej rokov, by sa malo stať urýchlene predmetom diskusie a hlavne predmetom legislatívnej úpravy. Spojenie zníženia veku priestupkovej zodpovednosti spolu s úpravou možnosti začať konanie ex offo aj v prípadoch priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. b) a písm. d) by bola cesta zlepšenia ochrany seniorov.

A tu práve je priestor pre aktivitu aplikujúcich orgánov, ktorých spoločenskou povinnosťou by malo byť riešenie miestnych problémov, vrátane problémov vznikajúcich zo spoločensky nebezpečného správania sa ku skupine občanov seniorského veku. Úcta k starším osobám a ich zvýšená ochrana sa musí presadiť do morálky a aj do práva dnešnej demokratickej spoločnosti. Ignorovanie tejto požiadavky je nemorálne. Už začiatkom minulého storočia prezident ČSR Tomáš Garik Masaryk upozorňoval, že: „Demokracia musí byť spojená s morálnymi hodnotami – inak sa zvrhne“.

Prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc.
Katedra správneho a environmentálneho práva
Pravnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

Jana Viktoryová
Jaroslav Blatnický

Hodnotenie dôkazov v ustanoveniach Trestného poriadku

Úvod

Ctený jubilant akademik Dr. h. c. prof. JUDr. Milan Čič, DrSc.,

je pre nás nesmiernou cťou a výsadou môcť prispieť do zborníka, ktorý je venovaný Vašej osobe a prijať osobné pozvanie na akademickú oslavu konanú na Vašu počesť. Ďakujeme za možnosť Vás poznať, čerpať z Vašich prác, učiť sa od Vás a česť s Vami spolupracovať. Pre nás ste významnou osobnosťou právnického, vedeckého a spoločenského života. Vyznačujete sa ľudskou veľkosťou, noblesou, do každého rokovania dokážete vniesť rozvahu, múdrosť, nadhľad a premeniť obyčajné chvíle na sviatok tvorivého a vedeckého ducha. O aktuálnosti Vašich prác sa presviedčame každodenne, najmä čo sa týka problematiky ústavy a demokracie, ktoré pojednania výrazne ovplyvnili naše profesionálne smerovanie. Predstavujete pre nás autoritu, ktorej výnimočnosť je prirodzenou súčasťou Vášho osobnostného profilu. Ste nielen vynikajúcim rétorom, ale aj vnímavým poslucháčom, ktorého názory sú záväzné a možno z nich neustále čerpať veľké myšlienkové bohatstvo.

Do ďalších rokov prajeme jubilantovi aj naďalej zdravie, rodinnú pohodu a veľa tvorivých síl do ďalšej práce.

Požiadavka istoty skutkových zistení v dokazovaní

V dokazovaní by mal pri zásade zisťovania skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností platiť princíp súčinnosti strán, zúčastnených na tomto

procese. Neznamená to však na druhej strane skutočnosť, že by orgány činné v trestnom konaní mali znížiť požiadavky kladené na dôkazy a na zisťovanie skutkového základu právnych rozhodnutí. Nemali by sa však vzdať ani kritického postoja, ktorý odmieta predstierať istotu tam, kde v skutočnosti nie je, neuspokojuje sa s pravdepodobnosťou a nepodloženými tvrdeniami a usiluje sa o také postoje, v ktorých sa prelína teória s praxou a zdôrazňuje zákonnosť a ochrana práv a slobôd osobnosti. Čo sa týka pojmu istota je potrebné ho chápať v špecifickom význame, ako tzv. istotu praktickú. Ide o kritérium, podľa ktorého prakticky isté poznatky oddelíme od poznatkov iba pravdepodobných, na ktoré môžeme aplikovať kritérium dôvodných pochybností. Za takúto dôvodnú pochybnosť možno považovať neistotu, ktorá by spôsobila, že orgán činný v trestnom konaní po starostlivom, objektívnom a nestrannom zhodnotení všetkých dostupných dôkazov by bol tak nerozhodný, že by nemohol vysloviť, či uvedená skutočnosť preukazuje, že sa trestný čin stal, a že by nemohol povedať, že získal ustálené presvedčenie o tom, že dokazovaná skutočnosť podľa získaných poznatkov v trestnom konaní zodpovedá objektívnej realite v konečnej etape prípravného konania, že získal na základe vykonaného vyšetrovania ustálené presvedčenie o tom, že výsledky vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd. Orgán činný v trestnom konaní si musí byť vedomý aj toho, že na jednej strana, keď kladie nízke požiadavky na istotu, zvyšuje nebezpečenstvo omylov, a na druhej strane rozširovanie požiadaviek praktickej istoty na istotu absolútnu by paralyzovalo prebiehajúce trestné konanie. Ďalej je potrebné zdôrazniť, že požiadavka istoty skutkových zistení bez dôvodných pochybností zvyšuje autoritu práva, pretože rozhodnutia založené iba na pravdepodobnostnom zistení nemajú náležitú morálnu váhu a nie sú spoločnosťou hodnotené ako akt spravodlivosti. Zároveň však poznatok, že podľa nášho súčasného poznania má isté dokázané tvrdenie v sebe aj určité možné prvky neistoty, vedie k väčšej kritickosti voči dôkazom, k starostlivému skúmaniu všetkých informácií a tým prispieva k dosiahnutiu pravdivého skutkového zistenia.

Zložitosť poznávania vyšetrovaného trestného činu je daná niekoľkými dôležitými faktormi, hlavne existenciou protichodných záujmov a snáh, a to na jednej strane orgánov činných v trestnom konaní smerujúcich k objasneniu trestného činu a zisteniu páchateľa a na druhej strane páchateľa smerujúceho k zabráneniu či skomplikovaniu odhalenia trestného činu alebo aspoň k zabráneniu či oddialeniu zistenia jeho osoby ako páchateľa. Všetky tieto snahy sú ovplyvňované aj konkrétnymi znalosťami a skúsenosťami všetkých týchto subjektov, ďalej aj rôznymi objektívnymi faktormi, ako je napríklad časový odstup od spáchania činu do jeho zistenia, zničením či znehodnotením stôp prírodnými vplyvmi, smrť svedka a podobne.[1)]

1) Šámal, P. a kol.: Prípravné konanie trestné. Praha, C.H.Beck, 2003, s. 66 - 67. Pozri bližšie Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava:

Orgán činný v trestnom konaní by mal čerpať dôkazy z prameňov, ktoré sú pokiaľ možno najbližšie k danej skutočnosti, pretože čím je prameň vzdialenejší od zisťovanej skutočnosti, tým vzrastá nebezpečenstvo nepresností a skomolenín a naopak, čím je prameň bližší skutočnosti, tým je predpoklad, že bude spoľahlivejší. Na tomto mieste je možné polemizovať o odvodených dôkazoch, alebo o tzv. dôkazoch z počutia (svedok podáva svedectvo o skutočnostiach, o ktorých len počul, originál dokumentu je nahradený kópiou a podobne). Aj keď uvedené dôkazy môžu vyvolať určité pochybnosti, za určitých špecifických okolností, patria do sústavy dôkazov a nie je správne ich podceňovať, pretože práve prostredníctvom nich môžeme dospieť k dôkazom pôvodným. Napríklad svedok, ktorý skutočnosť sám nepozoroval uvedie očitého svedka udalosti, ďalej napríklad na základe overenej kópie je možné zisťovať, či do originálu listiny nebol vykonaný nejaký nedovolený zásah, či nebol menený obsah listiny, prípadne dopisované určité závažné skutočnosti. V uvedenom spočíva dôkazný význam týchto dôkazov.[2)]

Právne aspekty neexistencie dôkazov

V teórii a praxi je potrebné pracovať aj s pojmom neexistencia dôkazu. Od nezákonnosti či neprípustnosti dôkazu je potrebné odlišovať neexistenciu dôkazu. Dôkaz s podstatnou procesnou vadou alebo dôkaz neprípustný z iného dôvodu existuje v objektívnej realite, ale z hľadiska právnej relevancie je právne neúčinný (neplatný), a preto ho nie je možné v procese dokazovania používať k dôkazným účelom.

Zákonnosť dôkazu je na jednej strane jeho vlastnosťou, ale zároveň na strane druhej tiež otázkou hodnotenia dôkazu. Pri hodnotení dôkazov z hľadiska ich zákonnosti vychádza teória z koncepcie konfliktu záujmov a hodnoty dôkazu. Otázky účinnosti sa riešia prostredníctvom skúmania hodnoty dôkazu, za ktorú sa považuje aj zákonnosť. Kritéria zákonnosti najkomplexnejšie rozpracoval vo svojich pojednaniach B. Repík, pričom na základe jeho koncepcie zákonnosť dôkazov možno posudzovať z týchto hľadísk:

- či bol dôkaz vyhľadaný z prameňa, ktorý vymedzuje, prípadne aspoň pripúšťa zákon,

IURA EDITION. 2010. Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina, Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006.

2) Šámal, P. a kol.: Prípravné konanie trestné. Praha, C.H.Beck, 2003, s. 71. Pozri bližšie Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION. 2010. Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina, Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006.

- či bol dôkaz vyhľadaný a vykonaný procesným subjektom k tomu zákonne oprávneným,
- či bol dôkaz vyhľadaný a vykonaný v tom procesnom štúdiu, v ktorom je príslušný procesný subjekt podľa zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle, t.j. také dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v trestnom stíhaní, hlavne pre rozhodnutie súdu,
- či vyhľadaný a vykonaný dôkaz sa týka predmetu dokazovania v danej veci, t.j. či sa týka skutku, o ktorom sa vedie trestné konanie, prípadne otázok, o ktorých možno a je treba podľa zákona v súvislosti s týmto skutkom v konaní rozhodovať,
- či bol dôkaz vyhľadaný a vykonaný spôsobom, ktorý stanovuje, prípadne pripúšťa zákon.[3)]

Zákonnosť je určovaná subjektom a predmetom dokazovania, štádiom procesu, v ktorom sa dokazovanie vykonáva, prameňmi dôkazov a spôsobom dokazovania. Podľa názoru A. Netta česká trestno-právna náuka v zásade redukuje zákonnosť dôkazov iba na zákonnosť spôsobu jeho vyhľadania a vykonania.[4)]

O absolútne neúčinnom dôkaze hovoríme najmä v súvislosti ak bol takýto dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takéhoto donútenia. Zákon pripúšťa použitie takéhoto dôkazu len v prípade, kedy sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá takéto donútenie alebo hrozbu donútenia použila. V konkrétnom prípade sa väčší dôraz bude klásť na okolnosti, za ktorých bol dôkaz vynútený, teda na spôsob, akým bol získaný a vykonaný, než na obsah takto získaného dôkazu, pričom obsah tohto dôkazu sa môže týkať udalosti, ktorá priamo nesúvisí s donútením. Pod nezákonným donútením alebo hrozbou takéhoto donútenia rozumieme všetky formy donútenia okrem tých, ktoré pripúšťa Trestný poriadok a preto každé iné donútenie, než donútenie, ktoré predvída Trestný poriadok, je potrebné považovať za nezákonné. U donútenia pôjde predovšetkým o fyzické násilie. Hrozba donútením predstavuje predovšetkým psychické pôsobenie na vôľu osoby.[5)]

Sporné v teórii aj praxi sú prípady dôkazov získaných na základe nedovolených a často aj nezákonných zásahov do práv a slobôd iných osôb. Predovšetkým sa rozlišuje, či sa takéhoto zásahu dopustili priamo orgány činné v trestnom konaní alebo síce osoby iné, ale na ich výzvu, či s ich vedomím. Takto získané dôkazy by boli na základe prevažujúcej skupiny názorov

3) Repík, B.: Procesné dôsledky porušenia predpisov o dokazovaní v trestnom konaní. In.: Bulletin advokacie, červen – září, 1982, s. 125 – 126.

4) Nett, A.: Plody z otráveného stromu. Brno, Masarykova univerzita, 1997.

5) Musil, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 408 – 409.

právnych odborníkov nezákonné, a preto v trestnom konaní neprípustné a neúčinné.[6)]

V súlade so základnými zásadami trestného konania, a z nich vyplývajúcich procesných pravidiel, nebude možné v procesnom dokazovaní použiť ani dôkaz získaný nedovoleným spôsobom, alebo získaný závažným porušením ustanovení Trestného poriadku. Takýto dôkaz je jednoznačne neprípustný. Charakter neprípustnosti budú mať aj dôkazy získané osobami neoprávnenými Trestným poriadkom na vyhľadávanie alebo vykonávanie dôkazov, ďalej dôkazy získané od osôb, ktoré napríklad z dôvodu zaujatosti k osobe obvineného alebo k predmetnej veci nemohli byť svedkami alebo znalcami, ako aj dôkazy, ktoré boli získané nezákonnou obhliadkou, domovou alebo osobnou prehliadkou a podobne.[7)]

Zvláštnosti hodnotenia dôkazov vo vyšetrovaní[8)]

Teória spravodlivosti, istota dokazovania, právne predvídanie, všetky tieto kategórie vo väčšej či menšej miere sa prelínajú práve do zásady voľného hodnotenia dôkazov. Zákon neustanovuje žiadne pravidlá, pokiaľ ide o mieru dôkazov potrebných k preukázaniu určitej skutočnosti, ani váhu či dôkaznú silu jednotlivých dôkazov (teda mieru ich vierohodnosti). Inak povedané, ani jeden druh dôkazov nemá vopred určenú dôkaznú silu, dôkazný význam a zároveň Trestný poriadok neustanovuje ani potrebný rozsah dôkazov nevyhnutných k pravdivému zisteniu skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností. Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy podľa svojho voľného, zákonnom nevymedzeného uváženia.

Hodnotenie dôkazov v štádiu vyšetrovania má určité osobitosti, ktoré sú dôležité pre praktickú činnosť vyšetrovateľov pri zisťovaní skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností. Tieto osobitosti spočívajú:

V hypotetickom charaktere úsudkov vyvodzovaných vyšetrovateľom na základe hodnotenia dôkazov v počiatočnom štúdiu trestného konania.

V čase, keď vyšetrovateľ začína vyšetrovať má obvykle k dispozícii len veľmi obmedzený okruh informácií a údajov, ktorých nejasné vzájomné vzťahy a vzťah k hlavnej dokazovanej skutočnosti (vychádzajúcej zo skutkovej podstaty konkrétneho trestného činu? spravidla neumožňujú robiť hodnoverné

6) Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava, Obzor, 1984, s. 108.
7) Študijná pomôcka GP, Plánovanie vyšetrovania trestných činov. Praha, 1965, s. 76 – 79.
8) Študijná pomôcka GP, Plánovanie vyšetrovania trestných činov. Praha, 1965, s. 88 – 94.

závery o charaktere trestného činu a o jeho páchateľoch a neumožňujú ani určiť súvislosť jednotlivých faktov s vyšetrovanou vecou. Preto vyšetrovateľ najprv vytvára iba predpoklad o ich pravdepodobnom dôkaznom význame. Napríklad na mieste činu vraždy nájde vedľa mŕtvoly vreckovku. Tá môže patriť zavraždenému alebo môže byť na mieste činu náhodou, pretože ju stratil niekto z tretích osôb, ktoré nemajú k trestnému činu žiadny vzťah. Táto vreckovka však môže patriť tiež páchateľovi. V tomto prípade bude dôkazný význam vreckovky veľký. Vyšetrovateľ zaisťuje vreckovku nie z dôvodu, že je presvedčený o tom, že patrí páchateľovi, ale preto, že pripúšťa takú možnosť, že to predpokladá. Analogicky postupuje vyšetrovateľ pri hodnotení skupiny faktov. Vyšetrovateľ v snahe vysvetliť ich vzájomnú súvislosť tiež vytvára rôzne úsudky hypotetickej povahy. Pri vytyčovaní verzií zaraďuje do reťazca úsudkov fakty, ktoré má už k dispozícii a okolnosti, ktoré síce ešte zistené nie sú, ktoré však podľa jeho predpokladu musia existovať. Pritom sa úsudok o pravdepodobnosti existencie takýchto okolností vytvára na základe hodnotenia faktov, ktoré sú k dispozícii.

Pri hodnotení dôkazov v procese vyšetrovania trestného činu sa postupuje od domnienky k presvedčeniu, od pravdepodobnosti k vierohodnosti, ktorá je konečným výsledkom hodnotenia. Výsledkom tohto procesu sú hodnoverné dôkazy, ktoré sú podkladom pre riešenie otázky o vine osoby a tieto už nesmú vyvolávať žiadne pochybnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Hodnotenie realizované vyšetrovateľom nazývame hodnotením objektívne priebežným a to z toho dôvodu, že v konaní pred súdom sa všetky materiály, zhromaždené v predsúdnom konaní znova preverujú a hodnotia. Uvedená skutočnosť kladie na vyšetrovateľa vysoké nároky, čo sa týka vykonávania procesných úkonov a opatrení a to tak, aby boli rešpektované všetky požiadavky Trestného poriadku, ktoré zabezpečujú získanie takých dôkazov, ktorých hodnovernosť nevyvoláva pochybnosti. Pre hodnotenie dôkazov súdom má podstatný význam previerka toho, ako a za akých podmienok bol vykonaný procesný úkon vo vyšetrovaní, ktorý viedol k získaniu určitých dôkazov a či bol vykonaný za rešpektovania všetkých podmienok Trestného poriadku.

V orientačnom charaktere hodnotenia dôkazov.

Orientačný charakter hodnotenia dôkazov spočíva v tom, že sa vyšetrovateľ nemôže obmedzovať na hodnotenie dôkazného významu faktov izolovane od iných údajov. Pri určovaní charakteru dôkazu, jeho súvislosti s konkrétnym trestným činom, musí v ňom vždy hľadať také znaky, ktoré dovoľujú predpokladať súvislosť tohto dôkazu s inými, ktoré zatiaľ neboli zistené, ktoré však s prihliadnutím k logike veci musia existovať, aby mohla byť naplnená skutková podstata trestného činu. Tieto skutočnosti predstavujú tzv. orientačný bod, ktorý ukazuje, akým smerom a aké dôkazy je nutné vyhľadať a z akých zdrojov ich možno získať. Rozborom a hodnotením každého dôkazu, nachádzaním indícií, ktoré ukazujú na možnosť existencie iných dôkazov a ich vyhľadaním

prechádza vyšetrovateľ od jednej okolnosti k druhej, pričom postupne objasňuje jednu okolnosť za druhou a zisťuje tak skutkový stav veci bez dôvodných pochybností.

V neprerušovanom procese hodnotenia dôkazov.

Hodnotenie dôkazov ako neoddeliteľná súčasť procesu dokazovania je vykonávané od vlastného počiatku vyšetrovania, kedy sa hodnotia prvotné materiály, ktoré slúžia ako podklad pre začatie trestného stíhania a končí vydaním meritórneho rozhodnutia. Neprerušovaný proces hodnotenia dôkazov spočíva v tom, že hodnotenie dôkazov sa opakuje vždy, keď sú vyhľadané nové dôkazy, ktoré vzhľadom ku skutkovému stavu veci sú v príčinnej súvislosti s dôkazmi vyhľadanými a vykonanými skôr. Pritom súhrn dôkazov sa hodnotí nielen vtedy, keď je potrebné rozhodnúť, ale aj vtedy, keď ešte dôkazy nezakladajú možnosť rozhodnúť. V danom prípade hovoríme o priebežnom hodnotení, ktoré je dôležité k určeniu ďalšieho smerovania vyšetrovania.

Pri hodnotení dôkazov je nevyhnutné sa presvedčiť o tom, či medzi nimi nie sú také, ktoré vedú k vzájomne si odporujúcim záverom, pretože súhrn dôkazných informácií musí tvoriť jednoznačné závery o vyšetrovanej udalosti, len tak je možné vo veci zákonne a spravodlivo rozhodnúť a naplniť ideu zákonnosti a demokracie.[9)]

Zoznam použitej literatúry

- ČIČ, M. - TURAYOVÁ, Y.: Spoločnosť proti zločinu. Bratislava: VEDA, 2009.
- ČIČ, M.: S demokraciou a bez demokracie. Bratislava: VEDA, 2008.
- ČIČ, M.: Cesta k demokracii. Bratislava: Formát, 2001.
- ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Bratislava: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1998.
- ČIČ, M. - MAZÁK, J. - OGURČÁK, Š.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Košice: Cassovia Press, 1993.
- ČIČ, M. - GAŠPAROVIČ, I.: Aktuálne otázky nášho trestného zákonodarstva vo svetle Listiny základných práv a slobôd. Bratislava: PIMS, 1991.
- ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina, Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006.
- BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J.: Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť. Bratislava: Veda, 2005.

9) Študijná pomôcka GP, Plánovanie vyšetrovania trestných činov. Praha, 1965, s. 108.

- IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION. 2010.
- JALČ, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní. Bratislava: EUROUNION, 2008.
- MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984.
- MUSIL, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2003.
- NETT, A.: Plody z otráveného stromu. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- PROKEINOVÁ, M.: Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 2009.
- REPÍK, B.: Procesné dôsledky porušenia predpisov o dokazovaní v trestnom konaní. In.: Bulletin advokacie, červen – září, 1982.
- ŠÁMAL, P. a kol.: Prípravné konanie trestné. Praha: C.H.Beck, 2003.
- VAJDA, Ľ.: Teoretické východiská a praktické aspekty dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava: Akadémia PZ, 1996.
- VIKTORYOVÁ, J.: Teória dokazovania. Bratislava: Akadémia PZ, 2006.
- VIKTORYOVÁ, J. a kol.: Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava: Akadémia PZ, 2001.
- VIKTORYOVÁ, J. – STRAUS, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ, 2011.

Doc. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.
JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Jozef Záhora

Implementácia Európskeho zatýkacieho rozkazu v podmienkach Slovenskej republiky

Úvod

Už od nepamäti mali zločinci snahy vyhnúť sa trestnej zodpovednosti útekom do cudziny. Preto sa štáty snažia hľadať rôzne spôsoby, aby sa mohla vykonať spravodlivosť a vykonať trest na páchateľoch. V našich podmienkach krátko po vzniku Československej republiky sa začínajú objavovať aktivity týkajúce sa prijatia medzinárodných nástrojov na zlepšenie spolupráce v trestnom konaní, najmä vydávania páchateľov na trestné stíhanie. Išlo predovšetkým o bilatelárne zmluvy a do začiatku druhej svetovej vojny bývalé Československo malo uzatvorených viac ako tridsať rôznych zmlúv týkajúcich sa spolupráce v trestných veciach, najmä vydávania páchateľov. Z množstva týchto zmlúv možno spomenúť najmä zmluvu medzi Československou republikou a Spojenými štátmi americkými,[1] Talianskom,[2] Veľkou Britániou,[3] Francúzskom[4] a Španielskom.[5]

Po skončení druhej svetovej vojny Československá republika uzatvárala predovšetkým zmluvy o vydávaní so štátmi bývalého východného bloku. Na

1) Zmluva medzi republikou Československou a Spojenými štátmi Severoamerickými o vzájomnom vydávaní zločincov uverejnená pod číslom 48/1926 Zb.
2) Dohovor medzi republikou Československou a kráľovstvom Talianskym o vydaní zločincov uverejnená pod číslom 128/1926 Zb.
3) Zmluva medzi republikou Československou a Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Írska o vzájomnom vydávaní zločincov uverejnená pod číslom 211/1926 Zb.
4) Dohovor medzi Československom a Francúzskom o vydávaní zločincov a právnej pomoci v trestných veciach uverejnená pod číslom 11/1931 Zb.
5) Dohovor medzi republikou Československou a kráľovstvom Španielskym o vydávaní zločincov a právnej pomoci v trestných veciach publikovaná pod číslom 20/1931 Zb.

pôde Rady Európy boli od 60. rokov minulého storočia prijímané niektoré dokumenty, ktoré uľahčovali spoluprácu v trestnom konaní. Československá republika však niektoré z týchto zmlúv ratifikovala až po roku 1989. Takými dokumentmi sú napr. Európsky dohovor o vydávaní (1957)[6], Európsky dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach (1959)[7], Európsky dohovor o medzinárodnej platnosti trestných rozsudkov (1970)[8] a iné.

V rámci Európskej únie v oblasti vydávania sa začali koncom minulého storočia prijímať nástroje, ktoré by zjednodušili a zrýchlili vydávanie, nakoľko proces extradície bol príliš komplikovaný a zdĺhavý. Jedným z týchto nástrojov je Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o zjednodušenom postupe **vydávania** osôb medzi členskými štátmi Európskej únie z 10. 3. 1995.[9] Dohovor upravuje prepracovanú úpravu zjednodušeného vydávania, stanovuje lehoty na zjednodušené vydávanie. Ďalším významným nástrojom je Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o **extradícii** medzi členskými štátmi Európskej únie,[10] ktorý na základe princípu vzájomnej dôvery narušil niekoľko základných princípov vydávania (obmedzenie zásady obojstrannej trestnosti, prielom do zásady nevydávania vlastných občanov, odstránenie pojmu politický trestný čin). Uvedené zmluvy však nevstúpili do platnosti z dôvodu ich nahradenia Európskym zatýkacím rozkazom.[11]

Na zasadaní Rady Európskej únie dňa 15. - 16. júna 1998 v Cardiffe sa niektoré štáty vyslovili za rozšírenie rámca pre širšie vzájomné uznávanie trestných rozsudkov súdov v členských štátoch Európskej únie. V Akčnom pláne[12] z 3. decembra 1998 (Viedenský akčný plán) Rada a Komisia v bode 45 vyslovujú požiadavku do dvoch rokov od platnosti Amsterdamskej zmluvy iniciovať proces za účelom uľahčenia vzájomného uznávania rozhodnutí a výkonu týchto rozhodnutí v trestných veciach. Práce na vzájomnom uznávaní rozhodnutí v trestných veciach začali v rôznych pracovných skupinách Rady v roku 1999. V záveroch stretnutia v Tampere bola vyslovená požiadavka, aby

6) Oznámenie FMZV č. 549/1992 Zb. v znení neskorších dodatkov
7) Oznámenie FMZV č. 550/1992 Zb. v znení neskoršieho dodatku a vyhlásenia
8) Slovenská republika uvedený dohovor nepodpísala ani neratifikovala.
9) Ú. v. ES C 78, 30.3.1995, s. 2 – 10 , *mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 19 Zväzok 08 S. 3 - 11*
10) *Ú. v. ES C 313, 23.10.1996, s. 12 – 23 mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 19 Zväzok 08 S. 96 - 107*
11) bližšie FENYK, J. Vývoj mezinárodní policejní a justiční spolupráce v trestních věcech v Evropské unii. In: Právne aspekty činnosti polície v boji proti kriminalite v európskej dimenzii. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 16. mája 2005, Akadémia PZ, Bratislava 2005, s. 56
12) Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice - Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998, U. v. *C 19, 23.1.1999, s. 1–15*

sa vzájomné uznávanie rozsudkov v trestných a civilných veciach stalo základom spolupráce v justičných veciach.[13)]

Na základe záverov z rokovania v Cardiffe bol vypracovaný program pre implementáciu princípov vzájomného uznávania v trestných veciach.[14)] V bode 2. 2. 1 „Zatýkací rozkaz" je stanovený cieľ zjednodušiť vynútiteľnosť zatýkacích rozkazov ako vytvorenie jednotného európskeho priestoru pre vydávanie.

Rámcové rozhodnutie o európskom zatykači

Krátko po teroristických útokoch v roku 2001 v Spojených štátoch amerických Komisia predložila návrh rámcového rozhodnutia,[15)] ktorým sa navrhuje zaviesť Európsky zatýkací rozkaz (ďalej len EZR). Nemožno povedať, že dôvodom na predloženie návrhu boli teroristické útoky v Spojených štátoch amerických, ale na druhej strane však práce na príprave rámcového rozhodnutia táto udalosť urýchlila.[16)] Po niekoľko mesačnom legislatívnom procese Rada schválila Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi[17)] (ďalej len rámcové rozhodnutie).

Európsky zatykač je **súdne** rozhodnutie vydané členským štátom s cieľom zatknúť a vydať požadovanú osobu inému členskému štátu na účely vedenia trestného stíhania alebo výkonu trestu alebo ochranného opatrenia (čl. 1 rámcového rozhodnutia).

Pri vydávaní EZR sa uplatňujú dve pravidlá:

1. Všeobecne sa uplatňuje zásada **obojstrannej trestnosti** - EZR sa môže vydať za činy, ktoré môžu byť potrestané podľa právneho predpisu

13) bližšie COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT - Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, Brussels, 26.7.2000 COM(2000) 495 final str. 3

14) Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, U. v. C 12, 15.1.2001, p. 10–22

15) Proposal for a Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between the Member States (COM(2001) 522 final — 2001/0215(CNS)) U. v. C 332 E ,27/11/2001 P. 0305 - 0319

16) porovnaj napr. BOHÁČIK, B.: Európsky zatýkací rozkaz. In Justičná revue, 10/2004, s. 1008 a nasl.; MIHAĽOV, J.: Vplyv práva Európskej únie na europeizáciu trestného práva procesného. In: Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva : Zborník. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Právnická fakulta, 2008. s. 162

17) *Ú. v. ES L 190, 18.7.2002, s. 1 – 20, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 19 Zväzok 06 S. 34 - 51*

vydávajúceho členského štátu výkonom trestu alebo ochranným opatrením, ktorých horná hranica je najmenej 12 mesiacov, alebo ak bol vynesený rozsudok alebo uložené ochranné opatrenie, pre tresty s minimálnou dĺžkou štyri mesiace.

2. **Bez skúmania zásady obojstrannej trestnosti** - ak sú trestné v členskom štáte, ktorý vydal rozhodnutie o treste odňatia slobody alebo o ochrannom opatrení, ktorých horná hranica je najmenej tri roky a sú vymedzené trestným poriadkom vydávajúceho členského štátu.[18)]

Medzi najvýznamnejšie zmeny ktoré zaviedol EZR patrí:[19)]

- **Zrušenie formálneho postupu** vydávania osôb na trestné stíhanie alebo výkon trestu medzi členskými štátmi Európskej únie. Ak je známe miesto vyžiadanej osoby, vydávajúci súdny orgán môže postúpiť európsky zatykač priamo vykonávajúcemu súdnemu orgánu.
- Zavedenie **priameho styku** medzi justičnými orgánmi členských štátov. Vydávací a vykonávajúci súdny orgán je súdny orgán vykonávajúceho alebo vydávacieho členského štátu, ktorý je oprávnený vykonať alebo vydať európsky zatykač v zmysle právnych predpisov tohto štátu.
- **Obmedzil zásadu obojstrannej** trestnosti. Bez ohľadom na zásadu obojstrannej trestnosti sa EZR vykoná ak ide o trestný čin v členskom štáte, ktorý vydal rozhodnutie o treste odňatia slobody alebo o ochrannom opatrení, ktorých horná hranica je najmenej tri roky a je to niektorý z tridsaťdva taxatívne vymenovaných trestných činov.
- EZR je založený na zásade **vzájomného uznávania** rozhodnutí medzi členskými štátmi. Členské štáty vykonajú každý európsky zatykač na základe zásady vzájomného uznávania a v súlade s ustanoveniami rámcového rozhodnutia.
- Až na presne stanovené prípady EZR **upustil** od zásady nevydávania vlastných občanov na trestné stíhanie do iných štátov. Ak osoba, na ktorú bol vydaný európsky zatykač pre účely trestného stíhania, je štátnym občanom alebo má trvalý pobyt vo vykonávajúcom členskom štáte, odovzdanie môže podliehať podmienke, že táto osoba bude po vypočutí vrátená do vykonávajúceho členského štátu s cieľom výkonu trestu alebo

18) Čl. 2 ods. 2 rámcového rozhodnutia. Ide o taxatívny výpočet 32 trestných činov, pri ktorých sa neuplatňuje zásada obojstrannej trestnosti napr. účasť na zločinnom spolčení, terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, nedovolené obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, strelivom a výbušninami, korupcia, podvod vrátane podvodu týkajúceho sa finančných záujmov Európskych spoločenstiev podľa Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z 26. júla 1995, legalizácia príjmov z trestnej činnosti).

19) bližšie pozri HANUS, A.: Európsky zatýkací rozkaz a jeho zaradenie do slovenského trestného konania. In: Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva: Zborník. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Právnická fakulta, 2008. s. 45

ochranného opatrenia, ktorý bol proti nej vydaný vo vydávajúcom členskom štáte.

- Vykonanie EZR sa môže **odložiť iba za presne stanovených podmienok.** Vykonávajúci súdny orgán môže po prijatí rozhodnutia o vykonaní európskeho zatykača odložiť odovzdanie vyžiadanej osoby, aby umožnil jej trestné stíhanie vo vykonávajúcom členskom štáte, alebo, ak táto osoba už bola odsúdená, aby jej umožnil výkon trestu uloženého za iný čin, než je čin uvedený v európskom zatykači, na svojom území.
- Zabezpečenie lepšej ochrany práv osôb **stanovením lehôt** na odovzdanie osoby. Osoba sa odovzdá do 10 dní po prijatí konečného rozhodnutia o vykonaní európskeho zatykača.

Lehota na transpozíciu rámcového rozhodnutia bola stanovená do 31. decembra 2003.

Pri hodnotení Komisiou[20)] v roku 2005 bolo konštatované, že aj napriek tomu, že došlo na začiatku z zjavnému omeškaniu, európsky zatýkací rozkaz je odteraz funkčný vo väčšine uvedených prípadov. Jeho vplyv sa zdá byť pozitívny a dostupné ukazovatele sú priaznivo orientované v zmysle súdnych rozhodnutí, účinnosti, ako aj rýchlosti, a to všetko pri dodržiavaní základných práv.

Pri ďalšom hodnotení[21)] Komisia skonštatovala, že aj keď sa v roku 2005 objavili viditeľné zlepšenia v oblasti transpozície, tieto nápravy sú zatiaľ len okrajové. *„Zoznam členských štátov, ktoré musia vyvinúť úsilie, aby sa plne zosúladili s rámcovým rozhodnutím (najmä CZ, DK, EE, IE, IT, CY, LU, MT, NL, PL, SI, UK), je ešte stále dlhý.“*

Rámcové rozhodnutie o výkone rozhodnutí vydaných v neprítomnosti

Po niekoľkých rokoch, vo februári 2008, niektoré štáty predložili návrh na zmenu rámcového rozhodnutia pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní.[22)] Uvedený podnet mal ambíciu odstrániť nedostatky, ktoré boli vytýkané rámcovému rozhodnutiu pretože dostatočne

20) Správa Komisie založená na článku 34 rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatýkacom rozkaze a postupoch vydávania medzi členskými štátmi {SEK(2005) 267}/* KOM/2005/0063 v konečnom znení */ neuverené v Úradnom vestníku

21) Správa Komisie o implementácii rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi od roku 2005 [SEK(2007) 979]/* KOM/2007/0407 v konečnom znení */neuverené v Úradnom vestníku

22) Podnet Slovinskej republiky, Francúzskej republiky, Českej republiky, Švédskeho kráľovstva, Slovenskej republiky, Spojeného kráľovstva a Spolkovej republiky Nemecko na účely prijatia

negarantoval práva obvineného zúčastniť sa na trestnom konaní. Rámcové rozhodnutie pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní bolo schválené 26. februára 2009.[23] Cieľom tohto rámcového rozhodnutia je posilniť procesné práva osôb, voči ktorým prebieha trestné konanie, a zároveň uľahčiť justičnú spoluprácu v trestných veciach, a najmä zlepšiť vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí medzi členskými štátmi. Do pôvodného rámcového rozhodnutia sa dopĺňa čl. 4a - *Rozhodnutia vydané v konaní, ktorého sa dotknutá osoba osobne nezúčastnila.* V zmysle tohto článku vykonávajúci súdny orgán môže tiež odmietnuť vykonať EZR vydaný na účely výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia, ak sa dotknutá osoba osobne nezúčastnila konania, a boli splnené ďalšie podmienky uvedené v čl. 4a tohto rámcového rozhodnutia.[24]

Povinnosť transpozície tohto rámcového rozhodnutia je stanovená do 28. marca 2011.

Smernica o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní

Po zlepšenie garancií práv osôb, bol predložený návrh smernice pre posilnenie práv osôb, najmä práva na tlmočníka[25]. Uvedený návrh bol predložený na základe uznesenia Rady z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní.[26] V rámci opatrenia A uverejneného v prílohe sa požaduje, aby *„Podozrivá*

rámcového rozhodnutia Rady 2008/…/SVV o výkone rozhodnutí vydaných v neprítomnosti a o zmene a doplnení rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, rámcového rozhodnutia 2006/783/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu a rámcového rozhodnutia 2008/…/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania rozsudkov v trestných, veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce odňatie slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii, *Ú. v. EÚ C 52, 26.2.2008, s. 1 – 8*

23) Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní, Ú. v. EÚ L 81, 27. 3. 2009, s. 24 – 36

24) bližšie pozri KLIMEK, L.: Zmeny európskeho zatýkacieho rozkazu týkajúce sa konania „in absentia“. In.: Justičná revue č.10/2009, s. 1282 a nasl.

25 Iniciatíva Belgického kráľovstva, Spolkovej republiky Nemecko, Estónskej republiky, Španielskeho kráľovstva, Francúzskej republiky, Talianskej republiky, Luxemburského veľkovojvodstva, Maďarskej republiky, Rakúskej republiky, Portugalskej republiky, Rumunska, Fínskej republiky a Švédskeho kráľovstva na účely prijatia smernice Európskeho parlamentu a Rady o právach na tlmočenie a preklad v trestnom konaní Ú. v. *EÚ C 69, 18. 3. 2010, s. 1 – 4*

26 *Ú. v. EÚ C 295, 4.12.2009, s. 1 – 3*

alebo obvinená osoba musí mať možnosť rozumieť, čo sa deje, a vyjadriť sa tak, aby jej bolo rozumieť. Podozrivá alebo obvinená osoba, ktorá nehovorí jazykom, ktorý sa používa v konaní, alebo mu nerozumie, potrebuje tlmočníka alebo preklad základných procesných dokumentov. Osobitná pozornosť by sa mala venovať potrebám podozrivých a obvinených osôb s poruchami sluchu."

V októbri 2010 bola táto smernica schválená.[27)] Predmetná smernica stanovuje pravidlá týkajúce sa práva na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a konaní týkajúcom sa výkonu európskeho zatýkacieho rozkazu. Smernica sa vzťahuje na osoby od chvíle, keď sa od príslušných orgánov členského štátu úradným oznámením alebo inak dozvedia, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, až do ukončenia konania, čo znamená konečné rozhodnutie o otázke, či podozrivé alebo obvinené osoby spáchali trestný čin, pričom sa v prípade potreby vzťahuje aj na odsúdenie a rozhodnutie o každom opravnom prostriedku.

Smernica v čl. 2 stanovuje povinnosť, aby sa podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré nehovoria jazykom príslušného trestného konania alebo mu nerozumejú, bezodkladne poskytlo tlmočenie počas trestného konania pred vyšetrovacími a justičnými orgánmi vrátane policajného výsluchu, všetkých súdnych pojednávaní a akýchkoľvek potrebných predbežných pojednávaní. Členské štáty majú povinnosť zabezpečiť, aby bol zavedený postup alebo mechanizmus na zistenie toho, či podozrivé alebo obvinené osoby hovoria jazykom trestného konania, či mu rozumejú a či potrebujú pomoc tlmočníka. Ak sa skonštatuje, že tlmočenie nie je potrebné, obvinené osoby majú právo podať opravný prostriedok proti takémuto rozhodnutiu.

Smernica v čl. 3 stanovuje povinnosť prekladať obvinenému alebo podozrivému všetky dokumenty, ktoré sú základné na zabezpečenie toho, aby boli schopné uplatniť svoje právo na obhajobu a zaručenie spravodlivého procesu.. Medzi základné dokumenty, ktoré sa majú preložiť celé alebo aspoň ich dôležité časti, patrí každé rozhodnutie, ktorým sa osoba pozbavuje osobnej slobody, každá obžaloba alebo obvinenie a každý rozsudok. Podobne ako pri tlmočení obvinený môže podať opravný prostriedok proti rozhodnutiu, ktorým sa rozhodlo, že preklad nie je potrebný. Pokiaľ ide o konanie týkajúce sa výkonu európskeho zatykača, vykonávajúci členský štát zabezpečí, aby jeho príslušné orgány každej osobe, voči ktorej sa takéto konanie vedie a ktorá nerozumie jazyku, v ktorom je vyhotovený európsky zatykač alebo do ktorého bol preložený vydávajúcim členským štátom, poskytli preklad daného dokumentu. Náklady na tlmočenie a preklad vyplývajúce z uplatňovania navrhovanej smernice znášajú bez ohľadu na výsledky konania členské štáty.

27) Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, *Ú. v. EÚ L 280, 26.10.2010, s. 1 – 7*

Členské štáty majú povinnosť transponovať túto smernicou do 27. októbra 2013.

Transpozícia rámcového rozhodnutia na Slovensku

Pri transpozícii rámcového rozhodnutia sa Slovenská republika vybrala inou cestou ako Česká republika. Český zákonodarca sa rozhodol predmetné rámcové rozhodnutie do právneho poriadku transponovať novelou Trestného poriadku č. 141/1961 Zb., a to konkrétne do dvadsiatej štvrtej hlavy (Právny styk s cudzinou) kde doplnil tretí oddiel – Osobitné ustanovenie pre odovzdávania osôb medzi členskými štátmi Európskej únie na základe európskeho zatýkacieho rozkazu.

Vláda Slovenskej republiky svojím uzneseniami č. 780/2002 z 10.7.2002 a č. 983/2003 z 14.10.2003 uložila ministrom zabezpečiť do príslušných návrhov slovenských všeobecne záväzných predpisov transpozíciu konkrétnych určených smerníc a rámcových rozhodnutí orgánov Európskych spoločenstiev a Európskej únie v ich gestorstve, a to v termíne zosúladenom so vstupom a prijatím Slovenskej republiky do Európskej únie dňom 1.5.2004. Na základe týchto skutočností bol do parlamentu predložený návrh zákona o európskom zatýkacom rozkaze.[28)]

Národná rada SR na svojom zasadnutí dňa 24. júna 2004 schválila predložený návrh zákona, ktorý bol následne po podpise prezidentom uverejnený v Zbierke zákonov.[29)] Účinnosť zákonu bola stanovená na 1. augusta 2004. Predmetný zákon je vo vzťahu k Trestnému poriadku normou lex specialis, pretože upravuje špecifický postup orgánov Slovenskej republiky len vo vzťahu k určitej vybranej skupine štátov, pričom tento postup nahrádza tradičné extradičné konanie upravené v Trestnom poriadku.[30)]

Ja napriek pozitívam, ktoré priniesol EZR, by som poukázal na nedôslednosť pri transpozícii resp. preklade rámcového rozhodnutia. Hanus[31)] poukazuje na nedostatky pri vymedzení pojmu EZR. Aj napriek tomu rámcové rozhodnutie (čl. 1 ods. 1) stanovuje že EZR je súdne rozhodnutie, v zákone (§2)

28) Vládny návrh zákona č. 659 o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov

29) zákon č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov

30) pozri dôvodová správa k predmetnému zákonu

31) bližšie HANUS, A. Európsky zatýkací rozkaz a jeho zaradenie do slovenského trestného konania. In: Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva : Zborník. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Právnická fakulta, 2008. s. 49

je stanovené, že je to rozhodnutie vydané justičným orgánom. Ďalším problémom je aj skutočnosť, že rámcové rozhodnutie zavádza pojem odovzdanie osoby (surrender) do ďalšieho členského štátu únie, ako nový inštitút európskeho práva, slovenský zákonodarca však používa označenie vydávanie (extradícia).

Ďalším problémom ktorý je Slovenskej republike vytýkaný, je že v zákone nie sú stanovené lehoty pre konanie odvolacích súdov. Uvedený nedostatok bol niektorým členským štátom vytknutý aj v hodnotiacej správe.[32)] Hanus ďalej poukazuje na to, že slovenská právna úprava (§ 14 zákona) nerozlišuje medzi povinnými a nepovinnými dôvodmi nevykonania EZR, ktoré uvádza v čl. 3 a čl. 4 rámcového rozhodnutia a v zákone ich uvádza ako obligatórne.

Klimek[33)] poukazuje na nedostatky v preklade rámcového rozhodnutia z anglického jazyka do slovenského jazyka. Ako príklad uvádza čl. 2 ods. 2 rámcového rozhodnutia vymedzuje prípady, kedy sa nevyžaduje obojstranná trestnosť. V anglickom origináli sa uvádza *„are defined by the **law** of the issuing Member State“ do slovenského jazyka je to však nesprávne preložené ako „sú vymedzené **trestným** poriadkom vydávajúceho členského štátu“.* Vzhľadom na to, že slovenský Trestný poriadok nevymedzuje žiadne trestné činy, čiže v danom prípade to možno hodnotiť ako legislatívnu chybu.

Rozhodovacia činnosť slovenských súdov

Vzhľadom na to, že Slovenská republika vypustila zákaz vydávania vlastných občanov novelou ústavy č. 90/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2001,[34)] v súvislosti s prípravou ratifikácie Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu[35)] posudzovaním zavedenia vydávania vlastných občanov nebol taký problém s posudzovaním ústavnosti ako v niektorých európskych štátoch.[36)] V nadväznosti na rozhodnutia v niektorých členských štátoch aj na

32) porovnaj Správa Komisie založená na článku 34 rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatýkacom rozkaze a postupoch vydávania medzi členskými štátmi (revidované znenie){SEK(2006)79} KOM(2006)8 konečné znenie, s 6

33) KLIMEK, L.: Hodnotenie Európskeho zatýkacieho rozkazu. In.: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, Bratislava č. 2/2009 str. 68

34) Ústavný zákon č. 90/2001 Z.z. z 23. februára 2001, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. Druhá veta čl. 23 ods. 4 v znení „. Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, nemožno ho vyhostiť ani **vydať inému štátu**.“ sa nahradila nasledovne: “Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.”.

35) Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, Oznámenie MZV č. 333/2002 Zb.

36) napr. Rozsudok Ústavného súdu Spolkovej republiky Nemecko z 18. júla 2005, 2 BvR 2236/04; rozsudok Ústavného súdu Spolkovej republiky Nemecko; Nález Ústavného súdu Českej republiky č. Pl ÚS 66/04 (publikovaný 5. mája 2006); Rozhodnutie Ústavného súdu Poľskej republiky P 1/05 z 27. apríla 2005; Rozhodnutie Najvyššieho súdu Cyperskej republiky zo 7. 11. 2005, Ap. č. 294/2005.

Ústavný súd Slovenskej republiky boli podané viaceré návrhy na konanie v súvislosti s vykonaním EZR. Ústavný súd však tieto podnety odmietol ako neopodstatnené.[37)]

Na druhej strane v rámci rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky možno nájsť viaceré zaujímavé rozhodnutia. Medzi prvé publikované rozhodnutia patril aj prípad, v ktorom sa Najvyšší súd zaoberal prípustnosťou sťažnosti proti **rozhodnutiu o nevykonaní** EZR. Najvyšší súd vyslovil názor, že pokiaľ krajský súd rozhodne podľa § 21 ods. 4 zákona č. 403/2004 Z.z., že európsky zatýkací rozkaz sa nevykoná, musí zároveň predseda senátu prepustiť vyžiadanú osobu z väzby [§ 17 ods. 4 písm. c) citovaného zákona]. Eventuálna sťažnosť proti rozhodnutiu o prepustení z väzby nemá podľa § 17 ods. 6 uvedeného zákona odkladný účinok, a preto také rozhodnutie je vykonateľné bez ohľadu na jeho právoplatnosť. Podľa § 21 ods. 6 zákona č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze je sťažnosť prokurátora a vyžiadanej osoby prípustná len proti rozhodnutiu o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, nie však proti rozhodnutiu podľa § 21 ods. 4 citovaného zákona, že európsky zatýkací rozkaz sa nevykoná.[38)]

Pri posudzovaní **práva obvineného podať dovolanie** proti rozhodnutiu o väzbe pri výkone EZR, Najvyšší súd vydal stanovisko, že rozhodnutím o väzbe sa rozumie nielen rozhodnutie v zmysle Trestného poriadku, ale analogicky aj konanie a rozhodovanie o väzbe v zmysle príslušných ustanovení zákona č. 403/2004 Z. z. o Európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Z výkladu ustanovenia § 371 ods. 2 Trestného poriadku potom jednoznačne vyplýva, že právo podať dovolanie proti rozhodnutiu, ktorým bolo porušené ustanovenie Trestného poriadku o väzbe, má iba minister spravodlivosti, ale toto právo nemá obvinený, a to ani v konaní o väzbe podľa zákona o Európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov (arg. a contrario).[39)]

Vo svojej rozhodovacej činnosti Najvyšší súd riešil aj otázku či **možno odmietnuť** vykonanie EZR **len k jednotlivému čiastkovému útoku**. Súd rozhodol, že podľa § 10 ods. 15 Trestného poriadku sa skutkom rozumie aj čiastkový útok pokračovacieho trestného činu, ak nie je výslovne ustanovené inak. Táto legálna definícia skutku znamená, že každý čiastkový útok pokračovacieho trestného činu je v procesnom práve považovaný za samostatný skutok. Z tejto procesnej úpravy preto vyplýva možnosť súdu odmietnuť vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu pre tie čiastkové útoky, vo vzťahu ku

37) napr. Uznesenie ÚS SR č. III. ÚS 3/06-14, Uznesenie ÚS SR č. III. ÚS 150/07-9, Uznesenie ÚS SR č. IV. ÚS 394/08-25, Uznesenie ÚS SR č. II. ÚS 196/07-15

38) Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 14. júna 2006, sp. zn.3 To 66/2006, publikované pod číslom R 20/2007

39) Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. júna 2007, sp. zn.1 Tdo V - 5/2007, publikované pod číslom R 65/2007

ktorým existuje niektorý z dôvodov odmietnutia vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu uvedených v § 14 zákona č. 403/2004 Z.z. v znení neskorších predpisov.[40)]

Otázkou **konkurencie dôvodov väzby** medzi zákonom o EZR a Trestným poriadkom Najvyšší súd skonštatoval, že zákon o EZR je vo vzťahu k Trestnému poriadku tzv. lex specialis, preto jeho ustanovenia majú prednosť pred ustanoveniami Trestného poriadku, ktoré sa použijú iba vtedy, ak zákon o európskom zatýkacom rozkaze nemá osobitné ustanovenia. Pri rozhodovaní o väzbe uvedený zákon priamo vylučuje skúmanie dôvodov väzby podľa osobitného zákona, ak súd postupuje podľa § 4 ods. 8 cit. zákona. Preto ak súd nepostupuje podľa § 4 ods. 8 cit. zákona, je v zmysle § 17 ods. 1 veta tretia cit. zákona viazaný ďalším a jediným dôvodom, pre ktorý môže byť zadržaná osoba vzatá do väzby a to, ak sú konkrétne skutočnosti, ktoré odôvodňujú obavu, že zadržaná osoba ujde, alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhla trestnému stíhaniu alebo výkonu trestu alebo ochranného opatrenia.[41)]

K postupu týkajúceho sa rozhodovania o **sťažnostiach** o vykonaní EZR trestnoprávne kolégium vzhľadom na rozdielnu prax senátov Najvyššieho súdu vydalo nasledovné stanovisko, že správnemu výkladu zákona zodpovedá právny názor, že ustanovenie § 21 ods. 7 zákona č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze je špeciálnou právnou úpravou v pomere k ustanoveniu § 193 Trestného poriadku. Preto pri rozhodovaní o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu nadriadený súd nepostupuje podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku (§ 193), ale podľa § 21 ods. 7 zákona o európskom zatýkacom rozkaze tak, že sám rozhodne o vykonaní alebo nevykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu. Postup podľa § 509 ods. 5 Trestného poriadku v uvedenej procesnej situácii do úvahy neprichádza vôbec.[42)]

K otázke prípustnosti sťažnosti o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu Najvyšší súd SR skonštatoval[43)], že sťažnosťou prokurátora a vyžiadanej osoby treba v zmysle § 21 ods. 6 zákona o európskom zatýkacom rozkaze rozumieť nielen rozhodnutie v pozitívnom zmysle, že sa európsky zatýkací

40) Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. januára 2008, sp. zn. 2 Tost 1/2008, publikované pod číslom R 26/2008

41) Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. januára 2008, sp. zn. 2 Tost 2/2008 publikované pod číslom R 33/2008

42) Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k rozdielnemu výkladu používania procesných ustanovení (§ 21 ods. 7 zákona č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze a § 193 Trestného poriadku) pri rozhodovaní o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, z 26. mája 2009 publikované pod číslom R 34/2009

43) Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k rozdielnemu výkladu ustanovenia § 21 ods. 6 zákona č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, upravujúceho prípustnosť sťažnosti proti rozhodnutiu o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, sp. zn. Tpj 45/2010 prijaté 14. júna 2010 publikované pod číslom R 4/2011.

rozkaz vykoná, ale aj rozhodnutie, negatívne, teda, že jeho vykonanie sa odmieta. Prokurátor ako navrhovateľ (§ 21 ods. 1 zákona o EZR) musí byť v konaní o vykonaní EZR zásadne v rovnakom postavení ako vyžiadaná osoba pokiaľ ide o možnosť uplatnenia opravného prostriedku. Ak teda uvedená osoba môže podaním sťažnosti z dôvodov uvedených v § 14 namietať rozhodnutie o tom, že sa EZR vykoná, rovnako musí mať prokurátor možnosť domáhať sa zmeny negatívneho rozhodnutia. Právo na podanie sťažnosti mu však neprislúcha vtedy, ak musí vec predložiť súdu na rozhodnutie z dôvodov uvedených v § 20 ods. 5 a ods. 8 zákona o EZR, pokiaľ súd z týchto dôvodov vykonanie EZR odmietne. Záveru, že predmetom prieskumu na podklade podanej sťažnosti môže byť aj negatívne rozhodnutie o vykonaní EZR, nasvedčuje aj úprava spôsobu rozhodovania najvyššieho súdu podľa § 21 ods. 7 zákona o EZR, podľa ktorej najvyšší súd sám rozhodne, či sa EZR vykoná alebo nevykoná. Prvá z uvedených alternatív znamená nielen "potvrdenie" pozitívneho rozhodnutia prvostupňového súdu formou výroku, že EZR sa vykoná, ale aj zmenu pôvodne negatívneho rozhodnutia na konečné rozhodnutie o vykonaní EZR. Taká zmena v neprospech vyžiadanej osoby je však možná len na základe sťažnosti prokurátora.

Zákon o európskom zatýkacom rozkaze 2010

Od účinnosti zákona o európskom zatýkacom rozkaze z roku 2004 až na nutné zmeny, ktoré súviseli so vstupom SR do Schengenského priestoru[44)] nebol tento zákon výraznejším spôsobom menený a dopĺňaný.[45)]

Ministerstvo spravodlivosti dňa 4. 12. 2009 predložilo návrh zákona na mimorezortné pripomienkové konanie[46)] po prerokovaní v Legislatívnej rade vlády SR. Vláda SR uvedený materiál prerokovala a uznesením č. 1/2010 zo dňa 13. 1. 2010 návrh s pripomienkami schválila. Predmetný materiál bol do Národnej Rady SR doručený 14. 1. 2010.[47)] Po príslušnom legislatívnom procese bol uvedený zákon schválený dňa 9. marca 2010 a publikovaný pod číslom 154/2010. Účinnosť zákona bola stanovená od 1. septembra 2010.

Najvýznamnejšou zmenou oproti dovtedajšiemu zákonu bola zmena systematiky, ktorá podľa predkladateľa by *„mala slúžiť k lepšej orientácií*

44) zákon č. 342/2007 Z.z. ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Schengenského priestoru

45) JAKUBČÍK, S.: Európsky zatýkací rozkaz a problémy jeho aplikácie v praxi. In." Justičná revue č.10/2009, s. 1178

46) spisová značka 34197/2009-8303

47) Vládny návrh zákona o európskom zatýkacom rozkaze, parlamentná tlač 1405

zákonných pravidiel v rámci konania o európskom zatýkacom rozkaze s prihliadnutím na reálny priebeh konania o európskom zatýkacom rozkaze v praxi.“[48)]

Zákon sa systematicky člení na šesť častí. V prvej časti upravuje základné ustanovenia, druhá časť upravuje postup slovenských orgánov ako štátu pôvodu, tretia časť sa týka postupu keď slovenské orgány sú ako vykonávajúcich justičných orgánov, v štvrtej časti je upravená zásada špeciality, piata časť sú spoločné ustanovenia a posledná časť sú prechodné a záverečné ustanovenia. Čo sa týka rozsahu zákona, nový zákon oproti dovtedajšiemu zákonu zvýšil počet ustanovení. V starom zákone je 31 paragrafov, nový zákon zvyšuje ich počet skoro o polovicu na 45. Pri vymedzení predmetu zákona (§ 1), zákonodarca neodstránil už spomínanú chybu a uvádza že *„Tento zákon upravuje postup slovenských orgánov pri **vydávaní..**“* aj napriek tomu že rámcové rozhodnutie používa pojem **odovzdávanie - (surrender).**

Ďalšie ustanovenia, ako napr. vzťah k medzinárodným zmluvám v zásade s menšími legislatívnymi zmenami, preberá z doterajšieho zákona. Podobne sa preberá s menšími doplneniami (členský štát, trest odňatia slobody a rozhodnutie o výkone európskeho zatýkacieho rozkazu) a legislatívnymi zmenami aj vymedzenie základných pojmov.

Ďalšou významnou zmenou je zavedenie inštitútu tzv. **predbežnej väzby** (§15). Účelom predbežnej väzby je zabezpečiť prítomnosť zadržanej osoby na území Slovenskej republiky, pokým orgán štátu pôvodu, ktorý má záujem na jej vydaní, nepredloží originál európskeho zatýkacieho rozkazu s prekladom do štátneho jazyka, ak sa preklad vyžaduje. Ustanovenie tiež zavádza 48 hodinovú lehotu na rozhodnutie súdu o vzatí zadržanej osoby do predbežnej väzby. Predbežná väzba nesmie trvať viac ako 40 dní odo dňa zadržania osoby.

Na rozdiel od dovtedajšieho zákona v § 23 zákon už rozlišuje medzi **obligatórnymi dôvodmi pre odmietnutie vykonania** európskeho zatýkacieho rozkazu (odsek 1), ako aj **fakultatívnymi dôvodmi odmietnutia** (odsek 2) v súlade s rámcovým rozhodnutím.

Na druhej strane možno predkladateľovi vytknúť, že do návrhu zákona už nezakomponoval transpozíciu už zmieneného rámcového rozhodnutia výkonu rozhodnutí vydaných v neprítomnosti, hoci toto rámcové rozhodnutia bolo v rámci legislatívneho procesu zverejnené. Lehota na transpozíciu uvedeného rámového rozhodnutia bola stanovená do 28. marca 2011 teda len šesť mesiacov po nadobudnutí účinnosti zákona.

48) pozri dôvodovú správu k predloženému návrhu

Záver

Aj napriek prekonaným „detským chorobám“ Európsky zatýkací rozkaz sa ukázal ako životaschopný inštitút. Jeho vplyv sa zdá byť pozitívny a dostupné ukazovatele sú priaznivo orientované v zmysle súdnych rozhodnutí, účinnosti, ako aj rýchlosti, a to všetko pri dodržiavaní základných práv. Medzi najvýznamnejšie pozitíva ktoré priniesol je skrátenie dĺžky realizácie príkazu.

Podľa poslednej správy Komisie[49)] za roky 2005 až 2009 sa vydalo 54 689 európskych zatýkacích rozkazov a 11 630 sa ich vykonalo. V priebehu tohto obdobia 51 % až 62 % vyžiadaných osôb súhlasilo so svojim odovzdaním, ktoré trvalo priemerne 14 až 17 dní. Priemerný čas odovzdania osôb, ktoré so svojim odovzdaním nesúhlasili, bol 48 dní. Tento stav vyznieva priaznivo v porovnaní s obdobím pred uplatňovaním európskeho zatýkacieho rozkazu, kedy vydanie vyžiadaných osôb trvalo priemerne jeden rok.

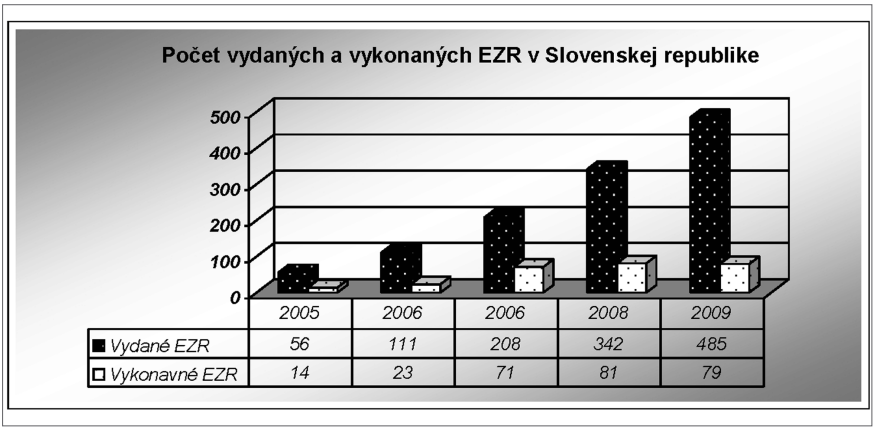

Zdroj: Správa Komisie KOM (2011) 175

49) Správa Komicie Európskemu parlamentu a Radeo vykonávaní rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi od roku 2007, Brusel, 11.4.2011, KOM(2011) 175 v konečnom znení

Za obdobie fungovania EZR ukázal, že napriek svojmu operatívnemu úspechu, nie je systém európskeho zatýkacieho rozkazu ani zďaleka dokonalý. V Zelenej knihe o uplatňovaní trestnoprávnych predpisov EÚ v oblasti pozbavenia osobnej slobody.[50] V správe má Komisia úmysel preskúmať rozsah, v ktorom otázky týkajúce sa pozbavenia osobnej slobody ovplyvňujú vzájomnú dôveru a v dôsledku toho vzájomné uznávanie súdnych rozhodnutí a justičnú spoluprácu vo všeobecnosti v rámci Európskej únie. Komisia v uvedenej správe konštatuje, že bez vzájomnej dôvery v oblasti pozbavenia osobnej slobody nebudú nástroje Európskej únie v oblasti vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí, ktoré majú vplyv na pozbavenie osobnej slobody, riadne fungovať, pretože členské štáty sa môžu zdráhať príslušné rozhodnutie prijaté orgánmi iného členského štátu uznať a vykonať.

Literatúra

- BOHÁČIK, B. Európsky zatýkací rozkaz. In: Justičná revue. č. 10/2004, s. 1008-1015.
- DLOUHÝ, M.: Európsky zatýkací rozkaz. In: Kriminalistický sborník č. 3/2003, s. 59
- FENYK, J. Vývoj mezinárodní policejní a justiční spolupráce v trestních věcech v Evropské unii. In: Právne aspekty činnosti polície v boji proti kriminalite v európskej dimenzii. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 16. mája 2005, Akadémia PZ, Bratislava 2005,
- FENYK, J., SVÁK, J.: Europeizace trestního práva, BVŠP, Poradca podnikateľa, Bratislava, 2008
- HANUS, A.: Všeobecne o európskom zatýkacom rozkaze a o postupoch vydávania osôb medzi členskými štátmi Európskej únie. In: Policajná teória a prax č. 3/2006, s. 36-47.
- HANUS, A. Európsky zatýkací rozkaz a jeho zaradenie do slovenského trestného konania. In: Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva : Zborník. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Právnická fakulta, 2008. s. 41 - 51.
- JAKUBČÍK, S.: Európsky zatýkací rozkaz a problémy jeho aplikácie v praxi. In.“ Justičná revue č.10/2009, s. 1178 a nasl.
- KLIMEK, L.: Hodnotenie Európskeho zatýkacieho rozkazu. In.: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, Bratislava č. 2/2009 str. 64 – 70

50) Zelená kniha - Posilnenie vzájomnej dôvery v európskom justičnom priestore – zelená kniha o uplatňovaní trestnoprávnych predpisov EÚ v oblasti pozbavenia osobnej slobody, KOM/2011/0327 v konečnom znení

- KLIMEK, L.: Zmeny európskeho zatýkacieho rozkazu týkajúce sa konania „in absentia“. In.: Justičná revue č.10/2009, s. 1282 a nasl.
- KLIMEK, L.: Vplyv rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ na európsky zatýkací rozkaz. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, č. 1/2011, s. 14-31.
- KLIMEK, L.: Právo na tlmočenie a preklad v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In: Justičná revue, č. 2/2011, s. 262-269.
- KLIMEK, L.: Úvahy de lege ferenda k novému slovenskému zákonu o európskom zatýkacom rozkaze. In: Trestní právo, č. 7-8/2011
- KORDÍK, M.: Procesný postup pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu v SR. In: Trestní právo č. 9/2007, s. 33-36
- MIHAĽOV, J.: Vplyv práva Európskej únie na europeizáciu trestného práva procesného. In: Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva : Zborník. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Právnická fakulta, 2008. s. 162 – 171
- PIKNA, B. Evropský prostor svobody bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy). Linde Praha 2010,
- ŠTENCL, R.: Európsky zatýkací rozkaz pred belgickým ústavným súdom In.: Justičná revue č.3/2010, s. 423 a nasl.
- WEISS, M.: Europský zatýkací rozkaz - zatykač bez hranic. In: Kriminalistický sborník č. 2/2006, s. 37 a nasl.

Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.,
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Výber z publikačnej činnosti prof. JUDr. Milan Čiča, DrSc. et. mult. Dr. h. c.,akademika SAV a EAVU

Monografie

- **ČIČ**, Milan – Gašparovič, Ivan. Aktuálne otázky nášho trestného zákonodarstva vo svetle Listiny základných práv a slobôd. Bratislava : Právnický inštitút Ministerstva spravodlivosti SR, 1992. 142 s.
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír. Aktuálne otázky ochrany socialistickej ekonomiky. Bratislava : Socialistická akadémia ČSSR, 1984. 62 s.
- Aktuálne problémy socialistického práva. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1977. 155 s.
- Bytie a čas (kultúry). (Slovensko - Európa - svet). Bratislava : CCW, 2005. 139 s. ISBN 80-89166-08-3
- Cesta k demokracii. Od novembra po súčasnosť. Ed. Marianna Mochnáčová. Pezinok : Formát, 2001. 350 s. ISBN 80-89005-06-3
- Československé trestné právo. Bratislava : Obzor, 1983. 269 s.
- Československé trestné právo. Bratislava : Obzor, 1987. 379 s.
- Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky. Bratislava : Obzor, 1976. 190 s.
- **ČIČ**, Milan – Šumec, Andrej – Szabó, Jozef. Československý socialistický štát a právo. Vznik a rozvoj. Bratislava : Veda, 1987. 575 s.
- Dejinné poučenie. Bratislava : Pravda, 1980. 319 s.
- Demokracia nikdy nekončí.(Náčrt problematiky.) Bratislava : T.R.I. Médium, 2002. 74 s. ISBN 80-88676-29-0

- **ČIČ**, Milan – Benčík, Michal – Mathern, Vladimír. Diferenciácia trestnej a spoločenskej zodpovednosti. Bratislava : Právnický ústav MS SSR, 1988. 60 s.
- Dokumenty. Výber a komentáre. Ed. Jozef Olah. Preklad do maďarčiny Ladislav Matušek. Zborník medzinárodných dohôd, vyhlásení a zákonov Slovenskej republiky o právach národnostných menšín. 1. časť. [Bratislava : Danubiapress], 1995. 209 s. ISBN 80-218-0190-5; ISBN 80-218-0189-1
- Európska únia - nádeje a pochybnosti. (Slovensko - Európa – svet). Ed. Ivan A. Čarota. [Bratislava] : CCW, 2004. 139 s. ISBN 80-89166-04-0
- Funkcia a význam trestného zákonodarstva. Bratislava : Univerzita Komenského, 1987. 135 s.
- Hmotné trestné právo. Všeobecná časť. Bratislava : Univerzita Komenského, 1982. 149 s.
- Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin : Matica slovenská, 1997. 598 s. ISBN 80-7090-444-5
- **ČIČ**, Milan – Mazák, Ján – Ogurčák, Štefan. Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Košice : CASSOVIA press, a.s., 1993. 239 s. ISBN 80-967004-0-5
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír – Šolcová, Hana. Ohrana socialističeskoj ékonomiki. Prel. I.L. Baď. Moskva : Juridičeskaja literatura, 1987. 206 s.
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír – Šolcová, Hana. Ochrana socialistickej ekonomiky. Trestnoprávne aspekty. Bratislava : Obzor, 1980. 271 s.
- **ČIČ**, Milan. Ochranná výchova v československom trestnom práve. Bratislava : Obzor, 1971. 128 s.
- Praktické príklady z trestného práva hmotného. Bratislava : Univerzita Komenského, 1977. 160 s.
- Praktické príklady z trestného práva hmotného. 2. nezmen. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 1979. 160 s.
- Praktické príklady z trestného práva hmotného. 3. nezmen. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 1982. 160 s.
- Právo a dynamizácia spôsobu života v spoločenskej prestavbe. Zborník z celoslovenského seminára SÚV SAK ČSSR, ktorý sa uskutočnil 22. a 23.11.1989 na Štrbskom Plese. Bratislava : Socialistická akadémia ČSSR, 1989. 60 s.
- Priestor slova. (Slovensko - Európa - svet). [Bratislava] : CCW, 2009. 142 s. ISBN 978-80-89166-28-2; ISBN 978-80-89166-29-9
- Príklady z trestného práva hmotného a procesného. Bratislava : SPN, 1964. 60 s.
- Príručka na praktické cvičenia z trestného práva. Bratislava : Vysoká škola Zboru národnej bezpečnosti, 1977. 297 s.

- **ČIČ**, Milan – Schuster, Rudolf. Rozhovory s Milanom Čičom. Košice : PressPrint, 2001. 153 s. ISBN 80-968272-7-8
- Rozvoj a ochrana socialistického spoločenského vlastníctva. Zborník referátov z celoslovenského seminára, ktorý sa uskutočnil v dňoch 3.- 4. februára 1977. Bratislava : ÚV Socialistickej akadémie SSR, 1977. 112 s.
- S demokraciou a bez demokracie. Bratislava : Veda, 2008. 115 s. ISBN 978-80-224-1057-1
- **ČIČ**, Milan – Staněk, Peter – Mjartan, Ivan. S rozumom, nie s bicyklom! [Bratislava] : Strana demokratického stredu, 2001. 186 s. ISBN 80-968582-0-3
- **ČIČ**, Milan – Turayová, Yvetta. Spoločnosť proti zločinu. Bratislava : Veda, 2009. 231 s. ISBN 978-80-224-1021-2
- Špeciálna prevencia delikvencie a kriminality v socialistickej spoločnosti. Bratislava : Univerzita Komenského, 1985. 148 s.
- Štátoprávne postavenie Slovenska (v súvislostiach dneška). Martin : Matica slovenská, 2010. 102 s. ISBN 978-80-7090-976-8
- **ČIČ**, Milan – Donauer, Ladislav – Szabóová, Gabriela. Teoretické otázky československého socialistického trestného práva. Bratislava : Veda, 1982. 264 s.
- **ČIČ**, Milan Teoretické otázky československého trestného práva. /Dokt. diz. práca/. Univerzita Komenského – Právnická fakulta. - Obháj. 5.7.1983; schvál. 14.11.1983. Bratislava : s. n., 1981. 322 s.
- **ČIČ**, Milan – Turayová, Yvetta. Teoreticky o kriminalite a jej prevencii. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001. 87 s. ISBN 80-8054-200-7
- Történelmi tanulság. Bratislava : Pravda, 1982. 352 s.
- **ČIČ**, Milan – Benčík, Michal. Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti. Účel, tvorba a aplikácia trestnej politiky soc. štátu. Zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie... uskutočnenej v sept. 1972 v Kováčovej. Bratislava : Obzor, 1973. 177 s.
- Trestné právo hmotné. (Všeobecná časť). Bratislava : Univerzita Komenského, 1978. 80 s.
- Trestní právo hmotné. Praha : Panorama, 1984. 233 s.
- Trestný zákon 1. Komentár. Bratislava : Obzor, 1978. 495 s.
- Trestný zákon 2. Komentár. Bratislava : Obzor, 1978. 631 s.
- Základy Československého socialistického trestného konania. (Príručka pre praktické cvičenia). Bratislava : Vysoká škola Zboru národnej bezpečnosti, 1980. 237 s.

- **ČIČ**, Milan – Turayová, Yvetta. Zločinnosť. (Kriminologické a trestnoprávne aspekty). Problémy, názory, postoje. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2003. 144 s. ISBN 80-8054-295-3

Úvody k dielam

- **ČIČ**, Milan – Fogaš, Ľubomír. Slovo na úvod. In Milan Čič – Ľubomír Fogaš. Ústava Slovenskej republiky. Bratislava : International, spol. s r.o., 1992, s. 5-9.
- Úvod k druhému vydaniu. In Hatala, Vojtech. Motív a trestný čin. Bratislava : Iura edition, 2003, s. 2-3.
- Úvodné slovo. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd.“ Ed. Jozef Záhora. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001, s. 5–6.

Recenzie Milana Čiča

- Beňa, Jozef. Slovensko a Benešove dekréty. Bratislava : Belimex, 2002. 251 s. ISBN 80-89083-22-6
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Právne a mravne zložitá téma. In Knižná revue. 2002, roč. 12, č. 20, s. 7.
- Chovanec, Jaroslav. ČSSR – federatívny socialistický štát. Bratislava : SAV, 1968. 139 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Pružne a včas. In Nové slovo. 1969, roč. 11, č. 24, s. 8.
- Laco, Karol. Ústava predmníchovskej ČSR a ústava ČSSR. 1. Bratislava : SAV, 1966. 256 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : „Ústava predmníchovskej ČSR a ústava ČSSR. 1.“ In Socialistické súdnictvo. 1967, roč. 19, č. 1, s. 18.
- Nikšová, Gabriela. Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve. Bratislava : SAV, 1971. 234 s.
  RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Gabriela Nikšová. „Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve.“ In Právny obzor. 1972, roč. 55, č. 5, s. 462-465.

- Pješčak, Ján. Základy kriminalistiky. Praha : Naše vojsko, 1976. 406 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Základy kriminalistiky. In Právny obzor. 1977, roč. 60, č. 7, s. 596-598.
- Řehůřek, Miloš. Spoločenské organizácie v socialistickom politickom systéme. Bratislava : Veda, 1982. 272 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Bohatá syntetická práca. Nad monografiou M. Řehůřka. In Nové slovo. 1982, roč. 24, č. 23, s. 7.
- Řehůřek, Miloš. Výstavba socialistického politického systému v Československu. Bratislava : Veda, 1985. 267 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Miloš Řehůřek. Výstavba socialistického politického systému v Československu. In Právny obzor. 1986, roč. 69, č. 4, s. 356-358.
- Schubert, Ladislav. Problémy s kriminalitou mládeže. Bratislava : SAV, 1967. 155 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : O kriminalite mládeže. In Predvoj. 1968, roč. 4, č. 2, s. 15.
- Vašečka, Felix. Bystrica žije. Bratislava : Pravda, 1985. 331 s.
- RECENZIA :
  ČIČ, Milan : Vyznanie komunistu. Nad knihou Bystrica žije. In Nové slovo. 1985, roč. 27, č. 20, s. 8.

Príspevky v odborných periodikách a zborníkoch

- Aktuálne úlohy vied o štáte a práve po XVII. zjazde KSČ. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1986, roč. 22, č. 12, s. 18–27.
- Aktuálne úlohy vied o štáte a práve vo svetle sovietskych skúseností a perspektív. In Právny obzor. 1982, roč. 65, č. 10, s. 839-852.
- Akú perspektívu má demokratický štát? In Priestor slova. (Slovensko - Európa - svet). [Bratislava] : CCW, 2009, s. 14-34.
- Člen korešpondent ČSAV Ján Pješčak šesťdesiatročný. In Právny obzor. 1985, roč. 68, č. 2, s. 203-205.
- Demokracia, právny štát, ústava a Slovensko. In Parlamentný kuriér. 1997, roč. 5, č. 38, s. 87.

- Dvadsaťpäť rokov socialistickej cesty. In Socialistické súdnictvo. 1970, roč. 22, s. 1-5.
- História a súčasnosť československej štátnosti v perspektíve jej ďalšieho rozvoja. In Právny obzor. 1989, roč. 72, č. 1, s. 9-19.
- Hlavná úloha vied o štáte a práve na Slovensku v 7. päťročnici. In Právny obzor. 1981, roč. 64, č. 1, s. 3-10.
- K novému zákonu o postihu previnení a priestupkov okresnými súdmi. In Socialistické súdnictvo. 1965, roč. 17, č. 7, s. 201-203.
- K problémom trestného postihu trestom odňatia slobody. In Právny obzor. 1974, roč. 57, č. 1, s. 54-63.
- K zákonu o postihu previnení a priestupkov okresnými súdmi. In Právny obzor. 1966, roč. 49, č. 1, s. 33-39.
- **ČIČ**, Milan – Turayová, Yvetta. Kontrola (prevencia) kriminality vyžaduje zmenu systémov. In Bezpečnostní teorie a praxe. 2003, zvl. číslo, s. 69-86.
- Kresťanstvo a štátnosť na území Slovenska. In Renovatio spiritualis. Ed. Jozef M. Rydlo. Bratislava : LÚČ, 2003, s. 73-80.
- Medzinárodný význam 27. zjazdu Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. In Právny obzor. 1986, roč. 69, č. 5, s. 385-397.
- **ČIČ**, Milan – Sojka, Ján. Možnosti trestu. In Socialistické súdnictvo. 1966, roč. 18, č. 6, s. 167-172.
- Náčrt niektorých problémov a úloh výskumu protispoločenskej činnosti. In Právny obzor. 1985, roč. 68, č. 9, s. 840-847.
- Niekoľko poznámok k postupovaniu trestných činov miestnym ľudovým súdom. In Socialistické súdnictvo. 1963, roč. 15, č. 1, s. 18-22.
- Niekoľko poznámok k problematike vzťahov medzi previnením a trestným činom. In Právny obzor. 1963, roč. 46, č. 9, s. 524-537.
- Niektoré aspekty ukladania ochrannej výchovy v trestnom konaní. In Socialistické súdnictvo. 1970, roč. 22, č. 12, s. 11-18.
- **ČIČ**, Milan – Drgonec, Ján. Niektoré otázky modernej medicíny a právna zodpovednosť. In Folia Facultatis medicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis. Supplementum 1990. Martin : Osveta, 1990, s. 11-16.
- Niektoré trestnoprávne otázky recidívy. In Socialistické súdnictvo. 1973, roč. 25, č. 8, s. 1-9.
- **ČIČ**, Milan – Bianchi, Leonard. Nové československé kodifikácie a zmeny v štruktúre štátnych orgánov na Slovensku v rokoch 1961–1965. In Rozvíjanie socializmu na Slovensku v prvej polovici šesťdesiatych rokov. Ed. Andrej Gabaľ, Ján Rovenský. Bratislava : Pravda, 1979, s. 267–309.

- **ČIČ**, Milan – Dermek, Jozef. Novela ústavného zákona významne zasahuje do štruktúry Ústavy SR. In Parlamentný kuriér. 1999, roč. 7, č. 59, s. 57.
- O konfliktných činoch mládeže a komunistickej výchove. In Právny obzor. 1963, roč. 46, č. 7, s. 441-443.
- O národnom štáte a europeizme. In Bytie a čas (kultúry). (Slovensko - Európa - svet). Bratislava : CCW, 2005, s. 47-62.
- **ČIČ**, Milan – Gašparovič, Ivan. O niektorých otázkach novely Trestného zákona. In Právny obzor. 1992, roč. 75, č. 4, s. 235-243.
- **ČIČ**, Milan – Gašparovič, Ivan. O niektorých problémoch výkonu trestu odňatia slobody a väzby. In Justičná revue. 1992, roč. 44, č. 8-9, s. 1-6.
- **ČIČ**, Milan – Gašparovič, Ivan. O novele Trestného poriadku (zákon č. 558/1991 Zb.) In Právny obzor. 1992, roč. 75, č. 5, s. 421-436.
- O politicko–morálnom a odbornom profile sudcu. In Socialistické súdnictvo. 1980, roč. 32, č. 9, s. 8-14.
- O politických a právnych aspektoch sudcovskej nezávislosti. In Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti. Ed. Michal Benčík, Milan Čič. Bratislava : Obzor, 1973, s. 97-105.
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír. O problémoch úpravy trestnej zodpovednosti a ochrany verejných činiteľov a hospodárskych pracovníkov. In Právny obzor. 1985, roč. 68, č. 3, s. 217-229.
- O rokovaní politických vied v Paríži. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1985, roč. 21, č. 10, s. 32–34.
- Ochranná výchova a jej využívanie súdmi v trestnom konaní. In Ochrana fauny. 1971, roč. 5, č. 8, s. 776-783.
- Perspektívy nášho právneho poriadku. In Slovenské pohľady. 2002, roč. 4+118, č. 3, s. 1-5.
- Prestavba hospodárskeho mechanizmu ČSSR a zdokonaľovanie právneho poriadku. In Právny obzor. 1987, roč. 70, č. 4, s. 233-244.
- Problems and Tasks of the Community of Sciences. In Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax. Zborník abstraktov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 21. až 23. októbra 2010. Ed. Veronika Sarvašová, Vojtech Budaváry, Vladislav Mičátek. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010, s. 71.
- Problémy a perspektívy Ústavy Slovenskej republiky. In Právnik, 1999, roč. 138, č. 4, s. 289–297.

- Problémy a úlohy spoločenstva vedy. In Economic aspects of social justice and human rights. Ed. Koloman Ivanička. Bratislava : Ekonóm, 2010, s.
- Prof. JUDr. Ladislav Schubert, DrSc. – sedemdesiatpäťročný. In Právny obzor. 1987, roč. 70, č. 3, s. 228-230.
- Profesor Ladislav Schubert sedemdesiatročný. In Právny obzor. 1982, roč. 65, č. 3, s. 278-279.
- S novými úlohami do ôsmej päťročnice. In Právny obzor. 1986, roč. 69, č. 1, s. 3-8.
- Slovenské národné povstanie - prameň moci ľudu. In Právny obzor. 1984, roč. 67, č. 8, s. 700-711.
- Slovensko po rokoch opätovne na rázcestí. In Európska únia - nádeje a pochybnosti. (Slovensko - Európa – svet). [Bratislava] : CCW, 2004, s. 39-53.
- Stručne o počiatkoch Slovenska, jeho historických peripetiách i perspektívach. In Priestor slova. (Slovensko - Európa - svet).[Bratislava] : CCW, 2009, s. 47-55.
- Súdnictvo v československej socialistickej federácii. In Právny obzor. 1978, roč. 61, č. 10, s. 944-955.
- Šesťdesiate výročie vzniku KSČ - zdroj poučenia, inšpirácií a občianskej aktivity. In Právny obzor. 1981, roč. 64, č. 5, s. 405-412.
- Účasť vied o štáte a práve na zdokonaľovaní socialistického politického systému ČSSR. In Právny obzor. 1985, roč. 68, č. 5, s. 448-463.
- Úloha práva pri dynamizácii spôsobu života v prestavbe. In Právo a dynamizácia spôsobu života v spoločenskej prestavbe. Zborník z celoslovenského seminára SÚV SAK ČSSR, ktorý sa uskutočnil 22.a 23.11.1989 na Štrbskom Plese. Bratislava : Socialistická akadémia ČSSR, 1989, s. 3-14.
- Úlohy a perspektívy rozvoja vied o štáte a práve v SSR. In Právny obzor. 1987, roč. 70, č. 1, s. 3-8.
- Úlohy mocenských orgánov v procese rozvoja socialistickej demokracie a upevňovania socialistického štátu. In Acta iuridica Cassoviensia 6. Aktuálne problémy trestného práva. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1982, s. 17–34.
- Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied jubiluje : Vznik a vývoj Ústavu štátu a práva. In Právny obzor. 1983, roč. 66, č. 3, s. 180-208.
- Ústava Slovenskej republiky a zmluvné vzťahy Európskej únie. In Aktuálne otázky práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. JUDr. Jozefa Suchožu, DrSc. Ed. Mária Bujňáková. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2006, s. 36–43.
- **ČIČ**, Milan – Brňák, Peter – Dermek, Jozef. Ústava a ústrednosť v súčasnom politickom systéme Slovenskej republiky. In Parlamentný kuriér. 1997, roč. 5, č. 45, s. 20-21.

- Ústavný súd Slovenskej republiky - orgán ochrany ústavnosti. In Právny obzor. 1993, roč. 76, č. 4, s. 329-338.
- Ústavný súd v právnom systéme Slovenskej republiky. In Parlamentný kuriér. 1994, roč. 2, č. 3, s. 16-19.
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír. Úvaha nad návrhom zásad novelizácie trestného zákonodarstva z decembra 1984. In Právny obzor. 1985, roč. 68, č. 7, s. 646-659.
- Úvaha o niektorých otázkach normotvorby v ČSSR ako federatívnom štáte. In Právny obzor. 1980, roč. 63, č. 3, s. 209-220.
- **ČIČ**, Milan – Mathern, Vladimír. Úvahy o výške škody v československom trestnom práve. In Právny obzor. 1980, roč. 63, č. 1, s. 65-75.
- Vedecká konferencia na tému "Ústava SR a jej legislatívne perspektívy" vo Vysokých Tatrách v dňoch 4.3.- 5.3.1999. In Justičná revue. 1999, roč. 51, č. 3, s. 2-11.
- Vedecká konferencia o trestnej politike. In Právny obzor. 1973, roč. 56, č. 2, s. 164-166.
- Vedecko-technický rozvoj a základné úlohy vied o štáte a práve. In Právny obzor. 1984, roč. 67, č. 1, s. 3-21.
- **ČIČ**, Milan – Kokavec, M. Vedecký pokrok a lekárska zodpovednosť v chirurgii. In Progres v chirurgii. Zborník prác 41. chirurgického dňa Kostlivého. Bratislava : Slovenská lekárska spoločnosť J. E. Purkyňu, 1988, s. 12–18.
- Vedy o štáte a práve v službách spoločensko–politickej praxe. In Právny obzor. 1980, roč. 63, č. 1, s. 3-20.
- Voľby do zastupiteľských orgánov – prejav socialistickej demokracie. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1986, roč. 22, č. 4, s. 3–6.
- Voľby do zastupiteľských orgánov – významná politická udalosť. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1981, roč. 17, č. 6, s. 3–5.
- Vplyv sovietskeho trestného práva na československé trestné zákonodarstvo. In Právny obzor. 1975, roč. 58, č. 5-6, s. 544-551.
- Vymožiteľnosť práva vo svetle Ústavy Slovenskej republiky. In Vymožiteľnosť práva v podmienkach Slovenskej republiky. Ed. Eva Vlková. Bratislava : Nadácia profesora Karola Planka, 2003, s. 18–22.
- Vývoj a problémy československého trestného práva po Februári 1948. In Právny obzor. 1978, roč. 61, č. 7, s. 634-641.
- **ČIČ**, Milan – Bianchi, I. Vývoj štátu a práva v období budovania základov socializmu. In Slovensko v období budovania základov socializmu (1945-1960). Ed. Zdenka Holotíková. Bratislava : Pravda, 1978, s. 226–268.

- Vývojové tendencie trestného zákonodarstva na území Československa po roku 1945 a niektoré jeho súčasné problémy. In Právnické štúdie. 1972, roč. 20, s. 11-47.
- Významné životné jubileum Doc. JUDr. Antona Rašlu. In Právny obzor. 1986, roč. 69, č. 8, s. 747-748.
- Vzťah vedy o štáte a práve k spoločenskej praxi. In Socialistické súdnictvo. 1984, roč. 36, č. 2, s. 1-7.
- Z XI. svetového kongresu Medzinárodnej asociácie politických vied(IPSA)v Moskve. In Socialistické súdnictvo. 1979, roč. 31, č. 12, s. 12-14.
- Z vedeckého života. (Kolokvium Medzinárodnej spoločnosti pre trestné právo.) In Právny obzor. 1982, roč. 65, č. 3, s. 279-280.
- Zamyslenie nad úlohami vedy trestného práva. In Právny obzor. 1979, roč. 62, č. 6, s. 433-441.
- Zásady prebudovania hospodárskeho mechanizmu a úlohy práva. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1987, roč. 23, č. 3, s. 13–14.
- Životné jubileum akademika Karola Lacu. In Správy Slovenskej akadémie vied. 1986, roč. 22, č. 10, s. 65-68.

Politické, spoločenské, vedecko–náučné príspevky, eseje, úvahy.

- Agóniu neliečme acylpirínom. Demokraticky usporiadať vzťahy medzi našimi národmi. In Pravda. 18.9.1991, roč. 72, č. 219, s. 5.
- Aká bude federálna justícia? In Nové slovo. 1968, roč. 10, č. 17, s. 12.
- Bohatá činnosť pedagóga a vedca.(Rudolfa Trellu) In Nové slovo. 1979, roč. 21, č. 14, s. 20.
- Cieľavedome a koordinovane proti kriminalite. In Nové slovo. 1972, roč. 14, č. 25, s. 12.
- Čaká Európa na ústavu? In Literárny (dvoj)týždenník. 2007, roč. 20, č. 7-8, s. 5.
- Činnosť Ústavného súdu uspokojivá. In Sme. 7.1.1994, roč. 2, č. 4, s. 3.
- **ČIČ**, Milan – Kabát, Jozef. Čo prinesie zákon o mimosúdnej rehabilitácii. In Nové slovo. 1968, roč. 10, č. 15, s. 5.
- Čuduj sa svete! (Prečo? - pre občianstvo.)(Trianonská mierová zmluva a národnostné menšiny.) In Literárny (dvoj)týždenník. 2010, roč. 23, č. 23-24, s. 4.
- Demokracia, právo, ústava. In Dilema. 1997, september, s. 25-27.

- Demokratizácia súdnictva prvoradá. Milan Čič na margo Štrasburskej konferencie. In Republika, 8.11.1993, roč. 1, č. 185, s. 2.
- Deň Ústavy Slovenskej republiky - sviatok občanov!? In Slovenské národné noviny. 2001, roč. 12(16), č. 18, s. 1.
- Denne rozhodujeme o budúcnosti. In Kultúra. 2002, roč. 5, č. 5, s. 3.
- Dôraznejšie proti rozkrádačom. In Národné výbory. 1973, č. 16, s. 26-27.
- Dôsledne v boji proti alkoholizmu. In Národné výbory. 1976, č. 20, s. 20-21.
- Dve generácie...(Odkaz SNP). InBojovník. 1969, roč. 1, č. 21, s. 3.
- **ČIČ**, Milan – Breier, Štefan. Etika práva a právnika. In Predvoj. 1967, roč. 3, č. 31, s. 1 a 6-7.
- Február a aktuálne problémy rozvoja československého socialistického štátu. In Nové slovo. 1989, roč. 31, č. 8. Príl. s. 1–8.
- Hľadanie nových odpovedí na staronovú otázku : Čo chrániť a ako trestať? In Nové slovo. 1985, roč. 27, č. 41, s. 8.
- **ČIČ**, Milan – Hatala, Vojtech. Ide o novú tvár súdnictva. (K príprave zákona o súdoch a prokuratúre.) In Pravda. 31.3.1969, roč. 50, č. 76, s. 1-2.
- Interdisciplinárny prístup ako predpoklad. In Vychovávateľ. 1989, roč. 33, č. 7, s. 4-7.
- **ČIČ**, Milan – Seemann, Miloš. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. In Verejná správa. 1998, č. 12, s. 6, pokrač. č. 13, s. 4 a 7.
- Kriminalita mládeže a ako jej predchádzať. In Nové slovo. 1983, roč. 25, č. 20, s. 14.
- Máme európsku ústavu. O konferencii európskych ústavných súdov. In Republika. 15.5.1993, roč. 1, č. 36, s. 3.
- M. Čič zdôraznil, že pre sudcov ústavného súdu platí len imperatív ústavy. In Sme. 17.3.1995, roč. 3, č. 64, s. 2.
- Moje slovo o Slovensku. In Republika. 28.1.1994, roč. 2, č. 28, s. 1.
- Morálna aj právna povinnosť. (Ochrana socialistickej ekonomiky.) In Nové slovo. 1977, roč. 19, č. 48, s. 4-5.
- My a demokracia. In Literárny (dvoj)týždenník. 2008, roč. 21, č. 23-24, s. 1.
- Na rázcestí historických rozhodnutí. Krízy možno riešiť len dobrou vôľou zainteresovaných. In Národná obroda. 4.7.1991, roč. 2, č. 155, s. 3.
- Nečakajme na zázrak! Prvé narodeniny Slovenskej republiky. In Republika. 29.12.1993, roč. 1, č. 227, s. 5.
- Nejde len o slobodu. Teóriu o demokracii a právnom štáte preveruje život. In Slobodný piatok. 1991, roč. 2, č. 36. Príl. Za demokratické Slovensko.

- Neopísateľná tragédia. Prečo? Kto ju zavinil? Aká budúcnosť - Strach, neistota, nenávisť?! In Literárny (dvoj)týždenník. 2010, roč. 23, č. 29-30, s. 3.
- **ČIČ**, Milan – Breier, Štefan. Nepreceňovať poslanie trestov. (O čom sa hovorí.) In Pravda. 15.1.1966, roč. 47, č. 14, s. 2.
- Nevidím dôvod na autonómiu. In Pravda. 22.1.1996, roč. 6, č. 17, s. 1.
- Nevyhnutnosť obratu vo výskume. Úlohy vied o štáte a práve po 17. zjazde KSČ. In Nové slovo. 1986, roč. 28, č. 29, s. 12.
- **ČIČ**, Milan –(vis). "Nič nehovoriace vyhlásenia." Stanovisko poslanca FZ M. Čiča k rokovaniu Predsedníctiev SNR a ČNR. In Národná obroda. 9.9.1991, roč. 2, č. 211, s. 1-2.
- Nikto nemá právo na výnimku zo zákona. In Republika. 11.9.1993, roč. 1, č. 137, s. 3.
- O dvoch základných otázkach. (Európska únia) In Literárny (dvoj)týždenník. 2006, roč. 19, č. 39-40, s. 11.
- O kompetencii v justícii. (Príprava zákona o súdoch a prokuratúre. In Nové slovo. 1968, roč. 10, č. 27, s. 1 a 3.
- O ľudských právach a zločine. In Verejná správa. 1997, č. 14, s. 1-4.
- O nezávislosti ústavných súdov. In Národná obroda. 23.11.1994, roč. 5, č. 271, s. 3.
- O perspektívach slovenského a európskeho práva. In Kultúra. 2002, roč. 5, č. 7, s. 2.
- O ústave a ústavnosti. Aktuálna esej o jednom z pilierov štátu a demokracie. In Republika. 23.11.1993, roč. 1, č. 198, s. 4.
- Občan – právo – právne vedomie. In Nové slovo. 1976, roč. 18, č. 49, s. 15.
- Ochrana ústavnosti. In Verejná správa. 1993, č. 11, s. 1–2.
- Oko za oko, zub za zub? In Slobodný piatok. 1991, roč. 2, č. 46, s. 1.
- Organizovať platformu angažovanosti. Hlavné smery výskumu vedy o štáte a práve. In Nové slovo. 1984, roč. 26, č. 19, s. 12.
- Pojmy a zásady československého trestného práva. In Nové slovo. 1973, roč. 15, č. 49, s. 12.
- Politické otrasy nesmú otriasať ústavou. In Literárny týždenník. 2000, roč. 13, č. 16, s. 3.
- Potrebujeme dobrú "samosprávnu legislatívu", ale aj regionálnu samosprávu. In Obecné noviny. 1999, roč. 9, č. 15, s. 14.
- Potrebujeme novú slovenskú ústavu? In Literárny (dvoj)týždenník. 2007, roč. 20, č. 27-28, s. 10-11.
- Praktické úlohy dneška i budúcnosti. Na čele rozvoja štátu a socialistickej demokracie. In Nové slovo. 1981, roč. 23, č. 15, s. 6-7.

- **ČIČ**, Milan – Breier, Štefan. Právo a verejná mienka. In Pravda. 1.10.1965, roč. 46, č. 272, s. 2.
- Právo, zákonnosť a právna výchova. In Nové slovo. 1981, roč. 23, č. 6. Pril. s. 21-22.
- Prekáža právo aktivite? Na okraj problematiky socialistického spôsobu života. In Nové slovo. 1981, roč. 23, č. 3, s. 1-5.
- Príprava slobodných volieb. Čo je podľa Milana Čiča najdôležitejšie v roku 1990. In Pravda, 3.1.1990, roč. 71, č. 2, s. 1.
- "Problém len trestnoprávny?" Ochrana socialistickej spoločnosti. (1–2) In Nové slovo. 1981, roč. 23, č. 40, s. 7, pokrač. č. 41, s. 7.
- Profesor Ladislav Schubert šesťdesiatročný. In Nové slovo. 1972, roč. 14, č. 8, s. 3.
- Program sociálnej prevencie. Ochrana mládeže pred protispoločenským konaním. In Nové slovo. 1985, roč. 27, č. 6, s. 14.
- Prospešná spolupráca a súčinnosť. In Národné výbory. 1989, č. 15, s. 1 a 6.
- Riadenie socialistickej spoločnosti a úloha práva ako nástroja socialistickej demokracie. In Nové slovo. 1986, roč. 28, č. 7. Príl. s. 1–8.
- S prihliadnutím na maximálnu bezpečnosť. M. Čič : Jadrovú energiu potrebujeme. In Pravda. 12.2.1990, roč. 71, č. 36, s. 6.
- Sloboda prejavu. In Kultúra. 1999, roč. 2, č. 45-46, s. 1-3.
- Slová ľudskej múdrosti a štátnickej zodpovednosti. (O Ivanovi Gašparovičovi.) In Literárny (dvoj)týždenník. 2009, roč. 22, č. 9, s. 3.
- M. Č. Slovo kolektívu pred súdom. (O právach spoločenských organizácií v novom trestnom poriadku.) In Sloboda. 1962, roč. 17, č. 24, s. 5.
- Slovensko na rázcestí. In Literárny (dvoj)týždenník. 2004, roč. 22, č. 30-31, s. 8. – Prvá časť publikovaná v LT 29-30 pod názvom Slovensko znova na rázcestí.
- Slovensko znova na rázcestí. In Literárny (dvoj)týždenník. 2004, roč. 22, č. 28-29, s. 3 a 15.
- Slovo o stratégii EÚ 2020. In Literárny (dvoj)týždenník. 2010, roč. 23, č. 25-26, s. 4.
- Smerovanie k novej kvalite. Rozvoj socialistickej demokracie a upevňovanie nášho štátu. In Pravda. 1.3.1989, roč. 70, č. 51, s. 3.
- Spojenie princípu národného, občianskeho i medzinárodného. Nad návrhom Ústavy Slovenskej republiky. InNárodná obroda. 3.8.1992, roč. 3, č. 181, s. 1 a 3.
- Spoločne za každú cenu? (Spoločný štát) In Slobodný piatok. 1991, roč. 2, č. 51, s. 2.
- Spor o obrodu súdnictva. In Nové slovo. 1969, roč. 11, č. 14, s. 1 a 12.

- **Čič**, Milan – Mečiar, Vladimír. Starý režim sa vyčerpal zvnútra. V. Mečiar a M. Čič o zmenách a vývoji spoločnosti po novembri 1989. In Slovenská republika. 18.11.1996, roč. 4, č. 269, s. 2.
- Súčasť našej najsúčasnejšej histórie. In Literárny (dvoj)týždenník. 2007, roč. 20, č. 41-42, s. 1.
- Súčasť prognózovania zmien. Problémy výskumu politického systému. In Nové slovo. 1985, roč. 27, č. 26, s. 12.
- Súdna garancia ľudských práv. (Rozdiely medzi švédskym a slovenským súdnictvom, činnosť a kompetencie ÚS SR, princípy ústavy.) In Republika. 16.10.1993, roč. 1, č. 167, s. 3.
- Súdy a prokuratúra v ČSSR. In Nové slovo. 1973, roč. 15, č. 51-52, s. 13.
- Súdy na ochranu občana. M. Čič po návrate zo Štrasburgu. In Slovenský východ. 8.11.1993, roč. 3(22), č. 260, s. 2.
- Súlad právneho poriadku. Úloha Ústavného súdu SR. In Národná obroda. 1.2.1993, roč. 4, č. 25, s. 2.
- Súradnice zvrchovanosti - národnej i ekonomickej. Úvaha o perspektívach štátoprávneho usporiadania. In Národná obroda. 1.6.1991, roč. 2, č. 127, s. 3.
- Ťažiskový princíp sudcovskej nezávislosti. Dvojročnica Ústavného súdu SR. In Pravda. 17.3.1995, roč. 5, č. 64, s. 3.
- Toleranciu v spoločnosti nemožno uzákoniť, tvrdí Milan Čič. In Národná obroda. 25.1.1996, roč. 7, č. 20, s. 2.
- Tvorivo aj v právnych vedách. In Nové slovo. 1977, roč. 19, č. 2, s. 15.
- Umocnenie systému socialistickej zákonnosti. In Nové slovo. 1986, roč. 28, č. 14, s. 12.
- Ústava - dokument ideálov, práv a slobôd. In Literárny týždenník. 2001, roč. 14, č. 6, s. 1 a 9.
- Ústava SR a jej legislatívne perspektívy. In Verejná správa. 1999, č. 6, s. 1-3.
- Ústava Slovenskej republiky – základ demokracie a právneho štátu. In Slovenská republika. 13.6.1995, roč. 3, č. 136. Príl. Národnostné noviny, 1995, č. 2, s. 1–2.
- Ústavný súd nie je všemohúci. In Pravda. 18.12.1993, roč. 3(74), č. 295, s. 1 a 5.
- Ústavný súd s predsavzatiami. In Pravda. 11.1.1996, roč. 6, č. 8, s. 1.
- Ústavný súd v plnej permanencii. In Slovenský východ. 2.6.1993, roč. 3(22), č. 126, s. 1.
- V prvom rade Ústava. In Slobodný piatok. 1991, roč. 2, č. 51. Príl. 1991, roč. 2, č. 28, s. 1.

- Veda v období všeobecnej krízy. In Literárny (dvoj)týždenník. 2009, roč. 22, č. 35-36, s. 4.
- Výraz politiky strany. ÚV KSSZ o zlepšení ochrany právneho poriadku. In Nové slovo. 1979, roč. 21, č. 41, s. 7.
- Výraznejšie obmedzovať škodlivé javy. Politické a právne aspekty ochrany socialistickej ekonomiky. In Pravda. 22.2.1985, roč. 66, č. 45, s. 3.
- Výsledky referenda nemôžu zmeniť Ústavu SR. In Slovenská republika. 23.5.1997, roč. 5, č. 117, s. 3.
- Význam trestného práva v boji s trestnou činnosťou. In Nové slovo. 1970, roč. 15, č. 50, s. 12.
- Vzťah k rodnej zemi dosvedčí, kam patrím a čo chcem! Občan Slovenskej reubliky potrebuje Deň ... In Slovenská republika. 30.8.2000, roč. 8, č. 200, s. 8.
- Zbytočné obavy. Na pôde Rady Európy aj o našej ústave. In Republika. 13.12.1993, roč. 1, č. 215, s. 7.
- Zvrchovanosť zákona a súdna ochrana. Písané pre Verejnú správu. (Ústavný zákon, ktorým sa uvádza Listina základných práv.) In Verejná správa. 1992, č. 3, s. 10-11.

Prejavy, príhovory, referáty, rozhlasové a televízne vystúpenia

- Aké boli predchádzajúce voľby. M. Čič : Bilancia vlády národného porozumenia na 27. schôdzi SNR, 19.5.1994. In Národná obroda. 22.9.1994, roč. 5, č. 219. Príl. Voľby 94, s. 10.
- Bilancia vlády národného porozumenia. Prejav Milana Čiča na 27. schôdzke SNR. In Národná obroda. 19.5.1990, roč. 1, č. 5, s. 12-13.
- Cestou ústavnosti, zákonnosti a morálky. Z vystúpenia predsedu vlády SSR Milana Čiča na 20. schôdzi SNR. In Pravda. 15.1.1990, roč. 71, č. 12, s. 2.
- Formovanie nového usporiadania Európy. In Desať rokov slovenskej štátnosti, zákonodarstva a jeho perspektívy. Ed. Jaroslav Chovanec. Bratislava : Nadácia Karola Planka, 2004, s. 11-18.
- Hovorí predseda vlády SR. Televízny príhovor. Slovenská televízia, 2. program, 2. júna 1990 (20.00 hod.)
- Hovorí predseda vlády SR. Televízny príhovor. Slovenská televízia, 1. program, 9. júna 1990 (18.55 hod.)

- Chceme ísť cestou ústavnosti a zákonnosti. (Z vystúpenia predsedu vlády SSR Milana Čiča na 20. schôdzi Slovenskej národnej rady.) In Národné výbory. 1990, č. 2. Príl. s. 1–8.
- K niektorým politicko-legislatívnym aspektom nášho trestného zákonodarstva. (Referát na seminári Úkoly věd o státe a právu v ČSSR.) In Právnik. 1973, roč. 112, č. 8, s. 766-769.
- K zásadám stratégie ekonomického rozvoja. Z vystúpenia premiéra Milana Čiča na zasadnutí vlády SR. In Národná obroda. 14.6.1990, roč. 1, č. 27, s. 5.
- O ústave a ústavnosti. Referát prednesený na sympóziu Konštitucionalizmus a politika, Piešťany, 12.11.1993.
- Povzniesť autoritu zastupiteľských zborov. Z prejavu Milana Čiča. In Pravda. 12.2.1990, roč. 71, č. 36, s. 2.
- Predpoklad optimálnej koncepcie rozvoja. Z referátu na 14. svetovom kongrese politických vied. In Nové slovo. 1985, roč. 27, č. 31, s. 23.
- Príhovor na slávnostnom zasadnutí vedeckej rady Univerzity P.J. Šafárika a vedeckej rady Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach pri udelení titulu Dr. h. c. Košice, 18.4.1999.
- Príhovor na zasadnutí pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky pri príležitosti skončenia funkčného obdobia. Košice, 19.11.1999.
- Programové vyhlásenie vlády SSR. (Z vystúpenia predsedu vlády SSR M. Čiča.) In Národné výbory. 1990, č. 1. Príl. s. 1–15.
- Slovo predsedu vlády akademika Milana Čiča. (Z prejavu akademika Milana Čiča na pôde Matice slovenskej, 16.2.1990). Priprav. Milan Straka. In Slovensko. 1990, roč. 14, č. 5, s. 3.
- Solúnski bratia a naša ústava. Zo včerajšieho príhovoru predsedu Ústavného súdu SR Milana Čiča v rozhlasových Živých slovách. In Slovenská republika. 6.7.1996, roč. 4, č. 156, s. 6.
- Stav a budúcnosť ústavy. Ústavný súd Košice, 17.12.1998.
- 130. výročie narodenia biskupa Jána Vojtaššáka. (Príhovor odznel v Zákamennom, 18.11.2007.) In Kultúra. 2008, roč. 11, č. 1, s. 2.
- URLhttp://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/pdf/kult0108.pdf
- Ústava SR a právne postavenie národnostných menšín na Slovensku. Z vystúpenia na medzinárodnom seminári k Roku tolerancie OSN. In Slovenská republika. 25.3.1995, roč. 2, č. 71, s. 6.
- Ústavný štát alebo právny štát predpokladá. Ústavný súd SR Košice, marec 1999.
- Už dve desaťročia sa dramaticky mení... (Z diskusných príspevkov členského zhromaždenia SSS). In Literárny (dvoj)týždenník. 2010, roč. 23, č. 13-14, s. 10.

- **Čič**, Milan – Rašla, Anton. Vplyv princípov norimberského procesu na medzinárodné právo trestné a výchovu k mieru. (Z referátu na medzinárodnej konferencii na tému Skúsenosti Norimbergu, konanej 11.- 13. novembra 1986 v Moskve.) In Právny obzor. 1987, roč. 70, č. 5, s. 329-337.
- Vstupovanie do európskeho domu. (Prejav predsedu vlády SSR Milana Čiča na slávnostnom zhromaždení Matice slovenskej v Martine dňa...) In Národné výbory. 1990, č. 5. Príl. s. 1–5.
- Vyhlásenie predsedu vlády SR. In Pravda. 10.5.1990, roč. 71, č. 108, s. 2.
- Vyhlásenie vlády SSR, ktoré včera predniesol v Čs. rozhlase a Čs. televízii predseda vlády SSR Milan Čič. In Pravda. 19.1.1990, roč. 71, č. 16, s. 1 a 2.
- Vystúpenie Milana Čiča v Čs. televízii. In Pravda. 8.1.1990, roč. 71, č. 6, s. 2.
- Význam súdneho lekárstva pri predchádzaní kriminalite a pre sociálnu prevenciu. (Z vystúpenia na súdnolekárskych dňoch.) In Socialistické súdnictvo. 1985, roč. 37, č. 10, s. 8-11.
- Vzájomná úcta, úsilie o dorozumenie a toleranciu. Z vystúpenia predsedu vlády Slovenskej republiky Milana Čiča na pracovnom zasadaní vlády v Komárne. In Pravda. 6.3.1990, roč. 71, č. 55, s. 4.
- Z prejavu predsedu vlády SSR Milana Čiča (V Matici slovenskej v Martine) In Pravda. 17.2.1990, roč. 71, č. 41, s. 2.
- Z Programového vyhlásenia vlády SSR, ktoré predniesol jej predseda Milan Čič. In Pravda. 20.12.1989, roč. 70, č. 299, s. 3.
- Z vystúpenia ministra spravodlivosti SSR akademika Milana Čiča na celoštátnom aktíve ÚV KSČ vedúcich pracovníkov bezpečnosti, prokuratúry,
- súdov, advokácie a hospodárskej arbitráže 6. júna 1989. In Socialistické súdnictvo. 1989, roč. 41, č. 7, s. 9-12.
- Zamyslenie sa nad perspektívami právneho poriadku Slovenskej republiky v súradniciach Európskej únie. Referát prednesený na medzinárodnej konferencii Európske právo v judikatúre ústavných súdov. Bratislava, 3.3.2001.
- BIOGRAFICKÉ HESLÁ
- Čaplovič, Ján. Portréty dejateľov Oravy. Dolný Kubín : Okresný národný výbor, 1990, s. 34-35.
- Dudáš, Ján. Oravci vo vede a technike. Košice : C-PRESS, 2008, s. 162-163.
- Encyclopaedia Beliana 3. Bratislava : Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 101.
- Churaň, Milan. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Praha : Libri, 1994, s. 71-72.

- Kto bol kto v hospodárstve SR v roku 1996. Bratislava : Trend holding, 1997, s. 23-24.
- Kto bol kto v hospodárstve SR v roku 1997. Bratislava : Trend holding, 1998, s. 30-31.
- Kto bol kto v hospodárstve SR v roku 2000. Bratislava : Trend holding, 2001, s. 44-45.
- Maťovčík, Augustín. Slovník dejateľov hornej Oravy. Námestovo : Malé vydavateľstvo poézie, 1994, s. 18.
- Osobnosti. In Maťugová, Soňa. Zákamenné. Zákamenné : Obecný úrad, 2005, s. 327-328.
- Who is who v Slovenskej republike. Zug : Who is Who Verlag fůr Personenenzyklopädien, 2007, s. 145
- Who is who v Slovenskej republike. Zug : Who is Who Verlag fůr Personenenzyklopädien, 2008, s. 162–163.
- Želazko, Miloslav. Kdo je kdo v ČSSR. Malý výběr současných osobností. Sešiť třetí. Ostrava : Státní vědecká knihovna, 1990, s. 8.

Zoznam excerpovaných prameňov

- Online katalóg Slovenskej národnej knižnice : Databáza knihy 1900–2011, databáza články 1978–2010
- Slovenská národná bibliografia : články 1950–1978
- Online katalóg Národní knihovny ČR : Databáza knihy a články
- Online katalóg Jednotnej informačnej brány
- Index Translationum
- Orava v tlači 1976–2011
- Správy Slovenskej akadémie vied 1962–2011
- Acta Jiuridica Cassoviensia 1978–2011
- Mochnáčová, Marianna. Výber z publikačnej činnosti Milana Čiča. In Cesta k demokracii. Od novembra po súčasnosť. Ed. Marianna Mochnáčová. Pezinok : Formát, 2001, s. 345-350.

Poznámky:

Poznámky:

Poznámky:

Poznámky:

Prehľad vydanej odbornej literatúry

EURO KODEX

www.eurokodex.sk

PREHĽAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE

ČIERNE EUROKÓDEXY

Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii 2. prepracované a doplnené vydanie ĎURICA, M.	39,90 €	11/2010
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993 – 2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001 – 2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, H.	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	33,45 €	8/2008

SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT

Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.	49,75 €	9/2008
História advokácie na Slovensku KERECMAN, P., MANIK, R.	66 €	8/2011
Súd a tvorba práva RATICA, J.	24,99 €	12/2009
TRIPARTITUM ŠTENPIEN, E.	43,11 €	12/2008

UČEBNICE

PRÁVNICKÉ

Antológia z politickej a právnej filozofie, 3. rozšírené vydanie CHOVANCOVÁ, J.	16 €	12/2009
Civilné právo procesné ŠTEVČEK, M. a kolektív	45,76 €	5/2010
Československé právne dejiny VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.	20 €	4/2011

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*	*mesiac/rok vydania*
Európska integrácia a právo EÚ STRÁŽNICKÁ, V.	19,90 €	11/2009
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	13,21 €	4/2008
Európske právo/European Law, 3. vydanie FISCHER, P.	12,11 €	9/2009
Finančné právo, 2. vydanie BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	45,67 €	10/2009
Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie – 3. prepracované a rozšírené vydanie HERETIK, A.	35,17 €	9/2010
International Commercial Arbitration / Medzinárodná obchodná arbitráž CHOVANCOVÁ, K.	11,61 €	2/2009
Medzinárodná arbitráž investičných sporov/ International Arbitration of Investment Disputes – dvojjazyčná publikácia CHOVANCOVÁ, K.	17 €	12/2009
Legal English, revised edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTÁSCH, P.	22,20 €	4/2009
Legal English, 3. edition KUMMEROVÁ, S. – URBÁNKOVÁ, D. – POTÁSCH, P.	22,20 €	12/2010
Legal Sources of Private International Law – Pramene medzinárodného práva súkromného a procesného VERSCHRAEGEN, B., HAŤAPKA, M.	35 €	2/2010
Maloletí v slovenskom rodinnom práve, Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa, 2. časť PAVELKOVÁ, B.	5,70 €	6/2009
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEC, I.	7,44 €	9/2008
Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky DRGONEC, J.	33,50 €	9/2010
Penológia FÁBRY, A.	16,52 €	10/2009
Právne dejiny Slovenska, 2. prepracované vydanie KOLÁRIK, J.	8,36 €	9/2010
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia, 2. zmenené a rozšírené vydanie KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	25 €	3/2009
Prokuratúra SR – orgán ochrany práva HOFFMANN, M.	5,80 €	10/2010
Prvky európskej právnej kultúry, I. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	9,30 €	2/2009
Prvky európskej právnej kultúry, II. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	9,30 €	4/2009
Soudní lékařství DOGOŠI, M.	13,24 €	11/2008
Správne právo – osobitná časť SOBIHARD, J. a kolektív	19,90 €	12/2010

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*	*mesiac/rok vydania*
Svedok v trestnom konaní POLÁK, P.	15 €	6/2011
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	12,28 €	11/2008
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	8,89 €	6/2007
Športové právo GÁBRIŠ, T.	19,90 €	10/2011
Teória a prax legislatívy, II. vydanie SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	15,80 €	1/2009
Teória práva, 4. vydanie VEČEŘA, M. a kolektív	15,50 €	3/2011
Teorie a praxe mezinárodních vztahů, 3. vydání NOVOTNÝ, A.	18,50 €	4/2011
Ústavné právo SR – Osobitná časť, 4. rozšírené vydanie SVÁK, J., CIBULKA, Ľ.	46,10 €	11/2009
Ústavné právo SR (Všeobecná časť), 3. vydanie SVÁK, J., KLÍMA, K., CIBULKA, L.	45,28 €	11/2009
Veľký komentár k Občianskemu zákonníku FEKETE, I.	137,50 €	11/2011
Všeobecné správne právo, 4. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	25,70 €	10/2009
Všeobecné správne právo, 5. aktualizované vydanie MACHAJOVÁ, J. a kolektív	25,70 €	12/2010
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	8,07 €	8/2008
Vybrané správne procesy, 2. vydanie s judikatúrou POTÁSCH, P., HAŠANOVÁ, J.	24 €	2/2011
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	36,35 €	9/2008
EKONOMICKÉ		
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	23,46 €	9/2007
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	18,72 €	10/2006
Kreativní ekonomika – vybrané ekonomické, právní, masmédiální a informatizační aspekty KLOUDOVÁ, J. a kolektiv	13,39 €	3/2010
Makroekonomie, 3. vydanie KLOUDOVÁ, J.	12,38 €	11/2009
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	10,90 €	12/2006
Podnikanie a jeho komunálna a regionálna podpora JEŽKOVÁ, R., JEŽEK, J.	15,50 €	5/2011
Sociální kompetence MIKULÁŠTÍK, M.	22,64 €	5/2008
Základy marketingovej komunukácie LABSKÁ, H., TAJTÁKOVÁ, M., FORET, M.	13,04 €	11/2009

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*	*mesiac/rok vydania*
Úvod do mikroekonómie STIASSNY, A.	18,12 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	11,25 €	5/2006
MASMEDIÁLNE		
Ako sa robia noviny TUŠER, A.	21,90 €	7/2010
Marketing kultúry: Ako osloviť a udržať si publikum TAJTÁKOVÁ, M. a kol.	13,10 €	10/2010
Médiá a novinári na Slovensku 2010 BREČKA, S., ONDRÁŠIK, B., KEKLAK R.	10,10 €	11/2010
Od tamtamov po internet BREČKA, S. a kol.	19,50 €	3/2009
Praktikum mediálnej tvorby TUŠER, A. a kol.	23 €	2/2010
Psychológia médií HRADISKÁ, E., BREČKA, S., VYBÍRAL, Z.	20,17 €	11/2009
ZBORNÍKY		
Akademické akcenty – zborník Kolektív	12 €	3/2011
Ekonomická kríza – nové podnety pre ekonomickú teóriu a prax Kolektív	14 €	12/2010
Diela v ohrození Kolektív	8,47 €	7/2010
Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektív	9,85 €	5/2008
Ľudský faktor v spravodajských službách Kolektív	2 €	6/2008
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	7,24 €	9/2008
Obete kriminality Kolektív	13 €	12/2010
Pluralizmus moci a práva LENGYELOVÁ, D. (ed.)	11,50 €	9/2009
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZÁHORA, J. (ed.)	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	3,25 €	6/2007
Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie POTÁSCH, P. (ed)	12 €	1/2011
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	9,22 €	11/2007

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*	*mesiac/rok vydania*
Trestná zodpovednosť právnických osôb Kolektív	9,50 €	2/2010
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	2,25 €	3/2008
Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)		1/2009

ČASOPISY

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	6,30 €	5/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2008	10,38 €	12/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2009	6 €	4/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2009	6 €	6/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2009	6 €	11/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2009	6 €	12/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2010	6 €	4/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2010	6 €	5/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2010	6 €	10/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2010	6 €	12/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2011	6 €	4/2011
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2011	6 €	8/2011

Pripravujeme:

Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho priania - **Zborník**
Human rights forum 2010 - **Zborník**
Human rights forum 2008 - **Zbornik**
BROWNLIE, I. - **Princípy medzinárodného práva súkromného**
KASARDA, M. - **Tvorivé písanie pre profesionálov**
TUŠER, A. - **O novinárstve**
KUBÍK, O. - **Kriminálna a investigatívna psychológia**

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

Predajňa EuroKódex, Tomášikova 20, Bratislava	02/ 434 26 815
Predajňa EuroKódex, Fučíkova 269, Sládkovičovo	031/ 789 99 29
Predajňa EuroKódex, Tematínska 10, Bratislava	02/ 682 03 655
Distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o. www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629	

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť za výhodne ceny aj **prostrednictvom nášho e-shopu na stránke:**

www.eurokodex.sk

AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO ZÁKONODARSTVA
pocta prof. JUDr. Milanovi ČIČOVI, DrSc. et. mult. Dr. h. c.
k 80. narodeninám

Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012

Vydavateľ:

2012
Paneurópska vysoká škola

EUROKÓDEX, s. r. o.
Martina Rázusa 23 A
010 01 Žilina
IČO: 44 871 384
DIČ: 2022865999

www.eurokodex.sk

Grafické spracovanie:
Zuzana Jurigová
Mgr. Jozef Kotačka

Sadzba dodaná do tlače:
január 2012

Vytlačil:

P+M Tlačiareň, s. r. o
Budovateľská 1672/16
038 53 Turany okr. Martin

ISBN 978-80-89447-63-3

prof. JUDr. Milan ČIČ, DrSc. et. mult. Dr. h. c., akademik SAV, akademik EAVU

Vzdelanie:

1957 – 1961	– Právnická fakulta Univerzity Komenského
1970	– získal titul kandidáta vied na Právnickej fakulte Univerzity Komenského
1973	– habilitoval na docenta na Právnickej fakulte Univerzity Komenského
1979	– bol mu udelený najvyšší vedecko-pedagogický titul profesor
1983	– bola mu udelená vedecká hodnosť doctor scientarium
1987	– bola mu udelená hodnosť akademik Slovenskej akadémie vied a člen, korešpondent Československej akadémie vied

Prax:

1961 – 1964	– asistent, Právnická fakulta Univerzity Komenského
1964 – 1967	– vedecký pracovník Slovenskej akadémie vied
1969 – 1970	– námestník ministra spravodlivosti Slovenskej republiky
1970 – 1987	– vedúci katedry na Právnickej fakulte Univerzity Komenského; riaditeľ Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied
1988 – 1990	– podpredseda Slovenskej akadémie vied
1988 – 1989	– minister spravodlivosti Slovenskej republiky
1989 – 1990	– predseda vlády Slovenskej republiky
1990 – 1992	– poslanec Federálneho zhromaždenia a predseda Ústavnoprávneho výboru Federálneho zhromaždenia
1993 – 2000	– predseda Ústavného súdu Slovenskej republiky
od 2004	– vedúci Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky

Ocenenia:

1982	– zlatá čestná plaketa Ľudovíta Štúra, SAV
1999	– cena Štefana Marka Daxnera za zásluhy vo vedách o štáte a práve
2000	– Doctor honoris Causa na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
2004	– zvolený a vymenovaný za člena Európskej akadémie vied a umení v Salzburgu
2009	– Doctor honoris Causa na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach

EURO KODEX
www.eurokodex.sk
EUROPSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PRÁVA FAKULTA PRÁVA
VOLKSBANK SLOVENSKO
VB LEASING DÔVERA ZBLIŽUJE.
DSC Data Security Consulting
ekopraktik®

ISBN: 978-80-89447-63-3